

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Disertační práce

**Problematika legitimacy ve společnosti po
neoliberální revoluci**

Petr Krčál

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Disertační práce

**Problematika legitimacy ve společnosti po
neoliberální revoluci**

Petr Krčál

Školitelka:

Mgr. Lenka Strnadová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2015 .....

Na tomto místě chci poděkovat Lence Strnadové a Lubomíru Ľuptákovi za jejich připomínky a komentáře, které výrazně napomohly zformovat finální podobu disertační práce. Dále děkuji rodičům, přítelkyni a psu Vincentovi za to, že mi poskytovali morální oporu ve chvílích tvůrčí krize.

OBSAH

1. ÚVODEM.....	8
1. 1. PŘEDMĚT VÝZKUMU	9
1. 2. RELEVANCE VÝZKUMU	11
1. 3. METODOLOGIE VÝZKUMU.....	13
1. 3. 1. Dramaturgická analýza.....	14
1. 3. 2. Kritická analýza diskurzu.....	15
1. 4. TEORETICKÉ UKOTVENÍ PRÁCE: HOWARD BECKER, STANLEY COHEN, MICHEL FOUCAULT A LOÏC WACQUANT.....	16
1. 4. 1. Kentauří stát a penální pornografie.....	17
1. 4. 2. Teorie labelingu a morální panika.....	18
1. 5. STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE	19
2. OPERACIONALIZACE KLÍČOVÝCH POJMŮ A CHARAKTERISTIKA TEORETICKÝCH KONCEPTŮ	20
2. 1. NEOLIBERÁLNÍ REVOLUCE A NEOLIBERALISMUS JAKO IDEOLOGIE A POLITICKÁ PRAXE.....	20
2. 1. 1. Neoliberalismus ve smyslu ideologie – hlavní body tržního individualismu	21
2. 1. 2. Neoliberalismus ve smyslu politické praxe – transformace státu na kentaura.....	26
2. 1. 3. Neoliberální revoluce – obecná charakteristika a český kontext.....	32
2. 2. INSTITUCE TRESTU	39
2. 2. 1. Užší pojetí instituce trestu	39
2. 2. 2. Širší pojetí instituce trestu.....	41
2. 3. LEGITIMITA – ZPŮSOBY LEGITIMIZACE A KRITÉRIA LEGITIMNOSTI.....	42
2. 3. 1. Vztah neoliberalismu, instituce trestu a legitimacy státních aparátů – penální pornografie od divadla krutosti k neoliberální revoluci	47
2. 4. STÁTNÍ APARÁTY – SUVERÉN NAD SPOLEČNOSTÍ.....	54
2. 5. DISPOZITIV PENÁLNÍ LEGITIMITY – IDEÁLNÍ TEORETICKÝ MODEL.....	56
3. METODOLOGIE VÝZKUMU – CHARAKTERISTIKA TVORBY DAT, DATOVÉHO KORPUSU A VYUŽITÝCH METODOLOGICKO-TEORETICKÝCH RÁMCŮ.....	59
3. 1. NUTNÁ NOTICKA – OD PROJEKTU DISERTAČNÍ PRÁCE, PŘES TEZE K FINÁLNÍ PODOBĚ: STRASTI A ZMĚNY VÝZKUMU.....	60
3. 2. TVORBA DAT A CHARAKTERISTIKA DATOVÝCH KORPUSŮ.....	63
3. 2. 1. Korpus 1 – Anopress	63
3. 2. 2. Korpus 2 – komplexní.....	66
3. 2. 3. Korpus 3 – veřejné události.....	71
3. 2. 4. Charakteristika kódovacího stromu a vysvětlení podoby datového korpusu.....	71
3. 3. VYUŽITÉ METODOLOGICKO-TEORETICKÉ RÁMCE A JEJICH PROPOJENÍ S DATOVOU ZÁKLADNOU	77
3. 3. 1. Dramaturgická analýza a její propojení s datovým korpusem 3 – veřejné události.....	77
3. 3. 2. Kritická analýza diskurzu a její propojení s datovými korpusy 1 – Anopress a 2 - komplexní.....	80
4. ILUSTRATIVNÍ PŘÍKLAD ČESKÉHO PROSTŘEDÍ.....	82
4. 1. KRITICKÁ ANALÝZA DISKURZU PENALITY V ČESKÉM KONTEXTU – DISKURZIVNÍ PRODUKCE.....	82
4. 1. 1. Analýza programatiky politických stran ve volbách do PSP ČR v roce 2013	82
4. 1. 2. Role státních aparátů v procesu diskurzivní produkce penalty – nástroje a strategie	108
4. 1. 3. Sociální exkluze na úrovni diskurzivní produkce.....	128
4. 2. KRITICKÁ ANALÝZA DISKURZU PENALITY V ČESKÉM KONTEXTU – DISKURZIVNÍ PRAXE	135
4. 2. 1. Extremistická demonstrace v Plzni dne 1. 3. 2014.	135
4. 2. 2. Slavnosti svobody v Plzni (pozorování události ve dnech 2. – 6. 5. 2015.....	139

4. 2. 3. <i>Vztah mezi státními aparáty, bezpečností a sociální exkluzí v Plzni</i>	141
4. 3. KRITICKÁ ANALÝZA DISKURZU PENALITY V ČESKÉM KONTEXTU – SOCIOKULTURNÍ PRAXE	144
5. ZÁVĚR	154
5. 1. SUMARIZACE ARGUMENTACE	154
5. 2. ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	156
5. 2. 1. <i>Za jakých okolností dochází ke krizi legitimacy a může být jednou z těchto okolností odklon státu od poskytování welfare?</i>	156
5. 2. 2. <i>Jakými způsoby řeší státní aparáty krizi legitimacy a jaké zdroje a nástroje k tomu mohou použít?</i>	157
5. 2. 3. <i>Jakými konkrétními způsoby se státní orgány prezentují jako ochránci nomického řádu?</i>	159
5. 2. 4. <i>Jakými konkrétními technikami a praktikami dochází ke konstrukci percepce státních aparátů jako zajišťovatelů bezpečnosti a ochránců práv spořádaných občanů?</i>	160
5. 2. 5. <i>Jaké cílové skupiny mohou sloužit jako referenční bod pro státní instituce a tedy jako subjekt penálního aparátu státu?</i>	161
5. 3. DISPOZITIV PENÁLNÍ LEGITIMITY V ČESKÉM KONTEXTU	162
5. 4. ZÁVĚREČNÁ NOTICKA.....	166
SEZNAM LITERATURY	168
ANALYZOVANÁ DATA A ZDROJE	180
RESUME	190

1. ÚVODEM

„Za pomoci moudré policie navyká panovník lid pořádku a poslušnosti.“
[de Vattel 1768 dle Foucault 2000a:300]

Problematika legitimacy státu, jeho aparátů a politik představuje traktované téma nejen v odborné literatuře, ale i v laických diskurzích – zejména pak v diskurzu politickém a mediálním. Politici – tedy (volení) zástupci lidu – často operují s pojmem (ne)legitimitou politických aktů. Poukazováním na legitimitu jejich akcí, politik, postupů a praktik se často snaží v očích veřejnosti vzbudit dojem toho, že jednájí jménem lidu a hájí jeho zájmy. Odkazování na nelegitimitu konání politických oponentů pak slouží v politickém diskurzu jako nástroj marginalizace praktik, strategií a politik, které jsou využívány politickými protivníky. Legimita tak v rámci politického diskurzu představuje diskurzivní praktiku *per se* – na jedné straně slouží k potvrzování správnosti vybraných politických postupů, na straně druhé ale funguje jako nástroj marginalizace pro jiné vybrané politické praktiky. To, jakým způsobem je legitimita – ve smyslu diskurzivní praktiky – využíváno, se odvíjí od pozice toho, kdo tuto diskurzivní praktiku využívá (srov. Foucault 2007b). Mediální diskurz následně přejímá diskurz politický a podle mediální logiky ho různými způsoby upravuje (dramatizuje, ironizuje, zesiluje, zeslabuje atp.).

Kromě toho, že pojem legitimita (a od něj odvozená (ne)legitimita) představuje jednu ze strategií využívaných v politickém boji o získání a udržení moci, má tento pojem v rámci sociálně-vědního výzkumu hlubší konotace – představuje totiž určitou generalizovanou důvěru společnosti ve státní aparáty a jejich akce (viz Habermas 2000a: 63). V návaznosti na toto pojetí legitimacy hovoří David Beetham (1991: 5-6) o tom, že „legimita znamená morální oprávněnost vztahů moci“ a výzkum legitimacy tak napomáhá vysvětlit to, proč je podoba mocenských institucí odvislá od společenského kontextu. Tento druhý možný pohled na legitimitu lze vystihnout tvrzením, že státní aparáty a politiky jsou legitimní v případě, že členové společnosti sdílejí víru v to, že tyto politiky a aparáty jsou pro společnost vhodné a morálně správné (Beetham 1991: 9). V souvislosti s tímto pojetím legitimacy se také objevují kritické názory na to, že ve společnostech tzv. „západního typu“ dochází v rámci reformulace politik a transformace poslání státu k tomu, že státní aparáty začínají ztrácet svoji legitimitu – tedy morální nárok na výkon moci (srov. např. Bauman 2008: 52, Clark a Dear 1984, Wacquant 2001, v českém prostředí například Drulák 2012 nebo Keller 2002 a 2011). V disertační práci se budu věnovat primárně tomuto pojetí legitimacy a kritické linii týkající se postupného úpadku legitimacy státních aparátů a jejich politik. V textu se pokusím poskytnout odpověď na otázku, za jakých okolností dochází ke zmíněné krizi legitimacy a zda může být jednou z těchto okolností snižování poskytování *welfare*¹ ze strany státu. Takto vznikající deficit legitimacy se snaží státní aparáty kompenzovat prostřednictvím intenzivnějšího a extenzivnějšího zapojení penálních aparátů. Předložená disertační práce tedy představuje snahu autora o interpretaci vzájemného vztahu mezi legitimitou státních aparátů a jejich politik, společností a penálními aparáty státu. Domnívám se, že

---

¹ Ve smyslu přerozdělování společenských zdrojů ve formě sociálních *policies*.

v úvodu disertační práce je klíčové poskytnout čtenáři odpověď na otázky, které jsou implicitně přítomny ve všech odborných textech – „Co?“, „Proč?“, „Jak?“.

V úvodní kapitole se tedy pokusím osvětlit to, co je předmětem mého výzkumu, proč jsem si tento výzkumný předmět zvolil a proč ho považuji za relevantní, a také to jakým způsobem budu postupovat při předkládání argumentačního systému a tvorbě analytických závěrů. Kromě odpovědí na tyto otázky považuji za důležité v úvodu textu stručně představit teoretické ukotvení práce a tradici sociálně vědního výzkumu, na kterou navazuji. V poslední části úvodu také představím čtenáři strukturu celé disertační práce.

1. 1. Předmět výzkumu

Na první otázku „Co?“ lze velmi stručně odpovědět tím, že předkládaná disertační práce se zaměřuje na výzkum vztahů mezi společnostmi, legitimitou mocenských institucí a institucí trestu. Triangulací těchto tří fenoménů lze utvořit konceptuální a analytický rámec, jenž je možné označit jako dispozitiv penální legitimacy – tedy soubor diskurzivních praktik, strategií, technik, procedur a aparátů, které (re)produkují legitimitu státních institucí (srov. Foucault 1994b a 2002: 78). Při reprodukci legitimacy hrají v rámci tohoto konceptu klíčovou roli státní aparáty, které jsou producenty a ochránci norem a hodnot, jež určitým způsobem usměrňují a formují jednání členů společnosti a společnosti jako celku.² Státní aparáty následně stigmatizují, marginalizují, kriminalizují a penalizují takové formy jednání (a jejich nositele), které neodpovídají takto utvořeným normám a hodnotám.

Tyto instituce tedy utvářejí vazbu mezi produkcí norem a hodnot a penalizací takových forem jednání, které se těmto normám vymykají. Díky tomuto postupu vysílají státní instituce směrem ke společnosti signál, že bojují proti řádu anomickému (viz Durkheim 1997) a garantují řád nomický, který je ze strany členů společnosti vyhledáván (Habermas 2000a: 149). Zajišťování nomického řádu – tedy takového společenského řádu, v němž probíhají procesy tvorby, dodržování a vymáhání norem – lze vnímat jako legitimizační symbol, jelikož státní instituce se starají o to, že ve společnosti existují normy a hodnoty, a představují tak specifickou morální autoritu (Ruggiero 2006: 52). Vztah těchto legitimizačních symbolů a mocenských institucí následně ovlivňuje jejich legitimitu, která slouží k ospravedlňování existujícího společenského uspořádání a v něm obsažené hierarchie (Mills 2008: 44).

Kromě konstrukce státních institucí jakožto garantů nomického řádu lze výše charakterizovanou vazbu mezi produkcí norem a penalizací vnímat i jako zdůrazňování jejich základní funkce – zajišťování bezpečnosti občanů. Je možné konstatovat, že jednou ze základních funkcí státu je poskytování bezpečnosti občanům (Beetham 1991: 139). Ta je ze strany státních institucí zajišťována primárně pomocí policejního aparátu, který kromě toho, že zaručuje mechanismy bezpečnosti,

---

² Vztah mezi společensky platnými normami a státními aparáty lze nahlížet dvěma způsoby: 1) Společensky platné normy vycházejí z hodnotového nastavení společnosti a prostřednictvím státních aparátů dochází k jejich kodifikaci a reifikaci. 2) Normy jsou produktem státních aparátů a jsou distribuovány směrem ke společnosti ve formě norem a zákonů, jejichž porušení vede ke stigmatizaci, kriminalizaci a případně penalizaci narušitelů. V práci se přikláním spíše k druhému pojetí. Je třeba ale poznamenat, že tento vztah nenahlížím jako čistě jednostranný (ve směru instituce-společnost), ale spíše jako vztah dialektický, ve kterém ale sehrávají prim právě mocenské instituce.

napomáhá i k udržování aktuální distribuce moci ve společnosti (Foucault 2007a: 296). Druhou výše zmíněnou funkci bezpečnostních aparátů lze vysvětlit jednak tím, že podle klasické weberovské definice disponuje stát monopolním právem na legitimní užití fyzického násilí (Weber 1998: 247), které může vykonávat pouze specializovaná, centralizovaná a disciplinovaná skupina (Bourdieu 1998: 75), jež je navíc zřetelně odlišená a snadno identifikovatelná (Tilly 2006: 201). Policejní aparát státu pak naplňuje všechny tyto požadavky a slouží k zajišťování bezpečnosti občanů (a tím i (re)produkci legitimacy mocenských institucí) a k udržování distribuce moci ve společnosti a aktuálního hierarchického řádu. Policie je také nezbytná pro existenci právního řádu (a přeneseně tedy i pro existenci řádu nomického), jelikož ten vyžaduje „donucovací štáb“ (Weber 1998: 167) a její úlohou je tedy „umožňovat lidem přežít, žít a dělat ještě něco více“ (Foucault 1996: 188). Legitimita státu (a jeho aparátů) tak závisí na tom, zda společnost nabude dojmu, že tyto instituce jsou vhodné a jednají morálně správně (Beetham 1991: 9).

Při bližší charakteristice předmětu mého výzkumného zájmu je třeba poznamenat, že v textu velmi stručně charakterizována krize legitimacy (která bude blíže představena v dalších kapitolách) probíhá v určitém typu režimu – v režimech tzv. nového kapitalismu (viz Sennett 2006b), ve kterých dochází k vykonávání neoliberální politické praxe (Wacquant 1999), jež stručně řečeno³ transformuje a omezuje stát za účelem realizování trhu a tržních principů (Wacquant 2012: 66). V disertační práci se pokusím probíhající krizi legitimacy ilustrovat na příkladu České republiky, přičemž je vhodné zmínit, že v České republice periodicky probíhají výzkumy věnující se vztahu legitimacy a společnosti a jsou realizovány například Centrem pro výzkum veřejného mínění⁴. Výstupy těchto výzkumů jsou v podobě zjednodušených grafických reprezentací předkládány společnosti prostřednictvím sdělovacích prostředků.

Na otázku „Co?“ tedy mohu odpovědět tak, že předmětem výzkumu disertační práce je dispozitiv penální legitimacy tvořený triangulací instituce trestu, společnosti a legitimacy mocenských institucí. Výše charakterizovaná vazba mezi tvorbou norem, penalizací jejich narušitelů a legitimitou je součástí komplexního vztahu mezi (infra)penalitou⁵ a legitimitou (viz Beetham 1991: 139, Clark a Dear 1984: 40, Foucault 2009a: 13 a Karabec 2001: 80). Vazba mezi (infra)penalitou a legitimitou bude v disertační práci ještě blíže přiblížena. K tomu, abych mohl v disertační práci na otázku „Co?“ odpovědět, jsem stanovil následující tezi: „Represivní aparát státu slouží jako jeden ze zdrojů (re)produkce legitimacy mocenských institucí a nomického řádu v České republice.“

Z takto vytyčené teze jsem odvodil pět dílčích výzkumných otázek: 1/ „Za jakých okolností dochází ke krizi legitimacy a může být jednou z těchto okolností odklon státu od poskytování *welfare*?“ 2/ „Jakými způsoby řeší státní aparáty krizi legitimacy a jaké zdroje a nástroje k tomu mohou použít?“ 3/ „Jakými konkrétními

³ Bližší charakteristice neoliberální transformace státu je dále v práci věnována podkapitola.

⁴ Zde je důležité poznamenat, že CVVM samozřejmě ve svých průzkumech neformuluje otázku takto: „Myslíte si, že politiky vykonávané státem jsou legitimní?“, ale zjišťuje jakým politickým institucím, stranám, případně jejich představitelům delegují členové společnosti největší míru důvěry.

⁵ Infrapenalita představuje vnitřní regulaci chování jedinců a je jako forma represivní moci přítomna ve společnosti a v tělech jedinců (Foucault 1999: 17), přičemž potlačuje „neužitečnou energii, intenzitu rozkoši a neobvyklé způsoby chování“.

způsoby se státní orgány prezentují jako ochránci nomického řádu?“ 4/ „Jakými konkrétními technikami a praktikami dochází ke konstrukci percepce státních aparátů jako zajišťovatelů bezpečnosti a ochránců práv spořádaných občanů?“ 5/ „Jaké cílové skupiny mohou sloužit jako referenční bod pro státní instituce a tedy jako subjekt penálního aparátu státu?“

1. 2. Relevance výzkumu

Otázku, proč jsem si zvolil za předmět svého výzkumu problematiku legitimacy a její vztah k instituci trestu, a relevanci tohoto tématu pro společensko-vědní diskurz se pokusím zodpovědět několika způsoby. Z výše uvedeného vyplývá, že tato disertační práce spadá do oblasti normativní politologie a aplikované teorie. Na tomto místě chci vyjádřit svůj souhlas s Dirk Berg-Schlosserem a Theo Stammenem, kteří zastávají názor, že politologie je kritická věda, jejímž účelem je předkládání systematické formy „filozofické kritiky doby, jež se zvláště koncentruje na problém politického řádu“ (2000: 17). Z jejich pohledu je tedy politologie zároveň subjektivní, objektivní a normativní (2000: 54). Pokud tyto tři atributy politické vědy vztáhnou na předmět mého výzkumu, tak mohu tvrdit, že jeho normativnost spočívá právě ve snaze zodpovědět otázku týkající se vztahu instituce trestu a legitimacy mocenských institucí a také v tom, jakým způsobem operacionalizují tyto fenomény. Objektivita mého výzkumu je založena na tom, že normativní část a s ní spojená kritická reflexe mocenské praxe nevyhází z imaginárních příkladů v duchu analytické anglosaské filozofie, ale vychází z reálně existujících sociálních událostí a faktů v souladu s tradicí filozofie kontinentální. Poslední atribut – subjektivita – vychází logicky z toho, že každý sociální vědec přijímá rámec společnosti, ve které se pohybuje (Mills 2008: 87) a sociálně vědní poznání nikdy nemůže být čistě objektivní, protože je vždy ovlivněno kontextem, ze kterého je čerpáno (Mannheim 1991: 62). Sociální věda tak nikdy nemůže dosáhnout úplné objektivity (Horáková 2012: 47), i když se každý sociální vědec musí snažit o to, pokusit se maximalizovat objektivnost svého výzkumu (Weber 1998: 16). V první odpovědi na otázku „Proč“ se tedy přikláním na stranu Dirka Berg-Schlossera a Theo Stammena a reaguji na jejich výzvu o podobě politologie jako kritické vědy. Tento jejich apel lze vnímat jako určitou katarzi sociálních věd, které si nesou určité stigma z toho, že byly po určitý čas orientovány mocensky (Berg-Schlosser a Stammen 2000: 104) a ideologicky zneužívány (Mills 2008: 91). Normativní zaměření mého výzkumu vychází dále z tvrzení Daniela McDermotta (2008: 2), že normativní teorie mají řešit problémy pomocí poskytování vysvětlení morálních požadavků a problematika legitimacy je jedním z nejdůležitějších témat normativního výzkumu. V podobném duchu jako McDermott argumentuje Pierre Bourdieu (2013: 147), podle nějž sociologie (a v přeneseném smyslu i politologie jakožto její mladší sestra) „může být jednou z kritických protimocenských sil, schopných účinně se postavit proti mocnostem, které se stále častěji opírají o skutečnou nebo domnělou vědu, aby udržovaly nebo legitimizovaly svou nadvládu“. Z výše uvedených důvodů tedy vycházím z normativní politologie, z pozic kritické⁶ sociální vědy a z tradice kontinentální filozofie.

---

⁶ Kritické sociální vědy v tom smyslu, že se pokusím poskytnout na jedné straně kritickou reflexi a poukázat na určité komplexní vazby, které nejsou na první pohled patrné. Na straně druhé usiluji o morálně-kritickou reflexi s poukazem na společenské problémy, jež tyto vazby generují.

Další důvod pro volbu tohoto tématu představuje skutečnost, že předmětem mého výzkumu jsou mocenské instituce a jeden ze způsobů, kterým je ospravedlňována jejich existence a jejich uplatňování vlivu na členy společnosti (případně na společnost jako celek). Laura Nader (1972: 292-293) hovoří o tom, že úlohou sociálních věd je právě výzkum a kritická reflexe mocenských institucí, jelikož tyto instituce na jedné straně formují každodenní aspekty společenské interakce a existence (viz Goffman 2008: 36). Na straně druhé tyto instituce a jejich nastavení umožňují to, že malý počet jedinců může svými (ne)akcemi ovlivňovat životy mnoha lidí (Nader 1972: 284). Tato kapacita mocenských institucí je umocňována faktem, že je subtilní, má institucionální ukotvení a výkon moci ze strany byrokratického aparátu je vnímán monotónně. Fakt, že mocenské instituce tedy disponují kapacitou ovlivňovat prostřednictvím (ne)aktivity malého počtu jedinců životy velkého množství členů společnosti, je tak společností přehlížen (Bauman 2004: 246).

Obdobně argumentuje například Ernst Gellner (2001: 7), podle něhož „lidé a společnost často považují instituce a zásady, podle nichž žijí, za absolutní, samozřejmé a dané.“ V podobné linii argumentuje i Max Weber (1997: 48) tvrdíc, že „všechny oblasti života bez výjimky jsou hluboce ovlivňovány mocenským útvarem.“ Na byrokratický aparát disponující touto mocí lze nahlížet jednak jako na projev maximální racionality (viz Keller 2007: 7, Weber 1997: 65 nebo Weber 2006) a jednak jako na instituce mající potenciál omezovat lidskou svobodu (viz Althusser 2006, Foucault 1994a: 51 a Keller 2007: 7), jelikož vztah mezi nimi a jejich „klienty“ je vždy založený na moci a autonomii institucí – je tedy donucovací (Clark a Dear 1984: 190). Z takto popsané byrokracie a jejích funkcí je následně odvozen princip vládnutí založený na mocenských institucích kontrolujících⁷, formujících a usměrňujících jednání jedinců (Gramsci 2006: 77, Rose 2006: 150).

Druhou odpověď na otázku „Proč?“ představuje skutečnost, že mocenské instituce mají kapacitu k tomu ovlivňovat životy členů společnosti a její hodnotové směřování. Problematiku vzájemného vztahu mezi penálními institucemi a legitimitou jsem si zvolil pro kritickou reflexi těchto institucí a způsobu, jakým (re)produkuje (svoji) legitimitu obecně a legitimitu státu jako celku. Z tohoto důvodu tedy lze volbu tohoto tématu a jeho relevanci vnímat jako odpověď na Lauru Nader a její pobídku k tomu, aby sociální vědci kriticky reflektovali a zkoumali právě tyto instituce (Nader 1972: 295, viz také Barrow 1993, Frye 2011, Goffman 1961 nebo Mills 2000).

Třetí odpověď na otázku „Proč?“ vychází z toho, že celkové vyznění práce usiluje o poskytnutí analýzy státu a jeho institucí vedené z optiky normativní politologie a kritické sociální vědy se zaměřením na problematiku penálních institucí a jejich vlivu na legitimitu mocenských institucí (resp. státu obecně). Zaměření na výzkum státu prostřednictvím jeho institucí je relevantní z toho důvodu, že stát existuje jako institucionální struktura (Stanizskis 2009: 75) a je nastaven na „reprodukcii své vlastní, svébytné konstitutivní zásady (včetně legitimizace), symbolické totožnosti, autonomie a zřetelných hranic“ (Stanizskis 2009: 77).

Zároveň „je [ale pojem stát] maskou, která brání vidět politické praktiky v jejich pravé podstatě“ (Abrams 2006: 125, podobný pohled viz Foucault 2006 nebo Mitchell 2006). To vede k tomu, že uvažování o „státu“ je spojeno s aplikováním kategorií myšlení, které jsou jím produkovány, což způsobuje omezení možností jeho

---

⁷ Ke kontrole společnosti ze strany mocenských institucí viz Badiou 2012: 17 nebo Cohen 2007.

poznání (Bourdieu 1998: 69)⁸. V předposlední odpovědi na otázku „Proč?“ se přikláním k linii autorů, kteří se domnívají, že pro výzkum a hlubší analýzu fenoménu státu je třeba zaměřit se na procesy distribuce a vykonávání moci (srov. Badiou 2012: 71, Cohen 2007, Foucault 1996: 204 nebo Foucault 2009b: 13-14) a s tím spojené mocenské instituce a státní byrokracii (srov. Agamben 2005: 35-50, Clark a Dear 1984, Habermas 2000b: 35 nebo Keller 2002: 6).

Poslední odpověď ospravedlňující existenci a podobu této disertační práce vychází z toho, že mnou vytvořený teoretický model dispozitivu penální legitimacy může být v případě jeho úspěšné a věrohodné interpretace zobecněn, a může tak sloužit jako jeden z analytických nástrojů, jejichž prostřednictvím lze analyzovat sociální realitu a zkoumat problematiku legitimacy a moci státních aparátů. Z weberovského pohledu lze tvrdit, že mnou konstruovaný model je možné považovat za určitý ideální typ legitimizace státních aparátů, který je přenositelný na různé druhy politických režimů. V práci tento teoretický model aplikuji na společnost, která prošla neoliberální revolucí. To by ale z tohoto pohledu nemělo být limitem dispozitivu penální legitimacy.

Jak již bylo řečeno, v této disertační práci se tento teoretický model bude vztahovat k záležitostem legitimacy v České republice – sloužící jako modelový příklad země, jež prošla metaforickou neoliberální revolucí. V případě, že se mi tento model podaří věrohodně vysvětlit ve vztahu k České republice, tak se domnívám, že ho následně bude možné zobecnit nejen na společnosti sdílející názorový přechod od kapitalismu/socialismu k tzv. novému kapitalismu (viz Sennett 2006b).

1. 3. Metodologie výzkumu

Po zodpovězení prvních dvou otázek se nyní zaměřím na charakteristiku metodologie, pomocí které se pokusím v disertační práci přeměnit výše nastíněný konceptuální a analytický rámec dispozitivu penální legitimacy z teoretického konstruktů na teoretický model⁹. Níže charakterizované metodologické nástroje mi poslouží jako nářadí, jehož pomocí se pokusím přetavit ideální teorii dispozitivu penální legitimacy – tedy abstraktně formulovaný axiom (srov. Stemplowska a Swift 2012) – v teorii neideální, jež bude korektivem ideální teorie reflektujícím empirická data a sociální realitu (Stemplowska 2013). K tomuto účelu se mi jeví jako nejvyužitelnější metodologické nástroje dramaturgická analýza a kritická analýza diskurzu (a v ní obsažená kvalitativní a kvantitativní obsahová analýza datového korpusu). Níže poskytnutou charakteristiku metodologických modelů je nutno brát jako hrubý náčrt mnou využívaných nástrojů, přičemž jejich precizaci a detailnímu představení korpusu a vysvětlení procesu jeho tvorby bude poskytnut prostor v samostatné kapitole disertační práce.

---

⁸ Což tedy vede k tomu, že když chce výzkumník pohybující se na poli sociálních věd zkoumat „stát“, musí se oprostit od snahy zkoumat tento fenomén „komplexně“ a jeho snaha musí být cílena na interpretaci vztahů, které v rámci státu existují. Proto, že pojem „stát“ představuje tzv. „prázdný označující“, je třeba se tedy věnovat interakcím, které probíhají mezi jeho jednotlivými složkami, případně mezi jeho složkami a společností. Z tohoto důvodu se v práci věnuji vztahu mezi státními aparáty a společností a tím, jak tyto vztahy ovlivňují jejich legitimitu.

⁹ Ve vztahu k problematice metodologie v sociálních vědách se přikláním k pohledu Charlese Wrighta Millse. Ten hovoří o tom, že sociální vědec musí využívat metodologii ve smyslu toho, jakým způsobem si bude klást otázky a poskytovat na ně odpovědi, které by měly mít alespoň zčásti trvalou platnost (Mills 2008: 131).

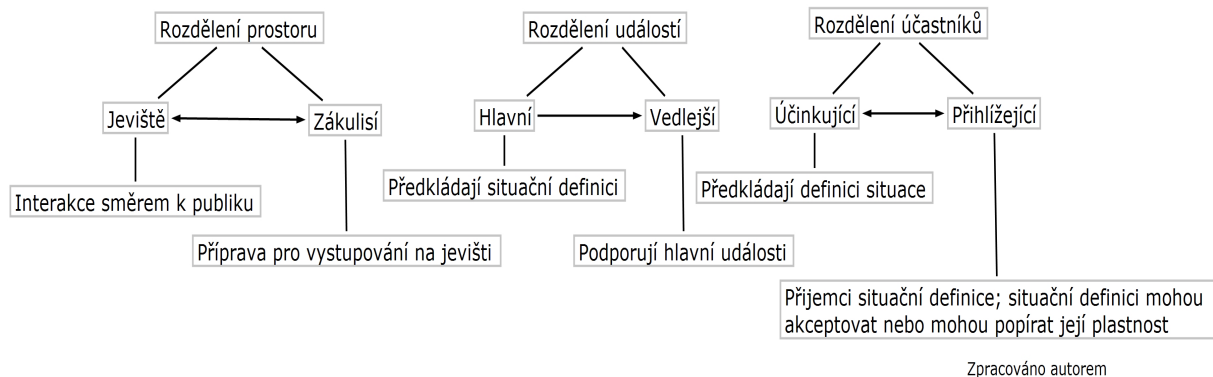
1. 3. 1. Dramaturgická analýza

Dramaturgická analýza umožňuje výzkumníkovi nahlížet na veřejné události jako na divadelní představení, které slouží aktérům těchto představení k tomu, aby určitým způsobem navodili a udrželi specifické definice situace (srov. Goffman 1999). Při využití tohoto metodologického nástroje sehrává důležitou roli „management dojmů“ (Šubrt 2001: 245), který determinuje to, jakým způsobem se aktérům analyzovaných představení podaří navodit a udržet požadovanou situační definici, jež je v souladu s organizačními principy řídicími logiku událostí (Goffman 1986: 10). Při používání dramaturgické analýzy je důležité zohlednit tři dichotomie v rámci analyzované události. Prvním rozdělením je prostorové rozdělení analyzované události do dvou základních prostorových regionů, které Erving Goffman (1999: 108) definuje jako místa „do určitého stupně ohrazené bariérami vnímání“. Za využití divadelní terminologie označuje tyto regiony jako jeviště (případně přední region) a zákulisí (zadní region). Pro úspěšné sehrání situačních definic je nezbytné, aby tyto prostory byly opticky odděleny. Jevišťe slouží jako prostor, v němž se odehrává analyzovaná událost a probíhá zde interakce mezi účinkujícími a publikem. Naproti tomu zákulisí představuje prostor, ve kterém se účinkující připravují na svá vystoupení a z logiky věci by tak měl být nepřístupný zraku publika (Goffman 1999: 114). Druhou dichotomizací je rozdělení aktérů, které lze na analyzované akci rozdělit na přihlízející a účinkující (příčemž hranice mezi těmito skupinami se může měnit v závislosti na průběhu události). Pro každou z těchto skupin jsou platné odlišné regulativy jejich jednání (viz Goffman 1966). Třetím rozdělením na analyzované události je dělení samotných událostí a aktů, které v rámci události probíhají, na události hlavní a podružné. Cílem hlavních událostí je předkládání situačních definic. Oproti tomu podružné události slouží jako podpůrné akty k napomáhání předkládání těchto definic, ale jejich organizační logika podléhá událostem hlavním (srov. Branaman a Lemert 1997 a Goffman 1966).

V rámci výzkumu k disertační práci využívám dramaturgickou analýzu jako nástroj, jehož prostřednictvím interpretuji veřejné události, které jsou rámovány jednak jako potenciálně nebezpečné pro spořádané členy společnosti a jako události organizované narušiteli nomického řádu (například demonstrace a shromáždění, které jsou označovány jako extremistické). Dále se také zaměřuji na veřejné události, na nichž je přítomné značné množství přihlízejících, a na to, jakou roli při těchto událostech plní státní aparáty.

Pro ilustraci ještě přikládám schéma dramaturgické analýzy zachycující výše zmíněné dichotomizace a procesy, na něž je důležité se při využití tohoto nástroje zaměřit (další schéma ilustrující dramaturgickou analýzu viz například McCormick 2007).

Schéma dramaturgické analýzy

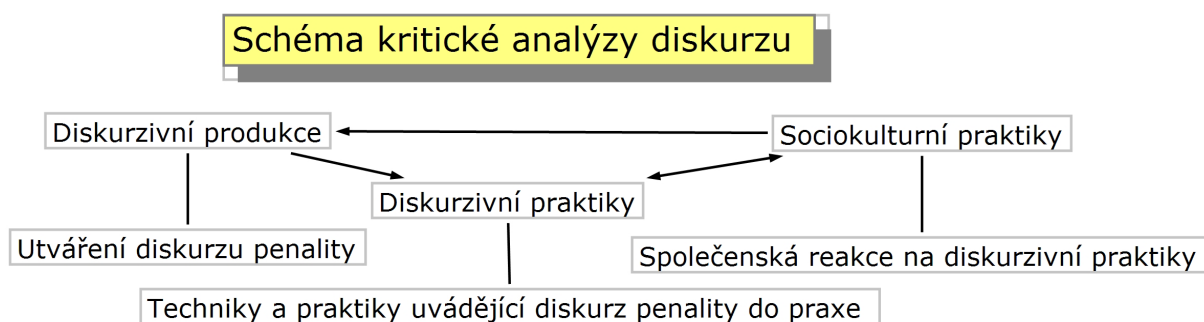
1. 3. 2. Kritická analýza diskurzu

Druhým metodologickým nástrojem, který budu v disertační práci využívat, je kritická analýza diskurzu. Tu jsem zvolil jednak proto, že vycházím z předpokladu Michela Foucaulta (1994b: 9), že „v každé společnosti je produkce diskurzu současně kontrolována, vybírána, organizována a předělována určitým počtem procedur“. Diskurz tak představuje soubor technik, praktik a strategií, které systematicky produkují objekty, o kterých hovoří (Foucault 2002: 78), a diskurzy jedinců představují „[osvojení] jejich místa v před-existujících strukturách“, které jsou determinovány kulturně-statusovými strukturami distribuce, smyslu a uznání, a politicko-ekonomickými strukturami distribuce moci a bohatství (Barša 2006: 28). Snahou analýzy diskurzu je uchopení výpovědí a výroků ve specifičnosti jejich výskytu, zachycení jejich hranic a následné ustavení jejich vztahů k jiným výpovědím (Foucault 2002: 46). Právě to je tedy úkolem vědce pohybujícího se v úrovni analyzování diskurzu (Winch 2004: 20). Ve vztahu k analýze diskurzu je důležité ještě poznamenat, že tento přístup vnímá text nejen v psané formě, ale i ve formě výroků, výpovědí, nonverbálních projevů či proslovů, a diskurz v sociálních praktikách jedinců tak nabývá tří podob – je způsobem konání, myšlení a reprezentace (Fairclough 2004: 25-26). Druhým důvodem ke zvolení tohoto metodologického nástroje je skutečnost, že kritická analýza diskurzu představuje jednu ze základních metod kritické sociální vědy (Fairclough 2004: 203), protože je vhodná pro studium propojení mezi jazykem, politikou, ideologií a mocí (srov. Fairclough 1995: 22, Dijk 2008 nebo Meyer a Wodak 2001).

Kritickou analýzu diskurzu využívám v disertační práci v tom smyslu, ve kterém o ní hovoří Norman Fairclough. V souladu s tím rozděluji analyzovaný diskurz do tří úrovní – úrovně diskurzivní produkce, úrovně diskurzivních praktik a úrovně sociokulturních praktik (viz Fairclough 1995: 98). Analýza diskurzivní produkce se zaměřuje na proces tvorby specifického diskurzu – v případě této disertační práce na proces tvorby diskurzu penalty sestávajícího z procesů utváření norem a hodnot a určování toho, jaké formy jednání budou předmětem penalizace. V úrovni diskurzivních praktik je ze strany výzkumníka věnována pozornost tomu, jakým způsobem dochází k aplikování diskurzivní produkce do praxe – zde se zaměřím na to, jakými konkrétními technikami a praktikami mocenských institucí dochází k realizaci diskurzu penalty. Poslední úroveň je pak věnována analýze sociokulturních praktik,

kteřé představují reakci společnosti na diskurzivní praxi – na této úrovni se zaměřím na poskytnutí interpretace interakce mezi diskurzivními praktikami mocenských institucí a společnosti. Všechny tyto úrovně tvoří jeden celek, který je základním výstupem kritické analýzy diskurzu (Fairclough 1995: 97).

Jako sekundární metodologické nástroje, jež mi poslouží k výše charakterizované analýze, jsem zvolil CAQDA analýzu realizovanou prostřednictvím programů MAXQDA 11+ a Voyant Tools. Dále také využiji interpretaci vlastní zkušenosti vycházející z kritické reflexe skutečnosti, že jsem participoval na tvorbě znaleckých posudků pro Policii ČR v oblasti politického extremismu, což lze vnímat jako moji participaci na diskurzivní produkci diskurzu penalty. Stejně jako v případě dramaturgické analýzy přikládám i zde schéma ilustrující jednotlivé diskurzivní úrovně a jejich vztah.

Zpracováno autorem

1. 4. Teoretické ukotvení práce: Howard Becker, Stanley Cohen, Michel Foucault a Loïc Wacquant

Práce vychází z klasické sociální teorie, z níž je pro potřeby tohoto textu nejdůležitější argumentační linie Maxe Webera a Émila Durkheima. Tuto linii jde syntetizovat do tvrzení, že v každé společnosti je vždy přítomna určitá míra deviace/zločinu a mocenské instituce ze své pozice garantů morálky a řádu musí určitým způsobem na tuto skutečnost reagovat (srov. Durkheim 1998: 70-76, Durkheim 1969: 93-98, Durkheim 1973, Weber 1997: 47, Gross a Jones 2004, Allen 2004 a Clarke 1999: 243-289). Další teoretická kotva disertační práce sestává z argumentačního systému poststrukturalistické kontinentální filozofie (viz Hewlett 2007, Treanor 2006 nebo D'Amico 1999), zejména pak konceptů (post)strukturální kontinentální sociální vědy. Od Loïca Wacquanta si vypůjčím jeho teorii kentauřího státu¹⁰ a penální pornografie¹¹. Poslední dva teoretické aparáty využívané v práci vycházejí z díla Howarda Beckera. Jedná se o teorii nálepkování¹² a z ní vycházející koncept morální paniky Stanleyho Cohena. Stejně jako v případě představení metodologických nástrojů, i na tomto místě chci zdůraznit, že charakteristiku teoretických konceptů je třeba brát pouze jako jejich stručný nástin a jejich podrobný

¹⁰ V originále *centaur state*.

¹¹ V originále *penal pornography*.

¹² V originále *labeling theory*.

popis bude poskytnut v dílčích částech disertační práce, ve kterých také propojím níže popsané charakteristické koncepty s předmětem mého výzkumu.

1. 4. 1. Kentauří stát a penální pornografie

Níže stručně charakterizovaný soubor teoretických aparátů jsem si vypůjčil od Loïca Wacquanta, jehož lze označit za kritika neoliberalismu poukazujícího na to, že tato ideologie vede k přeměně státu na stát kentauří¹³. Ten je založen na tom, že uplatňuje princip vládnutí založený na liberálním paternalismu. Kentauří stát – stejně jako jeho mytologický předobraz – se skládá ze dvou částí a vykonává dvě odlišné politiky v závislosti na tom, na jaké sociální třídy cílí (Wacquant 2012: 73). Na ty, kteří jsou na vrcholu sociálně třídní struktury, je uplatňován princip *laissez faire* a jsou na ně aplikovány liberální principy vládnutí (Wacquant 2012: 66). Na ty, kteří nejsou na vrcholu této struktury a nenaplnují tak atributy pro *laissez faire*, je uplatňována logika punitivního paternalismu (Wacquant 2012: 66) tvořená politikou *workfare*¹⁴ (Wacquant 2009b: 16), jež je cílena na stále se zužující střední třídu a je založena na tom, že představuje souběh minimálního sociálního zabezpečení a minimální mzdy. Její princip lze vyjádřit následujícím tvrzením – kdo pracuje, nepotřebuje sociální dávky a sociální zabezpečení, ten kdo nepracuje, si je nezaslouží (Keller 2010: 44–45, 187). Sociální politika se stává více punitivní a slouží ke zvyšování dohledu nad jejími příjemci (Wacquant 2010: 203). Ten, kdo se vymyká uplatňování politiky *laissez faire* a *workfare*, se stává subjektem politiky *prisonfare*¹⁵. Ta představuje represivní politiku cílící na třídu deklasovaných (Wacquant 2009b: 16), přičemž platí úměra mezi atrofováním skupiny spadající do politiky *workfare* a hypertrofováním skupiny spadající do politiky *prisonfare* (Wacquant 2009a: 55). Loïc Wacquant hovoří o tom, že kentauří stát je produktem neoliberálního politického projektu (Wacquant 2010: 213), který usiluje o institucionální transformaci státu vycházející ze čtyř základních bodů. Prvním je extenze tržních mechanismů, jež je založena na myšlence, že tržní mechanismy jsou (jako jediné) efektivní v alokaci a (re)distribuci zdrojů. Druhým bodem je pak přesun směrem k disciplinativní sociální politice měnící logiku vnímání a poskytování sociální péče – od sociální pomoci vnímané jako právo občanů k disciplinačnímu *workfare*, v němž je tato pomoc vnímána jako odměna poskytovaná pouze za určitých podmínek. Předposledním bodem předělání státu je extenze a adorování penální politiky, která kromě toho, že disciplinuje *workfare*, vede i k posilování suverenity státních institucí. Poslední bod spočívá v kladení důrazu na individuální zodpovědnost jedinců za jejich vlastní osud (Wacquant 2012: 71–72), což ale stojí naprosto v protikladu k faktu, že život jednotlivců je determinován i událostmi, které nemohou svým vlastním jednáním ovlivnit (např. sociální prostředí, do něhož se narodí, zdravotní predispozice, vrozené vlohy nebo celospolečenský kontext; srov. Hurley 2001 nebo Cohen 2006).

---

¹³ Charakteristika konceptu kentauřího státu vychází z upravené části textu Krčál a Mertl 2013.

¹⁴ Termín *workfare* zahrnuje pracující třídu společnosti, jež zaujímá střední a nižší pozice na socioekonomickém žebříčku, přičemž na tomto žebříčku má tendenci k pohybu směrem dolů.

¹⁵ Termín *prisonfare* zahrnuje takové skupiny obyvatelstva, které z určitých důvodů (dlouhodobá nezaměstnanost a nezaměstnatelnost, sociální vyloučení, minimální kvalifikace atp.) nespádají do skupiny *workfare*. *Prisonfare* označuje represivní a disciplinární politiky uplatňované vůči socioekonomicky slabým a vyloučeným skupinám společnosti.

Penální pornografie je úzce spojena s extenzí a adorováním penální politiky a vychází z toho, že penální aktivity státních institucí (a problematika penalty obecně) jsou na jedné straně implementovány a reprezentovány za účelem zobrazit autoritu státu v ritualizované podobě. Na straně druhé se tak problematika penalty stává teatrální a rozšiřuje se z oblasti mocenského pole do pole mediálního a do oblasti masové kultury (Wacquant 2010: 206), díky čemuž se penalita stává pro společnost něčím standardním a vyhledávaným¹⁶ (srov. Adorno 2009). Kromě rituálního obnovování autority státu napomáhá penální pornografie rovněž k marginalizaci a stigmatizaci těch, kteří neodpovídají neoliberalní logice vládnutí, a v očích společnosti vysvětluje jejich přesun na spodní příčky sociální struktury (Wacquant 2012: 75).

1. 4. 2. Teorie labelingu a morální panika

Poslední teoretické koncepty představují teorie labelingu a teorie morální paniky, jež budou představeny společně, jelikož jsou velmi úzce propojeny – respektive teorie morální paniky částečně vychází právě z teorie nálepkování Howarda S. Beckera (srov. Cohen 2011a: 3). Oba tyto teoretické rámce vnímají deviantní jednání jako produkt interakce mezi členy společnosti a jako výsledek označovacích aktů určitých skupin, které disponují autoritou potřebnou k tomuto typu jednání – obě tyto teorie stojí na epistemologicky stejných základech jako symbolický interakcionismus Herberta Blumera (viz Blumer 1969). Nejstručněji lze morální paniku definovat jako formu morální regulace uvnitř vlastní konceptuální kategorie (Cohen 2011b: 241). Slovy Stanleyho Cohena (2011b: 239) představuje morální panika „jiný termín pro politickou korektnost“. Obsah termínu morální paniky je sám o sobě normativním pojmem a tento koncept je vždy soudem nad určitým druhem jednání. Morální panika je definována a způsobována používáním určitých politických taktik a rétorických konstrukcí ze strany médií, politiků, morálních podnikatelů a vykonavatelů sociální kontroly (srov. Cohen 2011b: 237, Altheide 2009: 79 nebo Hier 2015). Ze strany těchto skupin dochází k tomu, že jsou určité události, jedinci nebo skupiny definovány jako ohrožení společenských hodnot (Cohen 2011a: 1). Hromadné sdělovací prostředky, politici, morální podnikatelé a vykonavatelé sociální kontroly svým jednáním dále utváří společenský konsenzus ohledně toho, co spadá do kategorie deviantního jednání, a tím dávají tomuto pojmu smysl (Bendle 1999: 48).

---

¹⁶ Jako příklady této penální pornografie lze uvést například seriály odvysílané i v České republice akcentující funkci policie a fakt, že nikdo neujde trestu (*CSI: New York*, *CSI: Miami*), dále pak seriály zabývající se *vigilance justice* (*Dexter*, *Arrow* nebo *Prison Break*), případně filmy s tematikou zobrazující penaltu vykreslenou do extrémních podob a prezentovanou jako zdroj masové zábavy (*Running Man*, *Battle Royale*, *Hunger Games*, *Mad Max 3: Beyond Thunderdome*). Kromě toho také existuje televizní kanál (dostupný i v České republice) nazvaný *Crime and Investigation Network*, na kterém běží bez přestávky reportáže věnující se úloze policie, soudů a dalších penálních aparátů, přičemž nejvíce bizarním (a nejvíce odpovídajícím logice penální pornografie) je pořad, v němž televizní štáb za asistence policie ponechá odemčené vozidlo (s otevřenými dveřmi/staženým okénkem a klíči v zapalování) v předem vytipované (sociálně vyloučené) lokalitě a čeká, až ho někdo otevře. Tento akt je samozřejmě ihned následován zatčením pachatele za asistence televizního štábu. Dalším pořadem výstižně vykreslujícím logiku penální pornografie, byl pořad, ve kterém před policejní stanicí čekaly mobilní televizní štáby na motocyklech, jež vždy následovaly (a kvůli pořízení lepších záběrů i předjížděly) policejní hlídky mířící na zásah. Tím je jednak zpomalovaly, vystavovaly nebezpečí sebe i náhodné kolemjdoucí a v poslední řadě samozřejmě poskytovaly čas pachatelům trestné činnosti k útěku. Posledním příkladem ilustrující penální pornografii, je pořad televize Prima „Krimi zprávy“, jež plně odpovídají logice tohoto konceptu.

Deviantnost určitých forem jednání je klíčovým pojmem pro teorii nálepkování Howarda S. Beckera, jelikož základní premisou této teorie je předpoklad, že deviantnost je utvářena společenskými reakcemi na toto jednání a nevychází z jeho samotné povahy (Becker 1963: 11). Společenské reakce na deviantní formy jednání vedou k posílení sociální solidarity a k poukázání na to, že se uvnitř společnosti vyskytl určitý problém (Cohen 2007: 262). Deviace je tedy utvářena a udržována vykonavateli sociální kontroly (Cohen 2007: 130). Prizmatem teorie nálepkování se určitá forma jednání stane deviantní v případě, že je jako deviantní označena (Becker 1963: 14). Určité sociální skupiny produkují deviaci tím, že utváří pravidla, jejichž porušení konstituuje deviantní jednání (Cohen 2011a: 5). To pak vede k tomu, že původci jednání, jež porušuje určitá pravidla, jsou vnímáni jako soubor potenciálně nebezpečných jedinců (Bauman 2007: 39) a jejich jednání může být ze strany selektivních nadreprezentací transformováno na zdroj morální paniky. Ta je udržována právě skrze odkazy na potenciální ohrožení bezpečnosti osob, majetku a případně komerčních zájmů (Cohen 2011a: 225). Lze tedy tvrdit, že morální panika potřebuje pro svoji existenci určitý dramatický potenciál, prostor v médiích a potenciální oběti a potenciální pachatele (Cohen 2011b: 240).

Pro proces udělování nálepek je klíčové to, že tyto nálepky udělují určité morální autority, které disponují dostatečným kreditem k tomu, aby ze strany společnosti bylo jejich jednání akceptováno (srov. Durkheim 1998: 70). Podle Howarda S. Beckera disponuje touto potřebnou autoritou skupina, jež označuje jako „morální podnikatele“¹⁷ (viz Becker 1963), jejichž činnost spočívá v udělování nálepek, v diagnostice určitých forem jednání a v selekci tohoto jednání (Cohen 2007: 170). Podle aktivit, které jsou morálními podnikateli vykonávány, je Becker dělí do dvou kategorií. Na ty, kdo se zaměřují na vymáhání norem, a na ty, kteří se zaměřují na jejich utváření (Becker 1963: 147). Tyto kategorie nejsou ale striktně odděleny a jsou vzájemně propustné.

1. 5. Struktura disertační práce

V následující kapitole se zaměřím na bližší charakteristiku mnou využívaných teoretických konceptů a na operacionalizaci pojmů, které jsou pro tuto práci klíčové – legitimita a kritéria „legitimnosti“, instituce trestu, neoliberalismus, neoliberalní revoluce a státní aparáty. V této sekci také poskytnu interpretaci jejich vzájemného propojení. Třetí kapitola věnuje podrobnému představení datového korpusu, procesu jeho tvorby a způsobu, jak s datovým korpusem pracuji. Na tuto metodologickou část naváže předposlední kapitola zaměřená na ilustrativní příklad českého prostředí. V závěrečné kapitole se budu věnovat zodpovězení výzkumných otázek, které bude vycházet z předchozích částí textu a celkové sumarizaci předložené argumentace.

---

¹⁷ V originále *moral entrepreneur*.

2. OPERACIONALIZACE KLÍČOVÝCH POJMŮ A CHARAKTERISTIKA TEORETICKÝCH KONCEPTŮ

V rámci této kapitoly se zaměřím na zevrubnou charakteristiku a ilustraci mnou využívaných teoretických konceptů – kentauří stát, penální pornografie – a operacionalizaci pojmů klíčových pro tuto práci – legitimita, instituce trestu, neoliberalismus, neoliberální revoluce, státní aparáty. Hlavním cílem této části práce je snaha co nejtransparentněji čtenáři představit můj argumentační systém. Dále se už v této části práce pokusím abstraktní teoretické modely a klíčové pojmy ilustrativně vztáhnout na sociální realitu v české společnosti. Posledním cílem této části práce je zkonstruování zmiňovaného dispozitivu penální legitimacy, který bude čtenáři představen v závěrečné části této kapitoly. Tento dispozitiv bude představovat syntézu klíčových pojmů a teoretických konceptů této disertační práce.

2. 1. Neoliberální revoluce a neoliberalismus jako ideologie a politická praxe

Domnívám se, že prvním konceptem, jenž je třeba uvést, je pojem „neoliberalismus“ a s ním spojený termín „neoliberální revoluce“. Na neoliberalismus lze nahlížet dvěma způsoby. Z pozic politické filozofie ho lze vnímat jako svébytnou ideologii postavenou na ideových základech liberalismu, která selektivně přebírá vybrané argumentační systémy liberalismu, a tak představuje jeho zjednodušenou verzi. V rámci společností tzv. „západního typu“ pak neoliberalismus představuje dominantní ideologické paradigma (Schwarzmantel 2008: 17). Druhým pohledem lze neoliberalismus vnímat ne ve smyslu ideologie, ale ve smyslu projevů konkrétní politické a ekonomické praxe, jež prosazuje opuštění od keynesiánských politik, důsledně uplatňovanou privatizaci a usiluje o přetavení sítě vztahů mezi trhem, státem a společností ve smyslu adorování ekonomické deregulace, subjektivizace redistribuce *welfare*^{18,19} a zdůrazňování osobní zodpovědnosti (Wacquant 2010: 216 a 2012: 66). Oba dva tyto pohledy se nyní pokusím čtenáři blíže představit, přičemž v práci se přikláním k pohledu, že neoliberalismus představuje politický projekt, který ale v rámci společností tzv. západního typu představuje aktuálně nejrozšířenější způsob tvorby, realizace a legitimizace *policies*. Z mého pohledu tedy neoliberalismus představuje určité dominantní ideologické paradigma zaštiťující specifický politický projekt transformace státu. Můj pohled na dvojsmyslnost neoliberalismu je možné vystihnout názorem Clarka a Dears (1984: 34) na stát. Podle nich představuje stát politický objekt, subjekt politiky a politického aktéra, který udržuje dominantní ideologii, jež říká jedincům to, co existuje, co je možné, co je dobré a co je špatné²⁰. Stát následně tuto ideologii přetransformovává do politické praxe.

---

¹⁸ Subjektivizace ve smyslu, že příjemci sociální pomoci jsou v rámci neoliberální vládní praxe vnímání jako subjekty (tedy neautonomní aktéři)/klienti, na které je uplatňována zvýšená forma dohledu ze strany státních aparátů (Wacquant 2010: 213).

¹⁹ Neoliberalismus (v obou jeho pojetích) usiluje o transformaci poskytování *welfare* směrem ke společnosti. Součástí této transformace může být podmiňování *welfare*, jeho omezování, změna způsobu poskytování, ale i jeho odstranění. Konkrétní podoba této transformace je vždy odvislá od konkrétní neoliberální politické praxe.

²⁰ Členové společnosti následně tento *modus operandi* přijímají z několika důvodů. Prvním z nich je to, že stát a jeho aparáty představují určitou morální autoritu, jejíž názory jsou členy společnosti akceptovány (srov. Ruggiero 2006: 52). Druhý důvod je založený na tom, že státní aparáty disponují mocí k tomu, aby si jimi prosazované názory a hodnoty vynutily ze strany společnosti. Třetí důvod vychází z toho, že státní aparáty jsou

2. 1. 1. Neoliberalismus ve smyslu ideologie – hlavní body tržního individualismu²¹

Při pohledu na neoliberalismus jako na svébytnou ideologii je možné za jeho myšlenkové a argumentační zdroje označit tzv. klasický liberalismus, libertarianismus, merkantilismus a doktrínu *laissez faire*. Při charakteristice neoliberalismu ve smyslu ideologie je vhodné se nejprve zabývat jeho návazností na klasický liberalismus. Neoliberální ideologie je založena na snaze o obnovení tržního principu jakožto ideálního regulačního společenského mechanismu. Z pohledu klasického liberalismu spočívá trh a jeho podstata ve významu volné směny, tedy v příležitosti jedinců vstoupit na trh a neomezeně a aktivně na něm participovat (a v určité míře si také navzájem konkurovat). Oproti tomu proponenti neoliberální ideologie vnímají princip a podstatu trhu primárně v kategoriích vzájemné konkurence účastníků tržních interakcí. Z tohoto pohledu je trh mechanismem, jak rozčleňovat aktéry na ty, kteří v konkurenci obstáli, a na ty, kteří neobstáli (Foucault 2009b: 116). V souladu se slovy Petra Druláka (2012: 8) lze takové pojetí trhu označit za tržní fundamentalismus, jehož do absurda dotažená argumentace může vyústit v situaci, kdy každý jedinec disponuje svobodou k tomu, aby žil v chudobě, jelikož se nedokázal prosadit na trhu a společnost mu skrze sociální politiku nepomůže. Prosazení se na trhu, jako hlavní kritérium pro hodnocení jedince, se stává hlavním životním cílem každého jednotlivce. Takovéto nastavení společenských hodnot následně oslabuje vzájemnou solidaritu mezi členy společnosti, jež je „pod vlivem liberálního individualismu privatizován[a]“ (Drulák 2012: 15). O rozkladu vzájemné solidarity v rámci společnosti (případně národa) v důsledku prosazování neoliberálního individualismu hovoří i Miroslav Hroch (2014), podle něhož se pod vlivem neoliberalismu transformují společnosti ze struktur na sítě, v jejichž rámci sledují jedinci své okamžité zájmy, a celospolečenská solidarita ustupuje do pozadí.

Ve vztahu mezi ideologií liberalismu a neoliberalismu je ještě důležité poznamenat, že časté laické zaměňování neoliberalismu za liberalismus, případně vnímání neoliberalismu jako nástupce a pokračovatele liberální ideologie je mylné už jen z toho důvodu, že zatímco liberalismus vnímá neodlučitelný vztah mezi politickými a tržními svobodami, neoliberalismus jde dále a tržní svobody vnímá „jako model (a náhražku) práv politických (Soss, Fording a Schram 2011: 20). Další stěžejní rozdíl mezi liberalismem a neoliberalismem spočívá v percepce trhu. Liberalismus (nejvíce ve formě egalitárního liberalismu) samozřejmě přijímá argument, že pro zajištění spravedlivé redistribuce statků a možností ve společnosti je nezbytná existence instituce trhu. Ten ale musí představovat instituci podléhající politické regulaci a upřednostňující ideály rovnosti, férovosti a spravedlnosti před ideály tržními (Anderson 1999: 298, Dworkin 1981: 284). Z argumentů, jež zazněly výše, je patrné, že pojetí trhu z pohledu neoliberální ideologie se od tohoto liberálního pojetí diametrálně liší.

---

pro členy společnosti zdrojem a zárukou jejich bezpečnosti (ať už definované v jakémkoli významu tohoto slova), a proto se jeví logickým, že členové společnosti budou rozhodnutí státních aparátů respektovat. Poslední možný důvod vychází z toho, že státní aparáty nedisponují jenom mocí k vynucení jimi prosazovaných norem a rozhodnutí, ale disponují též mocí stigmatizovat, kriminalizovat a penalizovat ty, kteří jejich rozhodnutí nerespektují.

²¹ Tato a následující podkapitola vychází z upravené a rozšířené části textu Mertl a Krčál 2013 (76-86).

Druhým zdrojem inspirace neoliberální ideologie je libertarianismus, který lze vnímat jako kritiku sociálního státu. Tato libertariánská kritika cílí na rozpínavost sociálního státu, jenž omezuje osobní svobodu jedinců. V souladu s libertariánskou argumentací je svoboda jednotlivců omezována tím, že sociální stát vykonává rozsáhlé redistributivní politiky. V souvislosti s rozsahem redistributivních politik hovoří libertarián Robert Nozick (1999: 26-27) o tom, že by měl být sociální stát nahrazen tzv. minimálním státem. Ten by měl vykonávat pouze omezený počet funkcí. Minimální stát, o který usilují libertariáni (a přeneseně tak i proponenti neoliberální ideologie), by měl primárně poskytovat jistotu v podobě vynutitelnosti smluv a ochrany svých občanů před násilím, krádežemi a podvody. Nozick (1999: 169) se domnívá, že jiné nastavení rozsahu působení státního aparátu je nelegitimní a nemorální. Nelegitimita a nemorálnost sociálního státu v rámci libertarianismu (a neoliberalismu) spočívá v argumentu, že tato podoba státu vede ke zvyšování daní nutných k jeho fungování. To z libertariánského pohledu představuje okrádání občanů, z nichž se stávají nevolníci, neboť čas, který mohou věnovat sami sobě, musí věnovat práci, aby vydělali peníze navíc pro účely zdanění. Z pohledu libertarianismu představují daně prostředky, jež slouží k zaplacení služeb – ochrany –, nikoli k pomoci ostatním. Toto tvrzení tak ilustruje důraz na tržní logiku „něco za něco“ a naopak odmítání logiky „něco za nic“ (solidarity), která je navíc označována paradoxně za amorální. Na tuto základní argumentaci libertarianismu navazuje Murray Rothbard (1978: 24), jenž prohlubuje libertariánskou kritiku státního etatismu. Z jeho pohledu stát představuje nástroj útlaku, který omezuje svobodu jednotlivce a jenž je zodpovědný za mnohá lidská utrpení v dějinách. Rothbard prosazuje úplné zrušení státu. Jakékoliv daně vnímá jako legalizovanou krádež a státní aparáty podle něj omezují svobodu jedinců. Libertariáni (a v přeneseném smyslu i zastánci neoliberální ideologie) tedy vnímají společenskou činnost jako něco, co by se mělo odvíjet od tržního principu, což znamená, že i společnost by v konečném důsledku měla fungovat jako trh.

Jediným aspektem, který by měl interakce na trhu (a tedy i ve společnosti jako celku) podle Rothbarda (1978: 28) omezovat, je koncept tzv. sebevlastnění (*self-ownership*) spočívající v právu každého jednotlivce na vlastnění vlastního těla – jedinec tedy disponuje právem k tomu nakládat se svým tělem tak, jak uzná za vhodné, tzn. bez jakýchkoliv vnějších zásahů kohokoliv jiného. Sebevlastnění a jeho komodifikace člověka na pouhé fyzické tělo, které je navíc kdykoliv možné komukoliv a jakkoliv poskytnout, je tudíž nejenom určitou ochranou proti újmě způsobené špatným jednáním jiných jednotlivců na trhu, ale také samozřejmě konceptem, jenž naprosto zapadá do samotné tržní logiky a směny. To lze vidět na libertariány nabízeném řešení zmiňovaných strukturních problémů trhu spočívajících ve skutečnosti, že nikdo na trhu (ve společnosti) nemá naprosto rovné a stejné podmínky k tomu, aby se mohl prosadit, a že trh je místem, které v sobě nese výrazné existenční riziko. Pokud řešení tohoto rizika dotáhneme do absurdna, tak koncept sebevlastnění umožňuje to, že každý, kdo strádá, se může v konečném důsledku například prodat do otroctví (respektive může své tělo prodat někomu jinému). Tato absolutní komodifikace lidského těla představuje v libertariánských a tržních vizích nastavení

společnosti ideální stav. Mimo komodifikace²² lidského těla je z libertariánských úvah patrná také absolutní osobní zodpovědnost každého jednotlivce, vyplývající z nezávislosti na státu a možnosti svobodně prosazovat svůj zájem na trhu čistě prostřednictvím vlastní snahy a schopností.

Tato libertariánská vize ale přehlíží skutečnosti, že člověk nemůže zcela ovlivnit vše ve svém životě – neovlivní to, do jakého sociálního prostředí se narodí; neovlivní to, s jakými dispozicemi a handicapy se narodí; neovlivní to, zda jsou jeho talenty a schopnosti kompatibilní s hodnotovou adorací společnosti; neovlivní své genetické predispozice k nemocem a podobně. Dalším faktem, který libertarianismus (a přeneseně neoliberalismus) nebere v potaz, je nestabilní role trhu. Ten totiž může být stejně represivní strukturou jako stát (jenž je kvůli těm samým funkcím silně kritizován z řad libertariánů). Tržní prostředí může nutit aktéry, aby se nedobrovolně přizpůsobili něčemu, čemu nechtějí. Podobný problém pak mohou představovat i samotní aktéři pohybující se na trhu, jenž například díky monopolizaci nebo kartelizaci mohou získat dominantní vliv v rámci celé tržní struktury a mohou nutit ostatní k tomu, aby dělali něco, co nechtějí. V podobném duchu zdůrazňujícím „svobodnost“ a samoregulační funkci trhu samozřejmě nehovoří pouze libertariáni, ale jedná se o široce rozšířený mýtus²³. Jako příklad lze uvést tvrzení Giovanni Sartoriho (1973: 15), že „trh je spontánní automatismus, mechanismus fungující sám o sobě“. Toto tvrzení (a tento pohled na trh obecně) stojí v naprostém rozporu s faktem, že neregulovaný trh se projevuje (výše zmíněnými) tendencemi k monopolizaci a kartelizaci. V reakci na toto, se přikláním k Loïcu Wacquantovi (2012: 67), který hovoří o tom, že „železná pěst státu doplňuje neviditelnou ruku trhu“.

Neoliberální ideologie z libertarianismu přebírá zejména tezi týkající se minimálního státu a transformace společnosti v souladu s tržními mechanismy. Tržní prostředí – a v přeneseném významu společnost vycházející z imperativů trhu – je tak prostorem, kde má každý jasně danou osobní zodpovědnost, neboť záleží pouze na něm, jak bude schopný se na trhu prosadit. Jako příklad jak východiska libertarianismu ovlivnila neoliberální ideologii, může posloužit neoliberální rámování recipientů sociální pomoci. V rámci neoliberálního slovníku jsou často rámováni jako „problémoví chudí“²⁴ (*trouble-making poor*), protože se nedokázali prosadit v tržním prostředí. Poskytování sociální pomoci ve společnosti je tak přeměřováno více punitivním směrem (Wacquant 2010: 201-203). Zde je důležité poznamenat, že postavení příjemců sociální pomoci je často generováno určitými typy zaměstnaneckých vztahů (tzv. flexploatací²⁵) a externími faktory (Nader 1972: 292).

---

²² Problematika komodifikace lidského těla nezůstává pouhým „zaklínadlem libertarianismu“, ale integrovala se jako součást neoliberální ideologie (viz například Sheper-Hughes a Wacquant 2002).

²³ O této tzv. neoliberální mytologii a mytopoezii bude blíže pojednáno dále v textu.

²⁴ Termín „problémoví chudí“ je spíše akademickým termínem. V politické praxi se častěji setkáváme s výrazy „(sociálně) nepřizpůsobiví“, jedinci „parazitující“ na sociálním systému, „černí pasažéři“ a podobně.

²⁵ Flexploatace je složeninou slov „flexibilita“ a „exploatace“ a označuje takové typy zaměstnaneckých vztahů, které neposkytují pracujícím takové podmínky a jistoty jako jim poskytuje klasický pracovní poměr na plný úvazek. Jedná se zejména o práci realizovanou na základě dohod o provedení práce, o pracovní činnosti nebo o práce zprostředkované prostřednictvím parazitních mezičlánků typu pracovních agentur. Flexploatační pracovní vztahy vytvářejí určitou „podřadnou“ skupinu pracujících, kteří často za provedení stejné práce jako zaměstnanci v plnohodnotném pracovním poměru pobírají nižší mzdu, nemají standardní zaměstnanecké benefity a jistotu stability jejich zaměstnání. Na druhou stranu je tento typ pracovních poměrů velmi výhodný pro zaměstnavatele, a je často adorovaný ze strany proponentů neoliberalismu.

Negativní vnímání chudoby v neoliberální ideologii a negativní postoj k poskytování sociální pomoci lze vystopovat k výše uvedenému vnímání člověka jako producenta, jenž navíc vlastní sám sebe a u nějž je čistě na jeho zodpovědnosti, jak se ve společnosti prosadí.

Člověka – producenta pohybujícího se v tržním prostředí – lze následně propojit s výše uvedeným tvrzením Laury Nader a interpretovat logiku neoliberální ideologie tak, že „je-li někdo vyřazen z provozu, je snadné usvědčit jej z nedostatečnosti“ (Adorno a Horkheimer 2009: 134). V souladu s vnímáním člověka jakožto zdroje konzumerismu a produkce poukazují Theodor Adorno a Max Horkheimer²⁶ (2009: 204) na skutečnost, že je „hodnota člověka dána tím, kolik vydělává“. Na Horkheimera s Adornem v tomto smyslu navazuje Rob Atkinson (2000: 55), podle něhož neoliberální diskurz (*ergo* ideologie) „zdůrazňuje trh, konkurenceschopnost a efektivitu“ a chápe práci jako jediný prostředek integrace do společnosti²⁷.

V argumentačním systému neoliberální ideologie také sehrává důležitou roli soukromé vlastnictví a předpoklad, že jedinci jsou lepšími hospodáři než stát²⁸. Z této argumentační linie pak vychází adorování privatizace státních služeb, a to i v oblastech, jejichž fungování vyžaduje jiné než tržní principy (příkladem může být oblast zdravotnictví, sociálního zabezpečení nebo školství²⁹), což vede k tomu, že společnost nastavená podle neoliberální ideologie může dosahovat neekonomických cílů pouze v případě, že „jsou redukovány na cíle tržní a tím i nutně materiální“ (Drulák 2012: 41). To vede k tomu, že neoliberalismus jakožto ideologie upřednostňující interakční módy založené na tržním chování, ze kterých staví paradigma pro mezilidskou interakci (srov. Schwarzmantel 2008: 44), vytváří, řečeno slovy francouzského filozofa Alaina Badiou (2012: 2), společnosti, v rámci nichž jsou jejich členové mezi sebou kompetitivní; společnosti, ve kterých dochází ke konstantnímu snižování odměn za odvedenou práci; společnosti, jež neustále sanují bankovní sektor; společnosti, které jsou založeny na flexibilitě pracujících. Podobně argumentuje i Rob Atkinson (2000: 49), podle něhož neoliberální ideologie vede k vyzdvihování opatření rozkládajících sociální systém. Vyzdvihování dekonstrukce sociálního systému – legitimizované neoliberální mytopoezií konkurenceschopnosti a flexibilizace produkce – způsobuje růst socioekonomických nerovností v rámci

---

²⁶ Ti s ohledem na dobový kontext samozřejmě nehovoří explicitně o neoliberální ideologii, ale o faktorech způsobených nástupem kapitalismu a tržní racionality.

²⁷ Práce jako nástroj společenské integrace je integrální součástí neoliberální ideologie. Nezaměstnanost je v rámci neoliberální argumentace velmi často vnímána právě v intencích osobní odpovědnosti. Tj. nezaměstnaní si za svoji situaci mohou sami, protože se nedokázali/nechtěli prosadit v tržním prostředí. Ale co tato libertarianismem inspirovaná argumentace velmi často opomíjí, je fakt, že nezaměstnanost může být způsobena i systémovými faktory, které nezaměstnaní nemohou ovlivnit, a skutečnost, že nemají práci, nemusí vycházet jen z jejich osobního rozhodnutí nepracovat, ale často i z faktu, že existuje skupina těžko zaměstnatelných/nezaměstnatelných jedinců, jejichž uplatnitelnost na trhu práce je snižována jejich kvalifikací, věkem, sociálním nebo etnorasovým statutem.

²⁸ Tento neoliberální slovník lze ilustrovat například na argumentaci „politického hnutí“ ANO, že stát je třeba řídit jako firmu.

²⁹ Na příkladu těchto oblastí lze vhodně ilustrovat neoliberální instrumentalismus a redukci všech společenských cílů do podoby cílů ekonomických. Základním cílem tržního principu je generování zisku, ale oblasti jako jsou právě zdravotnictví, školství a sociální zabezpečení ze své podstaty nemohou primárně generovat zisk, ale jiné výstupy. Základním výstupem zdravotnictví není zisk, ale zdraví; základním výstupem školství není zisk, ale vzdělání; základním výstupem sociálního zabezpečení není zisk, ale realizování společenské solidarity a zajištění důstojné existence příjemců sociální pomoci.

společnosti a vede k tomu, že socioekonomicky slabí členové společnosti jsou (často i existenčně) závislí na stále více omezované pomoci ze strany státu.

První pojetí neoliberalismu jakožto ideologie – tedy souboru myšlenek a ideálů, které napomáhají legitimizovat politickou moc (Eagleton 2007: 1) a její vztahy k ekonomickému nastavení společnosti (srov. Mannheim 1991:237) – je možné sumarizovat následovně. Neoliberální ideologie stojí na třech základních pilířích (na klasickém liberalismu, na libertarianismu a na myšlenkách merkantilismu a *laissez faire*) a inspiraci z těchto myšlenkových proudů čerpá selektivně a ve zjednodušené (a někdy i zkreslené) formě. Neoliberální ideologie adoruje zejména argumentaci týkající se racionality trhu³⁰, negativní svobody, tržně-konkurenčních vztahů mezi jedinci, osobní odpovědnosti jedinců za jejich vlastní (ne)úspěchy, privatizace a snižování služeb, jež jsou poskytovány státem směrem ke společnosti. Je možné konstatovat, že neoliberální ideologie představuje dominantní ideologické paradigma západních společností a utváří nový ideologický rámec. V tomto ideologickém rámci stojí na jedné straně neoliberální ideologie a na straně druhé vede neoliberalismus k vytváření velkého počtu hnutí, které se proti němu staví. V rámci této interpretace nového politického rámce lze tedy dojít k tomu, že klasická trichotomie mezi liberalismem, socialismem a konzervatismem (označována jako ideologický trojúhelník) je již neudržitelná^{31,32} a je nahrazena dichotomií mezi neoliberalismem a novými ideologiemi, jež reprezentují jeho generalizovanou kritiku (srov. Schwarzmantel 2008: 38, 171–175). Podkapitolu věnující se interpretaci neoliberalismu jakožto politické ideologie lze uzavřít tvrzením, že ve velké části společností tzv. „západního typu“ je možné lokalizovat neoliberální ideologii, která je udržována státními strukturami, ale i občanskou společností (v České republice například organizacemi typu Občanského institutu, CEVRO Institutu, případně Centra pro ekonomiku a politiku) a ideologickými státními aparáty, jakými jsou vzdělávací instituce a sdělovacími prostředky (srov. Althusser 2006: 88). Tato ideologie a její argumentace také rezonuje v politickém diskurzu, kdy v českém prostředí lze jako příklady namátkově uvést argumentaci a úspěch „politického hnutí“ ANO, případně sociální reformy realizované politickou reprezentací vzešlou z voleb v roce 2010, jejichž hlavním realizátorem byl resort exministra Jaromíra Drábka (pro podrobnou interpretaci Drábkových reforem viz Mertl a Krčál 2013). Obdobně jako Althusser a Schwarzmantel argumentuje i Loïc Wacquant (2004: 9), jenž ve studii shrnující myšlení Pierra Bourdieu hovoří o tom, že neoliberální ideologie je přítomna v literatuře, umění, filozofii, vědě, televizi a politice a je jimi šířena a udržována (viz také Bourdieu a Wacquant 1999).

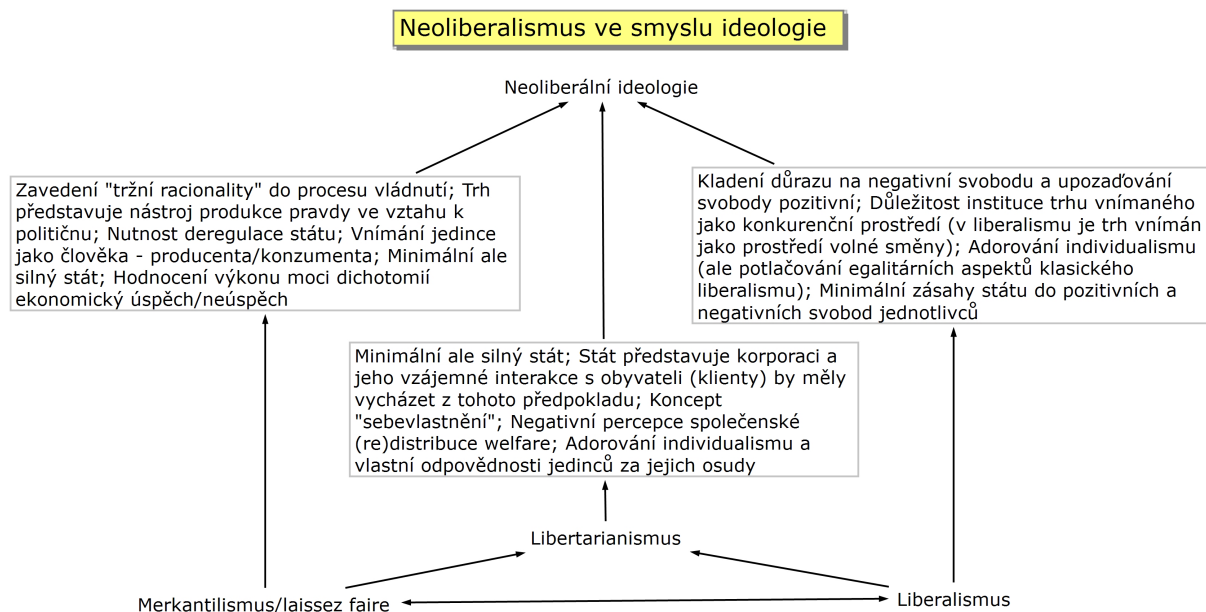
Níže přiložené schéma ilustruje podobu neoliberalismu ve smyslu politické ideologie.

---

³⁰ V tomto smyslu se o neoliberální ideologii vyjadřuje například Ondřej Císař (1999: 386). Podle něj neoliberální ideologie usiluje o neutralizaci politična ekonomikou.

³¹ Případně na dichotomii pravice-levice, která představuje spíše politicko-mediální nálepku sloužící k jasnému zaškatulkování politických partnerů/soků, ale rozhodně nepředstavuje relevantní analytickou kategorii (viz například Bobbio 1997).

³² Neudržitelnost tzv. „klasického ideologického trojúhelníku“ se týká jeho transformace v rámci sociální praxe, v akademickém diskurzu se stále jedná o platnou, byť velmi vágní a zjednodušenou prezentaci tzv. klasických ideologií.

Zpracováno autorem

2. 1. 2. Neoliberalismus ve smyslu politické praxe – transformace státu na kentaura

Druhé možné pojetí neoliberalismu vede k jeho posunu od ideologie, jež se snaží o předložení vize toho, jakým způsobem má vypadat společnost, k neoliberalismu ve smyslu reálné politické praxe ovlivňující životy občanů států, které se vydaly cestou neoliberálního politického projektu. V rámci tohoto projektu se projevují snahy o minimalizaci rozsahu přerozdělování *welfare* směrem ke společnosti, o disciplinování pracujících (*workfare*), stigmatizaci a marginalizaci nepracujících a sociálně vyloučených, což je obhajováno výše zmíněnou adorací individuální odpovědnosti jedinců za jejich osudy. Například již zmiňovaný Loïc Wacquant v souvislosti s tímto hovoří o společenské kategorii „*prisonfare*“ zahrnující skupiny deklasovaných³³, stigmatizovaných, sociálně vyloučených a chudých členů společnosti. Ti, kdo spadají do této kategorie, představují potenciální/stávající subjekty zájmu penálních institucí státního aparátu. Předpona „neo“ tak v rámci neoliberálního politického projektu reprezentuje podle Wacquanta (2012: 66) transformaci funkcí státu za účelem realizace tržních principů a adorováním tržních svobod (obhajovaných metaforami o neviditelné ruce trhu a jeho samoregulační funkci) potenciálně na úkor svobod politických a demokratických hodnot, jako je univerzalizmus, egalitářství, prosazování aktivního občanství nebo koncepce veřejného blaha (Brown 2006: 701).

Pro kentauří stát je charakteristické uplatňování dvojakých *policies*, které lze označit jako liberálně-paternalistické politiky. Liberální paternalismus rozděluje subjekty svých politik do dvou skupin na základě jejich socioekonomických statusů. Na ty, kteří zaujímají v socioekonomickém žebříčku vrchní příčky, jsou ze strany kentauřího státu uplatňovány principy liberálního vládnutí a *laissez faire* (Soss,

³³ V originále „*underclass*“. V souvislosti s deklasovanými hovoří Bourdieu s Wacquantom o tom, že pojem „*underclass*“ často nabývá stejného sémantického významu jako pojem „*untermensch*“ (Bourdieu a Wacquant 1999: 49)

Fording a Schram 2011: 20-21). Liberální tvář neoliberálního Leviatana se tak usmívá na ty, jenž si to mohou ekonomicky dovolit. K těm, kteří nevystoupali na socioekonomickém žebříčku tak vysoko, aby se na ně mohl neoliberální Leviatan usmívat, naopak nastavuje svoji punitivně-paternalistickou tvář. Logika tohoto punitivního paternalismu je založena na tom, že kentauří stát zvyšuje a zintenzivňuje dohled nad potenciálně problémovými skupinami obyvatel (Wacquant 2009b: 16–17) a transformuje sociální politiku zmíněným punitivním směrem (srov. Beckett a Western 2001: 44).

V českém prostředí lze posun směrem k více punitivní sociální politice ilustrovat mimo jiné na příkladech volebních programů části politických stran, jež byly po volbách v roce 2010 zvoleny do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Česká strana sociálně demokratická ve vztahu k poskytování sociální pomoci deklarovala „nulovou toleranci nepoctivosti“ (ČSSD 2010a). Občanská demokratická strana usilovala o „adresnější rozdělování dávek“, jež je spojeno s propojením poskytování sociální pomoci s aktivností jedinců při zajišťování jejich sociálního zabezpečení a „striktním dodržováním pravidel“, které má zkomplikovat „život černým pasažérům a flákačům parazitujícím na sociálním systému“ a motivovat dlouhodobě nezaměstnané k aktivitě (ODS 2010). Obdobně argumentovala i strana TOP 09, podle které mělo být poskytování sociální pomoci zajištěno takovým způsobem, že „prostředky na sociální péči nebudou používány k jiným účelům“ a „sociální systém nesmí představovat srovnatelnou alternativu k pracovitosti a demotivovat tak celou společnost. Vláda vyhlásí nesmiřitelný boj zneužívání sociálních dávek a práci na černo“ (TOP 09 2010). Nejvíce se s logikou punitivního paternalismu rámuje problematiku chudoby jako problematiku práva a pořádku, podle něhož je chudoba vnímána jako důsledek vlastních rozhodnutí, nedostatečných kapacit a lenosti (srov. Bauman 2007: 34–35), shodovala politická strana Věci Veřejné. V rámci programu této strany měla být sociální pomoc poskytována podle vzorce „potřebným ano, příživníkům ne“³⁴, se kterým byly spojeny „povinnosti a pravomoci obcí při poskytování sociálních dávek a vymáhání povinností na osobách žádajících pomoc od obce či státu“ a možnost „krátit či odebrat sociální dávky, pokud příjemce uvede do žádosti nepravdivé údaje, neplatí nájem v obecním bytě, pokuty nebo neplní jiné povinnosti vůči státu a obci“. Punitivní logika, v rámci níž se a priori předpokládá, že příjemci sociální pomoci ji zneužívají, je patrná i v dalším bodě, který říká, že „vyplácení dávek hmotné nouze bude probíhat především formou poukazů na stravování, ošacení a bydlení, aby nedocházelo ke zneužívání těchto dávek“. Pokud bude sociální pomoc poskytována peněžní formou, tak bude založena na „bezhotovostní[m] vyplácení sociální podpory pro zajištění dostupnosti peněz při případné exekuci v případě zadlužení příjemce dávek“ (VV 2010). Na příkladu strany Věci Veřejné je také možné ilustrovat další z prvků neoliberální politické praxe a potažmo i potenciální krizi legitimacy způsobené touto praxí. Věci Veřejné se profilovaly v kontrastu ke stávajícím relevantním politickým subjektům. Jednou ze základních argumentačních strategií Věcí Veřejných bylo označování stávajících

---

³⁴ U rozlišování toho, kdo je „potřebný“, a kdo je „příživník“ je důležité poukázat na to, že hranice mezi těmito kategoriemi jsou vhodnými příklady sociálních konstruktů. Obsah kategorie „potřebný“ a „příživník“ jsou utvářeny na základě dominantního politicko-společenského diskurzu. To, jakým způsobem je „vhodné“ nebo „nevhodné“ trávit a naplňovat lidský život není dáno určitou „přirozenou“ povahou člověka, ale je to vždy normativní otázkou, která nutně podléhá určité ideologické interpretaci.

politických struktur za „politické dinosaury“ a vymezování se vůči politické situaci v české společnosti. Na tento způsob argumentace pak navázalo „politické hnutí“ ANO, které ve svém vymezování se vůči politice a snaze o „odpolitizování politiky“ zašlo ještě dál. Jednak argumentací typu „Nejsme politici, makáme“, jednak svým důrazem na „expertnost“ svých členů a samotným vymezováním se vůči institutu politického stranictví. Oba tyto politické subjekty se tedy vymezovaly proti stávající politické situaci a snažily se o určité odpolitizování politiky tím, že politiky nahradí manažeři, kteří budou řídit stát jako firmu. Tato snaha může být interpretována právě jako jeden z příznaků neoliberální politické praxe – podřízení fungování státu tržním principům a prosazení „manažerského řízení státu“. Důraz na „expertnost“ manažerů řídících – z pohledu do absurda dotažené argumentace těchto subjektů – firmu Česká republika je dalším z atributů neoliberální politické praxe, v jejímž rámci sehrává klíčovou roli zaštiťování se expertností a expertním věděním (srov. Wacquant 2009b: 31 nebo Habermas 2000a a 2000b). Nástup a s tím spojené volební úspěchy³⁵ těchto subjektů je rovněž možné nahlížet jako jeden z příznaků potenciální krize politické legitimacy, jejímž projevem je právě upřednostňování instrumentalismu a technokracie před sofistikovaným politickým programem; upřednostňování prázdných hesel („Bude líp“) před konkrétní vizí (srov. Bauman 2004: 266). Poslední namátkovou ilustrací neoliberální politické praxe z českého prostředí může být odkázání na krátké (ne)fungování tzv. sKaret, jež vycházely přesně z logiky neoliberálního punitivního paternalismu. Na jedné straně měly sKarty zvýšit efektivitu při vyplácení sociální pomoci a snížit administrativní náklady, na straně druhé zvýšit míru kontroly nad tím, komu je sociální pomoc poskytována a jak s touto pomocí nakládá.

Na výše uvedené příklady z českého prostředí lze navázat dalším z projevů neoliberální politické praxe, jež staví přímou úměru mezi omezováním poskytování *welfare* a zesilováním punitivního paternalismu (srov. Wacquant 2009a: 58), což je možné spatřit i ve slovníku, který je využíván stoupenci neoliberálního projektu. Chudé vrstvy populace a příjemci sociální pomoci jsou tak rámováni jako soubor potenciálně nebezpečných jedinců kvůli jejich možné kriminální aktivitě (srov. Bauman 2007: 34). Z takového rámování lze odvodit snahu o snížení symbolického statusu takto označovaných, jelikož „všechny rámce zahrnují očekávání normativního charakteru“ (Goffman 1986: 345) a tuto rétorickou kriminalizaci, marginalizaci a stigmatizaci jednotlivců a sociálně slabých skupin je možné vnímat jako nástroj snižování poptávky po sociální pomoci (Keller 2007: 114). V rámci punitivního paternalismu tedy dochází k percepci určitých segmentů populace („sociálně nepřizpůsobivých“) a lokalit, ve kterých žijí („sociálně vyloučených lokalit“), jakožto potenciálních hrozeb kriminality, čímž se stávají subjekty pozornosti politického pole a jejich přítomnost na veřejném prostranství je nežádoucí (Wacquant 2009b: 4). Tato argumentační konstrukce ale zcela selhává při konfrontaci s empirickými údaji. Respondenti z řad městské a státní policie³⁶ a mé zkušenosti s výzkumem problematiky kriminality v sociálně vyloučených lokalitách vyvracejí tento předpoklad kriminality páchané ze strany „sociálně nepřizpůsobivých“ a v „sociálně vyloučených lokalitách“. Respondenti mi potvrdili to, že tato kriminalita je „mediálně

³⁵ Byť u strany Věci Veřejné pouze jednorázové.

³⁶ Bližší charakteristika toho, jakým způsobem jsem získával data v tomto terénu, a to, jakým způsobem s těmito daty v práci pracuji, bude podrobně představena v metodologické části textu.

konstruovanou bublinou, protože míra kriminality v sociálně vyloučených lokalitách je statisticky na průměrné úrovni³⁷. Tato neoliberální snaha o purifikaci veřejného prostoru podléhá diskurzu efektivity, má sklony ke sterilitě (ve smyslu oddělení čistých, pracujících občanů od špinavých, nepracujících bezdomovců a ostatních sociálně exkludovaných) a potlačuje snahu sociálně vyloučených na společenské participaci (jejich uzavřením do specifického urbánního prostoru – ghetta, sociálně vyloučené lokality atp.). Purifikace veřejného prostoru tak představuje nástroj disciplinace, kontroly a skrývání chudoby (Sennett 2006a: 88-90 nebo Wacquant 2007: 66).

Nálepkování sociálně nejslabších tříd společnosti a recipientů sociální pomoci jako „nepřizpůsobivých“, „černých pasažérů“, „parazitů“ a podobně vede jednak k reprodukci a legitimizaci symbolické nadvlády nad těmito skupinami, jelikož tato nadvláda je uplatňována „skrze schémata vnímání, hodnocení a jednání“ (Bourdieu 2000b: 36). A dále také k diferenciaci a potenciálně konfliktní dichotomizaci na spořádané občany (ne-příjemci sociální pomoci) a občany deklasované (příjemci sociální pomoci), poněvadž určité odchylky se jeví jako objektivně existující právě na základě vžitých a užívaných myšlenkových schémat (Bourdieu 2000b: 11). Takovouto kategorizaci členů společnosti označuji za potenciálně konfliktní také z toho důvodu, že ve spojení s nezaměstnaností (a nezaměstnatelností) a s nárůstem sociální nejistoty způsobenou flexploatací pracujících může být jedním z faktorů vedoucích k nárůstu společenské xenofobie a nepřátelství proti/mezi sociálně nejslabšími vrstvami společnosti (Wacquant 1999: 1641).

V souladu s argumentací Alaina Badiou (2012: 77) je možné výše uvedená vžitá označení pro sociálně nejslabší skupiny populace označit za „separující jména“, která jsou konstruována a využívána se záměrem stigmatizovat ty, kteří jsou jimi označováni. Tato stigmatizace je následně vylučuje z plného společenského přijetí, protože o nositelích stigmatu se předpokládá, že jsou zapojeni do „kolektivního odmítání společenského řádu“ a představují neúspěch motivačních schémat společnosti (například k uplatnění se na volném trhu) (srov. Goffman 2003: 7, 162–163). V souladu s tím lze tvrdit, že „sociální nepřizpůsobivost“ je [...] silně individualizovanou a hodnotící verzí sociálního vyloučení“, které je tvořeno dominantním neoliberálním diskurzem. Tento diskurz reprodukují média, státní správa a politici, a „operuje ve vylučovacím módu, který vrcholí označením ‚sociální nepřizpůsobivost‘“ (Hejnal 2012: 48, 62).

Začátek podkapitoly věnující se charakteristice neoliberalismu ve smyslu politické praxe jsem začal tím, že dochází k transformaci státu do podoby tzv. kentaurího státu. Podkapitolu uzavřu tím, jak konkrétně tato transformace probíhá. Změna státu na stát kentaur vychází z jeho transformace ve čtyřech úrovních: 1) dochází ke komodifikaci veřejných statků a k nárůstu podhodnocování práce; 2) vznik kentaurího státu je spojen s postupnou destrukcí schémat sociální obrany a rétorickým popíráním nutnosti existence sociální solidarity; 3) dochází k expanzi a

---

³⁷ S tím je také spojený mýtus o tom, že „sociálně nepřizpůsobiví“ se dopouštějí ve vyšší míře kriminálního jednání. Velmi často se jedná o jednání přestupkové, nikoli o páchaní trestných činů. Socioekonomicky nejslabší vrstvy společnosti (například bezdomovci) jsou naopak ve zvýšené míře obětí násilných trestných činů. Z logiky formálních činností represivních aparátů by měly být tyto skupiny ve vyšší míře subjektem ochrany, protože jsou ve větší míře viktimizovány. V praxi ale dochází k tomu, že jsou subjekty dohledu a (společensky vyžadované) represe.

rozšíření penálního aparátu států; 4) prosazování individuální zodpovědnosti jakožto určité formy „motivačního diskurzu“ (Wacquant 2009b: 5 a 2012: 72). Výsledná podoba kentaufního státu představuje rozšíření tržních mechanismů vnímaných a vykreslovaných jako ideální nástroje pro efektivní alokaci zdrojů a odměňování. V souvislosti s touto transformací také dochází k zavádění disciplinačních sociálních politik a k přesouvání od přerozdělování *welfare* (vnímaného jako právo) k donucovacímu *workfare*, v němž je sociální pomoc poskytována pouze za určitých podmínek. V souladu s neoliberalismem ve smyslu ideologie je v jeho praktickém významu rovněž spojeno i kladení důrazu na individuální odpovědnost jedinců za jejich životní dráhy. Kentaufí stát je také charakteristický expanzí penální politiky, jež zdůrazňuje státní suverenitu a marginalizuje a stigmatizuje ty, kteří neodpovídají neoliberální logice, čímž je umožňuje přesunout na spodní příčky socioekonomické společenské struktury (Wacquant 2012: 71–72, 75). V této souvislosti poukazuje Jan Keller (2010: 13, 15) na skutečnost, že přibývá neplnohodnotných forem zaměstnání a utváří se „proletariát služeb“, který vykonává rutinní, únavnou a špatně placenou práci v oblasti služeb. Neplnohodnotné formy práce (například outsourcing takových činností, na něž byli dříve nájímáni plnohodnotní zaměstnanci formou dohod o provedení práce) končí „často nezaměstnaností a přechodem dotyčného na dávky, k jejichž financování tyto formy pracovních smluv nijak nepřispívají“ (Keller 2010: 26). S touto problematikou je spojen i fenomén flexploatace pracujících, která je založena na záměrném dávkování nejistoty, odebrání sociálních jistot zaměstnancům a snižování mezd.

Flexploatace vzniká v důsledku neoliberální logiky maximální konkurenceschopnosti firem a minimalizace jejich výdajů, což vede k jejich transformaci na síťové struktury založené na maximálním množství outsourcingu a minimálním množství plnohodnotných zaměstnaneckých poměrů (Keller 2005: 28, 40). V souvislosti s tím hovoří dále Keller (2011: 36, 42) o vzniku takzvaných nových sociálních rizik, jejichž nositelkou jsou právě neoliberální *policies*. Nová sociální rizika představují mix klasických sociálních problémů, jako jsou například chudoba a sociální zranitelnost a jejich spojení s relativně novými jevy, jako je vázání rizik na věk, vzdělání, socioekonomický status a obtížná předvídatelnost těchto rizik právě v důsledku flexploatace pracujících a rozmachu neplnohodnotných pracovních poměrů. Nová sociální rizika tak mohou postihnout téměř kohokoli, a to v jakékoli fázi jeho života. V důsledku neoliberálního prosazování individuální zodpovědnosti lze také konstatovat, že „nová sociální rizika [...] jsou produkována systémově, mají však být zvládána individuálně“ (Keller 2011: 44). Kentaufí stát se tedy nesnaží o to, aby své občany před těmito riziky chránil, ale o to, aby se jim občané přizpůsobili, přičemž svoji aktivní účast na tvorbě nových sociálních rizik zakrývá tak, že „přesunuje veškerou vinu za [tato rizika] na ty, kdo se jim údajně dostatečně nepřizpůsobili“ (Keller 2011: 60–61)³⁸.

---

³⁸ Na tomto místě je vhodné poukázat na to, že na jednu stranu dochází v procesech diskurzivní produkce ze strany politických aktérů a státních aparátů k přesunu pozornosti směrem k ochraně práv pracujících v předdůchodovém věku, žen na mateřské a podobně (podrobněji viz analytická část práce). Na druhou stranu ale stále dochází k přenosu rizik směrem na členy společnosti a k tlaku na to, aby se na tato rizika adaptovali. Tato dvojakost přístupu vychází z logiky dichotomizace na *deserving* a *undeserving poor*. Tuto dichotomizaci lze vhodně ilustrovat tvrzením jednoho z respondentů ve vztahu k problematice bezdomovectví: „Ale je třeba tyhle lidi rozdělit na dvě skupiny. Jedna jsou ty, který propadli, jsou starší a práci neseženou a jsou K.O. Musí se

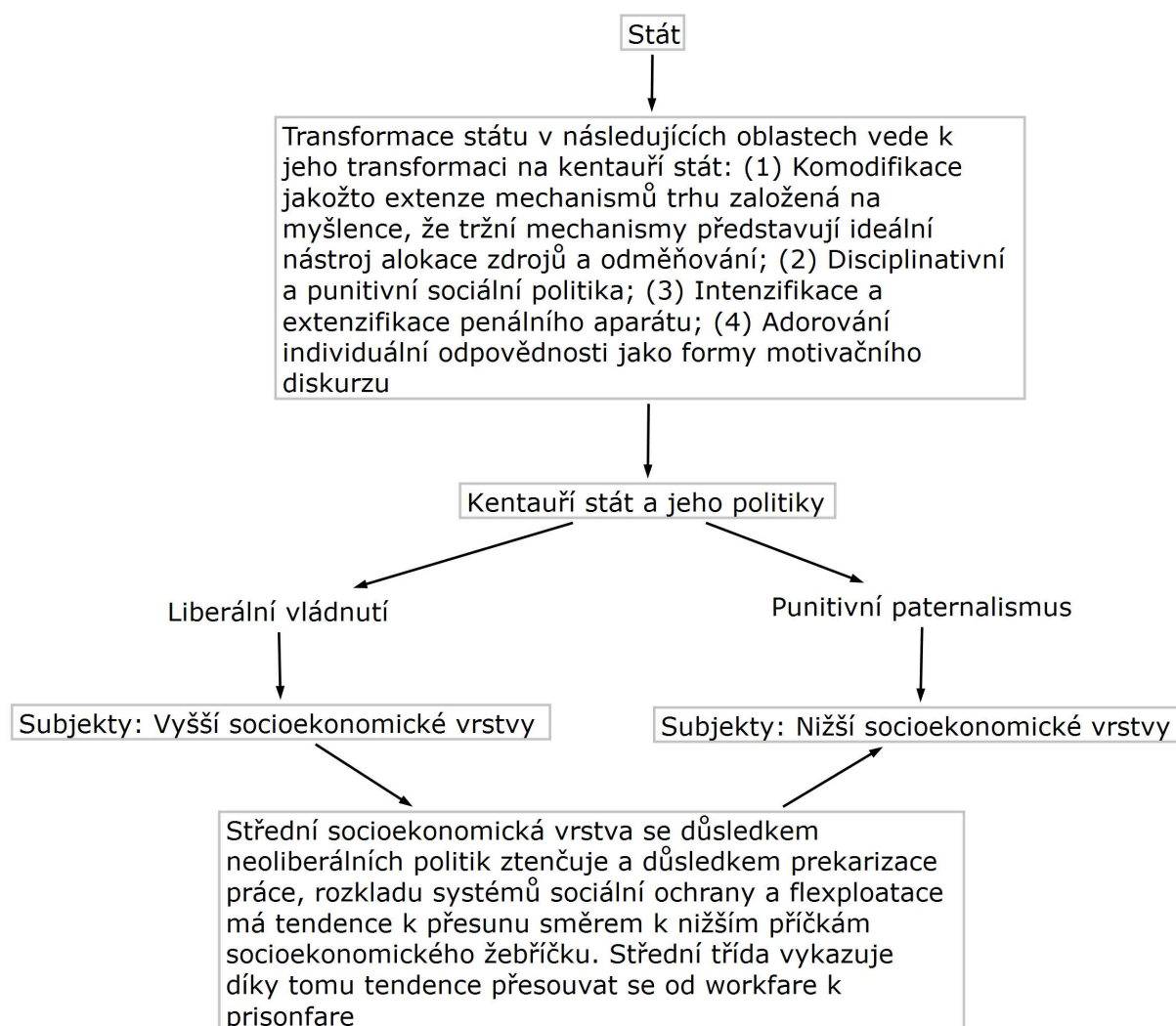
Další linie transformace státu na kentaufí stát pak souvisí s redefinicí poslání státu ve smyslu jeho ustupování z ekonomické arény, čímž se omezuje jeho sociální role. Následkem je jeho prosazování prostřednictvím rozsáhlejších a masivnějších trestních zásahů (Bauman 2008: 52, Pratt a Eriksson 2013: 129). Tuto situaci lze interpretovat tak, že odráží vznik deficitu v legitimitě kentaufího státu, jenž může být kompenzován právě prostřednictvím rozšiřování pole působnosti a intenzity penálních aparátů státu (Wacquant 2001: 402). Tento posun lze vhodně ilustrovat na metafoře Pierra Bourdieu, který hovoří o tom, že stát má dvě ruce. Levá ruka státu reprezentuje jeho feminní aspekt a stará se o vzdělávání populace, o její zdraví, o přerozdělování *welfare* a o sociální zajištění obyvatelstva. Pravá ruka, která je institucionalizována v ministerstvu financí, policii, soudech a věznicích, reprezentuje maskulinní aspekt státu a prosazuje ekonomickou disciplínu prostřednictvím ořezávání sociální pomoci a ekonomické deregulace. V rámci kentaufího státu dochází k tomu, že hlazení ze strany levé ruky státu je vytlačováno fackováním ze strany ruky pravé (srov. např. Wacquant 2010: 201). Nahrazování poskytování *welfare* aktivit posilováním penálního aparátu státu, který v rámci kentaufího státu slouží jako kompenzace za oslabování sociální politiky prostřednictvím marginalizace, kriminalizace a stigmatizace nejnižších socioekonomických tříd, slouží k vyvažování deficitu jeho legitimacy (Wacquant 2009b: 41). Kromě toho, že penální aparát de facto začíná suplovat roli sociální politiky, kompenzuje deficit legitimacy i jiným způsobem. S ohledem na to, že stát musí zajistit, aby byli jedinci potenciálnímu nebezpečí vystaveni v co nejnižší možné míře (srov. Foucault 2009b: 72), lze adorování penálního aparátu státu vnímat jako nástroj reprodukce legitimacy v tom smyslu, že právo trestat představuje obranu společnosti (Foucault 2000a: 141). Akce penálního aparátu tak v tomto pojetí představují diskurz symbolické komunikace (srov. Durkheim 1969: 95), jehož prostřednictvím vysílají státní instituce signál společnosti, že jsou garanty nomického řádu, který je členy společnosti vyhledáván (Habermas 2000a: 149).

Stejně jako u neoliberalismu pojímaného ve smyslu ideologie příkládám i zde schéma ilustrující jeho podobu ve významu politické praxe.

---

spokojit s tím, jaké život vedou, protože práci už dál neseženou, výdělky žádný, mají nějaký dluhy, přišli o všechno bydlení, rozvedli se a nemaj nic. To chápu. Těm většinou bývá okolo 40-50 let. Ty jsou ale neškodný, ty jsou jako fakt normální. To jsou běžný lidi, který ani moc neotravujou, ten si ani skoro o nic říct nechce. Je takovej klidnější, smířenej. No a pak tady máme takový ty 20-25letý lidi, co jsou prostě, já to nemůžu říct jinak, to jsou prostě vydřiduši. Ty prostě fetujou, co teče, pijou, co smrdí, to čichaj. A pak prostě ten mozek, ta nervová soustava je prostě taková – s nima se prostě jednat nedá. Ty hned napadaj a hned si všechno berou osobně.“

Neoliberalismus ve smyslu politické praxe

Zpracováno autorem

2. 1. 3. Neoliberalní revoluce – obecná charakteristika a český kontext³⁹

Termínem neoliberalní revoluce je označován proces etablování neoliberalismu (jako ideologie a politické praxe) – neoliberalní revoluce tak prosazuje takovou podobu státu a jeho politik, která bude omezovat poskytování *welfare* směrem ke společnosti (Clark a Dear 1984: 40). Je však důležité poznamenat, že neoliberalní revoluce neoznačuje revoluci v pravém slova smyslu. Nejedná se tedy o okamžité, rázné a násilné převzetí moci neoliberaly, což samozřejmě může pojem „revoluce“ uvozovat. Neoliberalní revoluce představuje metaforický výraz pro kontinuální, pomalé a po částech uskutečňované změny ve státních politikách. Tyto postupně utvářené politiky jsou konány ve jménu neoliberalní ideologie a prosazují neoliberalní politickou praxi. Neoliberalní revoluce tedy označuje proces postupného etablování neoliberalismu v zemích, které prodělaly tuto „revoluci“ (viz například Hall 2011 nebo Robinson 2006). Neoliberalní revoluci lze tedy vnímat jako metaforu označující

³⁹ Část podkapitoly zabývající se analýzou programů politických stran z voleb do poslanecké sněmovny v roce 2010 vychází z upravené části textu Krčál 2013a.

ideologickou ofenzivu, podle níž je veřejný sektor projevem rigidity, která brzdí (ne-li přímo blokuje) rozvoj tržních principů (Keller 2011: 18). Z logiky výše řečeného vyplývá, že nelze jednoznačně a arbitrárně stanovit datum, kdy se neoliberalní revoluce odehrála. V některých zemích (například Velká Británie nebo Spojené státy) započal (respektive byl důsledně prosazován) tento proces za vlády Margaret Thatcherové (ve VB) a Ronalda Reagana (v USA) (Hall 2011: 706). Politiky thatcherismu a reaganismu jakožto reifikace neoliberalní ideologie prosazovaly volný a neregulovaný trh, omezení tržních regulací, snižování daní, upozadňování sociálních práv pracujících, privatizaci, minimalizaci kompetencí a oblastí, ve kterých by měl stát intervenovat, a dávaly větší míru ekonomické svobody nadnárodním korporacím (viz například Harvey 2005). Za další možný „startovní bod“ této revoluce lze označit přijetí tzv. Washingtonského konsenzu (Önis a Senses 2005: 264).

V českém prostředí pak lze o neoliberalní revoluci hovořit od „Sametové revoluce“ v roce 1989. Pád starého a nástup nového režimu byl provázen ideologickým obratem. V souvislosti s tím lze hovořit o tom, že ve společnostech, které na demokratizační vlně po pádu Sovětského svazu prodělaly přechod k demokracii, dochází k tomu, že neoliberalismus je (nejen) v těchto společnostech vnímán jako završení evoluce společnosti (Šrubař 1996: 68)⁴⁰. V návaznosti na tuto skutečnost hovoří dále Šrubař (1996: 67) o tom, že podstatnou součástí změn v postsocialistických státech je „světonázorový přechod od marxismu k neoliberalismu“. V českém prostředí je tedy možné datovat počátek neoliberalní revoluce do počátku 90. let minulého století, kdy po změně režimu došlo k adaptaci na „trh bez adjektiv“ (Eyal 2005: 157)⁴¹. Hlavní osobností, která se podílela na startu neoliberalní revoluce v českém prostředí, byl Václav Klaus prosazující privatizaci založenou na kombinaci restitucí, aukcí a kupónové privatizace a nahrazení plánované ekonomiky ekonomikou tržní (čehož se týkal výše předchozí odkaz na „trh bez adjektiv“) (Eyal 2005: 159-160). Za konkrétní příklad neoliberalní politické praxe v českém prostředí lze rozvinout výše načrtnutou argumentaci ohledně deklaratorního vztahu politické reprezentace vzešlé z voleb do poslanecké sněmovny v roce 2010 týkající se vztahu subjektů, jež v těchto volbách uspěly, a sociálních politik státního aparátu. To se mi jeví jako vhodný příklad také proto, že z těchto voleb vzešla exekutiva, která se pokusila prosazovat silnou neoliberalizaci sociálních politik státu (k tomuto tématu podrobněji viz Mertl a Krčál 2013). Za vhodný nástroj pro rozvinutí této argumentace považují kvalitativní obsahovou analýzu prostřednictvím software MAXQDA 11+, jež bude vycházet z volebních programů politické reprezentace v letech 2010 – 2013^{42,43} a bude zaměřena na jejich deklaratorní postoje k poskytování sociální pomoci. Snahou této stručné a ilustrativní analýzy je identifikace takových

---

⁴⁰ Tato vize není samozřejmě prosazována pouze v zemích sdílejících historickou zkušenost s přechodem od socialismu ke kapitalismu, ale je adorována i ve společnostech, jež tuto zkušenost nesdílí. Například Fukuyamova utopická vize konce dějin je založena přesně na tomto axiomu, podobně Hayekova vize katalaxe. Tyto vize o „konci dějin“ a „konci historie“ slouží jako alibi pro politickou apatii (Cohen a Taylor 2002: 18).

⁴¹ S výjimkou adjektiva „volný“.

⁴² Datový korpus je tedy tvořen volebními programy politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky po volbách v roce 2010.

⁴³ Je samozřejmostí, že rétorika a programatika politických aktérů nemusí nutně odpovídat jejich reálně prosazovaným *policies* poté, co se stanou držiteli politické moci. Ale tato rétorika je zásadní z toho důvodu, že utváří diskurz a prosazuje takové kategorie a termíny, které utváří vnímání společnosti v souladu s jejich ideologickými rámci (zde tedy s rámcem neoliberalní ideologie a z ní odvozené praxe).

prvků v programech těchto subjektů, které lze označit za projevy neoliberální ideologie, a jejich snahy o její přetavení do podoby neoliberální politické praxe.

Na prvním místě se v těchto volbách umístila Česká strana sociálně demokratická. Z tohoto důvodu se na prvním místě zaměřím na její volební program a na identifikaci neoliberální argumentace v tomto programu. Neoliberální argumentaci lze v programu ČSSD identifikovat v několika liniích. Tato strana ve svém volebním programu deklarovala, že je reprezentantem takových občanů, „kteří jsou, byli nebo budou závislí výhradně na vlastní poctivé práci“ a vyhlásila „nulovou toleranci k nepoctivosti“ (ČSSD 2010a). Další prvky neoliberální ideologie lze spatřovat v sémantické klientelizaci recipientů sociální pomoci, kdy ČSSD deklarovala, že bude usilovat o reformu sociálních politik „s ohledem na potřeby všech klientů“ a bude zároveň „naslouchat potřebám všech klientů sociálních služeb“ (ČSSD 2010a). Kromě výše uvedené klientelizace recipientů sociální pomoci a zdůrazňování represivního postupu vůči těm, kdo sociální pomoc zneužívají, lze za neoliberální argumentaci vnímat i adorování osobní zodpovědnosti příjemců sociální pomoci za řešení jejich socioekonomické situace, kdy podle této strany sociální politika „nejen zprostředkovává dostupnou pomoc a podporu, nýbrž vytváří podmínky k tomu, aby se rodiny i jednotlivci sami aktivně zapojovali do řešení problémů“ (ČSSD 2010a).

Na druhém místě se ve sledovaném období umístila Občanská demokratická strana. Ta ve svém programu hovořila o tom, že „solidarita s potřebnými a sociální soudržnost jsou konzervativní a pravicové hodnoty“, a prosazovala „ideu státu pomáhajícímu těm, kteří to skutečně potřebují“ (ODS 2010). Tato strana rovněž deklarovala, že klamání voličů „bohulibými hesly zvyšování ‚sociálních jistot‘ má za následek neúměrnou výši mandatorních výdajů, které jsou pro veřejné finance nákladným břemenem“ a sociální politiky státu tedy „musí odpovídat ekonomickým možnostem státu, jinak vystavujeme vážnému nebezpečí propadu do chudoby především budoucí, ale i současnou generaci“ (ODS 2010). Zabránění deklarovanému propadu do chudoby v důsledku špatně nastaveného sociálního systému a jeho úměrnosti s ekonomickými možnostmi státního aparátu má podle ODS sloužit „adresnější rozdělování dávek“ a omezení rozsahu poskytovaných sociálních služeb a tím i zlevnění celého procesu sociální pomoci, neboť „je lepší nechat rodinám nízké daně a tím i více peněz, než jim je vzít a následně vyplácet v dávkách“ (ODS 2010). Obdobně jako ČSSD i ODS prohlásila, že bude usilovat o minimalizaci zneužívání sociálního systému, „protože pak je zneužívána i naše solidarita“ (ODS 2010). V souladu s neoliberálním argumentačním systémem je i tvrzení, že ti, „kdo pobírají sociální dávky, si však musí být vědomi, že vedle práv mají i povinnosti. Sociální dávky [chtěla ODS] silněji vázat na aktivitu člověka a striktní dodržování pravidel“, což mělo zkomplikovat „život černým pasažérům a flákačům parazitujícím na sociálním systému“ (ODS 2010). Rozsah a finanční výše sociální pomoci měla být podle ODS „odstupňována podle aktivity. Bude se zvyšovat od 20 do 40 hodin práce pro obec ve veřejné službě měsíčně. Alternativou výplaty dávek bude podmínka 40 hodin vzdělávání“ Tato opatření měla sloužit jako „motivace dlouhodobě nezaměstnaných k aktivitě“ (ODS 2010). Argumentaci vycházející z neoliberální ideologie lze tedy v programu ODS spatřovat v několika dílčích liniích. Jednak v takřka libertariánské argumentaci týkající se omezení sociálních politik ve snaze o zachování nízkých daní. Zároveň v tom, že nízké daně jsou tak de facto vnímány jako

nástroj sociální politiky státu. Libertarianismus (a v přeneseném významu také neoliberalismus) vnímá daňové odvody za účelem poskytování *welfare* v rámci celé společnosti jako legalizované plundrování (Hospers 1974: 1). Jako další tvrzení spadající do oblasti libertariánsko-neoliberální argumentace je možné označit pasáže týkající se podmíněnosti sociální pomoci (srov. Vallentyne 2011). Tato provázanost mezi sociální pomocí a plněním povinností a argumentace týkající se zkomplikování života „černým pasažérům a flákačům parazitujícím na sociálním systému“ lze opět vnímat jako projev neoliberálního slovníku odpovídající logice punitivního paternalismu – tedy intenzifikace a extenzifikace dohledu nad příjemci sociální pomoci a zároveň s tím zdůrazňování povinností pro její příjem (srov. Wacquant 2001: 407). Inspiraci této strany neoliberální ideologií jde ilustrovat rovněž na tom, že současný předseda této strany Petr Fiala deklaroval, že chce být politikem, jakým byla Margaret Thatcher⁴⁴ a že chce „opravdovou pravicovou revoluci. To bude ta pravá redukce nebo rekonstrukce státu“⁴⁵.

Na třetím místě se ve sledovaném období umístila strana TOP 09, jež prohlásila, že kvůli „odpovědnosti vůči našim dětem a dalším generacím [...] přistoupí ke změně již naprosto nevyhovujícího systému sociální ochrany, která dnes jako sociálně potřebnou definuje polovinu občanů České republiky“ (TOP 09 2010). V souladu s omezením extenzivního systému sociálního zabezpečení je podpora „rodiny, která na pomoc pouze nečeká. Cílem je motivovat rodiče k práci, nikoliv k závislosti na sociálních dávkách“ a propojení sociální pomoci s „[testováním] majetkových poměrů“. Tato opatření povedou k takové podobě sociální politiky, jež bude „za únosnou cenu pro skutečně potřebné, a prostředky na sociální péči nebudou používány k jiným účelům“ (TOP 09 2010). Výše uvedené výroky je možné vztáhnout ke slovníku neoliberální ideologie – kladení důrazu na aktivní přístup recipientů; rozlišování mezi tím, kdo si zaslouží pomoc více (aktivní recipienti) a kdo méně (neaktivní, závislí na sociální pomoci). Důraz na efektivní využívání sociální pomoci je také možno připodobnit k neoliberální argumentaci založené na minimalizaci mandatorních výdajů a zvyšování efektivity měřené ekonomickými indikátory a adorováním odpovědnosti jedinců. V tomto případě se projevující ve spojení se zvýhodňováním aktivních recipientů (srov. Wacquant 2012: 66). TOP 09 se ve svém volebním programu dále k sociálním politikám státu vyjadřovala tak, že „sociální systém nesmí představovat srovnatelnou alternativu k pracovitosti, a demotivovat tak celou společnost. Vláda vyhlásí nesmiřitelný boj zneužívání sociálních dávek a práci na černo“ (TOP 09 2010). I tato tvrzení lze vztáhnout ke slovníku neoliberalismu, jenž usiluje o nastavení sociální politiky více punitivním směrem (srov. Beckett a Western 2001: 44).

Za TOP 09 se ve sledovaných volbách umístila Komunistická strana Čech a Moravy. V jejím volebním programu na toto období se mi nepodařilo identifikovat žádné výroky, které by šly vztáhnout k neoliberální argumentaci. Programem se KSČM naopak vymezovala proti redukci sociálních politik a usilovala o zastavení snižování „odvodů na sociální, zdravotní, důchodové a nemocenské pojištění, [zrušení]

---

⁴⁴ Dostupné například zde <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/258810-novym-predsedou-ods-je-petr-fiala-bude-ceska-thatcherova>.

⁴⁵ Dostupné například zde <http://www.zivnostenskelisty.cz/clanky/2340-pravicova-revoluce-podle-petra-fialy-dan-19-procent-pro-vsechny>.

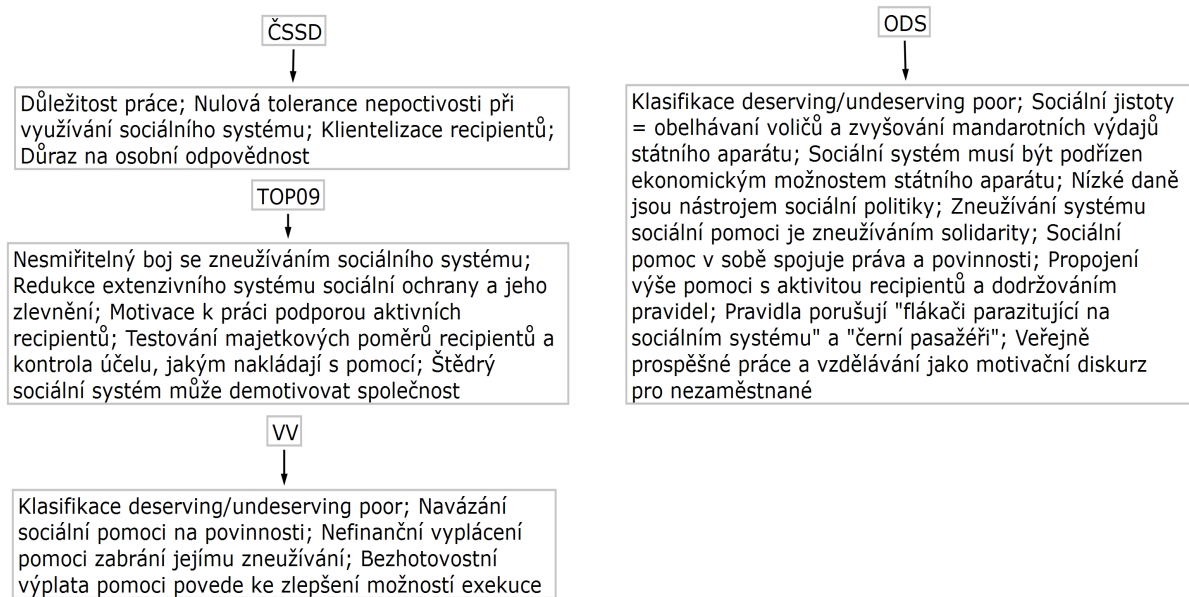
jeho zastropování pro lidi s vysokými příjmy a [snaha o to] pravidelně valorizovat platby za státní pojištění“. Proti logice neoliberalismu jde i snaha KSČM o „rozvoj zaměstnanosti ve veřejných službách, kde je možno vytvořit tisíce pracovních míst (např. asistenční služby pro seniory a handicapované, asistenti učitelů základních škol, údržba veřejných prostranství, správci hřišť, centra volného času)“ (KSČM 2010).

U poslední strany – Věcí Veřejných –, která ve sledovaných volbách uspěla, je naopak možné sledovat velmi silnou inspiraci neoliberální ideologií. Ve vztahu k sociální pomoci usilovala tato strana o to, aby její realizace vycházela z klíče „potřebným ano, příživníkům ne“, s čímž měly být posíleny „povinnosti a pravomoci obcí při poskytování sociálních dávek a vymáhání povinností na osobách, žádajících pomoc od obce či státu“ (VV 2010). Posílení kompetencí obcí a celkový punitivní nádech sociální pomoci měl být reifikován i tím, že dojde k prosazení práv obcí na to „krátit či odebrat sociální dávky, pokud příjemce uvede do žádosti nepravdivé údaje, neplatí nájem v obecním bytě, pokuty nebo neplní jiné povinnosti vůči státu a obci“ (VV 2010). Prostředky ušetřené krácením a odebíráním sociální pomoci chtěly Věci Veřejné propojit s právem „obcí využít prostředky z odejmutých či nevyplacených dávek na mimořádnou sociální pomoc pro potřebné“ a „vyplácení dávek hmotné nouze bude probíhat především formou poukazů na stravování, ošacení a bydlení, aby nedocházelo ke zneužívání těchto dávek“ (VV 2010). Ta část pomoci, jež zůstane ve finanční podobě, měla být podle VV transformována do podoby „bezhotovostní[ho] vyplácení sociální podpory pro zajištění dostupnosti peněz při případné exekuci, v případě zadlužení příjemce dávek“ (VV 2010). Z výše uvedeného je patrné, že body volebního programu VV týkající se poskytování sociální pomoci vycházejí z neoliberální ideologie – ať už ve formě snahy o minimalizaci sociální pomoci, přes její transformaci směrem k liberálnímu paternalismu, zde ve formě nahrazení finanční pomoci pomocí potravinovou/ošatným/bytným, až k zavedení mechanismů umožňujících její zpětné odebrání (srov. Bevir 2010: 435, Wacquant 1999: 1646).

Níže přiložené schéma shrnuje body vycházející z neoliberální ideologie u jednotlivých politických stran.

Neoliberální argumentace ve volebních programech politických stran

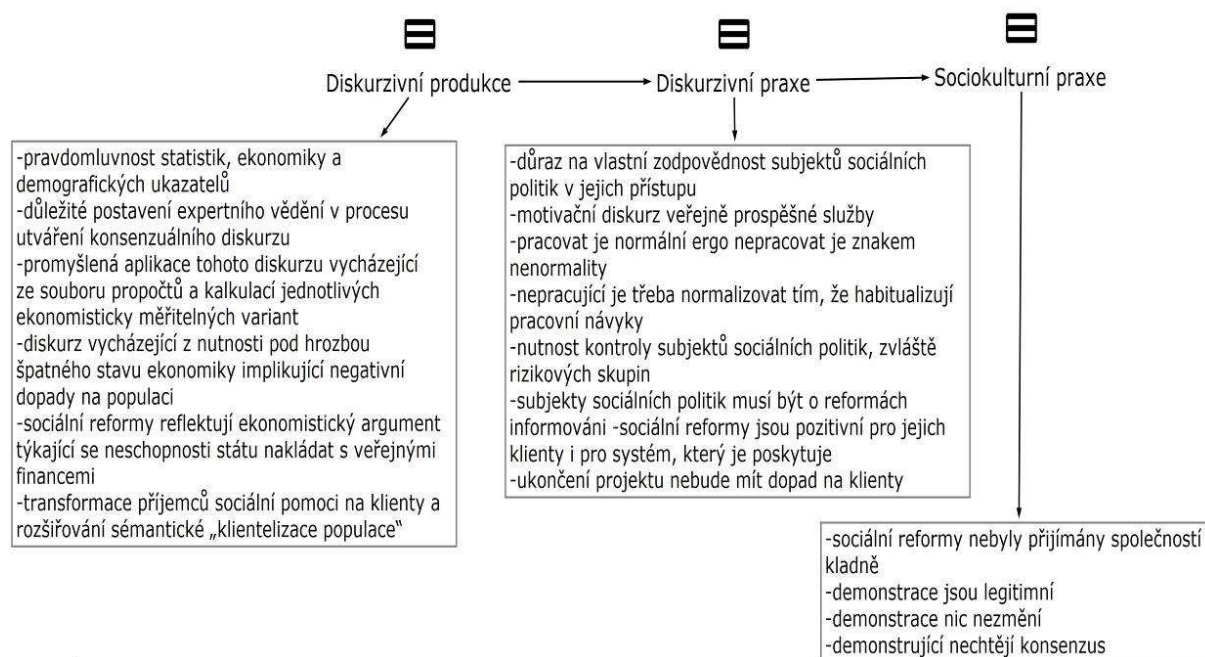

Zpracováno autorem

Z analyzovaných voleb rovněž vzešla exekutiva, jež usilovala o provedení reformy systému sociální pomoci. Tato reforma se nesla v duchu neoliberální politické praxe a pro bližší ilustraci vztahu mezi českým prostředím a neoliberalismem ve formě ideologie a politické praxe přikládám ilustrační schéma znázorňující výstup kritické analýzy diskurzu těchto sociálních reforem⁴⁶.

⁴⁶ Schéma je převzato ze zdroje Mertl a Krčál 2013, s. 124. Pro vyšší míru transparentnosti tvorby tohoto schématu považuji za vhodné poskytnout čtenáři upřesňující informace. Schéma je grafickou reprezentací výstupu z výzkumu, který se týkal kritické analýzy diskurzu sociálních reforem. Analyzovaný korpus byl vytvořen použitím aplikace Anopress, se zadáváním vyhledávaných parametrů tak, aby byly sumarizovány texty obsahující lemmata klíčových slov „sKarta“ a Drábek“ (parametr: sKarta <and> Drábek); „Drábek“ a „reforma“ (parametry: Drábek <and> reforma <near/1> důchodová; Drábek <and> reforma <near/1> penzijní; Drábek <and> reforma <near/1> sociální). Posledním krokem při tvorbě korpusu bylo nahrazení slova „Drábek“ slovem „Müllerová“ při zanechání stejných vyhledávacích parametrů. Záběr vyhledávání byl nastaven na celostátní televizní a rozhlasové vysílání a celostátní tištěná periodika. Za relevantní datové zdroje byly považovány texty, které vykazovaly >85% shodu s vyhledávacími parametry. Takto získaná zdrojová základna byla obohacena o oficiální dokumenty a prohlášení produkovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí a celkový korpus byl z rozsahu > 157 000 slov.

Kritická analýza diskurzu sociálních reforem

Z výše uvedené argumentace je tedy patrná skutečnost, že neoliberalismus představuje signifikantní ideologické paradigma usilující o prosazení neoliberální politické praxe ve společnostech tzv. západního typu, a tím pádem i společnosti české. Neoliberální ideologie také napomáhá formovat politiku takových stran, které samy o sobě tvrdí, že jsou konzervativní nebo sociálně demokratické, což je v souladu s tvrzením Johna Schwarzmantela (2008: 38, 78) o nastavení nového ideologického rámce. Část politických stran předkládá argumentaci směřující k zefektivňování dohledu nad recipienty sociální pomoci, což je jedním z příznaků neoliberálního slovníku. V politické praxi v České republice se toto projevilo například neúspěšným zavedením sKaret, jež podle neoliberální logiky měly zvýšit efektivitu v poskytování sociální pomoci tím, že dojde ke snížení nákladů na její administraci a zároveň ke zvýšení dohledu nad jejími příjemci. Projekt sKaret ale ve své krátké praxi vedl primárně ke zvyšování stigmatizace⁴⁷ jejich držitelů a k citelnému prodražení celého systému poskytování sociální pomoci. Logika neoliberální ideologie se ve sledovaných volebních programech projevovala také snahou o podmiňování sociální pomoci, kterou lze vystihnout výrokem, že ten, kdo nepracuje, si sociální pomoc nezaslouží⁴⁸. Jak bylo poznamenáno v předchozích částech textu, jedním z dalších doprovodných znaků neoliberální praxe je marginalizace chudoby projevující se nejen absencí adekvátního systému sociálního zabezpečení, tak i obviňováním recipientů sociální pomoci za jejich vlastní osobní selhání – jsou recipienty sociální pomoci, protože nechtějí pracovat (srov. Keller 2010: 150 a 2011: 156).

⁴⁷ Z pohledu teoretického rámce práce je možné vnímat jako nástroj stigmatizace již samotné držení sKarty, které v součinnosti s mediálním a politickým diskurzem produkujícím negativní reprezentace chudoby konstruovalo institucionální stigma. Tato karta představovala specifický symbol stigmatu snižující hodnotu jedince v očích ostatních (srov. Goffman 2003: 49, 56).

⁴⁸ V souladu s neoliberálním slovníkem je možné tento výrok dovést do absurdna a uzavřít kruhem – Ten, kdo nepracuje, si sociální pomoc nezaslouží, ten kdo pracuje, ji nepotřebuje.

V souvislosti s neoliberální revolucí je nutné zmínit, že podoba tohoto ideologického obratu je v zemích sdílejících (post)socialistickou zkušenost odlišná od zemí, které obdobím (post)socialismu neprošly (k tomuto tématu viz například Aligica a Evans 2009). V zemích s (post)socialistickou zkušeností je možné vyzorovat určitou horlivou neoliberalizaci společnosti vycházející ze striktního odmítání kolektivismu a adorování individualismu (srov. Soss, Fording a Schram 2011: 21). Jak již bylo řečeno, tak česká společnost prochází neoliberální revolucí kontinuálně od začátku 90. let minulého století až do dnes.

2. 2. Instituce trestu

V této podkapitole se zaměřím na operacionalizaci instituce trestu. V následující podkapitole na ni navážu tím, že se pokusím nastínit propojení mezi neoliberalismem, institucí trestu a legitimitou. V obecné rovině je možné na instituci trestu nahlížet ze dvou úhlů – v užším pohledu a v širším pohledu. Oba dva tyto možné pohledy se pokusím následně představit blíže.

2. 2. 1. Užší pojetí instituce trestu

Užší pohled na instituci trestu lze uvodit výrokem Thomase Hobbesa (1941: 325), podle něhož představuje trest zlo (ve smyslu způsobení příkoří trestanému), které ukládá veřejná moc tomu, kdo něco vykonal – nebo nevykonal to, co udělat měl – a veřejná moc to považuje za porušení zákona. Smyslem trestu je tedy to, aby se lidská vůle přizpůsobila poslušnosti. V podobném duchu nahlíží na instituci trestu v užším pojetí například Michel Foucault (2000a: 51, 59) hovořící o tom, že trest představuje sankci za spáchaný zločin a jeho úkolem je přimět pachatele zločinu k tomu, aby toužil a byl schopen žít při respektování zákonů. Ve foucaultovském pohledu pak trest představuje specifickou formu diskurzivní praxe, neboť proces trestního vyšetřování, udělování trestu a samotné trestání představují nástroj, který produkuje pravdu – v tomto kontextu rozhoduje o ne/vině a trestu. Tato diskurzivní praktika – tedy udělování trestů – sehraje roli obrany společnosti před nebezpečím ze strany zločinu (Foucault 2000a: 74, 141). Trest v užším pojetí představuje sankci za překročení a porušení zákona a reprezentuje jeho druhou stranu. Trest je podrážděným zákonem (Foucault 1996: 53) a jeho role spočívá v (re)generování, označování a vynucování symbolických hranic (Wacquant 2009b: 195-196). Vytyčování těchto hranic (zákonosti) pak plní funkci ve vztahu ke státním aparátům, jež tyto hranice utváří a vynucují a jež jako jediní aktéři disponují právem na legitimní udělování trestů (Bendle 1999: 51), ale také ve vztahu ke společnosti. Tyto hranice stanovují, co se smí a co se nesmí. V souvislosti s tím hovoří Émile Durkheim (1969: 125) o tom, že podstatou trestu je na něj navázaná společenská reakce⁴⁹. Je ještě důležité uvést, že v současnosti nejrozšířenější formou trestání (v užším významu) představuje izolace odsouzených v detenčních institucích a trest uzavřením cílí na mysl trestaných (Foucault 2000a: 49). Logika tohoto cílení trestu na mysl odsouzeného vychází z liberální tradice, podle které je svoboda jednotlivce jeho nejcennějším statkem a „její

---

⁴⁹ V tom smyslu, že se jako členové společnosti identifikujeme s tím, že státní aparáty trestají narušitele zákona. A dále také v již zmíněné preventivní funkci, kdy trestání poukazuje na to, že porušování zákonů vede k penalizaci ze strany státních aparátů.

odnětí nebo omezení je pro pachatele trestného činu nejcitelnější újmou“ (Karabec 2001: 77).

Teorie a sociologie trestu v užším pohledu rozlišuje několik základních funkcí trestání. První z těchto teorií – retributivní teorie trestání – chápe proces trestání jako zrcadlovou reflexi trestného činu. Podle tohoto přístupu představují tresty újmu tomu, kdo se dopustil zločinu (Karabec 2001: 81). Retributivní přístup se nejvíce blíží úvodnímu Hobbesovu tvrzení o zlu uvaleném veřejnou mocí na pachatele zločinu. V praxi je možné tento přístup metaforicky ilustrovat logikou „oko za oko“ – pokud se někdo dopustí krádeže, tak podle logiky tohoto přístupu by mu měl být státními aparáty zabaven majetek přesahující hodnotu toho, co ukradl. V podobné linii argumentuje i Michel Foucault (2000a: 14) tvrdíc, že účinnost trestu je založena jednak na jeho nevyhnutelnosti a jednak na tom, že trest představuje pro pachatele potenciálně větší újmu než zisk, který může pácháním zločinu získat. Druhou teorií trestu je teorie rehabilitační. Podle ní spočívá funkce trestu v tom, že napraví trestaného jedince a odstraní faktory, jež ke spáchání zločinu vedly (Karabec 2001: 83). Rehabilitační teorie trestu je rétoricky adorována, v rámci neoliberálních politik ale dochází k tomu, že je naprosto upozaděna. V souvislosti s tímto přístupem a jeho nefunkčností hovoří Stanley Cohen (2010: 389) o tom, že díky neoliberální politické praxi jsou trestání vnímány jako zboží, které je třeba odbavit s vynaložením co nejnižších nákladů⁵⁰. Oproti neoliberální podobě trestání (za co nejnižších nákladů) stojí tzv. skandinávský model, jenž na jedné straně realizuje proces trestání s vyššími náklady než neoliberální model, ale na straně druhé vykazuje nepoměrně nižší míru recidivy (Pratt a Eriksson 2013: 12-20) a více se blíží realizaci rehabilitační funkce trestu. Další teorie vysvětlující funkci trestu – teorie odstrašení – je založena na předpokladu, že smyslem trestu je odradit potenciální pachatele od toho, aby se dopustili protiprávního jednání (Karabec 2001: 82). V tomto pohledu je účinnost trestu založena na tom, že u potenciálních pachatelů trestní činnosti navozuje dojem toho, že trest je nevyhnutelnou reakcí na jejich jednání a že trestu se nelze vyhnout (Foucault 2000a: 147). Stejnou logikou pak trest cílí i na jedince, kteří se už trestného jednání dopustili. Předposlední přístup je označován jako přístup restituční a vnímá trest jako odškodnění poškozených. Potrestání pachatele tak představuje satisfakci pro jeho oběti (Karabec 2001: 85). Poslední přístup – eliminační teorie trestu – vychází z předpokladu, že smyslem trestu je izolovat zločince od spořádaných členů společnosti (Karabec 2001: 84). Ve vztahu k výše charakterizovaným pojetím instituce trestu je třeba mít na paměti, že se jedná o určité weberovské ideální typy, jež samozřejmě nejsou vzájemně odděleny, nýbrž představují určitý nexus trestání a instituce trestu kromě jiného naplňuje všechny zmíněné funkce. Poměr mezi těmito funkcemi vychází z konkrétních kontextů, jelikož „trestání je hluboce zakořeněno v národní/kulturní specifičnosti prostředí, které ho utváří“ (Garland 2006: 424). V sociální realitě pak neoliberální politická praxe tenduje spíše k eliminační a

---

⁵⁰ Upozadřování rehabilitační funkce trestu (ve smyslu reálných opatření, ne diskurzivních obrátů) lze ilustrovat na rozdíl mezi přístupem ve vězeních v USA, kde dochází ke zmíněné komodifikaci vězňů a snahy je „protáhnout“ penálním systémem za co nejnižších nákladů a mezi přístupem ve věznicích ve skandinávských zemích. V těchto státech je kladen důraz primárně na rehabilitační funkci trestu a míra recidivy se zde pohybuje mezi 24%-31%. V USA je míra recidivy mezi 62%-67% (data převzata z: <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=tp&tid=17>, <http://www3.unil.ch/wpmu/space/publications/recidivism-studies/>).

retributivní funkci, ve spolupráci se sdělovacími prostředky ještě k funkci restituční (kdy je prostřednictvím penální pornografie zdůrazňováno, že pachatel trestného činu byl potrestán, a je tak vyslán vzkaz směrem ke společnosti). Naopak rehabilitační funkce trestání je upozaděna a zůstává spíše v symbolicko-deklaratorní rovině.

2. 2. 2. Širší pojetí instituce trestu

Instituce trestu z širšího hlediska rozšiřuje výše charakterizované pojetí trestu o skutečnost, že další součástí trestání je intenzivní vykonávání dohledu nad určitými jedinci/skupinami a jejich stigmatizace, marginalizace a sankcionování za účelem modifikace jejich jednání (Wacquant 2010: 199). V rámci neoliberální produkce legitimacy skrze penální aparáty je toto pojetí instituce trestu důležitější než výše uvedené užší pojetí. V souvislosti s tím hovoří Loïc Wacquant o tom, že s rozmachem neoliberálních politik dochází k nárůstu pokročilé urbánní marginality, s níž je spojena teritoriální fixace a stigmatizace marginalizovaných – tedy jejich „uzavírání v ghettech a sociálně vyloučených lokalitách, které představují izolovaná a ohraničená území, a život v nich je zdrojem stigmatizace a ponížení pro ty, kdo jsou v nich uzavřeni (Wacquant 2007: 66-69). Teritoriální uzavírání sociálně slabých, jejich stigmatizace, marginalizace a zvyšování dohledu nad nimi tedy představuje formu trestání (v širším pojetí) a způsobuje to, že obyvatelé ghatt a sociálně vyloučených lokalit se nalézají „v situaci prostorového, ekonomického, sociálního (v užším smyslu) kulturního, politického i symbolického vyloučení“ (Jakoubek 2012: 43). To podle Marka Jakoubka utváří tzv. kulturu chudoby, která „vychází z premisy, že obyvatelé sociálně vyloučených lokalit jsou nositeli specifického kulturního vzorce, který vznikl v procesu adaptace na dlouhodobou chudobu“ (2012: 44). Stigmatizace prostorově uzavřených a vyloučených částí populace vede k tomu, že je na ně nahlíženo prizmatem jejich stigmatu⁵¹. To znamená, že chudí jsou diskurzivně konstruováni jako potenciální hrozba a stávají se subjekty většího dohledu (srov. Bauman 2007: 33 nebo Beckett a Western 2001: 47) a je na ně uplatňován diskurz managementu sociální marginality, jehož sub-diskurzy jsou tvořeny sociální politikou a kriminální justicí (Beckett a Western 2001: 47).

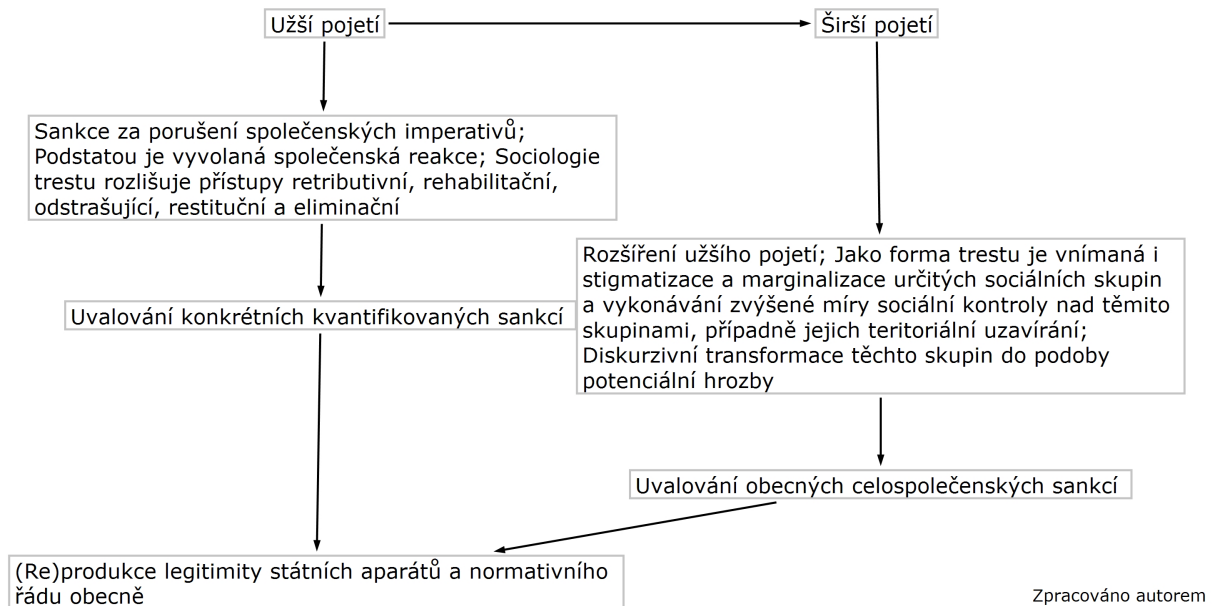
Instituci trestu lze tedy nahlížet dvojí optikou: jednak jako uvalování konkrétních sankcí na ty, kteří svým (ne)jednáním porušili zákon (užší pojetí), a jednak jako na uvalování obecných celospolečenských sankcí ve formě intenzivního dohledu, marginalizace a stigmatizace na ty, kteří svým (ne)jednáním nezapadají do zažitého vzorce „normality“ produkovaného dominantní společenskou ideologií a politickou praxí.

Výše charakterizovanou instituci trestu se v podkapitole 2. 3. pokusím vztáhnout na legitimitu státních aparátů a politik a vysvětlit, jakými konkrétními způsoby může docházet k jejich legitimizaci a legitimizaci jimi vykonávaných politik. Níže přiložené schéma představuje shrnutí toho, co bylo o instituci trestu řečeno v této podkapitole.

---

⁵¹ Toto stigma způsobuje určité sebenaplňující se proroctví, jelikož je na sociálně vyloučené jedince a skupiny nahlíženo jako na problémové, jako na „flákače“, „parazity“ a „černé pasažéry sociálního systému“ je velmi těžké pro tyto jedince z tohoto začarovaného kruhu vystoupit, což vede logicky k tomu, že „aby lidé mohli (pře)žít v podmínkách kultury chudoby, nemohou se řídit hodnotami a ideály střední třídy, protože takové jednání by jim přineslo více škody než užtku“ (Jakoubek 2012: 46).

Instituce trestu

2. 3. Legitimita – způsoby legitimizace a kritéria legitimnosti⁵²

V rámci této podkapitoly se budu věnovat charakteristice pojmu legitimita a pokusím se čtenáři ilustrovat vzájemný vztah mezi institucí trestu a legitimitou. Nejjednodušeji lze legitimitu definovat tím, že představuje produkt společenské činnosti (Berger a Luckmann 1999: 109) vyjadřující vůli členů společnosti k tomu, aby přijímali rozhodnutí státních aparátů (Barrow 1993: 25). Podle Davida Beethama (1991: 6) je sociálně-vědní uchopení legitimacy důležité z několika důvodů. Vztah mezi legitimitou státních aparátů a společností nám podle něj napomáhá vysvětlit to, proč jsou mocenské instituce odlišné v závislosti na společnosti, nad níž vykonávají správu. Dále nám pochopení tohoto vztahu umožňuje vysvětlit to, proč je v některých společnostech uplatňována větší míra represe a donucení. Beetham dále tvrdí, že sociálně-vědecký výzkum legitimacy nám mimo to může napomoci při interpretaci a explanaci rozpadu mocenských vztahů a narušení sociálního a politického řádu. Podle Beethama (1991: 15-16) disponují státní aparáty (a jejich politiky) legitimitou, když splňují tři podmínky: 1) Státní aparáty a jejich politiky odpovídají ustaveným pravidlům; 2) Ustavená pravidla jsou ospravedlňována prostřednictvím odkazu na víru týkající se normativního nastavení společnosti, která je sdílena vládnoucími a ovládanými; 3) Existuje souhlas ovládaných s nastavením mocenských vztahů.

V podobném významu hovoří o legitimitě i Max Weber jakožto jeden z „průkopníků“ jejího výzkumu. Ten ji pojímá jako vyjádření souhlasu subjektů moci s tím, jakým způsobem je na ně moc uplatňována, a s jejími vykonavateli (srov. Weber 1997)⁵³. Souhlas ovládaných (tedy legitimitu) mohou ovládající získat podle Webera

⁵² Část této podkapitoly vychází z rozšířené a upravené části textu Krčál 2013b.

⁵³ Byť v jeho pojetí dochází k určité významové redukci pojmu „legitimita“, kterou se snažím kompenzovat zahrnutím širšího spektra teoretických přístupů týkajících se problematiky legitimacy. V „čistě weberovském“

(1998: 166, 170) dvěma základními způsoby: 1) Zajištěním očekávaných specifických následků; 2) Psychologicky – vychází z toho, že nejrozšířenějším způsobem legitimizace je v současnosti víra v legalitu státních aparátů. Legitimita tedy dle Webera vychází z toho, že státní aparáty akceptují formálně korektní a v obvyklých formách vystupující ustanovení.

Tento pohled je tedy totožný s bodem 1) u Beethamových podmínek pro legitimnost státních aparátů a jejich politik. Na důrazu na vztah legitimacy a legality lze ilustrovat rozdíl mezi Weberovými ideálně-typickými koncepcemi panství (tedy mocenských útvarů). Zatímco v tzv. tradičním panství je legitimnost vládnoucích založena buď na tradičních strukturách (vládne, protože je prvorozeným synem bývalého vládce), nebo na určitých transcendentních faktorech (vládne, protože je synem/ztělesněním Boha). V panství charismatickém jsou kritériem legitimnosti osobní atributy vládnoucího/vládnoucích (vládne, protože je skvělým vojevůdcem). Oproti tomu panství legální, které je podle Webera v současnosti nejrozšířenější formou legitimizace (srov. Weber 1998: 170), je založeno na ne-osobních a ne-tradičních způsobech legitimizace a základním kritériem legitimnosti je to, že je v souladu s normativním řádem společnosti, jenž je ztělesněn v zákonech (vládne, protože je to v souladu s právem). Je ovšem klíčové mít na paměti, že rozdělení na tradiční, charismatické a legální panství představuje ideální typy ve smyslu analytických kategorií – v sociální realitě tyto typy tedy neexistují paralelně vedle sebe, ale vzájemně se prolínají.

Zajištění očekávaných specifických následků – jako první způsob získání legitimacy – představuje způsob legitimizace státních aparátů a jejich politik v tom smyslu, že tyto instituce a politiky jsou legitimní v případě, že z jejich strany dochází k naplňování společenských očekávání (Weber 1997: 55). Pokud tento způsob legitimizace obrátíme, dostaneme se k pohledu Jürgena Habermase (2000a: 90), jenž hovoří o tom, že v případě, že státní aparáty nejsou schopny naplňovat to, co je od nich společností očekáváno (a to, co si samy předsevzaly), dostane se jejich legitimita do krize. Habermas dále hovoří o tom, že legitimizace státních aparátů a jejich politik je závislá na procesu produkce legitimacy (2000b: 37), tj. pro legitimnost je tedy důležitý konstantní a nepřerušovaný proces (re)produkce legitimacy. V tomto pohledu tedy to, že státní aparáty a jimi produkované a realizované politiky neustále naplňují očekávání společnosti.

---

pojetí představuje hlavní problematiku legitimacy státu to, zda je stát schopen o své legitimitě přesvědčit občany. Weber už nepracuje s tím, na čem konkrétně je legitimita státu založena. Z tohoto důvodu je „čistě weberovské“ pojetí legitimacy předmětem kritiky proto, že opomíjí roli autonomní a kriticky smýšlející společnosti, čímž redukuje výzkum legitimacy na specifický „legitimizační marketing“ (viz např. Beetham 1991). Ke kritikům tohoto instrumentálního pojetí legitimacy, v němž představuje legitimita nástroj systémového „sebeupevňování“ lze zařadit například v Jürgena Habermase, s jehož pojetím legitimacy v práci také operuji. Konceptuální přechody mezi Weberem, Habermasem (případně mezi odlišnými pojetími legitimacy) se snažím v práci určitým způsobem „zahladit“ a syntetizovat styčné body argumentace autorů, které při práci s problematikou legitimacy využívám. V práci se přikláním primárně k takovému pojetí legitimacy, podle kterého je reprodukována směrem shora, tedy od státu a jeho aparátů směrem ke společnosti, která když těmto „legitimizačním praktikám“ uvěří, deleguje svoji legitimitu na její producenty – stát a jeho aparáty. Tento pohled není samozřejmě jediným možným pohledem. Podle opačného pohledu je legitimita reprodukována ve směru občanská společnost – stát a jeho aparáty. K pojetí legitimacy jakožto produktu státních aparátů se kloním proto, že je více v souladu s přístupem poststrukturální kontinentální filozofie, byť i zde je nutné udělat stejnou poznámku, jako u problematiky vztahu mezi normami a společností – tedy, že vztah mezi legitimitou a společností je vždy vztahem dialektickým.

Druhý způsob – psychologické získání legitimacy – je více normativním a obecným nástrojem pro získání legitimacy. Vychází z předpokladu, že členové společnosti věří tomu, že daný normativní řád a státní aparáty jakožto jeho reprezentanti představují vyjádření závazných společenských hodnot (Weber 1997: 55). Státní aparáty a jejich politiky představují reifikaci závazných normativních hodnot společnosti, jejichž sdílení mezi členy společnosti v nich navozuje pocit spokojenosti (viz Mills 2008: 15). Hodnoty je možné velmi obecně definovat jako trvalá vzájemná očekávání jedinců vedoucí k tomu, že ti, kdo sdílejí stejné normativní hodnoty, se projevují tendencemi k tomu, aby jednali v souladu s těmito normami – a to následně očekávají od ostatních členů společnosti (Mills 2008: 35-37). Stejně jako u teorie panství je i zde důležité mít na paměti, že se jedná o ideálně-typické kategorie, které nejsou v praxi odděleny. Státní aparáty nezískávají svoji legitimitu výlučně jedním způsobem, ale proces jejich legitimizace představuje mix výše zmíněných způsobů.

Výše charakterizované teoreticko-filozofické koncepce legitimizace lze ilustrovat na stručném příkladu interakce mezi státními aparáty a projevy politicko-extremistických forem jednání⁵⁴. Politický extremismus lze velmi stručně definovat jako produkt skupinové polarizace představující tendenci jít k pólům ideologické škály a překračovat hranice normativních procedur za účelem odstranění stávajícího hodnotového řádu společnosti ve snaze o etablování řádu odlišného a nového, jenž bude založen – v případě pravicového extremismu – na naprosté nadřazenosti státu (fašismus), národa nebo „rasy“ ((neo)nacismus). V případě extremismu levicového na dystopicko-utopické vizi bezstátní (anarchismus, anarcho-syndikalismus) nebo beztřídní (komunismus) společnosti (srov. Mareš 2003: 21, Sunstein 2009: 4). Politický extremismus a jeho projevy lze tedy vnímat jako snahy o narušení nomického řádu společnosti a členové společnosti od státních aparátů očekávají to, že proti těmto narušitelům určitým způsobem budou zasahovat (srov. Ruggiero 2006: 52). Na celospolečenské úrovni je od státních aparátů ze strany společnosti předpokládáno, že budou bránit tomu, aby se z politicko-extremistických myšlenek stala politická praxe a došlo ke změně normativní podoby společnosti. Na úrovni jednotlivců je pak od státních aparátů očekáváno to, že státní aparáty budou poskytovat členům společnosti ochranu před možnými útoky (na majetek/zdraví/sociální postavení) ze strany zastánců extremistických forem jednání. Příklad interakce státních aparátů a politického extremismu lze shrnout tím, že výše naznačený (a dále v práci rozvedený) interakční mód vede k (re)produkci legitimacy státních aparátů. V psychické rovině tím, že státní aparáty garantují hodnoty představující normativní podobu společnosti jako celku. V rovině zajištění očekávaných následků tím, že státní aparáty prostřednictvím série technik, praktik a strategií vystupují proti extremistickým formám jednání a zajišťují ochranu pořádaných občanů. Jako opozici k nomickému řádu společnosti nelze samozřejmě vnímat pouze extremistické formy jednání, případně kriminální jednání obecně. Neoliberální politická praxe pak jako opozici k neoliberálnímu nomickému řádu staví například sociální vyloučenost, „sociální nepřizpůsobivost“ a bezdomovectví – tedy obecně problematiku chudoby. Na neoliberalismus navázaná krize legitimacy způsobená omezováním poskytování *welfare* směrem ke společnosti utváří deficit legitimacy. V souvislosti s tím, jak státní

---

⁵⁴ Bližší analýze tohoto vztahu je dále v práci věnována samostatná podkapitola.

aparáty průběžně ztrácejí svoji legitimitu, se rozšiřuje diskurz kriminality, sociální marginalizace a stigmatizace. Slovy Loïca Wacquanta (2009a: 120) jdou „ekonomická deregulace a penální pře-regulace⁵⁵ ruku v ruce“ a nárůst penálních mechanismů (více represe, intervence a regulace určitých forem jednání) dorovnávat deficit legitimacy státních aparátů (Cohen 2007: 109).

Od Davida Beethama a Maxe Webera se přesunu k dalším autorům – Ruth Wodakové a Marku van Leeuwenovi, kteří proces legitimizace státních aparátů a jejich politik vysvětlují tím, že státní aparáty (re)produkuje svoji legitimitu takovým způsobem, že jasně vyjasní motivace, jež stojí za jejich jednáním. Wodaková a van Leeuwen (1999) v souvislosti s tím rozlišují čtyři základní strategie legitimizace – autorizaci, morální legitimizaci, mytopoezii a racionalizaci. Ve vztahu k záměru disertační práce tyto strategie blíže charakterizují a připomínám, že tyto strategie nestojí paralelně vedle sebe, ale jejich využívání jde ruku v ruce a jako celek následně staví část dispozitivu penální legitimacy ve smyslu souboru praktik, institucí, myšlenkových systémů a norem, které konstruuje legitimitu státních institucí (viz Foucault 1994b, 2002).

Autorizace vychází z toho, že státní aparáty (re)produkuje svoji legitimitu prostřednictvím odkazování na svoji autoritu. Autorita státních aparátů je založena na tom, že ve členech společnosti vzbuzují určitou úctu, na jejímž základě jsou členové společnosti poslušni jejich imperativním regulativům (viz Durkheim 1998: 70). Ve vztahu k této disertační práci je možné tuto strategii ilustrovat na tom, že státní aparáty na jedné straně produkují a reifikují tyto imperativní regulativy, a na druhé straně následně marginalizují, kriminalizují, penalizují a stigmatizují takové formy jednání (a jejich nositele), které těmto imperativům odporují, čímž státní aparáty demonstrují svoji vlastní autoritu. Kromě toho vykazuje autorita státních aparátů určité esenciální atributy. Pohledem Maxe Webera (1998: 247) jsou tyto aparáty držiteli monopolního práva na legitimní uplatňování fyzické moci, které může být uplatňováno pouze specializovanou, centralizovanou, disciplinovanou a zřetelně odlišenou skupinou (Bourdieu 1998: 75, Tilly 2006: 201). Dalším esenciálním atributem autority státních aparátů je fakt, že rozhodnutí a příkazy státních institucí jsou členy společnosti vnímány jako samozřejmé a to proto, že stát (a jeho aparáty) jsou poznávány skrze kognitivní struktury, jež jsou členům společnosti z jeho strany vnuceny (Bourdieu 1998: 89). Odkazování na autoritu státních aparátů tedy cílí jak směrem ven, tak směrem dovnitř, a to prostřednictvím důrazu na centralizovanost, disciplinovanost a specializovanost složek uplatňujících fyzickou moc.

Druhá strategie – morální legitimizace – je v podstatě totožná s Weberovým psychickým způsobem legitimizace a není jí tedy třeba znovu blíže charakterizovat. V rámci této strategie odkazují státní aparáty k tomu, že představují reprezentanty a garanty normativního řádu společnosti a prezentují se jako ochránci nomického řádu. Je vhodné ještě poznamenat, že silným zdrojem tohoto způsobu (re)produkce legitimacy státních aparátů je jimi prosazovaná ideologie vykreslující daný normativní řád jako morálně správný (srov. Eagleton 2007). V souladu s neoliberalní ideologií, jež adoruje individualismus, pravdomluvnost trhu a negativní svobodu, je pak problematika chudoby vykreslována právě jako problém ve vztahu k nomickému řádu (srov. Barrow 1993).

---

⁵⁵ V originále „*overregulation*“.

Mytopoezie, jakožto předposlední strategie pro (re)produkci legitimacy státních aparátů, funguje prostřednictvím odkazování na vágní a blíže nespecifikovaná narativa. Prim mezi těmito narativy pak hrají narativa (ne)bezpečnosti. Zcela logicky pak státní aparáty bojují proti nebezpečnosti ve jménu bezpečnosti spořádaných občanů. Dalším vágním narativem je pak výše popsané narativum normativního řádu, případně narativum normality/nenormality (srov. Foucault 2003a). V rámci tohoto narativa izolují státní aparáty „nenormální“ jedince od jedinců „normálních“ (zločince od spořádaných členů společnosti; duševně nemocné od duševně zdravých; socioekonomicky slabé v sociálně vyloučených lokalitách od socioekonomicky „normálních“; „problémové“ děti od dětí „normálních“ a podobně) proto, aby se v nich nemohla poznat (Foucault 1997: 78). Přičemž už tato samotná klasifikace jedinců implikuje představu o rozdílné morální hodnotě klasifikovaných (Hellman 2008: 29).

V souvislosti s neoliberální revolucí a nástupem neoliberální politické praxe lze hovořit i o specifických narativech neoliberalismu. Kromě zmiňovaného příkladu sKaret a s nimi spojeným narativem sociální pomoci, jejího „zneužívání“ a dohledu nad „sociálně nepřizpůsobivými“ je možné jako další příklad neoliberální mytopoezie uvést (také již zmiňované) narativum o samoregulační funkci trhu a jeho neviditelné ruce, s čímž je spojena snaha o rozšíření tržních principů jako vzorců mezilidské interakce. V rámci tohoto narativa se tedy trh transformuje na nástroj produkce pravdy (Foucault 2009b: 37). Co už ale tato neoliberální mytopoezie nezmiňuje, je fakt, že „neviditelná“ ruka trhu je vždy spojena se železnou pěstí státu. Na mytopoezii pravdomluvnosti a samoregulační funkce trhu je úzce navázáno další neoliberální narativum, týkající se sémantické klientelizace populace – tedy to, že diskurzivně dochází ke změně občanů státu na klienty státu. Nejedná se samozřejmě o pouhý diskurzivně-sémantický posun, protože změna občanů na klienty má reálné důsledky, které vedou k ekonomizaci toho, co klient-občan očekává. Klient je tedy „normálním“ aktérem v rámci tržně ekonomisticky orientovaného prostředí, jenž je osobně zodpovědný a v první řadě sleduje své zájmy (srov. např. Bröckling et al. 2011). Na to je navázáno další neoliberální narativum týkající se adorování potřeby boje proti chudobě, jehož *modem operandi* je ale primárně boj proti chudým (viz Wacquant 2009b). Podoba tohoto narativa vychází z toho, že na jedné straně je problematika chudoby v rámci neoliberální politické praxe rámována jako důsledek neschopnosti/neochoty chudých adaptovat se na tržní principy, což způsobuje jejich společenskou stigmatizaci. Na straně druhé vykazuje česká společnost nízkou vůli k tomu, aby byla sociální péče poskytována skupinám nesoucím určité společenské stigma (Rabušic a Sirovátka 1999: 406). Předposledním ilustrativním narativem může být využívání konzumerismu jakožto základního měřítka normality v neoliberálních společnostech (viz Bauman 2007). Jako poslední narativum uvádím příklad neoliberální adorace penálních aparátů státu a penálních politik (Wacquant 1999: 1639) založené na politice „nulové tolerance“. Tato politika je spojena s expanzí a intenzifikací penální politiky uplatňované v 90. letech v USA. Narativum „nulové tolerance“ vystihuje citát francouzského filozofa Alaina Badiou (2012: 18-19), že „tam kde platí ‚nulová tolerance‘ pro mladého černocho, který ukradl šroubovák, je neskonalá tolerance pro zločiny bankéřů a vládních defraudantů, kteří ovlivňují životy milionů“.

Čtvrtá strategie – racionalizace – napomáhá k (re)produkci legitimacy státních aparátů a jejich politik tím, že odkazuje na jejich racionalitu a výhodnost. Racionalizace jednání státních aparátů je zakořeněna v ideologii (jakožto souboru hodnot a idejí), jejíž funkcí je legitimizovat politickou moc prostředním poukazováním na její racionalitu (Eagleton 2007: 54). Racionalizace státních aparátů a jejich konání pak vychází z již výše zmíněného garantování bezpečnosti z jejich strany vedoucí k tomu, že se spořádaní občané mohou od nebezpečí emancipovat ať už na úrovni jednotlivců nebo na úrovni celé společnosti (Gramsci 2006: 77). Poskytování bezpečnosti je tedy naprosto racionálním aktem státních aparátů a jejich akceptování ze strany spořádaných členů společnosti je pak také racionální. Státní aparáty dále dosahují své racionalizace prostřednictvím toho, že usilují o regulaci takových jevů, jež jsou jimi rámovány jako negativní (např. nebezpečnost, chudoba, korupce⁵⁶ atd.). Tyto rámce negativity/pozitivity utváří státní aparáty v souladu s organizačními a normativními principy, které formují uspořádání společnosti (srov. Goffman 1986: 10).

2. 3. 1. Vztah neoliberalismu, instituce trestu a legitimacy státních aparátů – penální pornografie od divadla krutosti k neoliberalní revoluci⁵⁷

Na úvod této části je vhodné poznamenat, že vzájemný vztah mezi institucí trestu a legitimitou státních aparátů (a legitimitou normativního společenského řádu) procházel historickou proměnou. Neoliberalismus není samozřejmě jedinou ideologií/politickou praxí, jež ke své legitimizaci využívá této instituce. Proto považuji za vhodné začít stručným historickým exkurzem zachycujícím proměny tohoto vztahu v čase. V „dobách temna“ – ve středověku a raném novověku – byla uplatňována dvojí percepce kriminálního jednání. Kriminální činy byly vnímány jako jednání namířené proti jejich obětem, zároveň také jako bezprostřední útoky na osobu panovníka, poněvadž zákony představovaly zhmotnění jeho vůle (srov. Foucault 2000a: 87). S touto percepcí kriminality byl úzce provázán způsob, jakým docházelo k jejímu trestání. Trest se v tomto období zaměřoval zejména na tělo jednotlivce a bylo v „zájmu společnosti [...] exemplárně potrestat těžké, hanebné a hrdelní zločiny“ (Rousseaud dle Foucault 2000a: 79). Hlavním významem trestu, jímž byl vyslán vzkaz ke společnosti, byla snaha o vytěsnění takových společenských forem jednání, které mohly být pro společnost škodlivé (srov. Malthus 2002: 109).

Za hlavní paradigmatu trestu lze v tomto období označit retributivní, zstrašující a (ve velmi omezené míře, ale díky snaze o odstranění „nevhodných forem jednání“) rehabilitační teorie. Ve středověku a raném novověku tedy proces trestání tvořil určité divadlo krutosti a byl nejvíce exponovanou součástí trestního procesu. Spektákl utrpení měl posilující efekt na legitimitu panovníka, protože představoval výraz jeho moci. Pravomoc panovníka rozhodovat o životě a smrti byla jeho výsadním privilegiem a znakem jeho suverenity a nadřazenosti nad společností (srov. Agamben 1998: 55). V tomto období představovalo trestání specifickou formu společenské události, a proto se odehrávalo na exponovaných místech, jako byly tržiště a náměstí. Jeho cílem bylo kromě poskytnutí spektaklu utrpení cílícího na uspokojení nejnižších

⁵⁶ Blíže o negativních aspektech korupce a doprovodných jevů v českém kontextu srov. např. Kupka a Mochťak 2014 nebo Naxera 2015.

⁵⁷ Následující podkapitola vychází z upravené části textu Krčál 2012b.

lidských pudů, zejména odrzování potenciálních pachatelů trestných činů od toho, aby se dopouštěli nezákonného jednání, čímž se předcházelo kriminalitě.

Na přelomu 18. a 19. století se začíná pomalu etablovat zásadní změna ve vnímání kriminality a instituce trestu. Již před tím je ale možné nalézt myslitele, kteří prosazovali změnu systému trestání. Například historik Gabriel Bonnot de Mably prosazoval myšlenku, že „trest by měl zasáhnout spíš duši než tělo“ (Mably dle Foucault 2000a: 49). S tímto vnímáním trestu je spojena výše zmíněná změna v systému trestání, jenž lze metaforicky označit za první reformu trestního systému⁵⁸. Tuto reformu lze shrnout tvrzením, že usilovala o dosažení větší efektivity v procesu trestání a vedla k masivnímu rozmachu instituce vězení⁵⁹, které začalo postupně tvořit páteční instituci při řešení zločinnosti (viz Cohen 2007: 32-33). Efektivita trestu se tak přesunula od jeho exemplárnosti, intenzity, dramatičnosti a exponovanosti směrem k jeho nevyhnutelnosti (Cohen 2007: 25-26). To, že se vnímání procesu udělování trestů přesunulo směrem k jeho nevyhnutelnosti, je možné kromě záruky efektivity vnímat i jako specifický způsob prevence kriminality (viz Ruggiero 2006: 8). Díky do té doby bezprecedentnímu rozmachu totálních institucí, tj. institucí, které omezují svobodu jedince tím, že ho uzavírají, a mají absolutní kontrolu nad každým momentem jeho života (srov. Goffman 1991), je toto období z pohledu sociologie trestu označováno za tzv. „období velkých uzavírání“⁶⁰. Uzavíracích institucí se v tomto období objevilo poměrně široké spektrum. Do každé z těchto institucí byly zavírány odlišné skupiny (blázní do blázců a všeobecných špitálů; děti do internátních škol; nepracující do manufaktur, kde si měli osvojit habitus práce; zločinci do věznic) (srov. Cohen 2007: 127). Uzavírací procesy byly zaměřeny zejména na kategorie soudně postižitelných jedinců a těch, kterým bylo přiřknuto stigma nenormálních (Foucault 1994a: 165). Jak bylo naznačeno výše, dochází v období velkého uzavírání k proměně charakteru trestání. Je kladen větší důraz na jejich rehabilitační funkci, tzn. že by měly působit hlavně napravujícím způsobem. Také ustupují odstrašující a retributivní přístupy. Mizí trestání v podobě veřejných spektaklů utrpení a trestání se přesouvá za zdi totálních institucí a stává se nejskrytější částí trestního procesu (Foucault 2000a: 39-40). Přelom 18. a 19. století tedy znamenal první metaforickou transformaci ve vnímání trestání. Vedle toho rovněž došlo také ke zrodu instituce vězení a jejího významu tak, jak je chápána dodnes. Díky tomu, že ustupuje trestání veřejnou formou prostřednictvím divadla utrpení trestaného (srov. Cohen 2007: 17), je tato transformace vnímána jako určité vítězství humanismu nad barbarstvím (Cohen 2007: 18). Na druhou stranu lze hovořit o tom, že i věznice uchovala odstrašující funkci trestu, ale přetransformovala ji – z expozice utrpení do subtilní podoby. Detenční instituce byly zpočátku lokalizovány v centrech měst (pokud možno na vyvýšených místech), a sloužily tak jako majáky anti-kriminality upozorňující svoji viditelností potenciální zločince na to, že v nich mohou skončit⁶¹ (srov. Foucault 2000a, Pratt 2000).

---

⁵⁸ Zhruba od roku 1960 je možné hovořit o takzvané druhé reformě trestního systému. Ta přesouvá instituci vězení z první instance až na instanci poslední a začínají nastupovat alternativní tresty (viz Cohen 2007, 32–33). Po období neoliberální revoluce se opět začíná věznice přesouvat na úroveň první instance.

⁵⁹ Ta samozřejmě existovala již před tímto obdobím, ale plnila odlišné funkce, než které jim přisuzujeme dnes.

⁶⁰ V originále „*great incarcerations*“.

⁶¹ Jako příklad lze uvést londýnský Tower.

Výše zmíněné rehabilitační funkce měly vězení dosahovat tím, že internací v nich se vězňi učí morálce a disciplíně a vězňice slouží jako nástroj vštěpování hierarchie (Cohen 2007: 33). Vězňice naplňují tyto funkce tím, že reprezentují architektonický symbol disciplinární společnosti (srov. Cohen a Taylor 2002: 7). Mikrokosmos disciplinární společnosti je v těchto institucích obsažen proto, že představují ryzí formu panoptického uspořádání jedinců a prostoru (srov. Bandyopadhyay 2007: 388). Uplatňování panoptikální moci způsobuje, že subjekty dohledu se de facto hlídají samy, což vede k maximalizaci dohledu a minimalizaci nákladů. Společně s tím, že panoptikální moc tak cílí přímo na těla odsouzených, napomáhá k (re)produkci disciplíny a tvorbě „disciplinovaných těl“ (Foucault 2000a: 282-288, Bandyopadhyay 2007: 388). Disciplinovaná těla naturalizují specifickou vnitřní etiku (srov. Bourdieu 2000b: 28), jež následně naplňuje rehabilitační funkci trestu – napravuje a vychovává odsouzené. Kromě skrytí trestního procesu za zdi věznic a odklonu od expozice fyzického násilí (srov. Smith 2003: 28) přichází instituce vězení s tím, že základním operátorem trestání se stává čas. Tj. dochází ke kvantifikaci trestu skrze proměnlivou délku času. Instituce vězení tedy od první metaforické reformy trestání představuje jeho nejrozšířenější formu.⁶² Reakce státních aparátů na porušování společenských imperativů ve formě udělování trestů (v užším i širším významu) může vést k (re)produkci jejich legitimacy⁶³ několika způsoby. K tomuto vztahu se vyjadřuje například Émile Durkheim (1969: 93 a 98), jenž se domnívá, že zločinnost se vyskytuje v každé společnosti a že ze sociálně-vědního hlediska je třeba ji vnímat jako faktor, který se může podílet na rozvoji mravnosti společnosti a práva. Toto tvrzení se jeví jako poněkud triviální a je třeba ho více rozvést. Z tohoto pohledu je zločinnost vnímána jako potenciálně prospěšná z celospolečenského hlediska. Prvním důvodem je to, že napomáhá k rozvoji práva, ale především proto, že posiluje pocit pospolitosti mezi zákonů dbalými členy společnosti (viz Ruggiero 2006: 47). Jak bylo řečeno výše, kriminalita reprezentuje symbolický útok na společenské normy a hodnoty a může reprezentovat ohrožení bezpečí, života nebo majetku spořádaných členů společnosti. Z tohoto důvodu tak kriminální jednání a jednání marginalizovaných a stigmatizovaných členů společnosti může utvářet specifický kapitál strachu. Ten je společností rozšiřován prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků (Altheide 2002:6) a státní aparáty jej mohou svým jednáním přetavit v politický profit (srov. Bauman 2008: 21). Vzhledem k tomu, že členové společnosti od státních aparátů očekávají zajištění jejich bezpečnosti a majetku (Bauman 2004: 63), naplňují státní aparáty tato specifická společenská očekávání (srov. Weber 1997: 55) tím, že zasahují proti kriminalitě a jednání ze strany marginalizovaných a stigmatizovaných společenských skupin, což v samotném důsledku vede k (re)produkci jejich legitimacy v očích společnosti. Vyjma toho, že státní aparáty naplňují očekávání veřejnosti, je možné rozlišit další způsob, kterým (re)produkují svoji legitimitu v očích veřejnosti. Zde je možné vyjít z klasické teorie Carla Schmitta, jenž hovoří o tom, že konstrukce společenské dichotomie „přítel versus nepřítel“ představuje kategorizaci, z níž mohou státní instituce odvozovat

---

⁶² Vrátime-li se k tvrzení Maxe Webera (1998: 170), že nejvíce rozšířeným způsobem legitimizace státního aparátu je víra v jejich legalitu, tak je možné dojít k závěru, že využívání instituce vězení (a trestání obecně i v širším pojetí) představuje legitimní reakci na porušování společenských imperativů a napomáhá k upevnování legitimacy státního aparátu a normativního řádu obecně.

⁶³ A legitimacy normativního společenského řádu obecně.

motivů pro své jednání (2007: 26). Tvorba této dichotomie metaforický přítel (tedy spořádaní občané) versus metaforický nepřítel (tedy nositelé kriminálního jednání a společensky marginalizované a stigmatizované skupiny) umožňuje to, že se státní aparáty symbolicky vymezují proti referenčnímu bodu nepřítele. Tato sebeidentifikace vychází z kontrastu vůči referenčnímu bodu (srov. Eriksen 2007: 68), v tomto případě vůči kriminalitě a skupinám, jež jsou v žargonu neoliberální ideologie stigmatizovány a marginalizovány. Tím, že státní aparáty podnikají kroky směřující proti metaforickému nepříteli, který je potenciálním nositelem ohrožení pro spořádané občany, konstruují svůj obraz jakožto garantů bezpečnosti spořádaných občanů, což vede k upevňování jejich legitimacy. Tvrzením Charlese Wrighta Millse je možné uvést další způsob, jímž mohou státní aparáty posilovat svoji legitimitu prostřednictvím jejich vztahu k metaforickému nepříteli. Mills (2008:15, 33) hovoří o tom, že členové společnosti pocítují uspokojení a klid v případě, že sdílejí určitou soustavu hodnot a nepocítují jejich ohrožení. U těchto sdílených norem a hodnot očekávají to, že budou dodržovány členy společnosti. Tento stav lze označit jako nomický. Jednání metaforického nepřítele pak představuje ohrožení tohoto nomického řádu a tím, že státní aparáty zakročují proti tomuto jednání, se profilují jako garanti nomického řádu, který je členy společnosti vyhledáván (Habermas 2000a: 149). Symbolický příklon státních aparátů na stranu nomického řádu je možné opět interpretovat jako faktor (re)produkující jejich legitimitu v očích spořádaných členů společnosti.

Výše v této podkapitole jsem zmínil dvě metaforické reformy instituce trestu. První na přelomu 18. a 19. století, která přinesla období tzv. velkého uzavírání a zrod instituce vězení a druhá proběhla na začátku druhé poloviny 20. století a vedla k rozvoji alternativních forem trestání a upozadění masového využívání instituce vězení. Jako třetí metaforickou reformu instituce trestu pak lze vnímat nástup neoliberální revoluce. Jak již bylo podrobněji řečeno výše, neoliberální revoluce představuje ideologickou ofenzivu, „která líčí veřejný sektor jako projev rigidity, jako archaismus a jako neúnosné břemeno, jež blokuje rozvoj iniciativy a tvorbu bohatství“ (Keller 2011: 18) a prosazuje oslabování (a postupnou destrukci) systémů sociálního zabezpečení. Ruku v ruce s omezováním ekonomických a sociálních funkcí státního aparátu dochází k posilování komplexnosti a intenzity represivní mašinérie (Clark a Dear 1984: 40) projevující se extenzifikací a intenzifikací systémů sociální kontroly (Barrow 1993: 89). Společnosti, jež prošly metaforickou neoliberální revolucí se podle Jeffreyho Alexandera (srov. 2010: 85) stávají více otevřené sociální kontrole. Státní aparáty zužují rozsah poskytovaných sociálních služeb, což vede ke vzniku deficitu v jejich legitimitě. Takto vzniklý deficit legitimacy a nejistotu svých občanů se snaží překonávat pomocí mobilizace represivních složek státního aparátu směrem k marginalizovaným a stigmatizovaným skupinám a jejich diskurzivního propojování s kriminalitou (srov. Keller 2010: 113). (Symbolická) kriminalizace socioekonomicky slabých jedinců a skupin může proto představovat jeden z nástrojů sloužících ke snižování poptávky po sociální péči, kdy místo poskytování pomoci nastupuje provádění disciplinace⁶⁴ (srov. Keller 2007: 114).

Jak bylo řečeno výše, diskurzivní produkce deklasovaných, kriminalizace a penalizace chudoby představují jeden z produktů realizace neoliberální politické praxe

---

⁶⁴ Disciplinace samozřejmě neřeší příčiny toho, proč některé společenské skupiny potřebují sociální pomoc ze strany státního aparátu.

vycházející z redukce jedinců jako souhrnu zdrojů, jejichž hodnota je určena užitnou hodnotou jejich pracovní síly (Keller 2011: 72). Dochází k tomu, že jedinec je vnímán a posuzován na základě jeho přínosu k produkci nadhodnoty a jako konzument – adaptace na konzumerismus představuje měřítko normality. Sociálně slabé společenské skupiny jsou vnímány jako ne-producenti a ne-konzumenti, a z tohoto pohledu jsou považovány za problematické (Bauman 2007: 33). Zygmunt Bauman (2007:34) shrnuje neoliberální percepci těchto skupin tvrzením, že „chudí jsou nepotřební, a proto jsou nechtění“. Neoliberální politická praxe se tak snaží o přerámování problematiky chudoby od problematiky sociální k záležitostem práva a pořádku. Příslušnost k socioekonomicky slabým sociálním skupinám je vnímána jako selhání jednotlivců ve vztahu k normativnímu společenskému řádu. Na tyto skupiny je uplatňována paternalistická složka kentauřího státu spočívající primárně ve zvýšené míře dohledu a zákazů (srov. Bauman 2007: 30,34), což lze ilustrovat například vytěšňováním socioekonomicky nejslabších jedinců z veřejného prostoru. Loïc Wacquant (2009b: 59) se k této politice kentauřího státu vyjadřuje v tom smyslu, že ze strany státního aparátu nedochází k boji proti chudobě, ale k boji proti chudým. Jinak řečeno státní aparát neusiluje o redukci míry a rozsahu chudoby, ale o redukci viditelnosti chudých na veřejných místech⁶⁵ a tento prostor tak přestává ze své definice být prostorem veřejným (viz Jinkings 2011). Tuto argumentaci je možné rozšířit prostřednictvím dat, které jsem získal z rozhovorů⁶⁶ s respondenty. Jeden z nich mi ve vztahu ke snaze o vytlačování sociálně nejslabších členů společnosti z veřejného prostoru sdělil, že represivní složky státního aparátu jsou často nuceny zasahovat proti těmto skupinám, a to i v případě, že se nedopouštějí trestné činnosti nebo přestupkového jednání. Na represivní složky je vyvíjen společenský (a díky tomu v přeneseném významu i politický) nátlak, aby proti těmto skupinám podnikala represivní kroky, což lze vystihnout respondentovým tvrzením, že musí „před těma lidma hrát ty grimasy, dělat pro ty lidi, že to děláme.“⁶⁷

Toto vnímání sociálně slabých členů společnosti lze ještě umocnit tím, že neoliberální diskurz „zveličuje rozsah zneužívání sociálních dávek“ (Keller 2005:75). V českém prostředí jde například o zmiňované sociálních reformy proběhnuvší v režii Jaromíra Drábka. Tato reorganizace systému sociální pomoci do podoby nástroje dohledu a kontroly je jedním ze znaků punitivního paternalismu (srov. Wacquant 2009b: 58). Pro konstrukci diskurzu „nebezpečnosti“ sociálně nejslabších členů společnosti je třeba činnosti určitých skupin – mj. „expertů“, novinářů, byrokratů – a institucí, které tento diskurz ve společnosti (re)produkuje – mj. univerzity, vládní

---

⁶⁵ Tento náhled na problematiku chudoby vystihuje například postoj plzeňského primátora Martina Zrzaveckého k problematice bezdomovectví. Zrzavecký se vyjádřil tak, že „v centru města se pokusíme vytěšnit bezdomovce. [...]. Do roka a do dne se pokusíme tyto problémy vyřešit ve spolupráci s městskou policií a také PMDP, protože bezdomovci nám nepříjemně zatěžují městskou dopravu“. Dostupné zde: <http://www.regionpodlupou.cz/3392-martin-zrzavecky-do-roka-a-do-dne-se-pokusime-vyresit-problemy-s-bezdomovci-a-cistotou-mesta.xhtml>.

⁶⁶ Bližší charakteristika toho, jakým způsobem pracuji s daty získanými s rozhovorů z příslušníky státní a městské policie, bude poskytnuta v metodologické části práce.

⁶⁷ V reakci na toto tvrzení jsem položil doplňující otázku, zda tedy toto vychází z tlaku veřejnosti, a respondent reagoval následovně: „Ano, ten společenskej tlak. Lidi nejsou schopný překousnout, že bezdomovci existují, a že se s tím musí smířit. A že dřív byla součástí kultury almužna – ne, že on si o to řekne, ale že já mu to sám dám. Ale jim nezbyde nic jiného, než aby si o to řekli, protože jim nikdo nic nedá. A tím, že si řeknou, to je protiprávní. Takže to je začarovaný kruh. A primárně se chce po policii to, aby na těchhle lidech hledala to špatný. Aby byli za co sankcionovaný, jako v represii.“

úřady, složky občanské společnosti – (srov. Lupták 2011, Wacquant 2009b). Prostřednictvím těchto institucí a skupin dochází k utváření percepce socioekonomicky slabých skupin jako skupin potenciálně nebezpečných (kvůli možné kriminalitě) a problémy, jež jsou s těmito skupinami spojeny, jsou řešeny zvyšováním zájmu penálního sektoru státního aparátu místo snahy o jejich (re)integraci do společnosti (Bauman 2004: 43). Socioekonomicky slabé skupiny společnosti jsou ne-konzumenty a ne-producenty a nepřispívají k produkci nadhodnoty. Celé to vede k tomu, že jsou vnímány jako hrozba a balast neoliberálního „rozvoje“ společnosti (srov. Barrow 1993: 112). Třída sociálně deklasovaných může na systémové úrovni dále představovat potenciální zdroj ohrožení legitimacy státu, neboť jejich status sociální vyloučenosti zpochybňuje systémovou racionalitu jako celek (srov. Clark a Dear 1984: 196).

Díky neoliberální ideologii a jejímu přetavování v politickou praxi dochází k tomu, že je postupně narušován koncept státu, a vyvstává tak potřeba reinstalovat jeho legitimitu a upevnit jeho postavení (Clark a Dear 1984: 59). Tvrzení, že instituce trestu (v užším, ale zejména v širším pojetí) představuje záložní zdroj legitimacy (srov. Althusser 2006: 123), nabývá platnosti zejména ve státech, jež prošly neoliberální revolucí. V tomto pojetí plní penální aparát ve vztahu ke státu tři prospěšné funkce. 1) Tím, že prostřednictvím sociální kontroly a trestání disciplinuje pracující třídu, zvyšuje symbolické a sociální náklady na její přesun směrem k šedé ekonomice. 2) Prostřednictvím trestání v užším pojetí (tedy prostřednictvím instituce vězení) izoluje společenské elementy, které jsou pro státní aparát (a společnost) škodlivé. 3) (Re)produkuje státní autoritu a napomáhá k vyvažování deficitu legitimacy státních aparátů, který je způsoben stahováním ze sociální a ekonomické oblasti (Wacquant 2009b: 7). Neoliberální revoluce a s ní spojená metaforická třetí reforma instituce trestu vedla k tomu, že instituce trestu upozaďuje svoji rehabilitační funkci a logika komodifikace každodennosti se přenesla i do této oblasti. Například v oblasti vězeňství komodifikovala vězně na zboží, jež je třeba odbavit za vynaložení co nejnižších nákladů (Cohen 2010: 389). Komodifikaci instituce trestu je možné identifikovat i v tom, že věznice (respektive celý penální aparát) jsou stabilním zdrojem míst a daňových příjmů, a inkarcerace představuje prosperující průmyslové odvětví⁶⁸ (Wacquant 2009a: 75-76). O transformaci penálních aparátů státu na prosperující průmyslové odvětví hovoří Loïc Wacquant (2009a: 63, 2009b: 114) v tom smyslu, že v roce 1995 představoval penální systém v USA čtvrtého největšího zaměstnavatele a počet inkarcerovaných osob by zaplnil čtvrté největší město v USA.

Cílem této podkapitoly bylo předložení charakteristiky toho, jak je ve společensko-vědním diskurzu chápána problematika legitimacy státních aparátů a jaký

---

⁶⁸ Toto je samozřejmě nejvíce patrné na příkladu USA, kde v souladu s neoliberální logikou dochází k postupné privatizaci penálního aparátu (viz Genders 2002). V českém prostředí není tato funkce penálního aparátu oproti USA adorována. Naopak, dominantní politický diskurz se staví proti americkému trendu privatizace bezpečnosti a vězeňství (viz analytická část práce). Oproti USA v české společnosti nepředstavuje inkarcerace zdroj zisků. Český vězeňský systém je často předmětem kritiky za to, že jeho chod stojí státní aparáty ročně nemalé finanční prostředky. Průměrné náklady na jeden den věznění jedné osoby se pohybují okolo 850 korun (Vězeňská služba 2010). V některých privatizovaných inkarceračních zařízeních v USA se „podařilo“ srazit tuto sazbu na úroveň jednoho dolaru na osobu a den (Wacquant 2009b), což je samozřejmě na úkor jiných, než izolačních funkcí trestu a vede to k vysoké míře recidivy. V inkarceračních zařízeních v USA, které zůstávají ve správě státu, se tato sazba pohybuje na srovnatelné úrovni cca 900 korun na „osoboden“ (podrobněji srov. Henrichson a Delaney 2012).

je její vztah s institucí trestu. Považuji za vhodné tuto kapitolu uzavřít stručným ilustrativním příkladem vystihujícím tento vzájemný vztah. Pro ukázkou toho, jakým způsobem může instituce trestu (na tomto příkladu v jeho užším pojetí) (re)produkovat legitimitu státních aparátů, jsem zvolil interpretaci udělení trestu pro neonacistické útočníky v tzv. vítkovské kauze⁶⁹. V roce 2009 se ve Vítkově odehrál rasisticky motivovaný útok, při kterém čtyři neonacisté vhodili zápalné lahve do domu obývaného romskou rodinou. Tento útok způsobil závažné popálení dvouletého dítěte a v následném soudním procesu byl útočníkům vyměřen pravomocný trest v rozmezí dvaceti až dvaadvaceti let. V souladu s výše uvedenou argumentací je možné konstatovat, že tím, že státní aparáty vypátraly, dopadly a odsoudily pachatele tohoto činu, došlo v symbolické rovině k (re)produkci jejich legitimacy. Jelikož tento trestný čin vedl k ohrožení života, zdraví a majetku poškozených, lze dojít k závěru, že státní aparáty dopadly a potrestaly viníky tohoto činu, a tak naplnily specifické očekávání veřejnosti. Ta očekává, že státní aparát bude zajišťovat bezpečnost a chránit majetek (srov. Bauman 2004: 63). Tímto aktem došlo k tomu, že státní orgány skrze dopadení útočníků a jejich nekompromisní potrestání vyslaly vzkaz směrem ke společnosti, že nebudou tolerovat ohrožování bezpečnosti a majetku jejích členů. S ohledem na skutečnost, že se jednalo o násilný trestný čin, je možné ho interpretovat jako čin, jenž symbolicky zpochybňoval autoritu státních aparátů – s ohledem na právo jejich monopolu na legitimní užití síly (srov. Weber 1998: 247). Státní instituce svým jednáním odrazily tento symbolický útok a utvrdily svoji autoritu, jelikož ta je autoritou pouze v případě, že není zpochybňována (srov. Trainor 2006: 773). Společně s upevněním své autority v očích veřejnosti také vyslaly státní orgány signál, že jsou reprezentanty nomického řádu, což je další z očekávání, jejichž naplňováním dochází k (re)produkci jejich legitimacy.

Fakt, že se státní aparáty svým jednáním profilovaly jako obránci demokratických hodnot, je další možnou interpretační linií tohoto příkladu. Útok na romskou rodinu byl rasově motivovaným útokem, jenž spáchali příslušníci pravicově-extremistické scény. Tu je možné obecně považovat jako antitezi demokracie, neboť pravicový extremismus usiluje o realizaci a institucionalizaci fundamentální nerovnosti jedinců, jež je založena na jejich původu, „rase“ nebo etnicitě (srov. Fiala 1998, Mareš 2003: 22). Státní aparáty se svým jednáním ostře vymezily vůči projevům tohoto jednání a profilovaly se jako stoupenci demokratických hodnot v protikladu k anti-demokratickým hodnotám reprezentovaným útočníky (a pravicově-extremistickou scénou, jejímiž stoupenci byli útočníci). Společenský dopad tohoto jednání státních aparátů byl následně umocňován ze strany hromadných sdělovacích prostředků. Ty se na tomto procesu podílely jednak tím, že zveřejňovaly mediální reprezentace obětí tohoto útoku, čímž napomáhaly utvářet kapitál strachu, o kterém jsem hovořil výše. Dále také tím, že v mediálních reprezentacích bylo často akcentováno, že obětí útoku bylo dvouleté dítě. V souvislosti s viktimitizační rolí dětí hovoří David Altheide (2002: 156, 173) o tom, že děti v roli obětí trestných činů působí jako amplifikátory kapitálu strachu, a proto ze strany společnosti je po státním aparátu vyžadováno, aby je chránil před zdroji nebezpečí. Hromadné sdělovací

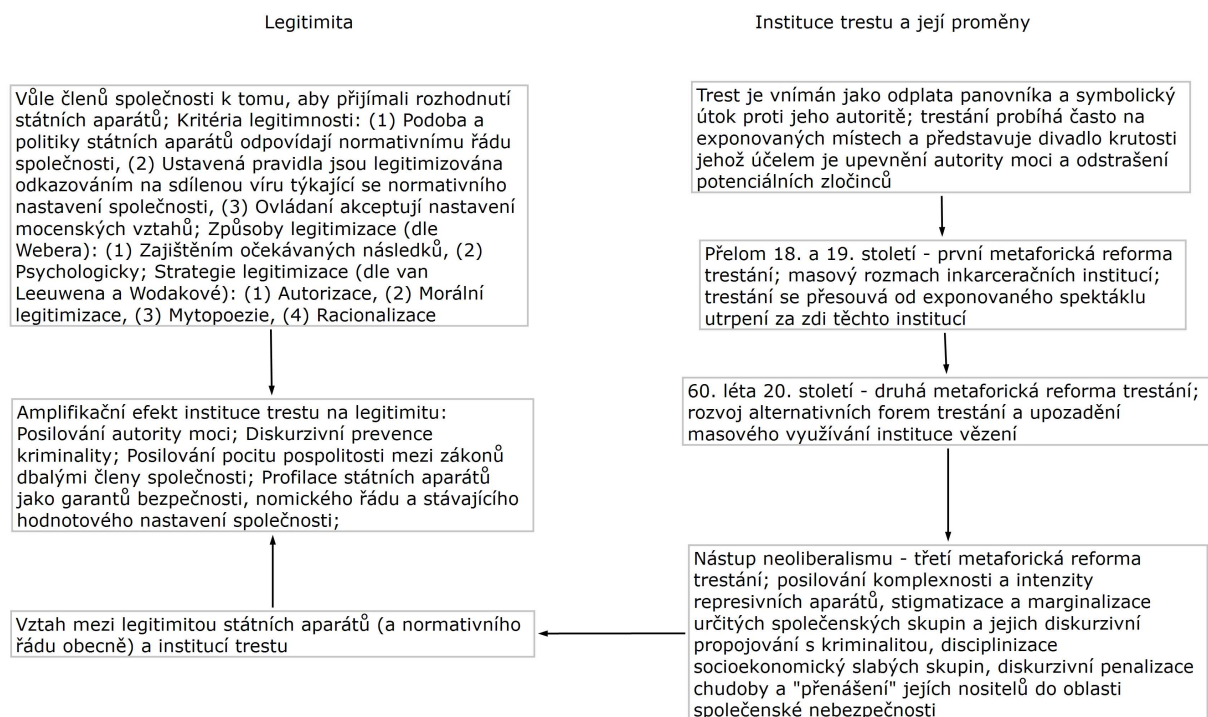
---

⁶⁹ Tento příklad jsem zvolil z několika důvodů. Dá se na něm vystopovat dichotomie „přítel versus nepřítel“; naplňování garantování nomického řádu a bezpečnosti ze strany státních aparátů; reprezentace legitimního monopolu na násilí ze strany státního aparátu a v neposlední řadě také aplikace trestání v užším pojetí.

prostředky, jež referují o událostech formou vybraných audiovizuálních reprezentací, a tak dramaturgizují efekty svých sdělení (Bourdieu 2002: 12, 15), je možné označit za nástroje udržování symbolického řádu.

V rámci této podkapitoly bylo mým cílem předložit operacionalizaci pojmu legitimita a představit způsoby, jakými mohou státní aparáty (re)produkovat svoji legitimitu. V rámci této části by mělo být čtenáři patrné, že legitimizace státních aparátů a jejich politik představuje široký nexus strategií a praktik utvářejících část dispozitivu penální legitimacy, který bude blíže představen v podobě ideálního teoretického modelu na konci této kapitoly. Stejně jako v závěru každé podkapitoly i zde přikládám schéma shrnující základní body argumentace.

Legitimita a její vztah s institucí trestu

Zpracováno autorem

2. 4. Státní aparáty – suverén nad společností

V této části práce se zaměřím na popis státních aparátů. Podle Lamaison a Bourdieho (1986: 111) označuje „vládnutí“ právní typ principu, který je konstruován, formován a vykonáván aktéry moci. Státní aparáty lze nahlížet jako aktéry věnující se vykonávání moci, jež představuje konstitutivní prvek – moc definuje to, co můžeme dělat, co bychom měli dělat a co dělat nemůžeme (Bevir 2010: 433). Nejstručněji a nejjednodušeji lze státní aparáty definovat jako souhrn institucí, jejichž prostřednictvím je konstruována, tvarována, uplatňována, rozšiřována a vymáhána státní moc (Clark a Dear 1984: 45), přičemž stát a jeho moc představují institucionální výraz politické autority (Trainor 2006: 777).

V rámci společenských věd je s pojmem státní aparáty pravděpodobně nejvíce spjata jméno francouzského strukturalisty Louise Althussera. Ten hovoří o tom, že

státní aparáty lze rozdělit na dvě skupiny: ideologické státní aparáty a represivní státní aparáty (Althusser 2006: 91). Základním kritériem pro toto rozdělení je to, zda tyto aparáty využívají jako svůj hlavní nástroj ideologii nebo autorizované násilí. První skupina – ideologické státní aparáty – je tvořena náboženskými, vzdělávacími, právními, politickými a kulturními institucemi, ale také rodinou nebo sdělovacími prostředky (Barrow 1993: 71). Cílem těchto aparátů je vychovávání jedinců v intencích dominantní ideologie (Althusser 2014: 103). Ideologické státní aparáty tak podle Althussera (2006: 98) determinují hodnotové nastavení společnosti a systém reprodukce výrobních vztahů. Tento pohled na státní aparáty je v souladu s tím, co bylo výše řečeno o neoliberalní ideologii, jež je v rámci společnosti šířena a udržována jak ideologickými státními aparáty (škola, rodina, politické instituce), tak širokou částí občanské společnosti (srov. například Schwarzmantel 2008, Wacquant 2004).

Druhým typem státních aparátů jsou podle Althussera represivní státní aparáty. Ty jsou tvořeny armádou, policií, soudy, věznicemi a dalšími silovými a penálními institucemi. Jejich základní strategií je využívání autorizovaného násilí a jejich úkolem je napravovat/trestat ty, kteří neprošli úspěšně systémem osvojování dominantní ideologie prostřednictvím ideologických aparátů. Ten, jehož jednání není v souladu s „normalitou“ utvářenou v rámci ideologických aparátů, se stává subjektem aparátů represivních (Althusser 2006: 94-95). Kromě výše zmíněné normalizace je latentní funkcí represivních státních aparátů to, že jsou záložním zdrojem legitimacy státních aparátů (Abrams 2006: 123). Viz užívaný příklad interakce mezi státními aparáty a politickým extremismem (jakožto fenoménem, jenž je nositelem nálepky potenciálních zdrojů nebezpečí pro spořádané občany a daný společenský řád obecně). Extremistické demonstrace⁷⁰ jsou ze strany státních aparátů (a díky médiím i ze strany značné části členů společnosti) chápány jako potenciální zdroj nebezpečí (srov. Tilly 2006: 197). Ve chvíli, kdy dojde k porušování zákona a ohrožování bezpečnosti ze strany skupin a jedinců považovaných za potenciální zdroj společenského nebezpečí (v tomto případě ze strany politických extremistů), dojde k tomu, že ze strany bezpečnostních státních aparátů je uplatňována větší míra dohledu nad těmito skupinami, případně využito veřejně autorizovaného násilí, které má za cíl chránit bezpečnost spořádaných občanů a posilovat autoritu státních aparátů (Ruggiero 2006: 1)⁷¹.

Využití autorizovaného násilí je v tomto (a podobných případech) ospravedlňováno ve jménu bezpečnosti a pořádku a v případě, že je autorizované násilí dočasné a kontrolované, je považováno za legitimní (Agamben 2005: 7). Nasazení síly ze strany represivních státních aparátů – jakožto suverénů, kteří „utváří a garantují situaci“ (Agamben 1998) – jménem bezpečnosti a pořádku rovněž vede k tomu, že státní aparáty (re)produkuje svůj obraz jako garantů bezpečnosti a nomického řádu, který je členy společnosti vyhledáván (Habermas 2002a: 149). Toto jednání odpovídá tvrzení Philipa Abramse, že represivní aparáty představují další ze zdrojů legitimacy státních aparátů a jejich politik. Dalším autorem, s nímž je využívání pojmu státní aparáty spojeno, je Michel Foucault, jehož dílo bylo silně inspirováno právě

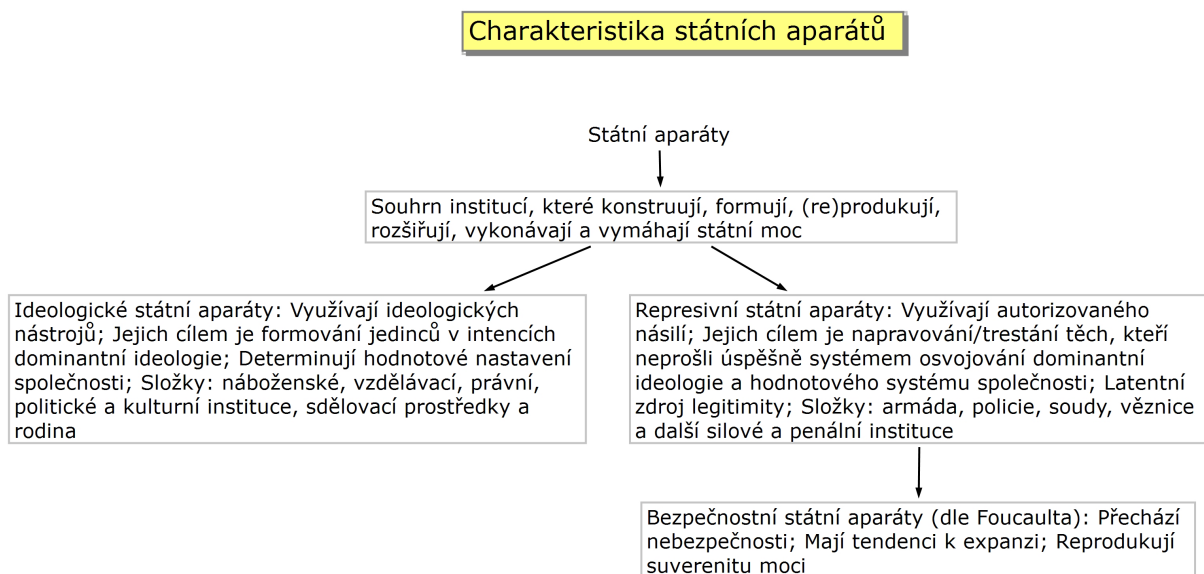
---

⁷⁰ Jako další příklad může sloužit mimo jiné postup policie vůči tzv. problémovým fotbalovým „fanouškům“ při tzv. „rizikových utkáních“.

⁷¹ Latentní funkcí tohoto autorizovaného násilí je nejen posilování skupinové koheze mezi těmi, kdo jsou mu vystaveni, ale i mezi těmi, kteří sdílí normativní přesvědčení o potřebě a podobě tohoto násilí (Ruggiero 2006: 63).

Althusserem. Foucault hovoří o důležitosti tzv. bezpečnostních státních aparátů, jež lze vnímat jako analogii k represivním státním aparátům v Althusserově pohledu. Základní funkcí bezpečnostních státních aparátů je dle Foucaulta to, že předchází nebezpečnosti. V případě nezbytnosti mohou sáhnout k využívání násilí a „mají konstantní tendenci k expanzi“ (Foucault 2007a: 45, 263, obecněji také Foucault 2014: 93-108). Bezpečnostní státní aparáty jsou nejvíce ztělesněny v instituci policie, která dle Foucaulta napomáhá k formování takových společností, v nichž nad nimi získává politická moc suverenitu (2007a. 312). Foucault (2007a: 314) se domnívá, že policie je přímým nástrojem governmentality suveréna (státu) a představuje soubor práv a regulací zabývajících se vnitřními záležitostmi státu, jejichž úsilím je upevnit a posílit moc státu a zajistit dobré využití jeho síly. Policie také produkuje štěstí svých subjektů tím, že jim zajišťuje jejich bezpečnost.

V této podkapitole jsem se zaměřil na stručnou charakteristiku státních aparátů, jež z pohledu této disertační práce představují určitého suveréna stojícího nad společnostmi a formujícího její podobu prostřednictvím ideologických státních aparátů. Represivní státní aparáty (a ve foucaultovském pohledu aparáty bezpečnostní) slouží k neutralizaci společenské nebezpečnosti, a tím ovlivňují (re)produkci legitimacy státních aparátů a jejich politik. Hlavní body argumentace v této podkapitole jsou opět shrnuty v příloženém schématu.

Zpracováno autorem

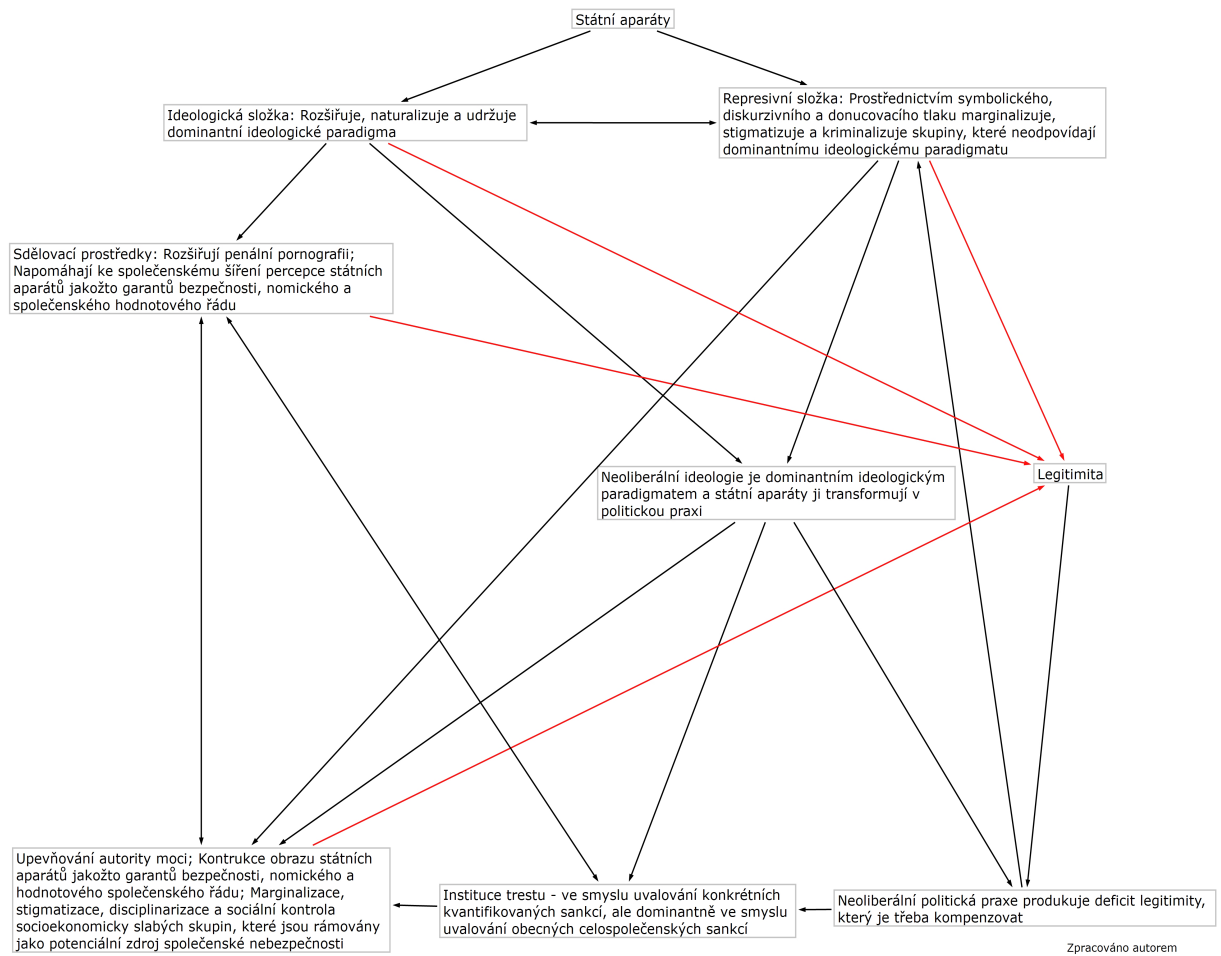
2. 5. Dispozitiv penální legitimacy – ideální teoretický model

V poslední teoretické podkapitole disertační své práce se pokusím propojit výše operacionalizované koncepty do jednoho celku, jenž označuji jako dispozitiv penální legitimacy. Ten bude prozatím představovat ideální teoretický model – tedy teoretickou konstrukci, která musí být konfrontována s empirickými daty, a tak překována do podoby ne-ideální teorie reflektující rozpor mezi ideálním teoretickým stavem a sociální realitou (srov. Stemplowska a Swift 2012). Podle Stemplowské a Swifta (2012: 376) by měl tento ideální teoretický model nutně předcházet ne-ideální teorii,

neboť v rámci sociálně-vědního výzkumu je nutné postupovat od stanovení ideálních modelů k modelům reflektujícím společenskou každodennost. Dispozitiv penální legitimacy v tomto pojetí bude představovat triangulaci neoliberalismu, instituce trestu a legitimacy státních aparátů (a normativního společenského řádu obecně). Abych neopakoval a opětovně nerozebíral to, co již bylo řečeno v předcházejících částech textu, pokusím se předložit shrnující triangulaci těchto tří fenoménů ve stručné podobě doplněné o ilustrativní schéma.

Při charakteristice dispozitivu penální legitimacy lze vycházet z toho, že jeho základní složku tvoří státní aparáty. Jejich ideologická složka slouží k rozšiřování a naturalizaci dominantního ideologického paradigmatu. V případě této práce tedy paradigma neoliberalismu. Ideologické státní aparáty rozšiřují a udržují neoliberální ideologii napříč společnostmi, a tak utvářejí prostor k její transformaci na neoliberální politickou praxi. Represivní složka státních aparátů pak vytváří symbolický, diskurzivní ale i donucovací nátlak na takové sociální skupiny (resp. jedince), jež neodpovídají interakčním módům prosazovaným neoliberální ideologií a z ní odvozené politické praxe. Díky tomu, že v důsledku neoliberální politické praxe dochází k ustupování státních aparátů z oblasti poskytování sociálního zabezpečení a k omezování jeho rozsahu, vzniká deficit legitimacy, na který musí státní aparáty adekvátně reagovat tím, že se ho pokusí kompenzovat. Tato kompenzace následně probíhá v několika dílčích liniích, jež je možné zahrnout pod instituci trestu v užším a širším pojetí. Je ale třeba opět upozornit, že instituce trestu v širším pojetí – tedy marginalizace, stigmatizace a kriminalizace jednání určitých socioekonomických skupin – je více využívanou strategií. Vrátime-li se k legitimizačním strategiím dle van Leeuvena a Wodakové (1999), lze kompenzační praktiky vyvažující deficit legitimacy identifikovat ve všech jejich strategiích: 1) Autorizaci – státní aparáty svým jednáním upevňují svoji společenskou autoritu; 2) Morální legitimizaci – státní aparáty se profilují jako obránci bezpečnosti jedinců a utváří svůj obraz obránců normického a normativního společenského řádu; 3) Mytopoezii – ve spolupráci se sdělovacími prostředky dochází ke konstrukci specifické neoliberální mytologie, jež napomáhá ke stigmatizaci a marginalizaci socioekonomicky slabých společenských vrstev a produkuje specifickou penální pornografii spočívající v adorování kontroly, dohledu a disciplinizace stigmatizovaných skupin. Neoliberální mytologie také napomáhá k naturalizaci neoliberální ideologie a usnadňuje její přetavování v politickou praxi; 4) Racionalizaci – ta je vyústěním předcházejících strategií. Ze strany společnosti se jeví jako logické delegovat důvěru (a tedy legitimitu) na státní aparáty, jež jsou garanty bezpečnosti, řádu a zakročují proti diskurzivně produkováným negativním fenoménům. Racionální a logické je rovněž delegovat důvěru v neoliberální politickou praxi, která tím, že adoruje osobní odpovědnost jedinců za jejich životní (ne)úspěchy a jasně identifikuje problémové skupiny, poskytuje společnosti vysvětlení řádu, hierarchie a toho, kdo si za vlastní neúspěchy může sám svoji neaktivitou a absencí adaptability na nastavené podmínky. Dispozitiv penální legitimacy tedy představuje triangulaci výše charakterizovaných konceptů. V následujících částech práce se pokusím dispozitiv přenést do českého prostředí, a tím ho tak transformovat z ideálního teoretického modelu v ne-ideální model reflektující rozpory mezi teoretickými předpoklady a sociální realitou.

Dispozitiv penální legitimacy

3. METODOLOGIE VÝZKUMU – CHARAKTERISTIKA TVORBY DAT, DATOVÉHO KORPUSU A VYUŽITÝCH METODOLOGICKO-TEORETICKÝCH RÁMCŮ

V rámci této kapitoly se zaměřím na představení metodologie, s níž jsem přistupoval k získávání a zpracovávání dat. Datová základna práce sestává z několika datových baterií, které by do sebe měly v této a především v následující kapitole zapadnout jako díly puzzle a složit následný obraz dispozitivu penální legitimacy ve významu ne-ideálního modelu. Zároveň by mi měly napomoci v předkládání interpretační linie týkající se vztahu mezi neoliberalismem, institucí trestu a legitimitou normativního společenského řádu a státních aparátů. Datová mozaika je tvořená následujícími dílky⁷²:

1) Korpus vytvořený prostřednictvím aplikace Anopress, jež po odstranění duplicitních a tematicky špatně indexovaných textů čítá 1804 článků v celkovém rozsahu převyšujícím 2 700 000 slov. Na tento korpus bude v textu odkazováno jako na celek odkazem „Korpus 1 – Anopress“.

2) Korpus sestávající z (A) oficiálních a veřejně dostupných dokumentů produkovaných složkami státního aparátu a teleportu⁷³ jejich internetových stránek; (B) plánů prevence kriminality; (C) map kriminality za rok 2011 a čtvrtletně zpracovávaných statistik kriminality v intervalu 2008 – 2015; (D) znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu; (E) dat získaných polostrukturovanými rozhovory s příslušníky státní a městské policie; (F) politických programů a prohlášení politických stran ANO, České strany sociálně demokratické, Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové, Komunistické strany Čech a Moravy, Občanské demokratické strany, strany TOP 09, Věcí Veřejných a Úsvitu přímé demokracie pro volby do Poslanecké sněmovny parlamentu ČR v letech 2010 a 2013, do Evropského parlamentu v roce 2014, komunálních a senátních voleb v roce 2014 a prezidentských voleb v roce 2014⁷⁴; (G) dat získaných v rámci realizace výzkumu percepce kriminality ve Velkých Hamrech a Tanvaldu v roce 2014 a dat získaných v rámci metodologické školy v Tanvaldu v roce 2015.

V částech textu, kde bude na tento datový korpus odkazováno v rámci celostního korpusového přístupu jako na jeden komplexní celek, bude uváděn odkaz ve formě „Korpus 2 – komplexní“. Když bude odkazováno na jeho dílčí části a konkrétní dokumenty, tak tyto odkazy budou v textu řádně vyznačeny a zvlášť zaneseny v seznamu literatury. S ohledem na tematickou rozkročenost a rozrůzněnost dat obsažených v tomto korpusu je nemožné stanovit jeho přesný rozsah jako u předcházející datové baterie. Jedná se o datovou základnu, která je řádově ve dvojnásobném rozsahu jako prvně charakterizovaný korpus. Data obsažená v bateriích Korpus 1 – Anopress a Korpus 2 – komplexní budou zpracovávána za využití kvalitativní a kvantitativní⁷⁵ obsahové analýzy prostřednictvím software MAXQDA

⁷² Detailní charakteristika tvorby a podoby jednotlivých datových baterií bude poskytnuta v podkapitole 3.2.

⁷³ Zkopírování struktury a obsahu přístupného na jejich oficiálních internetových stránkách.

⁷⁴ Ne všechny uvedené politické subjekty se účastnily uvedených voleb, proto je stanovený interval a výčet politických stran výčtem přehledovým a shrnujícím.

⁷⁵ „Čistě kvalitativní“ a „čistě kvantitativní“ metody se v praxi bez sebe vzájemně neobejdou. Kritická analýza diskurzu jako jeden ze způsobů analýzy dokumentů představuje spojení kvalitativní a kvantitativní metodologie. Při využívání tohoto postupu je důležité zahrnout do finálního korpusu dokumenty podle určitého klíče

11+ a aplikace Voyant Tools a budou tvořit jednu ze složek kritické analýzy diskurzu dispozitivu penální legitimacy v českém prostředí. Data obsažená ve druhém charakterizovaném korpusu, týkající se znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu, budou kromě kvalitativní a kvantitativní obsahové analýzy uchopena také z perspektivy autoetnografie a interpretace zkušenosti autora práce s tvorbou těchto znaleckých posudků.

3) Korpus vytvořený prostřednictvím semiparticipativního pozorování veřejných událostí, jež lze zahrnovat jako potenciálně nebezpečné pro pořádané členy společnosti případně jako projev symbolického narušování společenského hodnotového řádu. Dále z veřejných událostí, na kterých je přítomno značné množství přihlížejících. V rámci této poslední datové baterie je důležitá skutečnost, že na všech událostech jsem sledoval a snažil se interpretovat roli státních aparátů a to, jakými konkrétními způsoby dochází k utváření jejich percepce jakožto ochránců bezpečnosti, normativního a nomického společenského řádu. Data získaná prostřednictvím pozorování jsou dále rozšířena o data vycházející z polostrukturovaných rozhovorů se zainteresovanými příslušníky státního aparátu. V dalších pasážích textu bude uváděn odkaz „Korpus 3 – veřejné události“ v případě, že bude odkazováno na tuto datovou baterii jako na celek. Data obsažená v rámci tohoto korpusu budou interpretována prostřednictvím dramaturgické analýzy a jejich vizualizace bude vycházet ze software pro tvorbu map ArcGIS Explorer.

Pro přehlednost shrnuji charakterizované datové baterie do následující tabulky⁷⁶.

Datová baterie:	Korpus 1 – Anopress	Korpus 2 – komplexní	Korpus 3 – veřejné události
Tvorba dat:	Aplikace Anopress; zadání 11 vyhledávacích kategorií	Stažení oficiálních dokumentů a teleport internetových stránek, polostrukturované rozhovory; terénní výzkum; autoetnografie	Semiparticipativní pozorování; polostrukturované rozhovory
Nástroj interpretace dat:	Kvalitativní a kvantitativní obsahová analýza; kritická analýza diskurzu	Kvalitativní a kvantitativní obsahová analýza; autoetnografie; kritická analýza diskurzu	Dramaturgická analýza; kvalitativní obsahová analýza; kritická analýza diskurzu

3. 1. Nutná noticka – od projektu disertační práce, přes teze k finální podobě: strasti a změny výzkumu

Než přistoupím k detailní charakteristice procesu tvorby dat a jednotlivých datových korpusů, považuji za nutné předložit čtenáři stručnou anabázi toho, jak se v průběhu mého doktorského studia měnil můj přístup k disertační práci a k jejímu celkovému pojetí. Do doktorského studia jsem byl přijat s projektem disertační práce nesoucí název „Problematika legitimacy po neoliberalní revoluci – Penální stát a jeho instituce“⁷⁷. V průběhu studia jsem dospěl k tomu, že celou disertační práci budu

(kvantitativní složka). Dále je třeba definovat to, jakým způsobem budou kategorie obsahu kvalitativně interpretovány (Buttolph Johnson a Reynolds 2008: 282).

⁷⁶ Při rozhodování o tom, jaký charakter tvorby dat budu v práci využívat, jsem se inspiroval Buttolphem Johnsonem a Reynoldsem, kteří hovoří o tom, že v rámci politické vědy jsou dominantně využívány tři široké přístupy tvorby dat – analýza písemných pramenů, pozorování a rozhovory (2008: 243-244).

⁷⁷ Pro vyšší míru transparentnosti zde přikládám zestručněné shrnutí tohoto projektu: Výzkumným záměrem původní verze práce mělo být potvrzení/vyvrácení hypotézy, zda můžeme v českém

rámovat do jediného teoretického konceptu – do Foucaultovy koncepce governmentality (srov. Foucault 2000b, 2006, 2007a, 2014). Dalším plánovaným posunem byla snaha obrátit argumentační systém práce o 180 stupňů a předložit takovou argumentaci, která by k tomu, že dochází k ustupování státních aparátů z oblasti poskytování *welfare* a s tím propojené extenzifikaci a intenzifikaci penálního aparátu, došla zpětně, tj. až v závěru práce dojít k tomu, že k těmto jevům dochází v důsledku neoliberalismu. S tím byla i spojená snaha o vynechání slov „neoliberalismus“ a „revoluce“ v názvu práce a snaha nezmiňovat tyto pojmy v teoretické části, ale až v závěru práce. Tento posun vedl k tomu, že jsem přeformuloval název práce na „Nástroje legitimizace governmentality v postindustriální společnosti“. Postupem času jsem část zmiňovaných postupů zavrhl a část přeformuloval. Nakonec finální verze práce nese název „Problematika legitimacy ve společnosti po neoliberální revoluci“.

Zavrhl jsem tedy postup, pomocí něhož jsem chtěl k neoliberální ideologii dojít *ex post*, a ve finální podobě práce s ním pracuji *ex ante*, což je patrné z úvodu a teoretické části práce. K tomuto postupu jsem se rozhodl zejména proto, že k problematice vztahu mezi neoliberalismem a legitimitou státního aparátu/normativního společenského řádu jako celku existuje značné množství odborných textů a ignorovat je (respektive předstírat, že je ignoruji) by bylo pokrytecké. Další rozdíl mezi původními plány a finální verzí práce spočívá v tom, že jsem upustil od rámování práce pomocí konceptu governmentality. K tomuto posunu jsem došel zejména proto, že tento koncept je natolik komplexním, že by se mi jej nepodařilo v práci naplnit v původním významu, v jakém ho Foucault kontinuálně formoval a upravoval takřka po celou svoji akademickou kariéru. Na druhou stranu je nutné deklarovat, že myšlení a argumentace Michela Foucaulta velmi silně ovlivnily výslednou podobu mé práce a styl předkládání argumentace. Foucaultovo dílo položilo základy, na nichž jsem postavil výslednou podobu práce (a vlastně i úplně původní výzkumný záměr, se kterým jsem se do doktorského studia vstupoval).

Oproti projektu jsem také ve finální podobě práce upustil od konstrukce hypotézy a snah o její potvrzení/vyvracení. K tomuto jsem měl dva základní důvody – jednak slovo „hypotéza“ je podle mého názoru spojené s určitou „mantrou vědeckosti“ a díky tomu existuje mnoho odborných textů, které sémanticky operují s tím, že

---

prostředí hovořit o fungujícím konceptu „ban-opticonu“, a následná interpretace toho, jakými způsoby dochází ze strany penálního státu a jeho institucí k posílení/udržení legitimacy daného společenského uspořádání. Takto představený výzkumný záměr byl dále rozdělen do několika dílčích výzkumných otázek: (1) Dochází ve společnosti, která prošla neoliberální revolucí, ke krizi legitimacy daného společenského uspořádání v důsledku toho, že státní orgány nejsou ochotny v důsledku politických rozhodnutí zajišťovat distribuci hmotných/nehmotných statků směrem k veřejnosti? (2) V případě, že k takové krizi legitimacy dochází, jakými způsoby ji stát řeší a jaké jiné zdroje legitimacy a nástroje má k dispozici? (3) Jakými konkrétními technikami a praktikami dochází ke konstrukci percepce mocenských orgánů jako zajišťovatele bezpečnosti a ochránců práv spořádaných občanů? (4) Jaké cílové skupiny mohou sloužit jako referenční bod pro státní orgány a tedy jako objekt zájmu penálního státu a jeho institucí? Metodologie tvorby a interpretace dat měla spočívat na polostrukturovaných/nestrukturovaných rozhovorech s příslušníky státních orgánů (primárně se zástupci represivních složek a zástupců legislativy), (ne)zúčastněným pozorování veřejných prezentací politických elit a mocenských orgánů a analýze mediálních prezentací těchto akcí. Dále pak na studiu programů politických stran, přepisů z parlamentních diskuzí a prohlášení politických elit a členů legislativy dostupných na internetových stránkách politických stran/uveřejněných v médiích. Analýza dat měla probíhat primárně prostřednictvím kvalitativní metodologie, konkrétně dramaturgické analýzy a různých forem analýzy diskurzu (kritické a dialogické).

stanovují, definují a potvrzují hypotézy, byť v praxi se tomuto postupu nepřibližují. S tím souvisí i druhý důvod, jenž už není založen na mých osobních antipatiích ke slovu (a hlavně k významům, které jsou tomuto slovu přisuzovány) hypotéza, ale vychází z toho, že v rámci mého výzkumného designu není ani možné hypotézu stanovit. Pokud hypotéza označuje empiricky ověřitelný a kvantifikovatelný vztah mezi konstantou/konstantami a proměnnou/proměnnými, tak tento postup nebylo možné zvolit ve finální podobě práce. Co by bylo konstantou? Legitimita, neoliberalismus nebo instituce trestu? A naopak, jaké by pak byly proměnné? Z těchto důvodů jsem se rozhodl, že stanovování a potvrzování/vyvracení hypotéz přenechám odborníkům na kvantitativní výzkum. Předkládaná disertační práce je tedy nejen kvalitativního charakteru, ale především má charakter interpretativního textu, který si neklade ambice o dokázání kauzálních vztahů, jež lze zachytit v hypotéze. S tímto posunem tedy souvisí to, že místo hypotézy jsem si stanovil tezi, z níž jsem následně odvodil dílčí výzkumné otázky (které se sémanticky částečně shodují s otázkami v projektu původní verze práce). Změna výzkumného záměru od původního projektu k finální podobě práce je spojena s částečnou lokalizací terénu⁷⁸, s mou výzkumnou participací v mezidobí tvorby disertační práce, a také s posunem perspektivy výzkumu, kterou jsem získal.

V souladu s etikou terénního výzkumu založeného na práci s respondenty (srov. např. Corti, Day a Backhouse 2000, Crow a Wiles 2008 nebo Grinyer 2002) jsem se rozhodl všechna data získaná od respondentů plně anonymizovat. V práci tedy nebudu uvádět jméno, pohlaví nebo pracovní zařazení konkrétních respondentů. Kromě toho, že se mi tato forma jednání společně se získáním jejich informovaného souhlasu jeví etickou ve vztahu k respondentům, byla také jedním z faktorů, které přispěly k tomu, že se mi zpřístupnil tento výzkumný terén. Přislíbení plné anonymizace respondenta je jednou z prvních věcí, které s ním řeším.

Posledním, co bych chtěl v této noticce čtenáři osvětlit, je způsob, jakým jsem se rozhodl pracovat s částí odborných textů, jenž jsem publikoval v průběhu doktorského studia. Některé pasáže v teoretické části textu vychází z upravených částí textů, které již byly v rámci mého doktorského studia publikovány (konkrétně Krčál 2012a, 2012b, 2013a, 2013b, Krčál a Mertl 2013, Mertl a Krčál 2013). Tento postup jsem zvolil proto, že disertační práci chápu jako završení doktorského stupně studia, v jehož průběhu se ze studenta má stát úzce profilovaný odborník na specifické téma. V průběhu doktorského studia jsem se tedy zaměřoval primárně na témata úzce vázaná na symbolické završení tohoto studia – na disertační práci. Dřívější texty, jež jsem v revidované formě zakomponoval do disertační práce, také prošly řádným recenzním řízením a reflektované připomínky recenzentů mi napomohly k posunutí argumentace směrem k větší transparentnosti a ucelenosti. Z těchto důvodů jsem se rozhodl v rámci teoretické kapitoly využít některé dříve publikované texty a přetavit je v integrální součást dizertační práce.

---

⁷⁸ Konkrétně do prostředí Plzně a Tanvaldu (a částečně i Velkých Hamrů) vycházející z toho, že v Plzni se mi podařilo získat svolení k tomu, abych prováděl výzkum s příslušníky policie a z toho, že jsem členem výzkumného týmu, který se zaměřuje na výzkum problematiky sociální exkluze v Plzni. Tanvald a Velké Hamry jsem zařadil do práce z důvodu participace na terénním výzkumu percepce kriminality v těchto obcích, a také proto, že je lze vnímat jako subjekty penální pornografie (viz v analytické části textu)

Tuto, podle mého soudu nezbytnou, noticku bych rád uzavřel tím, že by neměla být vnímána jako analyticky relevantní pasáž. Čtenář by ji měl vnímat spíše jako snahu „nadzvednout pokličku hrnce“, ve kterém „vařím“ disertační práci a nahlédnout tak na to, jakým způsobem tuto práci vnímám, proč jsem ji uchopil zrovna takovým způsobem. Nadzvedávat poklici disertačního hrnce je ale vlastně cílem celé metodologické části textu, proto se v další části zaměřím na detailní charakteristiku tvorby dat a datových korpusů.

3. 2. Tvorba dat a charakteristika datových korpusů

V následujících podkapitolách se zaměřím na detailní charakteristiku jednotlivých datových korpusů a pokusím se vysvětlit, jakým způsobem jsem postupoval při jejich sestavování. Dále se budu věnovat popisu toho, jak bude s datovými korpusy pracováno v části práce ilustrující české prostředí.

3. 2. 1. Korpus 1 – Anopress

Jak bylo řečeno v úvodu metodologické části práce, tento korpus sestává z celkového počtu 1804 článků a je v rozsahu přesahujícím 2 700 000 slov. Datový korpus byl vytvořen prostřednictvím aplikace Anopress, kde jsem zadal vyhledávání v jedenácti tematických kategoriích. Konkrétně se jednalo o články týkající se složek státních aparátů (státní a městské policie, Bezpečnostní informační služby, Generální inspekce bezpečnostních sborů); společensky „škodlivých“ fenoménů (extremismu, kriminality) a postupu státních aparátů (prevence kriminality); neoliberální ideologie a problematiky legitimacy. Dále jsem část dat lokalizoval do Plzně a Tanvaldu a tomu přizpůsobil vyhledávání článků (vztah mezi Plzní a městskou/státní policií, kriminalitou v Plzni a v Tanvaldu a texty o plzeňské sociálně vyloučené lokalitě „Plac“). Rozsah vyhledávání byl nastaven na všechna tištěná média, rádia a televizní vysílání s celostátní působností. V rámci tištěných médií byly zachovány pouze tiskoviny s informačně relevantním charakterem a z vyhledávání jsem odstranil zdroje typu Blesk a podobné. Za relevantní datové výstupy byly považovány takové texty, které přesahovaly 80% indexační shodu s vyhledávacími parametry. Pokud není u dílčích kategorií uvedeno jinak, tak vyhledávacím intervalem bylo období od 1. 1. 2012 do 1. 1. 2015. Takto stanovené časové období je nejširším možným intervalem, jenž je aplikace Anopress schopna zpracovat.

Na tématické kategorie vyhledávané prostřednictvím aplikace Anopress se zaměřím v jejich abecedním pořadí. Do první kategorie spadají texty, které se týkají Bezpečnostní informační služby, jako jedné ze složek státního aparátu, jež se zaměřuje na problematiku bezpečnosti. Zadávací parametry pro vyhledávání textů v této kategorii sestávaly z následujícího příkazu (a lemmat slov, která jsou v tomto příkazu obsažena): „BIS<or>bezpečnostní<near/1>informační<near/1>služba“. Po odstranění duplicitních a irelevantních výstupů bylo v rámci této kategorie získáno 361 článků v rozsahu cca 753 200 slov.

Druhá kategorie je tvořena texty týkajícími se problematiky politického extremismu. Tuto kategorii jsem zvolil proto, že politický extremismus může sloužit jako referenční rámec, na jehož základě odvozují státní aparáty motivace pro své jednání, a tím tak mohou konstruovat svůj obraz obránců bezpečnosti a normativního

společenského řádu, což může mít posilující efekt na jejich legitimitu. Vyhledávací parametry byly zadány v následující podobě: „extremismus<or>neonacismus<or>anarchismus“; „extremismus<near/1>levicový<or>pravicový“. Po odstranění irelevantních a duplicitních článků bylo do této kategorie zařazeno celkem 122 článků v rozsahu cca 244 200 slov.

Třetí kategorie se opět týkala represivních složek státního aparátu, konkrétně jejich kontrolního orgánu – Generální inspekce bezpečnostních sborů. Tuto kategorii jsem do vyhledávání zahrnul z toho důvodu, že kontrola represivních složek ze strany státního aparátu je jednou z podmínek pro úspěšnou (re)produkci jejich legitimity pohledem výše představeného dispozitivu penální legitimity. Vyhledávacím parametrem byl příkaz „GIBS<or>generální<near/1>inspekce<near/1>bezpečnostních<near/1>sborů“. Po očištění výstupu o irelevantní a zdvojené výstupy obsahuje tato kategorie 288 textů (cca 380 300 slov).

Čtvrtá vyhledávací kategorie se bezprostředně týkala legitimity. V tomto významu tedy toho jakým způsobem a v jakých kontextech je o problematice legitimity referováno ve sdělovacích prostředcích. Vyhledávacím parametrem byla lemmata slova legitimita. Po upravení výsledků čítá tato kategorie 43 článků o rozsahu cca 187 800 slov.

Stejně jako kategorie týkající se problematiky legitimity tak i následující kategorie, jež se zaměřuje na problematiku neoliberalismu, reprezentuje to, jakým způsobem bylo o neoliberalismu referováno ve sdělovacích prostředcích. Vyhledávacím parametrem byla lemmata slova neoliberalismus. Tato kategorie je tvořena 3 články v rozsahu cca 12 900 slov.

Šestá vyhledávaná kategorie se týká plzeňské sociálně vyloučené lokality „Plac“ a toho, v jakých kontextech bylo o této lokalitě informováno ze strany sdělovacích prostředků⁷⁹. Zařazení této kategorie do Korpusu 1 – Anopress vychází ze snahy ilustrovat v analytické části propojení mezi sociální exkluzí a punitivním paternalismem kentaurího státu. Vyhledávací parametr byl zadán v následujícím znění: „Plzeň<and>Plac<or>ghetto<or>vyloučená lokalita“. Do této kategorie bylo zařazeno 20 článků v přibližném rozsahu 11 900 slov.

Následující kategorie jsou taktéž lokalizovány do Plzně a týkaly se takových mediálních reprezentací, jež se věnovaly problematice městské a státní policie a obecně kriminality v Plzni. Lokalizace těchto kategorií vychází nejen z analytické redukce a s tím související snahy částečně zúžit pole zájmu z celorepublikové působnosti do lépe uchopitelného plzeňského kontextu, ale i z toho, že část terénního výzkumu byla realizována formou polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky státní a městské policie v Plzni. Tvorba dat propojující Plzeň a městskou policii byla realizována parametrem „Plzeň<and>městská policie<or>MP<near/1>Plzeň“. Tímto způsobem bylo vyhledáno 17 relevantních článků v rozsahu cca 25 900 slov. Data týkající se vztahu mezi Plzní a státní policií byla tvořena pomocí parametru

---

⁷⁹ Z důvodu získání většího množství relevantních dat jsem u kategorií lokalizujících vyhledávaná data rozšířil záběr tiskovin, rádií a vysílání z celostátních i na regionální. U kategorií týkající se „Placu“ je rovněž jiný časový interval, konkrétně od 1. 1. 2014 – 9. 5. 2015. Před tímto datem nebylo o „Placu“ referováno, neboť ještě neměl přisouzenou nálepku sociálně vyloučené lokality.

„Plzeň<and>police<and not>městská policie<or>státní<near/1>police<near/1>Plzeň. Ve sledovaném období bylo tímto postupem po očištění dat získáno 444 článků (cca 586 200 slov). Mediální reprezentace propojení kriminality a Plzně vycházelo z lemmat parametru „Plzeň“ při zadání tématické vyhledávací oblasti „kriminalita. Tímto postupem bylo vygenerováno 153 textů o rozsahu cca 258 400 slov).

Podobně probíhala konstrukce předposlední kategorie věnující se lokalizaci terénu do města Tanvald⁸⁰ a kriminality v tomto městě. Vyhledávací parametr byl upraven tím, že slovo „Plzeň, bylo nahrazeno slovem „Tanvald“ při zanechání stejné tématické oblasti. Takto bylo nalezeno 78 článků v přibližném rozsahu 60 600 slov. Zařazení výše uvedených kategorií se mi jeví jako logické, jelikož se jedná o kontextualizaci reprezentací represivních složek státního aparátu a jejich lokalizaci do měst Plzeň a Tanvald.

Na to navazuje poslední kategorie týkající se prevence kriminality ze strany státních aparátů. Tvorba dat spadajících do této kategorie byla realizována parametrem „prevence<near/1>kriminalita“. Po zpracování dat bylo do této kategorie zařazeno 275 článků v rozsahu cca 254 100 slov. Pro přehlednost přikládám tabulku shrnující podobu datového korpusu „Korpus 1 – Anopress“.

Kategorie	Rozsah (články/slova)	Vyhledávací parametr; indexační shoda	Vyhledávací interval
Bezpečnostní informační služba	361/753 212	BIS<or>bezpečnostní<near/1>informační<near/1>služba; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Extremismus	122/244 209	extremismus<or>neonacismus<or>anarchismus; extremismus<near/1>levicový<or>pravcový; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Generální inspekce bezpečnostních sborů	288/380 321	GIBS<or>generální<near/1>inspekce<near/1>bezpečnostních<near/1>sborů; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Legitimita	43/187 877	Legitimita (lemmata slova); >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Neoliberalismus	3/12 924	Neoliberalismus (lemmata slova); >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Plzeň – sociálně vyloučená lokalita „Plac“	20/11 948	Plzeň<and>Plac<or>ghetto<or>vyloučená lokalita; >80%	1. 1. 2014 – 9. 5. 2015
Plzeň – městská policie	17/25 990	Plzeň<and>městská policie<or>MP<near/1>Plzeň; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Plzeň – státní policie	444/586 234	Plzeň<and>police<and not>městská policie<or>státní<near/1>police<near/1>Plzeň; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Plzeň – kriminalita	153/238 475	Plzeň (lemmata slova); téma vyhledávání: kriminalita; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Tanvald – kriminalita	78/60 631	Tanvald (lemmata slova); téma vyhledávání: kriminalita; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Prevence kriminality	275/254 177	prevence<near/1>kriminalita; >80%	1. 1. 2012 – 1. 1. 2015
Σ 11 kategorií	Σ 1804/2 755 757		

⁸⁰ Lokalizace do Tanvaldu vychází kromě výše uvedených důvodů i z toho, že jsem byl členem týmu, který v tomto městě zkoumal problematiku percepce kriminality. Zároveň lze toto město použít jako vhodný příklad konstrukce penální pornografie ze strany sdělovacích prostředků (viz analytická část textu).

3. 2. 2. Korpus 2 – komplexní

Druhý datový korpus představuje mozaiku složenou z několika datových baterií. První datová baterie vychází z teleportu oficiálních internetových stránek Bezpečnostní informační služby⁸¹ a oficiálních dokumentů dostupných na těchto internetových stránkách. S ohledem na problematiku, jíž se v práci zabývám, považuji za klíčové dokumenty čtvrtletně vydávané zprávy o stavu extremismu v České republice mezi lety 2010-2013⁸² a výroční zprávy o činnosti BIS mezi lety 1996-2014⁸³. Teleport⁸⁴ oficiálních stránek Bezpečnostní informační služby dále obsahuje prezentace této složky státního aparátu týkající se toho, jakým způsobem tato instituce pracuje, jaké jsou její základní zásady a poslání, a toho, čím se tato instituce zabývá a jakým způsobem je nad ní vykonávána kontrola a dohled.

Druhý díl datové mozaiky je tvořen teleportem ve vztahu k tématu disertační práce analyticky relevantních částí oficiálních internetových stránek Ministerstva vnitra České republiky⁸⁵ a jím produkováných a publikovaných dokumentů.

---

⁸¹ Dostupné na www.bis.cz.

⁸² Dostupné zde: <http://www.bis.cz/2010-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2013-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2013-2q-zprava-extremismus.html>.

⁸³ Dostupné zde: <http://www.bis.cz/n/1998-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1996-a-1997.html>; <http://www.bis.cz/n/2000-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1998-a-1999.html>; <http://www.bis.cz/n/2001-06-01-vyrocní-zprava-2000.html>; <http://www.bis.cz/n/2002-06-04-vyrocní-zprava-2001.html>; <http://www.bis.cz/n/2004-06-01-vyrocní-zprava-2003.html>; <http://www.bis.cz/n/2005-06-01-vyrocní-zprava-2004.html>; <http://www.bis.cz/n/2006-09-01-vyrocní-zprava-2005.html>; <http://www.bis.cz/n/2007-11-21-vyrocní-zprava-2006.html>; <http://www.bis.cz/n/2008-09-25-vyrocní-zprava-2007.html>; <http://www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocní-zprava-2008.html>; <http://www.bis.cz/n/2010-06-16-vyrocní-zprava-2009.html>; <http://www.bis.cz/n/2011-09-07-vyrocní-zprava-2010.html>; <http://www.bis.cz/n/2012-08-22-vyrocní-zprava-2011.html>; <http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocní-zprava-2012.html>; <http://www.bis.cz/n/2014-10-27-vyrocní-zprava-2013.html>.

⁸⁴ Dostupné zde: <http://www.bis.cz/jak-pracujeme.html>; <http://www.bis.cz/agenti.html>; <http://www.bis.cz/mezinarodni-spoluprace.html>; <http://www.bis.cz/zpravodajske-prostredky.html>; <http://www.bis.cz/kdo-jsme.html>; <http://www.bis.cz/poslani-zasady-kredo.html>; <http://www.bis.cz/kontrola-dohled.html>; <http://www.bis.cz/kontrolni-organ.html>; <http://www.bis.cz/vnitri-kontrola.html>; <http://www.bis.cz/inspekce.html>; <http://www.bis.cz/vnitri-bezpecnost.html>; <http://www.bis.cz/cim-se-zabyvame.html>; <http://www.bis.cz/terorismus.html>; <http://www.bis.cz/ekonomika.html>; <http://www.bis.cz/kontraspionaz.html>; <http://www.bis.cz/extremismus.html>; <http://www.bis.cz/zbrane-hromadneho.html>; <http://www.bis.cz/organizovany.html>; <http://www.bis.cz/informacni-systemy.html>.

⁸⁵ Dostupné zde: www.mvcr.cz; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-terorismus-casto-kladene-otazky.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-dotazy-strategie-cr-od-roku-2013.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/trestne-pravni-uprava-terorismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-konference-kyberneticke-vyzvy-a-hrozby-cyber-a-vplyvajici-doporuceni-aktualizovano-67171.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-projektu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/v-cem-spojiva-hrozba-extremismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-otazky-faq.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/shromazdovani-a-koordinacni-dohody.aspx>; [66](http://www.mvcr.cz/clanek/vycet-</p></div><div data-bbox=)

Z produkce této složky státního aparátu jsem zahrnul do datového korpusu následující oficiální dokumenty: „Analýza dostupných soudních rozsudků pachatelů extremistické, rasově motivované a xenofobní násilné trestné činnosti“ (MVČR 2012a); „Bezpečnostní výzkum MV ČR s názvem „Problematika kybernetických hrozeb z hlediska bezpečnostních zájmů České republiky“ – VD2007010B01“ (MVČR 2010a); „Existence a fungování platform typu CSIRT/CERT v některých zemích světa“ (MVČR 2009a); Čtvrtletně a ročně vypracovávané souhrnné situační zprávy o politickém extremismu na území České republiky v intervalu 2002 – 2014 a dokumenty týkající se strategie boje proti extremismu (MVČR 2003b, 2004a, 2005a, 2006, 2007a, 2008a, 2009e, 2009f, 2010b, 2010c, 2010d, 2010e, 2010f, 2011a, 2011b, 2011c, 2011d, 2011j, 2011k; 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012h, 2013a, 2013b, 2013c, 2013d, 2013i; 2014a, 2014b, 2014c, 2014d a 2014g); „Stanovisko k výkladu skutkových podstat trestných činů páchaných pravicovými extremisty a problémům souvisejícím s jejich dokazováním“ (MVČR 2007b); „Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení“ (MVČR nedatováno1); „Je možné měřit míru ohrožení země terorismem?“ (MVČR 2005b); Koncepce boje proti extremismu pro roky 2013 a 2014 (MVČR 2013e a 2014e); „Trestná činnost s extremistickým podtextem za období 1. 1. – 30. 9. 2011“ (MVČR 2011h); „Kvalitativní popis psychologie osobnosti pachatele extremisticky, rasově motivované a xenofobní trestné činnosti“ (MVČR 2012f); „Manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacímu“ (MVČR 2009b); „Mezinárodní spolupráce v boji proti informační kriminalitě“ (MVČR 2009c); „Nezvaní hosté. Sborník textů pro města a obce, které se zamýšlejí nad možností aktivně bránit shromážděním z nenávisi (MVČR 2009d); Národní akční plány boje proti terorismu pro roky 2002 – 2007 (MVČR 2002, 2003a, 2005c, 2008b); „Oblasti dle počtu volných pracovních míst na 1 000 nezaměstnaných“ (MVČR 2011e); Plány činnosti výboru pro prevenci kriminality pro roky 2012 a 2013 (MVČR 2012g a 2013f); „Problematika Hate Crime“ (MVČR 2011f); „Společně proti korupci“ (MVČR 2011g); „Přehled projektů realizovaných v rámci integrace cizinců a řízení migračních toků v roce 2013“ (MVČR 2014f); „Regulace extremismu na internetu“ (MVČR nedatováno2); Dokumenty týkající se strategie boje proti terorismu v intervalu 2010 – 2013 (MVČR 2010g a 2013g); Usnesení vlády k národnímu plánu boje proti terorismu a organizovanému zločinu (MVČR 2004b a 2011i); Vyhodnocení naplňování plánů boje proti terorismu a extremismu (MVČR 2008c a 2013h); „Zahraniční inspirace související s tématem kybernetických hrozeb“ (MVČR 2009g); „Zpráva o migraci a integraci“ (MVČR 2014h); „Zpráva z projektu Problematika kybernetických hrozeb

---

[preventivnich-aktivit.aspx](http://www.mvcr.cz/prevencivnich-aktivit.aspx); <http://www.mvcr.cz/clanek/projevy-extremismu-na-internetu.aspx>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/boj-proti-korupci-strategie-vlady-v-boji-proti-korupci.aspx>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-jak-definovat-pojem-korupce.aspx>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-korupcniho-charakteru.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-obstaravani-veci-obecneho-zajmu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-prijimani-uplatku.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-uplatek.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-korupci-ve-sfere-soukromopravnih.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-neni-korupce-aneb-jaky-je-rozdil-mezi-uplatkem-a-darem.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/soucasnost-830237.aspx>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-pusobnost-ministerstva.aspx>.

z hlediska bezpečnostních zájmů ČR“ (MVČR 2008d); „Základní definice, vztahující se k tématu kybernetické bezpečnosti“ (MVČR 2009h); „Základní údaje o průběhu veřejné diskuse k dokumentu Národní akční plán boje proti terorismu (Aktualizované znění pro léta 2007-2009)“ (MVČR 2007c) a dokument „Základy bezpečnosti na Internetu“ (MVČR nedatováno3).

Třetí část tohoto datového korpusu se rovněž týká složek státního aparátu, konkrétně Policie ČR. Stejně jako u předcházejících datových baterií, jsem i zde vycházel z teleportu analyticky relevantních částí oficiálních internetových stránek této instituce a na nich umístěných dokumentů. Z dokumentů jsem do korpusu zahrnul organizační schémata Policie ČR (Policie ČR nedatováno1 a nedatováno2) a publikaci „Policie České republiky“ vysvětlující úlohu, historii a složky Policie ČR (Policie ČR 2010). Do této datové baterie byly také zahrnuty mapy kriminality za rok 2011 (Policie ČR 2012a-i) a policií čtvrtletně zpracovávané statistiky kriminality (v intervalu let 2008 – 2015)⁸⁶. V průběhu teleportu částí oficiálních stránek jsem se zaměřil na takové jejich části, které se týkají charakteristiky a působnosti policie, jejích kompetencí a pravomocí. Dále také na ty části oficiálních internetových stránek, jež se zabývají preventivní činností policie a jejímu vztahu k problematice zajišťování bezpečnosti spořádaných občanů⁸⁷. Stejně jako u předcházejících složek korpusu charakterizovaného v této podkapitole, tak i v rámci této datové baterie vybraná data odpovídají teoretickému rámci, ze kterého vychází disertační práce. Data týkající se státní a městské policie jsou dále rozšířena o data vytvořená prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky státní a městské policie.

Na data týkající se státní policie musí logicky navazovat data vztahující se k policii obecní, jež představuje další složku represivního státního aparátu. Z důvodů lokalizace části datové baterie do Plzně se bude jednat o data týkající se činnosti Městské policie Plzeň. V rámci teleportu oficiálních internetových stránek této instituce jsem se zaměřil na stejné atributy jako u policie státní⁸⁸. Do korpusu jsem

---

⁸⁶ Dostupné zde: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2008.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2009.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2010.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2011.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>.

⁸⁷ Dostupné zde: www.policie.cz; <http://www.policie.cz/clanek/mestske-reditelstvi-policie-plzen.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/sprava-zapadoceskeho-kraje-volna-mista-povolani-policista.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/co-je-korupce.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/informace-o-extremismu-dulezite-kontakty-a-informace.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>;
<http://www.mvcr.cz/clanek/sekce-a-kancelare-kancelar-ombudsmana-ministerstva-vnitra.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/o-nas-policie-ceske-republiky-policie-ceske-republiky.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/policie-navenek-uniformy-uniformy.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/pomahame-druhym-je-projekt-policie-ceske-republiky.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/povinne-zverejnovane-informace-136591.aspx>;
<http://www.policie.cz/clanek/system-vzdelavani-a-vycvik-policistu-39.aspx>.

⁸⁸ Dostupné zde: <http://www.mpplzen.cz/>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/deti-a-mladez/>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/patologicke-jev/>;
<http://www.mpplzen.cz/legislativa/legislativa-2.aspx>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence->

zahrnul dokumenty preventivně informačního charakteru a organizační strukturu této instituce (Městská policie Plzeň nedatováno1-13). V rámci lokalizace terénu byly mimo jiné do korpusu zahrnuty dokumenty „Plán prevence kriminality města Plzně“ (Město Plzeň 2014) a dokument Ministerstva pro místní rozvoj „Strategie integrovaných územních investic „ITI“ Plzeňské metropolitní oblasti“ (MPMR 2015). Kromš těchto dat z „plzeňského terénu“ v disertační práci využívám data získaná výzkumným týmem, jehož jsem součástí a který se zaměřuje na problematiku sociální exkluze v Plzni, konkrétně na výzkum lokality „Plac“. Jedná o data vycházející z rozhovorů se zainteresovanými aktéry (asistentky prevence kriminality, příslušníci státní a městské policie aj.).

Další část datové baterie je lokalizována do měst Tanvald a Velké Hamry. Tato data vycházejí z výzkumu percepce kriminality v obci Velké Hamry, který byl realizován v srpnu 2014, a z jarní metodologické školy, která byla realizována formou terénního výzkumu v obci Tanvald v dubnu 2015. Data týkající se Tanvaldu a Velkých Hamrů jsem zahrnul do finálního datového korpusu, protože jsem participoval na obou výše zmíněných akcích, a zároveň také proto, že město Tanvald bude v analytické části práce využito jako příklad mediální konstrukce morální paniky a penální pornografie, což lze prozatím vystihnout tvrzením jednoho z respondentů: „To, že Tanvald je zločinné město, vyčarovaly zprávy“. Data spadající do této části korpusu jsou tvořena primárně rozhovory se zainteresovanými aktéry (příslušníci státní a městské policie, zaměstnanci ochranky v nákupních centrech, členové obecní samosprávy) a z rozhovorů realizovaných formou *focus groups* s respondenty z Velkých Hamrů a Tanvaldu. Dále jsou do této části datové mozaiky zahrnuty dokumenty „Specifická studie k Situační analýze obce Velké Hamry“ (Radostný, Štěpánková a Kryl 2014); „Analýza strachu z kriminality ve Velkých Hamrech“ (Toušek a Ganický 2014) a „Konceptce prevence kriminality města Tanvaldu na období 2015 až 2018“ (Preislerová, Hošek a Kozák 2015).

Další část tohoto korpusu se vrací zpět na obecnou úroveň a sestává z oficiálních dokumentů Ministerstva práce a sociálních věcí, jež jsou relevantní ve vztahu k teoretickému ukotvení práce a jejím cílům: „Návrh konceptce sociálního bydlení ČR 2015 – 2025“ (MPSV 2015a) a k z tohoto dokumentu vycházející tiskové zprávy (MPSV 2015b); „Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice“ (MPSV 2014).

Předposlední dílek puzzle tohoto datového korpusu je tvořen volebními a politickými programy a prohlášeními politických stran ANO, České strany sociálně demokratické, Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové, Komunistické strany Čech a Moravy, Občanské demokratické strany, strany TOP 09, Věcí Veřejných a Úsvitu přímé demokracie pro volby do Poslanecké sněmovny parlamentu ČR v letech 2010 a 2013, do Evropského parlamentu v roce 2014, komunálních a senátních voleb taktéž v roce 2014 a prezidentských voleb v roce 2014.

---

kriminality/zabezpeceni-majetku/; <http://www.mpplzen.cz/caste-dotazy/muze-mp-porizovat-obrazove-a-zvukove-zaznamy-z-ulic-apod.aspx>; <http://www.mpplzen.cz/odtahy-vozidel/odtahy-vozidel-4.aspx>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/obecne-o-prevenci/>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/psi/>; <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/vseobecne/>.

Konkrétně⁸⁹ se jedná o následující dokumenty: Program politického hnutí ANO pro volby do PSPČR v roce 2013 (ANO 2013) a do Evropského parlamentu v roce 2014 (ANO 2014); Program KDU-ČSL pro volby do PSPČR v roce 2013 (KDU-ČSL 2013) a do Evropského parlamentu v roce 2014 (KDU-ČSL 2014); Programy KSČM pro volby do PSPČR v letech 2010 (KSČM 2010) a 2013 (KSČM 2013) a do Evropského parlamentu v roce 2014 (KSČM 2014); Volební programy ODS do PSPČR v letech 2010 (ODS 2010) a 2013 (ODS 2013), do Evropského parlamentu v roce 2014 (ODS 2014a) a dále komunálních a senátních voleb v roce 2014 (ODS 2014b) a krajských a senátních voleb v roce 2012 (ODS 2012); Programy TOP 09 pro volby do PSPČR v letech 2010 (TOP 09 2010) a 2013 (TOP 09 2013a), pro prezidentské volby v roce 2013 (TOP 09 2013b) a do voleb do Evropského parlamentu v roce 2014 (TOP09 2014); Program VV pro volby do PSPČR v roce 2010 (VV 2010); Program hnutí Úsvit přímé demokracie pro volby do PSPČR v roce 2013 (Úsvit 2013); Program ČSSD pro volby do PSPČR v letech 2010 (ČSSD 2010a) a 2013 (ČSSD 2013a), dále pak oficiální dokumenty deklaratorního charakteru dostupné na oficiálních internetových stránkách této politické strany (ČSSD 2010b, 2010c, 2010d, 2010e, 2011, 2013b, 2013c, 2013d, nedatováno); posledním dokumentem z části korpusu týkající se volebních a politických deklarací politických stran je programové prohlášení vlády z roku 2014 (Vláda ČR 2014).

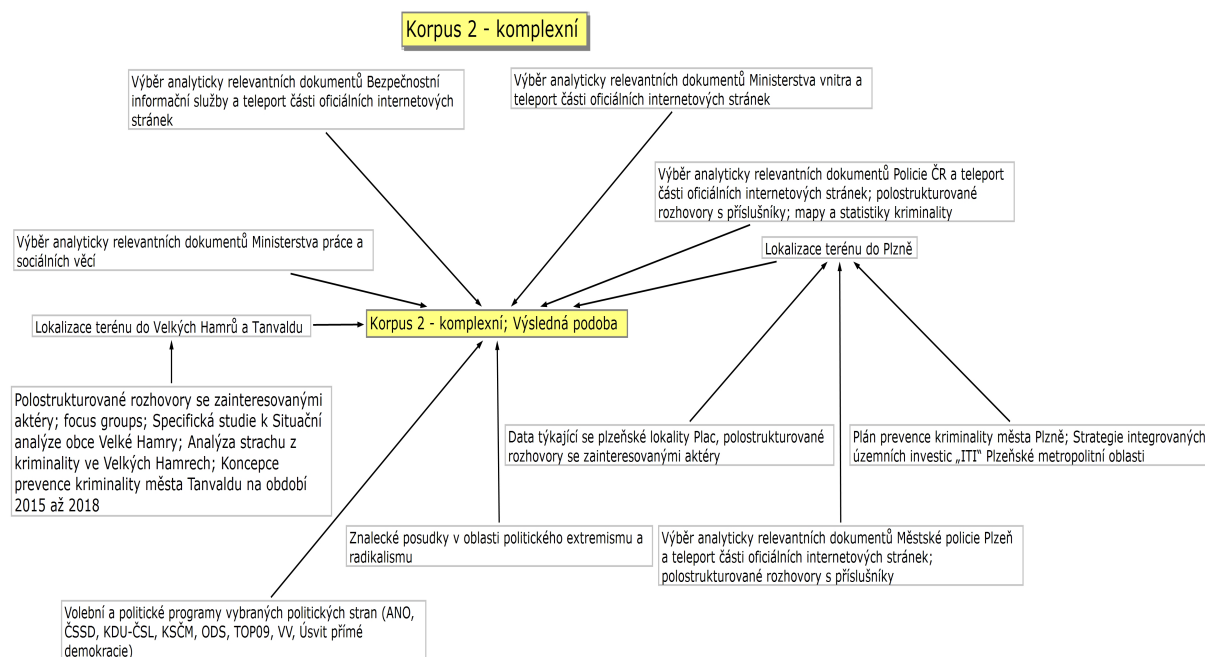
Poslední kousek datové mozaiky tohoto korpusu představují znalecké posudky v oblasti politického extremismu a radikalismu, jež mám k dispozici a na jejichž tvorbě (s výjimkou jednoho) jsem se podílel. Tato data budou zpracovávána primárně formou autoetnografie. Do finálního korpusu jsem je zahrnul zejména proto, že na nich jde vhodně ilustrovat proces diskurzivní produkce penality a roli „expertního“ vědění v tomto procesu, což je v souladu s teoretickým rámcem, ve kterém se tato disertační práce pohybuje. Konkrétně se jedná o tyto znalecké posudky: „Znalecký posudek na hnutí ‚Resistance Woman Unity‘“ (Posudek 1); „Znalecký posudek na internetové stránky občanského sdružení ‚W.P.E.P. – Evroptí Patrioti o.s.‘“ (Posudek 2); „Znalecký posudek ve věci politického extremismu ve vazbě na symbol prováděný slovy ‚Sieg Heil‘ a zdviženou pravou rukou“ (Posudek 3)⁹⁰; Znalecký posudek ve věci problematiky politického extremismu ve vazbě na subjekty inspirované komunistickou ideologií“ (Posudek 4).

Pro přehlednost níže přikládám schéma znázorňující finální podobu datového korpusu charakterizovaného v této podkapitole.

---

⁸⁹ Struktura zahrnutých politických a volebních programů vychází z přístupnosti dokumentů na oficiálních stránkách analyzovaných politických stran. Výběr stran a jejich analytická relevance vychází z toho, že ve sledovaném období alespoň jednou získaly zastoupení v PSPČR.

⁹⁰ Na tvorbě tohoto znaleckého posudku jsem neparticipoval. Byl vyhotoven mým kolegou a já disponuji jeho informovaným souhlasem k využití tohoto posudku v disertační práci.

3. 2. 3. Korpus 3 – veřejné události

Poslední datový korpus, s nímž budu v ilustrativní části textu pracovat, vychází ze semiparticipativního pozorování veřejných událostí. Jak již bylo řečeno výše, analyzované události lze rozdělit do dvou dílčích kategorií. První kategorií tvoří takové události, jež lze zarámovat jako potenciálně nebezpečné pro spořádané občany. Část veřejných událostí spadajících do této kategorie je možné rovněž rámovat jako výraz symbolického narušení hodnotového společenského řádu. Do první skupiny analyzovaných událostí patří zejména demonstrace rámované jako extremistické. Do druhé kategorie spadají takové události, na kterých je přítomné značné množství přihlížejících. Jako příklad této kategorie událostí mohu uvést každoročně se opakujících Slavnosti svobody v Plzni. Na všech veřejných událostech, kde jsem prováděl semiparticipativní pozorování, jsem se snažil o zachycení a interpretaci role státních aparátů v procesu zajišťování bezpečnosti jak přihlížejících, tak účastníků těchto akcí. V tomto procesu je klíčová role státní (a sekundárně městské) policie a jejich specializovaných složek (antikonfliktní týmy, pořádkové jednotky atp.). Data spadající do této kategorie zahrnují přes dvacet hodin pozorování veřejných událostí zařaditelných do obou zmíněných kategorií. Tento datový korpus je do finální podoby práce zahrnut hlavně jako určitá podpora předcházejících datových korpusů a má primárně sloužit pro podpoření argumentace, jež bude následovat v analytické části práce, a která se bude týkat role státních aparátů v procesech zajišťování bezpečnosti spořádaných občanů.

3. 2. 4. Charakteristika kódovacího stromu a vysvětlení podoby datového korpusu

V předposlední části metodologické kapitoly disertační práce se pokusím čtenáři vysvětlit, proč v práci využívané datové baterie mají takovou podobu, v jaké byly charakterizovány výše. Zároveň se v této podkapitole budu věnovat

charakteristice kódovacího stromu, který jsem vytvořil pro kvantitativní složku obsahové analýzy datových korpusů.

Finální podoba datového korpusu vychází ze snahy vytvořit takové datové korpusy, jež budou odpovídat logice dispozitivu penální legitimacy. Zahrnutí první datové baterie (viz Korpus 1 – Anopress) vychází z několika motivací. První z nich byla snaha o zahrnutí takových dat, která lze vnímat jako projevy penální pornografie a jako projevy působení sdělovacích prostředků v procesu šíření percepce státních aparátů jakožto ochránců bezpečnosti a stávajícího hodnotového řádu směrem ke společnosti. Tento amplifikační efekt sdělovacích prostředků je založen na způsobu, jakým informují o vybraných událostech. Tato forma poskytování mediálních sdělení je založena na selektivních dramatizacích audiovizuálních reprezentací (Bourdieu 2002: 15), které ve společnosti mohou navozovat pocit nejistoty a strachu před fenoménem, o němž se referuje (Altheide 2002: 134). V rámci první datové baterie lze do této skupiny dat zahrnout primárně data týkající se problematiky politického extremismu a radikalismu, kriminality a úlohy státní a městské policie.

Druhá motivace k zahrnutí první datové baterie do finální podoby práce vychází ze snahy o poskytnutí interpretace toho, jakým způsobem je prostřednictvím sdělovacích prostředků rámována činnost represivních složek státních aparátů, jejichž činnost a jednání vychází ze snahy o zajištění bezpečnosti spořádaných členů společnosti (Benjamin 1998: 61), a tím tak upevňují autoritu státu a jeho aparátů (Foucault 1999: 32). Konkrétně se jedná o to, jakým způsobem a v jakých kontextech bylo ze strany sdělovacích prostředků referováno o státní policii a městské policii v Plzni. V rámci mediálních prezentací těchto represivních složek státního aparátu je také důležité věnovat se tomu, v jakých kontextech média referovala o Generální inspekci bezpečnostních sborů, která vykonává kontrolu a dohled nad represivními složkami státního aparátu. Kontrolování a dohlížení činnosti institucí, jež si úspěšně nárokují monopolní právo na legitimní využívání násilí (viz Weber 1998: 247), lze interpretovat jako důležitou podmínku pro legitimnost jejich fungování (srov. Agamben 1998, Barrow 1993)⁹¹. Jelikož represivní složky státního aparátu nevyvíjí pouze represivní činnost, ale nedílnou složkou jejich fungování je i činnost preventivní (Karabec 2001: 79), zahrnul jsem do tohoto datového korpusu také mediální prezentace toho, jakým způsobem tyto aparáty vykonávají preventivní činnost ve vztahu ke kriminalitě. Data týkající se toho, v jakých kontextech bylo v médiích referováno o Bezpečnostní informační službě, jsem zahrnul proto, že v rámci dispozitivu penální legitimacy sehrávají důležitou roli expertní instituce (re)produkcující diskurz nebezpečí (Wacquant 2009b: 31) a Bezpečnostní informační službu lze vnímat jako jednu z těchto institucí.

Další motivace k zakomponování korpusu 1 – Anopress do výsledné podoby práce vychází ze snahy podrobit bližší analýze způsob jakým je ve sdělovacích prostředcích informováno o problematice sociální exkluze. V tomto případě ve vazbě na plzeňskou sociálně vyloučenou lokalitu „Plac“.

Předposlední podnět ovlivňující výslednou podobu první z datových baterií vychází ze snahy rozklíčovat, v jakých kontextech se v médiích ve sledovaném období

---

⁹¹ Nejedná se pouze o faktor ovlivňující legitimnost jejich fungování, ale podle některých autorů přímo o znak odlišující demokratický režim od režimu nedemokratického (srov. mj. Brzezinski a Friedrich 1956, Dahl 2001 nebo O'Donnell a Schmitter 2013).

pracovalo se slovem „legitimita“. Poslední složkou tohoto datového korpusu je to, jakým způsobem a v jakých kontextech se ve sdělovacích prostředcích referovalo o neoliberalismu. V kvantitativní části analýzy tohoto datového korpusu se pokusím interpretovat obsah jednotlivých položek kódovacího stromu (viz dále) a vzájemnou provázanost dílčích obsahových kategorií tohoto datového korpusu.

Finální podoba druhého datového korpusu (viz Korpus 2 – komplexní) byla taktéž ovlivněna několika různými faktory. Prvním byla moje snaha zahrnout oficiální sebe prezentace represivních složek státního aparátu založené na oficiálních internetových stránkách a volně přístupných dokumentech. Tyto sebe prezentace státní a městské Policie, Bezpečnostní informační služby a Ministerstva vnitra budou v analytické části interpretovány prostřednictvím kvalitativní a kvantitativní obsahové analýzy a jejich zahrnutí do finální podoby práce vychází ze stejných motivací jako u předchozí datové baterie. K těmto datům se vztahují mapy a statistiky kriminality, které lze vnímat jako „vědění státu o státu“ (Foucault 2007a: 315).

Druhým faktorem, jenž ovlivnil výslednou podobu tohoto datového korpusu, je snaha o zachycení postojů relevantních⁹² politických stran. S ohledem na to, že politické strany jsou nejjednodušeji politikou definovány jako takové subjekty, které usilují o získání a vykonávání moci, se mi jeví logické podrobit jejich volební programy a politická prohlášení kvalitativní a kvantitativní obsahové analýze a zahrnout jejich oficiální sebe prezentace do datové baterie, s níž budu pracovat v následující analytické kapitole.

Vedle toho výslednou podobu datového korpusu ovlivňuje snaha lokalizovat terén do Plzně kvůli ilustraci postupu státních aparátů vůči sociálnímu vyloučení. Problematiku sociální exkluze lze optikou teoretického rámce práce interpretovat jako možnou reakci na to, že státní aparáty průběžně ztrácí svoji legitimitu, a ve snaze o to takto vzniklý deficit kompenzovat, produkují diskurz kriminality ve vazbě na sociálně vyloučené vrstvy společnosti (Wacquant 2009b: 110). Další lokalizace dat do Tanvaldu a Velkých Hamrů vychází ze snahy o poskytnutí ilustrace produkce penální pornografie umožňující marginalizovat ty, kteří neodpovídají neoliberální logice, a tím tak symbolicky restaurovat autoritu státních aparátů (Wacquant 2012: 75).

Poslední faktor, jenž formoval výslednou podobu tohoto datového korpusu, vychází ze zahrnutí znaleckých posudků ve věci problematiky politického extremismu a radikalismu. Posudky budou v analytické části využity zejména pro zachycení procesů diskurzivní produkce diskurzu penalty, což vychází z kritické analýzy diskurzu (srov. Fairclough 1995 a 2004), která umožňuje rozdělit analyzovaný diskurz do tří symbolických rovin: diskurzivní produkce, diskurzivní praxe a praxe sociokulturní.

Poslední datová baterie (viz Korpus 3 – veřejné události) v analytické části práce slouží jednak jako ilustrace toho, jakými konkrétními způsoby dochází na veřejných akcích k utváření obrazu státních aparátů jakožto ochránců bezpečnosti a stávajícího hodnotového řádu, což je výrazným faktorem ovlivňujícím jejich legitimitu (Keller 2002: 19). Tím, že státní aparáty svojí činností, ale i samotnou přítomností (Tilly 2006: 201) na veřejných událostech působí preventivním (a v případě nutnosti represivním) způsobem, (re)produkují tak svoji autoritu a legitimitu. V rámci kritické

---

⁹² Jejich relevance vychází z toho, že ve sledovaném období alespoň jednou uspěly ve volbách do Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky.

analýzy diskurzu lze také extremisticky rámované veřejné události vnímat jako součást sociokulturní praxe, jež cílí proti stávajícímu hodnotovému řádu. Z tohoto pohledu je analyticky relevantní snaha o interpretaci postupu státních aparátů vůči nositelům takto vnímaných forem jednání.

Data obsažená v rámci korpusů 1 – Anopress a 2 – komplexní byla v rámci analytické části disertační práce zpracována formou kvalitativní a kvantitativní obsahové analýzy provedené v software MAXQDA 11+. K tomu, abych mohl s daty pracovat tímto způsobem, jsem nejdříve musel vytvořit kódovací strom, jenž je složen z jedenácti dílčích kódovacích kategorií, jejichž náplň a zařazení do struktury kódovníku se pokusím ve stručnosti vysvětlit.

Finální podoba kódovacího stromu vychází z teoretické části disertační práce a snaží se o zahrnutí takových kategorií, které vycházejí z logiky dispozitivu penální legitimacy. Data z obou korpusů jsem zpracovával kvantitativním a kvalitativním postupem, jenž je shodný pro všech jedenáct dílčích kategorií a který se pokusím představit na příkladu první položky. Tou je v abecedně řazeném kódovníku kategorie „BEZPEČNOST“, jejíž zahrnutí do struktury kódovacího stromu je logickou návazností na to, o čem bylo pojednáváno v teoretické části práce. Kódy spadající do této kategorie vycházejí ze snahy o ilustraci toho, jakým způsobem se v obou dvou textových korpusech hovoří o problematice bezpečnosti. V rámci kvantitativního zpracování dat jsem postupoval následovně. V software MAXQDA 11+ jsem aktivoval celkový korpus (1 – Anopress a 2 – komplexní) a zadal jsem lexikální automatické kódování slovního kořenu „bezpečn“ a lemmat slova „bezpečnost“. V rámci kvalitativního zpracování dat jsem se věnoval kontextualizaci a interpretaci výsledků kvantitativní části. Po revizi⁹³ výsledků kvantitativního automatického kódování bylo v korpusu 1 identifikováno 5 608 výsledků, v korpusu 2 pak 5665 výsledků.

Druhou kategorií, která opět vychází ze snahy o přenesení teoretického ukotvení práce do její datové základny, je „EXTREMISMUS“. Tato kategorie byla dále rozdělena na extremismus pravicový a levicový. V rámci kvantitativního autokódování byly zadány parametry vyhledávající současné výskyty lemmat slov „pravicový“ a „extremismus“ (kořeny „prav“ a „extremi“), případně výskyt lemmat slova „neonacismus“ (kořen „neonac“). Po kontrole výsledků autokódování bylo do kategorie „PRAVICOVÝ EXTREMISMUS“ zahrnuto 470 kódů v rámci 1. korpusu a 4 037 ve 2. korpusu. Obsah kategorie „LEVICOVÝ EXTREMISMUS“ je tvořen 232 (v korpusu 1) a 1 447 (v korpusu 2) kódy, jejichž autokódovací parametr vycházel z vyhledávání lemmat slov „levicový“ a „extremismus“ (kořeny „levi“ a „extremi“).

Třetí kódovací kategorie nese název „KRIMINALITA“ a spadají do ní taková tvrzení, jež se týkala problematiky kriminality. Zařazení této kategorie do kódovacího stromu vychází ze snahy o identifikaci a kontextualizaci toho, jakým způsobem je ve

---

⁹³ I přes to, že software MAXQDA 11+ představuje velmi kvalitní „most“ mezi daty a jejich analýzou, bylo by chybou nekontrolovat výsledky automatických kódovacích procesů, jež tento software umožňuje. Finální výsledky autokódování proto vždy podléhaly kontrole z mé strany, kdy jsem manuálně kontroloval výsledky, ke kterým software došel po zadání příslušných parametrů. Nejčastějším zásahem bylo odmazávání kódů vycházejících z nadpisů, záhlaví a zápatí analyzovaných dokumentů. Dále pak občasné duplicitní autokódování způsobené technickými potížemi s kompatibilitou MAXQDA 11+ a některých souborů ve formátu pdf. Autokódování jsem dále nastavil tak, aby automaticky přiřadilo kód ze struktury kódovníku na celý výrokový řetězec – tedy ne pouze ke slovu, ale k celému odstavci.

sdělovacích prostředcích a oficiálních sebe prezentacích státních aparátů pojednáváno o kriminálních formách jednání. Parametrem pro kvantitativní část zpracovávání těchto dat bylo vyhledávání lemmat slova „kriminalita“ (kořen „kriminal“). Po revizi výsledků autokódování bylo nalezeno 4 094 (v korpusu 1) a 2 762 (v korpusu 2) výskytů této položky kódovacího stromu.

Čtvrtá kategorie „kódovníku“ nese označení „LEGITIMITA“ a je vztažena k tomu, jakými způsoby a v jakých vztazích bylo v datových bateriích referováno o problematice legitimacy. V rámci kvantitativního autokódování bylo nalezeno 403 (v korpusu 1) a 144 (v korpusu 2) kódů naplňujících parametry vyhledávání lemmata slova „legimita“ (kořen „legitim“).

Následující položka v kódovníku se týká toho, jakým způsobem bylo v analyzovaných textových datech nakládáno s neoliberalismem ať už ve smyslu ideologie, nebo politické praxe. Tato kategorie nese označení „NEOLIBERALISMUS“ a vyhledávacím parametrem byly lemmata tohoto slova (a kořen „neolib“). Po zadání těchto parametrů bylo do této kategorie zařazeno 17 (korpus 1) a 70 (korpus 2) položek.

Následující kategorie se zabývá problematikou tzv. sociální nepřizpůsobivosti, tj. jednomu z potenciálních referenčních bodů, vůči kterým se státní aparáty a političtí reprezentanti symbolicky vymezují. Zařazení této kategorie opět vychází ze snahy o propojení datových baterií s teoretickým ukotvením disertační práce. Vyhledávacím parametrem v kategorii „NEPŘIZPŮSOVIVÍ“⁹⁴ bylo vyhledávání lemmat tohoto slova (a kořenu „nepřizpůsob“) v korpusech. V prvním bylo identifikováno 134 výskytů a ve druhém 138.

Kategorie „OCHRANA“ je další položkou v kódovníku. Do této kategorie byly řazeny takové výroky, jež se týkaly toho, před čím a jakým způsobem bude ze strany státních aparátů poskytována ochrana spořádaným členům společnosti. Zároveň sem patří výroky, jakým škodlivým společenským fenoménům musí státní orgány bránit a jakými způsoby bude před nimi zajištěna ochrana. V rámci této kategorie výroků lze identifikovat další soubor referenčních bodů, vůči kterým se státní aparáty vymezují, a tím tak mohou (re)produkovat svoji legitimitu v očích veřejnosti. Vyhledávacími parametry byly lemmata slov „ochrana“; „chránit“; „obrana“, „bránit“ a jejich slovních kořenů. Po zadání těchto parametrů a očištění výsledků autokódování bylo do této kategorie zahrnuto 740 (korpus 1) a 3 090 (korpus 2) výrokových řetězců.

Abecedně (i logicky) na tuto kategorii navazuje další zabývající se rolí instituce policie a toho, jakým způsobem a v jakých kontextech bylo o této složce státního aparátu referováno v datových korpusech. Do položky „POLICIE“ v rámci kódovníku bylo zahrnuto 23 186 (korpus 1) a 8 452 (korpus 2) výroků při zadání vyhledávacích parametrů lemmat slova „policie“ (kořen „polic“).

Na položku týkající se (sebe)prezentací, funkcí a poslání policie navazuje další kategorie kódovacího stromu „PREVENCE“, jež vychází z logiky, že represivní státní aparáty nevyužívají pouze postupu represivního, ale z velké části je jejich fungování založené na prevenci (srov. Karabec 2001: 79). Vyhledávacím parametrem byla

---

⁹⁴ Původně jsem měl vyhledávací parametr nastavený na vyhledávání současného výskytu lemmat „společensky“ a „nepřizpůsobiví“ (a kořenů „společ“ a „nepřizpůsob“), ale po bližší kontrole výsledků tohoto vyhledávání jsem parametr omezil pouze na „nepřizpůsobiví“, protože ve značné části výroků spadajících do této kategorie je o socioekonomicky stigmatizovaných jedincích referováno pouze jako o „nepřizpůsobivých“, tzn. bez adjektiva.

lemmata slova „prevence“ (kořen „preven“). Po očištění výsledků autokódování bylo do této kategorie zahrnuto 2 504 (korpus 1) a 2 843 (korpus 2) výrokových řetězců.

Abecedně předposlední kategorie se týká problematiky sociálního vyloučení. V souladu s teoretickým rámcem ukotvení disertační práce, lze na tuto problematiku nahlížet jako na další z referenčních bodů, vůči nimž se státní aparáty a političtí reprezentanti vymezují. Kategorie „SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ“ obsahuje 343 (korpus 1) a 1939 (korpus 2) výskytů splňujících vyhledávací parametry lemmat blízkosti slov „sociální“ a „vyloučení“ (kořeny „sociál“ a „vylouč“).

Poslední položku kódovníku „ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU“ lze opět vnímat jako referenční bod pro státní aparáty a politické reprezentanty operující v režimu neoliberalní ideologie/praxe. Zařazení této kategorie opět představuje snahu o propojení textových dat a teoretického rámce práce. Na základě vyhledávacího parametru lemmat a blízkosti slov ve větě „sociální“ a „zneužívání“ (kořeny „sociál“ a „zneuž“) bylo do této kategorie po revizi výsledků zahrnuto 46 (korpus 1) a 105 (korpus 2) výrokových řetězců. Data roztříděná výše uvedeným způsobem budou analyzována v následující kapitole. Kromě poskytnutí jejich kvalitativní interpretace se pokusím poukázat na vzájemnou propojenost některých kódovacích kategorií a pokusím se předložit její možné vysvětlení. Pro přehlednost přikládám tabulku shrnující to, co bylo řečeno o struktuře kódovacího stromu.

Položka v kódovníku	Vyhledávací parametr pro autokódování	Počet výskytů v Korpus 1 – Anopress	Počet výskytu v Korpus 2 – komplexní
Bezpečnost	Lemmata slova „bezpečnost“	5 608	5 665
Extremismus (podkategorie: 1/ pravicový; 2/ levicový)	Lemmata a blízkost slov „pravicový“ a „extremismus“; slova „neonacismus“; blízkost slov „levicový“ a „extremismus“	470 (pravický extremismus); 232 (levicový extremismus)	4 037 (pravický extremismus); 1 447 (levicový extremismus)
Kriminalita	Lemmata slova „kriminalita“	4 094	2 762
Legitimita	Lemmata slova „legitimita“	403	144
Neoliberalismus	Lemmata slova „neoliberalismus“	17	70
Nepřizpůsobiví	Lemmata slova „nepřizpůsobiví“	134	138
Ochrana	Lemmata slov „ochrana“; „chránit“; „obrana“; „bránit“	740	3 090
Policie	Lemmata slova „policie“	23 186	8 452
Prevence	Lemmata slova „prevence“	2 504	2 843
Sociální vyloučení	Lemmata a blízkost slov „sociální“ a „vyloučení“	343	1 939
Zneužívání sociálního systému	Lemmata a blízkost slov „zneužívání“ a „sociální“	46	105
∑ 11 kategorií		∑ 37 777 výrokových řetězců	∑ 30 692 výrokových řetězců

3. 3. Využití metodologicko-teoretické rámce a jejich propojení s datovou základnou

V rámci poslední kapitoly metodologické části se budu věnovat charakteristice metodologicko-teoretických rámců, jež využívám v analytické části práce, a pokusím se o jejich propojení s výše charakterizovanou datovou základnou. Textová data v korpusu 1 a 2 jsou zpracovávána kvalitativní a kvantitativní obsahovou analýzou. Audiovizuální data z korpusu 3 jsou interpretována pomocí analýzy dramaturgické. Data ze všech tří datových korpusů jsou v analytické části rovněž nahlížena z perspektivy teorie labelingu a morální paniky. V analytické části jsem se snažil všechny uvedené metodologicko-teoretické přístupy zpracovávat v souladu s kritickou analýzou diskurzu.

3. 3. 1. Dramaturgická analýza a její propojení s datovým korpusem 3 – veřejné události⁹⁵

Teorie Ervinga Goffmana je ukotvena v pozicích symbolického interakcionismu, se kterým sdílí tři vzájemně propojené premisy. 1) Jedinci přiřazují skutečnostem specifické významy, podle kterých jednají; 2) Specifické významy jsou odvozeny z interakčních procesů s ostatními jedinci; 3) Obsah významů je modifikován prostřednictvím interakcí s ostatními jedinci (Blumer 1969). Erving Goffman v souladu s těmito premisami využívá při snaze o interpretaci fungování společnosti tři metafor, jejichž prostřednictvím označuje společenské procesy za hru, rituál a drama (Branaman 1997). Prostřednictvím herní metafory nahlíží Goffman na společenské vztahy a statusy jako na soubor faktů, jež jsou objektem společenské soutěže. Potenciální zisk v této hře představuje možnost zvýšení symbolického kapitálu hráčů, kteří se této hry účastní (Branaman 1997, Goffman 1997: 131). Pomocí druhé metafory vysvětluje Goffman to, jakými konkrétními způsoby jsou interakce v rámci společnosti odvozeny od jejího celkového charakteru. Interakční módy jedinců jsou tedy pohledem této metafory společensky determinovány (srov. Goffman 2008). Metafory společnosti jako hry a rituálu byly charakterizovány pouze velmi stručně, neboť pro tuto práci je nejdůležitější dramaturgická metafora, která z těchto pohledů vychází a se kterou je dílo Ervinga Goffmana spojeno pravděpodobně nejvýrazněji.

Tímto pohledem nahlíží Erving Goffman na chování jedinců a jejich vystupování na veřejných událostech jako na předem zinscenovaná divadelní představení, z čehož následně odvozuje dramaturgickou terminologii. Dramaturgická analýza umožňuje nahlížet na veřejné události jako na divadelní představení, v jejichž rámci se jejich aktéři snaží nastolit a udržet pro ně výhodné situační definice, k čemuž volí vhodné prostředí a kulisy (viz Goffman 1999). Výše bylo řečeno, že při využívání tohoto metodologického nástroje je nutné vycházet z trojí dichotomizace analyzované události. První z nich je rozdělení aktérů veřejných události na přihlížející a účinkující, přičemž každá z těchto skupin musí určitým způsobem regulovat své chování. Skupina účinkujících by měla pro nastolení a udržení úspěšné situační definice postupovat podle předem daných schémat a dodržovat dramaturgickou ukázněnost a vzájemnou loajalitu. Skupina přihlížejících oproti tomu musí kontrolovat své reakce na prezentace

---

⁹⁵ Charakteristika Goffmanovy teorie vychází z přepracované části textu 2012a.

aktérů. S ohledem na skutečnost, že obě skupiny jednají podle odlišných schémat, může dojít k tomu, že si každá ze zúčastněných stran utvoří svoji vlastní situační definici (viz Goffman 1966 a 1986). Skupina účinkujících se může skládat jak z jedinců, tak z týmů (v případě této práce nejčastěji „týmu demonstrantů“; „týmu státního aparátu“ a „týmu mediálního“). Tyto týmy jednají podle vlastních schémat a sehrávají vlastní situační definice. „Tým demonstrantů“ usiluje na veřejných událostech o to, aby navodil a udržel definici jejich demonstrace jako vyjádření nesouhlasu vůči určitým společenským fenoménům. „Tým státního aparátu“ naopak usiluje o to, aby předložil takovou situační definici, která jednak bude minimalizovat riziko eskalace konfliktu na veřejné události a jednak napomůže k utvoření jeho obrazu jakožto garanta bezpečnosti a aktuálního hodnotového řádu. Poslední z přítomných týmů se bude snažit navodit takovou situační definici, podle níž usiluje o objektivní zprostředkování dění na sledované události směrem ke společnosti. Každý z přítomných týmů je složen z několika dílčích složek. Například „tým státního aparátu“ na veřejných událostech sestává v závislosti na jejich charakteru z příslušníků antikonfliktních týmů, monitorovacích týmů, pořádkových jednotek, policistů v utajení a tak dále. „Tým demonstrantů“ je složen z organizátorů, účastníků demonstrace, nositelů transparentů, vyvolávačů hesel a podobně⁹⁶.

V případě týmových prezentací je klíčové to, že všichni členové týmu musí dodržovat předem daná schémata a dávat si pozor na to, aby nepodali takový výkon, jenž by měl destruktivní dopad na předkládanou definici situace (například porušování zákona formou provolávání rasisticky motivovaných hesel ze strany několika účastníků extremistické demonstrace může mít dopad na vynucené rozpuštění akce ze strany týmu státního aparátu).

Druhou dichotomizací je rozdělení sebeprezentací aktérů do dvou hlavních prostorových regionů, kdy region je Ervingem Goffmanem definován jako „místo do určitého stupně ohraničené bariérami vnímání“ (1999: 108). Tyto regiony Goffman označuje jako přední region (jeviště) a jako zadní region (zákulisí). Jeviště označuje místa, z nichž probíhá interakce účinkujících směrem k přihlížejícím. Jednání aktérů, kteří odehrávají svá představení na jevišti, by mělo být adekvátní jejich roli. Snahou jejich výkonu je navození zdání toho, že jejich představení naplňuje a zachovává určité normy. Zde se tedy odehrává představení, jež má za úkol předložit určitou definici situace, pojí se k němu určité časové a prostorové limity a má jedno ohnisko vizuální pozornosti (viz Goffman 1999). Jeviště může mít statický charakter (nehybný bod, ze kterého probíhá interakce), nebo charakter dynamický (například pochod demonstrantů). V rámci mnou analyzovaných událostí lze konstatovat, že týmy, které jsou na nich přítomné, odehrávají své situační definice jak na statických jevištích (prostorově omezená demonstrace; veřejná událost spojená s konkrétním místem), tak na jevištích dynamických (pochod „týmu demonstrantů“ a jejich doprovod „týmem státního aparátu“ a „týmem mediálním“). A každý z těchto týmů využívá jiné jevišťové prostředky, jejichž prostřednictvím se snaží navodit svoji situační definici. „Tým demonstrantů“ ji navozuje mj. transparenty, skandováním, symbolikou

---

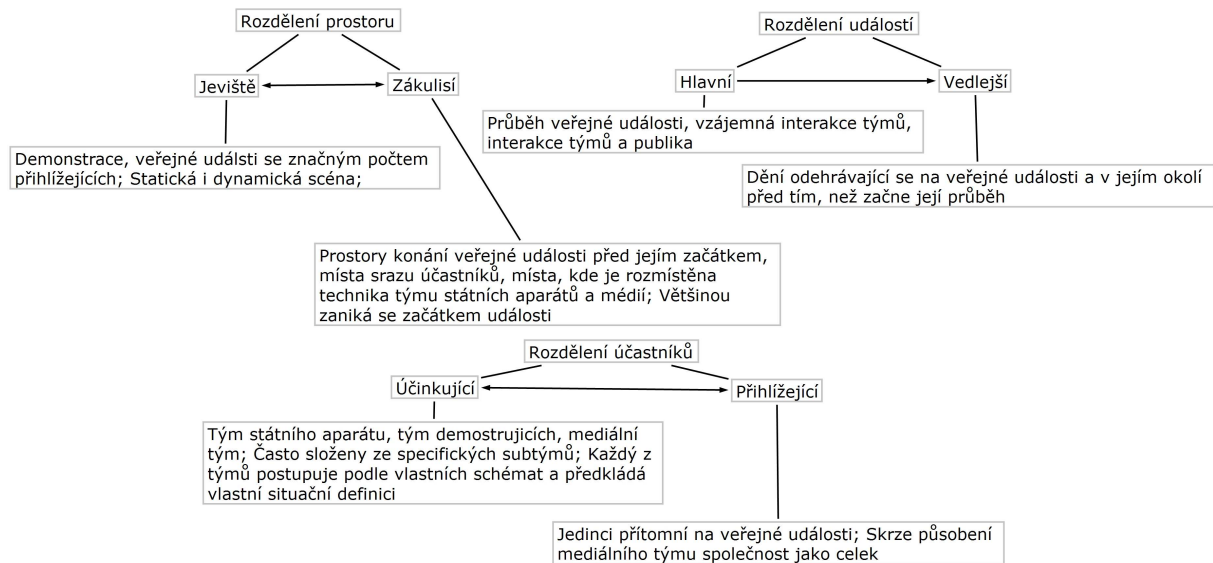
⁹⁶ Poměrně kuriózní funkcí, kterou lze v rámci extremistických veřejných událostí identifikovat, je role, již označují jako „vlajkového komisaře“. Po jedné z demonstrací v Plzni byli protestující terčem kritiky za to, že v čele průvodu byly chvíli nesený tři české vlajky, které ale byly všechny nesený špatně (trojúhelníkem dolů, zrcadlově přetočeny, případně naruby). Na dalších akcích tohoto typu vždy před tím, než průvod vyrazí, zkontrolují organizátoři, zda jsou všechny vlajky nesený správným způsobem.

zvoleného data a místa apod. „Tým státního aparátu“ předkládá svoji definici mj. interakcí s předchozí skupinou, počtem a charakterem nasazených prostředků, případně konkrétními zásahy proti „týmu demonstrujících“. „Mediální tým“ navozuje situační definici svoji přítomností a zprostředkováváním události směrem ke společnosti.

Zákulisí slouží k tomu, aby se zde aktéři představení připravovali na odehrávání svých rolí v předním regionu. Při opuštění tohoto prostoru směrem k jevišti už musí být chování aktérů a jejich osobní fasáda v souladu s očekávaným jednáním v předním regionu. Zákulisí plní v rámci analyzované akce podpůrnou roli ve vztahu k jevišti a jeho účelem je poskytnout zázemí „hereckým týmům“ pro přípravu rolí, které budou sehrávat na jevišti. Z tohoto důvodu by měl být tento prostor vyčleněn ze zorného pole publika (Goffman 1999: 114). Zákulisí na analyzovaných akcích tohoto typu představuje prostor, v němž se účastníci připravují na předkládání situačních definic. Pro účastníky veřejné události představuje zákulisí často prostor, kde se scházejí před samotným začátkem veřejné akce, a zákulisí tak velmi často zanikne ve chvíli, kdy analyzovaná událost začne a celá se následně transformuje na přední region. Zadní region pro složky státního aparátu na tomto typu akcí představují prostory, kde mají rozmístěnou techniku a své „herecké týmy“ před tím, než se zapojí do interakce s účastníky události.

Třetím rozdělením na analyzované události je dělení samotných událostí a aktů, jež v rámci události probíhají, na události hlavní a podružné. Cílem hlavních událostí je předkládání situačních definic. Oproti tomu podružné události slouží jako podpůrné akty k napomáhání předkládání těchto definic, ale jejich organizační logika podléhá událostem hlavním (srov. Branaman a Lemert 1997 a Goffman 1966). Toto rozdělení není s ohledem na interpretační rámec, ve kterém se pohybují, příliš relevantní, protože se věnují analýze hlavních událostí (demonstrace) a toho, jakým způsobem je prostřednictvím interakce mezi přítomnými týmy reprodukován obraz státních aparátů jakožto ochránců bezpečnosti a stávajícího hodnotového řádu. Pro přehlednost přikládám schéma ilustrující propojení datové baterie z korpusu 3 – veřejné události s tímto metodologickým nástrojem.

Propojení dramaturgické analýzy s datovým korpusem 3 - veřejné události

Zpracováno autorem

3. 3. 2. Kritická analýza diskurzu a její propojení s datovými korpusy 1 – Anopress a 2 - komplexní

Kritickou analýzu diskurzu jako další metodologický nástroj, jehož prostřednictvím se v analytické části práce pokusím konfrontovat ideální teoretický model dispozitivu penalní legitimacy s datovou základnou, jsem zvolil z toho důvodu, že představuje rozšířenou metodu v rámci kritické sociální vědy (Fairclough 2004: 203), jež je vhodná pro studium propojení mezi daty v textové a audiovizuální formě, politikou, mocí a ideologií (Fairclough 1995: 55). V rámci analytické části práce se tedy snažím postupovat v souladu s tímto metodologickým nástrojem a rozdělit analyzovaný diskurz a z něj vycházející data z korpusů 1 a 2 do tří rovin – diskurzivní produkce, diskurzivních praktik a praktik sociokulturních (Fairclough 1995: 98).

Úroveň diskurzivní produkce je orientována na proces konstrukce specifického diskurzu, v případě této disertační práce na proces tvorby diskurzu penalty, marginalizace a stigmatizace vybraných sociálních skupin. Tuto úroveň diskurzu se pokusím zachytit prostřednictvím kvalitativní a kvantitativní obsahové analýzy dat týkajících se zejména tvorby znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu; sebeprezentací a mediálních obrazů Bezpečnosti informační služby jakožto složky státních aparátů, která poskytuje expertní zázemí pro tvorbu tohoto diskurzu; mediálních reprezentací a oficiálních dokumentů týkajících se problematiky sociální exkluze; mediálních prezentací a oficiálních sebeprezentací represivních složek státního aparátu; problematiky kriminality; dat týkajících se politických prohlášení a volebních programů relevantních politických stran a v neposlední řadě také části dat, která jsou lokalizována do Plzně, Tanvaldu a Velkých Hamrů. Druhá úroveň analyzovaného diskurzu – diskurzivní praktiky – se zaměřuje na to, jakými způsoby dochází k přenášení diskurzivní produkce do sociální praxe (Fairclough 1995:

97). Analýza této roviny diskurzu je tedy v analytické části zaměřena na to, jakými konkrétními technikami a praktikami složek státních aparátů dochází k realizaci diskurzu penalty. U analýzy této složky diskurzu logicky dochází k překryvu s daty, jež byly zahrnuty do analýzy jeho předchozí úrovně. Dále budu vycházet z dat týkajících se toho, v jakých kontextech a jakými způsoby reagují složky státního aparátu a politická reprezentace na takové jevy, které spadají do diskurzu penalty vykonstruovaného v rámci první diskurzivní úrovně. Rovina sociokulturních praktik představuje poslední rovinu analyzovaného diskurzu, jež je zaměřena na analýzu reakcí společnosti na podobu a způsoby realizace diskurzivní praxe (Fairclough 1995: 97). Na této úrovni se pokusím poskytnout interpretaci interakce mezi českou společností a diskurzivními praktikami státních aparátů. V této rovině analyzovaného diskurzu budou využívána zejména data z korpusu 1 – Anopress.

Stručným nástinem propojení datových baterií s metodologicko-teoretickými přístupy využívanými k jejich analýze zakončuji metodologickou část práce a v následující kapitole se budu věnovat jejich interpretaci. Ta bude vycházet z toho, že se data představená v této kapitole pokusím „naroubovat“ na dispozitiv penální legitimacy, a tím způsobem ho přetransformovat z ideálního teoretického modelu na model neideální reflektující empirická data.

4. ILUSTRATIVNÍ PŘÍKLAD ČESKÉHO PROSTŘEDÍ

Poslední kapitola disertační práce bude zaměřena na analýzu českého prostředí, jejímž prostřednictvím chci podpořit argumentaci vedenou v teoretické části práce týkající se možné interpretace vztahu mezi institucí trestu a legitimitou státních aparátů. V souladu s kritickou analýzou diskurzu bude analýza českého prostředí rozdělena do úrovně diskurzivní produkce, diskurzivní praxe a praxe sociokulturní. S ohledem na to, že předkládaná disertační práce spadá do oblasti aplikované teorie, je důležité vnímat tuto část textu jako doplnění a ilustraci argumentace vedené v teoretické části textu.

4. 1. Kritická analýza diskurzu penalty v českém kontextu – diskurzivní produkce

Rovinu diskurzivní produkce diskurzu penalty v českém kontextu se pokusím ilustrovat pomocí obsahové analýzy těch částí datové baterie, jež se týkají sebezprezentací a mediálních prezentací Bezpečnostní informační služby, represivních složek státního aparátu a problematiky kriminality. Z dat spadajících do této oblasti se pokusím syntetizovat to, jakým způsobem dochází ze strany složek státních aparátů k produkci specifických referenčních bodů, vůči jejichž jednání se svým jednáním vymezují, a také to, o jaké konkrétní referenční body se jedná. Tato část bude rozvedena analýzou dat získaných prostřednictvím moji participace na tvorbě znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu. Obdobným postupem budou analyzována data týkající se politických deklarácí a volebních programů vybraných politických stran. Dále na této rovině analyzovaného diskurzu bude věnována pozornost tomu, jakým způsobem je ze strany státních aparátů a politických stran referováno o problematice sociální exkluze. Tato argumentace bude ilustrována v obecné rovině a v rovině lokalizovaného terénu do Plzně, Tanvaldu a Velkých Hamrů. Vztah státních aparátů a reprezentantů politična k problematice sociálního vyloučení je v souladu s teoretickým zázemím, v němž je tato práce ukotvena. V kapitole věnující se ilustraci neoliberální revoluce v českém prostředí jsem se věnoval analýze programů politických stran, které uspěly ve volbách v roce 2010. V následující podkapitole na tuto argumentaci navážu tím, že se zaměřím na analýzu dat týkajících se programatiky politických stran se zaměřením na styčné body s procesem konstrukce diskurzu penalty.

4. 1. 1. Analýza programatiky politických stran ve volbách do PSP ČR v roce 2013

Ve volbách do PSP ČR uspěly tyto strany: ČSSD (20,45% hlasů); ANO (18,65%); KSČM (14,91%); TOP 09 (11,99%); ODS (7,72%); Úsvit přímé demokracie (6,88%) a KDU-ČSL (6,78%)⁹⁷. Interpretace volebních programů těchto politických stran pro tyto volby bude podávána v pořadí, v jakém se strany umístily.

Jako první se umístila ČSSD, a proto se nyní zaměřím na analýzu volebního programu této strany a ostatních dokumentů na oficiálních internetových stránkách, které se týkaly voleb v roce 2013. V teoretické části práce jsem hovořil o tom, že státní

---

⁹⁷ Výsledky voleb vycházejí z dat dostupných zde: <http://volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>.

aparáty mohou (re)produkovat svoji legitimitu tím, že budou členům společnosti zajišťovat jejich bezpečnost. V souladu s touto argumentací je i vyjádření ČSSD, podle níž „[z]ajištění bezpečnosti občanů patří mezi základní funkce státu. Bezpečí jednotlivce je obdobnou hodnotou jako svoboda, spravedlnost nebo rovnost před zákonem. Pokud stát není schopen bezpečnost občanů zajistit, logicky čelí růstu nedůvěry“, a proto tedy „[p]odmínkou fungování společnosti i státu je zajištění vnější i vnitřní bezpečnosti“ (ČSSD 2013b: 2). Za nejsilnější faktor oslabující legitimitu státních aparátů v této oblasti je podle ČSSD korupční jednání a jejím nejškodlivějším dopadem „je její vliv na sociální strukturu společnosti. Korupce významně podkopává důvěru v politický systém, ve státní instituce a v jejich vedení. Následná frustrace pak vede ve všeobecnou apatii a ve ztrátu víry v možnosti prosazení spravedlnosti. Občanská společnost se stává slabou, účast ve volbách se snižuje. To otevírá cestu do politiky bezohledným a všehoschopným jedincům, kteří díky svému „demokratickému zvolení“ ještě bezohledněji „privatizují“ veřejné zdroje a přesouvají je zcela bez jakýchkoli skrupulí do svého vlastního majetku“ (ČSSD 2013d: 14). Ve spojitosti s delegitimizačním působením korupčního jednání na státní aparáty a s její společenskou nebezpečností hovoří dále tato strana o tom, že „[s] korupcí jsme v posledních několika letech v naší zemi stále více a více konfrontováni. Hromadné sdělovací prostředky ustavičně popisují nové kauzy, které vykazují známky zcela zjevného korupčního jednání. Bohužel, veřejnost se nedozvídá, že by účastníci těchto kauz byli za své činy kdy hnáni k zodpovědnosti. V relativně mladém demokratickém systému, jaký se podařilo ustanovit v naší zemi, je takový přístup v potírání korupce velice nebezpečný. Úřady na všech úrovních a také veškeré státní instituce, které jsou společnými nositeli funkcí demokratického vládnutí, ztrácejí v tak silném korupčním prostředí svou legitimitu“ (ČSSD 2013d: 14).

Mezi faktory, jež mají vliv na bezpečnost členů společnosti, řadí tato strana i „zhoršující se sociáln[í] situac[i] způsoben[ou] finanční krizí a špatnou hospodářskou politikou pravicových vlád. Nárůst majetkové i násilné trestní činnosti v posledních letech je toho důkazem“ (ČSSD 2013b: 2). V souvislosti s tím bylo také deklarováno posílení počtu „policistů zejména v místech s vysokou kriminalitou a sociálním napětím“ (ČSSD 2013a: 31). Kladení kauzality mezi socioekonomickou stratifikací a nárůstem kriminality je opět v souladu s teoretickým rámcem dispozitivu penální legitimacy. Tématu bezpečnosti využila tato strana rovněž k dalšímu diskurzivnímu útoku na své politické konkurenty – „[v]láda problémy všech oblastí, bezpečnost nevyjímaje, řeší jen tupými škrty namísto skutečných reforem. Snižování výdajů na prevenci kriminality a provoz všech bezpečnostních složek nemůže vést k ničemu jinému, než ke zhoršení bezpečnostní situace, a tedy i ohrožení životů a zdraví občanů v naší zemi“ (ČSSD 2013b: 3).

(Re)produkce legitimacy pomocí zajišťování bezpečnosti členů společnosti se netýká pouze „vnitřních hrozeb“, ale i „hrozeb vnějších“, což shrnuje ČSSD ve svém volebním programu tvrzením, že „[n]ejzbytným předpokladem zdravého rozvoje společnosti je stabilní a bezpečné vnější prostředí. I na zdánlivě klidnou středoevropskou zemi bez zřetelných nepřátel mohou dopadnout následky nezvládnutí globálních hrozeb, jako jsou organizovaný zločin, terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, zhoršování životního prostředí, nestabilita globálního

ekonomického a sociálního systému. Odpovědí na tyto hrozby je vyšší úroveň mezinárodní spolupráce a integrace“ (ČSSD 2013a: 32).

I přes to, že zajišťování bezpečnosti patří mezi primární funkce státních aparátů (srov. Beetham 1991: 139, Ruggiero 2006: 56), tak ty ale „nesmí při ochraně životů lidí rezignovat na jejich svobodu a soukromí. Jakákoliv právní úprava a z ní vyplývající nástroje bezpečnostních složek musí být vždy při svém přijímání posuzována i z hlediska proporcionality a ochrany soukromí a svobody jednotlivců. Zároveň je nutné nastavit a udržovat silné kontrolní mechanismy pro kontrolu bezpečnostních složek a bránit jejich zneužití“ (ČSSD 2013b: 4). Důraz na to, že represivní státní aparáty musí při své činnosti respektovat svobodu a že jejich činnost musí podléhat kontrole, lze interpretovat jako další z faktorů napomáhajících k reprodukci legitimacy pohledem teoretického dispozitivu (srov. Agamben 1998, Barrow 1993, Foucault 2005: 147). Klíčovým aktérem, jenž se podílí na zajištění bezpečnosti členů společnosti, je samozřejmě represivní složka státních aparátů, která musí být ze strany státu kvalitně zajištěna, neboť „důležitým faktorem schopnosti státu zaručit občanům bezpečnost je loajalita a motivace příslušníků bezpečnostních sborů (od policistů, hasičů až po zpravodajské služby). Neustálé snižování platů, hrozba propouštění a současně ztížené pracovní podmínky (od nedostatku pohonných hmot až po legislativní rámec) vedou v mnoha případech k tomu, že zkušení a schopní lidé odchází do soukromého sektoru nebo plní své povinnosti sice dle standardů, nikoliv však nad jejich rámec. Často se dokonce tito lidé stávají soupeři státu a pracují po svém odchodu jako bezpečnostní poradci těch, kteří se dopouští trestné činnosti“ (ČSSD 2013b: 4). Podle této politické strany tak „[p]olicie musí být efektivním státním nástrojem pro prevenci a řešení kriminality. Primárním úkolem bude stabilizace policejního sboru, výchova nových odborníků a zastavení odchodů zkušených profesionálů“ (ČSSD 2013b: 8). Kvalitní personální obsazení represivních složek státního aparátu představuje jeden z důležitých faktorů při zajišťování bezpečnosti členů společnosti, a proto „[j]e nutné nastartovat kvalitní nábor a zastavit tak prohlubující se generační a odbornou propast, se zaměřením na potenciální uchazeče už na základních a středních školách „(ČSSD 2013b: 10). Kromě udržování vysokých profesionálních standardů příslušníků této represivní složky státních aparátů klade ČSSD důraz také na to, aby její členové nebyli přetěžováni administrativními úkony, jež často snižují jejich efektivitu v procesech „produkce bezpečnosti“. Podle této strany „[p]olicisté věnují administrativě spojené s vyšetřováním i té nejméně závažné trestné činnosti obrovské množství hodin. Bez zjednodušení procesních postupů u bagatelní trestné činnosti bude policie zavalena rozsáhlou administrativou a těžko bude naplňovat ono neustále omílané heslo „policisté do ulic“. [...]. Jednou z možností je zrušení povinnosti zahajovat trestní řízení u přečinů, u kterých nejsou zjištěny poznatky o pachateli. Analýzu si zaslouží i nový trestní zákoník“ (ČSSD 2013b: 14).

Kromě státní policie sehrává v procesu zajišťování bezpečnosti podle ČSSD i policie obecní. Tato strana ve svých dokumentech deklaruje, že v „posledních letech se často vedly diskuse nejen o působnosti městských policií, ale i o jejich možném zrušení. Zatímco v počátku devadesátých let byly obecní a městské policie zamýšleny jako doplněk policii republikové, současná realita je jiná. Kvůli drastickým úsporám v Policii ČR se v mnohých městech daří udržovat bezpečnost právě jen díky existenci

obecní a městské policie. Zrušení obecních a městských policíí by tak vedlo k navýšení kriminality“ a z tohoto důvodu ČSSD deklaruje, že podporuje „obecní a městskou policii jako jeden z prvků ochrany vnitřní bezpečnosti v ČR. I přes několikrát novelizace zákona o obecní policii, jimiž se rozšiřovaly především pravomoci obecní a městské policie, je mít třeba na zřeteli původní záměr při zřizování této bezpečnostní složky. Obecní a městská policie by fakticky neměla nahrazovat funkci Policie ČR a měla by se více zaměřovat na bezpečnostní specifika měst a obcí“ (ČSSD 2013b: 12). Stejně jako u státní policie i policie obecní klade ČSSD důraz na profesionalitu a expertnost jejích příslušníků. V analyzovaných dokumentech proto hovoří o tom, že dojde ke zpřísnění kritérií při výběru uchazečů a ke zkvalitnění vzdělávacího systému. Důležitým aspektem je i kontrolní složka této instituce, jež by podle této politické strany měla být zahrnuta pod dohled ze strany Generální inspekce bezpečnostních sborů (ČSSD 2013b: 12).

Další složka státních aparátů zaměřená na zajišťování bezpečnosti sestává ze zpravodajských služeb, o jejichž činnosti v tomto kontextu referuje ČSSD tak, že „[z]pravodajské služby jsou státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu ČR. Jakákoliv nevhodná reorganizace stávajících tří služeb by vedla k významné destabilizaci jejich činnosti a odchodu profesionálů. Nadále proto zachováme Bezpečnostní informační službu (civilní kontrarozvědka), jejíž příjmy a výdaje tvoří samostatnou kapitolu státního rozpočtu, Úřad pro zahraniční styky a informace (civilní rozvědka), jehož rozpočet je součástí rozpočtové kapitoly Ministerstva vnitra, a Vojenské zpravodajství (vojenská rozvědka a kontrarozvědka) jako součást Ministerstva obrany. Chod všech zpravodajských služeb stojí daňové poplatníky nemalé prostředky. Jejich činnost je vzhledem k objemu vynaložených prostředků efektivní. Chybou je však to, že na základě pracně získaných informací mnohdy vláda a odpovědní ministři nečiní žádná opatření k nápravě. Zpravodajské služby mají řadu oprávnění a mohou významným způsobem vstupovat do soukromí občanů. Proto je nezbytné podporovat a případně vytvořit nové účinné mechanismy pro jejich kontrolu“ (ČSSD 2013b: 13).

Jedním ze znaků neoliberální politické praxe je snaha o privatizaci státních služeb (srov. např. Drulák 2012: 41). K této problematice je možné vztáhnout i snahu o privatizaci bezpečnosti⁹⁸, o níž se ČSSD vyjadřuje tak, že „[d]o bezpečnostní problematiky kromě státu zasahují v rámci svých podnikatelských aktivit také soukromé bezpečnostní agentury. Jedná se o oblasti fyzické ochrany a technického zabezpečení. Agentury se stávají významnou součástí komplexní integrované bezpečnosti, zaměstnávají značný počet občanů (více než Policie ČR). V žádném případě ale nelze připustit, aby zajištění bezpečnosti v naší zemi bylo postupně privatizováno, jak se o to v mnoha oblastech veřejných služeb pravicové vlády snaží. Soukromé bezpečnostní služby nemohou a nesmí nahrazovat činnost policie a policistů. V žádném případě nepřipustíme pronikání soukromých služeb do zajištění činností, které dnes ze zákona mohou vykonávat Policie ČR a obecní policie“ (ČSSD 2013b: 13). ČSSD tedy připouští částečnou privatizaci poskytování bezpečnosti, ale prim stále sehrávají represivní složky státního aparátu, jež si uchovávají monopol na

---

⁹⁸ K této problematice podrobně srov. např. Avant 2004 a 2005.

legitimní užití fyzického donucení (viz Weber 1998: 247), což je opět důležitou složkou dispozitivu penální legitimacy.

Jak bylo řečeno výše v textu, činnost represivních složek státního aparátu nespočívá pouze v represi, ale důležitým těžištěm jejich činnosti je i zaměření na prevenci (Karabec 2001: 79). Z tohoto faktu vychází i ČSSD a deklaruje, že „[s]chopnost předcházet kriminalitě a pomáhat obětem bude novým a důležitým kritériem hodnocení policejní práce. Z prostředků zabavených pachatelům trestné činnosti vytvoříme zvláštní fond, ze kterého budou spolufinancovány projekty prevence kriminality a vypláceny příspěvky obětem trestných činů“ (ČSSD 2013b: 10). V souladu s tím deklarovala tato strana snahu o změnu trestní politiky „s cílem omezení trestné činnosti i její recidivy. Je třeba posílit preventivní programy, zajistit práci pro co největší počet vězňů a i tím řešit jejich zadluženost, včetně dluhu vůči státu za výkon trestu. Zpřísníme dohled nad dodržováním podmínek podmíněného propuštění a posílíme pomoc propuštěným vězňům při vstupu do řádného života, abychom předešli recidivě trestné činnosti“ (ČSSD 2013a: 31). Adorování extenzifikace instituce trestu v souladu s teoretickým dispozitivem penální legitimacy lze identifikovat v deklaraci této strany navazující na preventivní roli policie. „Represivní politika není všelékem. Bez kombinace s prevencí a snahou o převýchovu pachatelů nebude nikdy účinná. V zájmu společnosti je zejména u prvotrestaných využít alternativních trestů, od obecně prospěšných prací až po domácí vězení. Na straně druhé není možné dlouhodobě tolerovat recidivu pachatelů, kteří opakovaně páchají trestnou činnost s vědomím, že i když budou odhaleni a usvědčeni, trest bude mírný a je určitým „rizikem povolání“. Zejména v případě rostoucího násilí u obecné kriminality a násilné trestné činnosti jako takové je oprávněné stanovení hranic, kdy opakovaná trestná činnost nebude tolerována. Řešením tohoto může být zavedení institutu „třikrát a dost“ do trestního zákona po vzoru Velké Británie a Slovenska, která postihuje zvlášť nebezpečné recidivisty. V případě násilných a zvlášť závažných trestných činů (např. vraždy, únosu, znásilnění, kuplířství, obchodu s drogami, loupeže, zločinného společenství, vydírání, převaděčství, zneužívání dětí k pornografii, ale i pohlavního zneužívání) by při třetím odsouzení za tyto činy čekal pachatele trest nejméně 25 let nepodmíněně či doživotí bez možnosti podmíněného propuštění. Někomu samozřejmě může tento návrh připadat drakonický. Ale pokud někdo není systematicky ochoten respektovat základní hodnoty naší společnosti, zejména život a zdraví osob, neměl by být společností chráněn. Trestní právo má svou úlohu výchovnou, ale i úlohu ochrany společnosti. Pokud tentýž pachatel opakovaně páchá trestnou činnost proti životu či zdraví jiných lidí, je evidentní, že výchovná funkce předchozích odsouzení selhala. O to více je nutné respektovat funkci trestu jako ochrany jiných lidí před násilnou trestnou činností. Protože se za třetí násilný útok na život a zdraví stanoví trest doživotí. Přičemž život a zdraví lidí je trestním právem prioritně chráněná hodnota“ (ČSSD 2013b: 14). Adorování ochranné funkce instituce trestu a extenzifikaci trestního působení lze nalézt i ve snaze transformovat opakované přestupkové jednání na jednání na úrovni trestného činu, o čemž ČSSD referuje tak, že „je třeba napravit chybu způsobenou přijetím nového trestního zákoníku i v případě přestupků, zejména majetkových. Vznikem centrálního registru přestupků by mělo dojít k možnosti postihnout v trestním řízení například opakované krádeže, které jsou

dnes hodnoceny jako přestupek, neboť u nich mnohdy není škoda vyšší než 5 tis. Kč“ (ČSSD 2013b: 14).

Z výše uvedeného je patrné, jakým způsobem se ČSSD pohybovala na úrovni produkce diskurzu penalty. Pohledem dispozitivu penální legitimacy lze dojít k závěru, že tato strana de facto argumentovala v souladu s tím, že státní aparáty musí zajišťovat bezpečnost členů společnosti před vnitřními a vnějšími hrozbami, a tím tak mohou (re)produkovat svoji legitimitu. Od problematiky bezpečnosti se přesunu k tomu, jakým způsobem tato strana referovala o problematice sociálních *policies*, což je vedle problematiky bezpečnosti další integrální součástí teoretického ukotvení této práce.

Základní oblastí, na níž by se měly sociální politiky státu podle ČSSD zaměřit, je oblast zaměstnanosti, kdy tato strana „chápe nezaměstnanost u nás jako dlouhodobě nepřijatelnou, individuálně devastující a sociálně škodlivou. Naším základním cílem je a bude, aby všem občanům, kteří chtějí a mohou pracovat, byla tato šance nabídnuta. Cestou k tomu bude politika zaměstnanosti vedoucí ke zvyšování celkové míry zaměstnanosti a snižování nezaměstnanosti“ (ČSSD 2013c: 2). „Nezaměstnanost totiž považujeme za nejzávažnější sociální, ale zároveň i palčivý ekonomický problém naší země. Postihuje přímo nejen nezaměstnané, ale i jejich rodiny. Ekonomika ztrácí dostupný potenciál pracovních sil. Čím více nezaměstnaných, tím vyšší náklady na veřejné služby a dávky zajišťující jim důstojné životní podmínky“ (ČSSD 2013c: 4). Podle této strany je jedním z faktorů, jež nepříznivě ovlivňují nezaměstnanost (a zprostředkovaně i finanční zátěž na sociální systém státu) je úbytek „[p]racovních aktivit ve standardním zaměstnaneckém poměru [...], což] lze připsat z velké části růstu podílu dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, zvláště pak dohod o provedení práce, které, pokud nejsou druhým pracovním poměrem, nemají žádný vliv na důchodové a sociální zabezpečení zaměstnance“ (ČSSD 2013c: 6). Tato argumentace odpovídá výše charakterizované neoliberální logice flexploatace pracujících, při které dochází k rozšiřování neplnohodnotných pracovních poměrů vedoucích ke snižování jistoty zaměstnanců a napomáhajících jejich propadu na dno sociálního trychtýře. Na druhé straně tyto neplnohodnotné pracovní poměry způsobují značné prodražování systémů sociálního zabezpečení, protože tyto flexploatační pracovní poměry nepřispívají k jejich financování (srov. Keller 2011). Dalším faktorem, jenž je úzce spojen s teoretickým ukotvením práce a na který upozorňuje ČSSD, je „růst tzv. chudoby v práci, která u nás souvisí zejména s podzaměstnaností a s velmi nízkou, léta stagnující úrovní minimální mzdy (která tak neplní své základní funkce – motivační a sociálně ochrannou) a projevuje se zvyšujícím se podílem domácností, jejichž příjem z pracovní aktivity je natolik nízký, že nestačí na uspokojení základních životních potřeb jejich členů“ (ČSSD 2013c: 7). Stejně jako problematika bezpečnosti i problematika nezaměstnanosti byla touto stranou využita k diskurzivnímu ataku politických konkurentů. ČSSD deklarovala, že se „zásadně kriticky staví ke snaze pravicových vlád „řešit“ problémy trhu práce snižováním pracovněprávní ochrany zaměstnanců, ochrany zaměstnanosti, resp. zaměstnatelnosti pracovníků a preferencí postihů zaměstnanců a nezaměstnaných před jejich pozitivní motivací a prevencí nezaměstnanosti jako takové. Prvním krokem po případném převzetí vládní spoluodpovědnosti bude proto zrušení všech těmito vládami přijatých opatření, která se ukázala jako nefunkční, nehospodárná, škodlivá či dokonce nezákonná“ (ČSSD 2013c: 2).

Úroveň diskurzivní produkce ze strany ČSSD týkající se problematiky nezaměstnanosti lze shrnout tím, že „základním cílem (a samozřejmě následně i kritériem úspěšnosti) sociálně demokratické politiky v oblasti zaměstnanosti je a bude, aby všichni občané, kteří chtějí a mohou pracovat, dostali šanci se zaměstnat. K dalším důležitým okolnostem patří možnost vykonávat práci v důstojných pracovních podmínkách – a dostávat za ni spravedlivou mzdu“. Zároveň je ale třeba posílit kontrolu „pracovních podmínek a dodržování pracovního práva v ČR s cílem potlačit černý a šedý trh práce, jelikož činí nepřehledným, kdo je skutečně nezaměstnaný a kdo ne, a výrazně snižuje efekty pobídkových a podpůrných opatření“ (ČSSD 2013c: 10 a11). Tato strana tedy deklarovala, že nebude „tolerovat žádné formy nelegálního zaměstnávání“ (ČSSD 2013a: 14).

Ke skupinám, u nichž se nepodaří vyřešit jejich nezaměstnanost/nezaměstnatelnost, chce tato strana vykonávat aktivizační *policies* založené na tom, že „[n]ezaměstnaným poskytne úřad práce individuální servis, ale bude od nich vyžadovat zájem a aktivitu“, a na tom, že „[d]louhodobě nezaměstnaným budou nabízeny veřejně prospěšné práce s uplatněním principu ‚odměna za aktivitu‘“ (ČSSD 2013a: 14). Další položkou sociální politiky této strany byla snaha o zamezení „obchodu s chudobou pronajímáním předražených ubytoven hrazených ze sociálních dávek na bydlení“ (ČSSD 2013a: 28). V souvislosti s „těžbou zdrojů“ ze sociálně slabých skupin a jejich ochranou ze strany státního aparátu hovořila ČSSD také o tom, že bude „nekompromisně chránit [občany] proti lichvářům, podvodníkům, agresivním prodejčům i zvláště exekutorům“ a posílí „sociální práci na obcích a terénní práci v sociálně vyloučených lokalitách a [rozvine] spolupráci s neziskovým sektorem“ (ČSSD 2013a: 28). I v argumentaci týkající se problematiky sociálního zabezpečení operovala tato strana s fenoménem korupce, kdy deklarovala, že „[k]orupcí přichází stát ročně o desítky až stovky miliard korun. Ty se naopak nedostávají na financování systémů veřejné politiky, čehož využívají pravicové vlády k demontáži sociálního státu, resp. jeho privatizaci, která snižuje kvalitu a dostupnost celé řady veřejných služeb – od zdravotnictví přes systém vyplácení důchodů, fungování policie až po vzdělání“ (ČSSD 2013d: 15)⁹⁹.

***

Na druhém místě se v analyzovaných volbách umístilo politické hnutí ANO, jehož program bude analyzován ze stejných východisek jako program ČSSD. Zaměřím se tedy na styčné body tohoto programu s dispozitivem penální legitimacy, konkrétně tedy na to, v jakých kontextech bylo v programu tohoto uskupení referováno o problematice bezpečnosti, legitimacy a sociálních *policies*. Na problematiku státu a jeho aparátů nahlíželo toho hnutí přesně podle logiky neoliberální ideologie. Podle ANO „[s]tát není dobrý hospodář. V poskytování svých služeb občanům selhává. Jeho

---

⁹⁹ Pokud porovnáme to, jakým způsobem referovala ČSSD o problematice sociální pomoci ve volebním programu pro volby 2013 s tím, jak o stejném tématu referovala v programu pro volby v roce 2010, dojdeme k tomu, že došlo k citelnému sémantickému odklonu od neoliberální argumentace. To lze interpretovat jako politicky pragmatický krok, jímž se tato strana potřebovala diskurzivně vymezit vůči sociálním politikám realizovaným vládou, která vzešla z voleb v roce 2010. Tyto politiky lze vnímat jako reifikaci neoliberální ideologie v rámci sociálních politik, což vedlo k tomu, že kroky vládní reprezentace v této oblasti postupně ztrácely v očích veřejnosti legitimitu. Tuto interpretaci tohoto sémantického posunu lze tedy nahlížet jako další potvrzení toho, co bylo řečeno v teoretické části práce o vztahu mezi neoliberalismem a legitimitou.

aparát je rozsáhlý, pomalý a byrokratický. Naším cílem je stát, který bude štíhlý, levný a bude dobře sloužit občanům. Úspory, kterých bychom dosáhli zrušením zbytečných, duplicitních a nic nepřinášejících institucí a procesů, jsou odhadovány na desítky miliard korun ročně“. „Stát musí sloužit lidem a život jim usnadňovat. Současný stát dělá opak. Život lidí komplikuje, reguluje, činí složitým, nepřehledným a nepříjemným“ (ANO 2013). Tento pohled na státní aparáty lze připodobnit k Habermasově tezi o krizi legitimacy (srov. Habermas 2000a). Nejsou to ale pouze státní aparáty, jež podle tohoto hnutí postupně ztrácejí důvěru společnosti. Úbytkem důvěry (a tedy i legitimacy) je postižena i sféra politična. „Z politiky a politiků se stala v očích veřejnosti nedůvěryhodná převodní páka pro prosazování různých účelových zájmů, nikoli zájmů občanů. Vytvořila se atmosféra všeobecného přesvědčení, že dnešní politický svět dává příležitost jen bohatým a vyvoleným. Mnohým politikům jsou občané zcela ukradení. Uzavřeli se do svého vlastního světa intrik, hašteření, hádek, kauz, trestních oznámení. Význam slova politika byl zúžen na technologii moci uvnitř parlamentu, uvnitř politických stran, bez vazby na vnější svět. Politici nerozhodují tak, aby se všichni lidé měli lépe, rozhodují se podle vlastních mocenských choutek, rozhodují podle zájmů vlivových skupin, které je dotlačily do funkcí a na přední místa kandidátních listin. Část politiků je pak těmito skupinami vydíraná či vydíratelná. Byli to právě politici, kdo rozdělil tuto zemi na vyvolené, kteří mohou cokoliv, a na ty ostatní, kteří musejí držet krok a jednou za čtyři roky u volebních urn vybírat „to menší zlo“. Hnutí ANO požaduje zcela jinou kvalitu politiků. Nabízí proto lidi, kteří něco dokázali, vybudovali, je za nimi vidět jejich práce, lidi, kteří vědí, jak těžké je probíjet se životem, jak složitá je cesta za úspěchem, a lidi, kteří usilují o to, aby úspěšní mohli být i ostatní“ (ANO 2013)¹⁰⁰.

Obdobně jako u předcházející politické strany i hnutí ANO stavělo ve svém programu rovnítko mezi socioekonomickou situací a problematiku bezpečnosti a kladlo důraz na zajištění bezpečnosti ze strany státních aparátů. Tato strana deklarovala, že „Česká republika se kvůli zhoršující se ekonomické a sociální situaci velké části obyvatel stává výbušným prostředím, co se týče vnitřní bezpečnosti. Je tedy nutné přijmout celý komplex opatření, aby se situace nejen v této oblasti zklidnila. Zajištění vnitřní bezpečnosti představuje jednu ze základních funkcí každého demokratického státu. Resort vnitra by přitom neměl řešit jen důsledky, ale účinnými nástroji by měl napomoci i preventivním opatřením, kterými se bezpečnostním rizikům dá předcházet“ (ANO 2013). Z předložené argumentace je patrný i důraz na preventivní působení státních aparátů v oblasti zajišťování bezpečnosti členů

---

¹⁰⁰ Argumentaci týkající se delegitimizace státních aparátů a politična je možné interpretovat v několika liniích. První z nich směřuje k tomu, že hnutí ANO vnímalo tuto problematiku jako relevantní problém, který chtělo vyřešit. Druhá možná interpretace se týká toho, že se jedná o promyšlený pragmatický krok založený na vymezování se vůči politické konkurenci. Ani z jedné z těchto interpretačních linií nelze samozřejmě vyvozovat celospolečenské závěry o úbytku legitimacy státních aparátů a politična. Ale hnutí ANO se pomocí takovéto argumentace podařilo umístit na druhém místě ve volbách v roce 2013. Z propojení této argumentace a volebních výsledků už je ale možné odvodit třetí interpretační linii, jež je v souladu s tím, co bylo řečeno o problematice legitimacy v teoretické části práce. Jestliže značná část společnosti delegovala ve volbách svoji důvěru uskupení, které se diskurzivně vymezuje vůči političnu (tím, že deklaruje, že se nejedná o politickou stranu, ale hnutí; tím, že členové tohoto hnutí nejsou „jenom politici, ale makají“ (<http://www.anobudelip.cz/makame>); tím, že stávající socioekonomickou a hospodářskou situaci společnosti přisuzují na vrub političnu atd.), a které se profiluje jako soubor expertů, než nenabízejí politická (tedy špatná), ale expertní a technokratická (tedy dobrá) řešení. Je tedy možné dojít k závěru, že takovýto výsledek představuje symptom určité instrumentální krize legitimacy státních aparátů a politické sféry.

společnosti, které má být dosaženo především pomocí většího počtu „policistů v ulicích, kteří zajistí větší bezpečnost pro občany, navýšení počtu v ulicích dosáhneme zejména důslednou restrukturalizací policejního sboru, v níž se zaměříme na snížení administrativní zátěže“ (ANO 2013). V rámci argumentace týkající se represivních složek státního aparátu toho hnutí dále zaujalo podobnou argumentační strategii jako ČSSD i v tom, že usilovalo o „nezávislou kontrolu tajných služeb a sdílení jejich informací o trestní činnosti s policií, část tajných služeb dnes není pod žádnou nezávislou kontrolou, což vede k jejich zneužívání (viz případ Nagyová), policii by pomohlo, kdyby tyto služby měly za povinnost předávání informací o trestných činech, o nichž se dozvěděly při vlastní činnosti“ (ANO 2013).

V rámci volebního programu konstruovalo toho hnutí referenční body v několika dílčích liniích. Nejsilnější důraz byl kladen na problematiku finanční kriminality a korupce. Jedním z hlavních nástrojů k účinnému boji proti těmto fenoménům mělo být znovuzřízení finanční policie, jež „se v minulosti velice osvědčila, jde o složku policie, kterou budou řídit specialisté na potírání daňové a finanční kriminality“ (ANO 2013). Ve vztahu k této problematice ANO dále deklarovalo, že usiluje o „razantnější boj proti organizovanému zločinu, zasadíme se o to, aby měl obviněný povinnost prokázat původ nabytého majetku ve všech případech podezření na závažnou hospodářskou a finanční kriminalitu a organizovaný zločin (zejména daňové, korupční, drogové zločiny, obchod s lidmi apod.). V případě, že by pachatel nebyl původ svého majetku schopen prokázat, byl by mu takový majetek zdaněn“ (ANO 2013). Co se týče problematiky korupce, tak toto uskupení se ve svém volebním programu vyjadřovalo tak, že „[m]aximální transparentností snížíme korupci, zavedeme elektronické aukce ve státní správě a samosprávě, pro veřejnou správu zavedeme centrální nákup a všechny zakázky, které se týkají veřejných peněz, zveřejníme na internetu. Budeme požadovat vysoký morální kredit lidí, kteří rozhodují o veřejných penězích, zavedeme institut testů integrity pro osoby působící v orgánech veřejné správy, zkouška spolehlivosti bude mimo jiné spočívat v navození situace, kterou je zkoušená osoba povinna řešit“. V souvislosti s tím ANO také deklarovalo, že podpoří „vznik specializovaného protikorupčního úřadu při Vrchním státním zastupitelství“ (ANO 2013).

Dalším referenčním bodem, jenž toho hnutí ve svém volebním programu diskurzivně produkovalo, byla problematika extrakce ekonomického kapitálu ze socioekonomických skupin společnosti (viz Růžička a Lupták 2013). K tomu se vyjadřovalo tak, že skoncuje „s byznysem, který vytváří sociálně vyloučené lokality a zhoršuje bezpečnostní situaci v regionech, někteří takzvaní „podnikatelé“ si z dávky na bydlení dělají vlastní byznys“ (ANO 2013). V takových oblastech pak dochází k tomu, že se „zvyšuje kriminalita, znehodnocují se investice do nemovitostí a to vše vyvolává odpor velké části veřejnosti a napětí ve společnosti, které musí nákladnými zásahy řešit policie. Situace navíc využívají neonacisté i další extremistické skupiny“ (ANO 2013). S tím je velmi úzce spjata i problematika zneužívání exekucí, která se týká primárně socioekonomicky nejslabších skupin populace. O této problematice referovalo hnutí ANO tak, že posílí „dozor soudu nad činností exekutorů, zavedeme důsledný postih exekutorů za jejich excesy a nezákonné postupy a budeme regulovat jejich odměňování s cílem odstranit nepřiměřenost jejich odměn; odměna musí odpovídat skutečnému výkonu exekutora a jeho zaměstnanců“ (ANO 2013).

Od problematiky exploatace socioekonomicky slabých společenských skupin je možné logicky přejít k problematice sociální pomoci, tak jak ji představovalo ve svém volebním programu hnutí ANO. Obdobně jako u ČSSD tak i u tohoto hnutí byl kladen důraz na problematiku nezaměstnanosti. V souvislosti s tím se toto hnutí vyjadřovalo v tom smyslu, že „[n]ezaměstnaných je nejvíc v historii naší země. Tisíce lidí žijí v obavě o práci, o zajištění sebe a své rodiny. To vše přispívá k obrovskému napětí ve společnosti. Zaměstnanci se nesmějí bát o svoji práci, podnikatelé se nesmějí bát o své investice“. Postavení zaměstnanců bylo také zdůrazňováno tím, že „[z]aměstnanci [...] musí věřit v zachování důstojných podmínek pro svůj život, věřit, že jejich zaměstnavatelé je neokrádají, že si na jejich úkor nezaslouženě nemastí kapsu“ (ANO 2013). Motivace pro řešení problematiky lze identifikovat ve dvou liniích. První z nich je sociální, kdy hnutí Ano sémanticky usiluje o nastavení „solidární společnosti bez zneužívání sociálního systému“. Druhá motivace je ekonomická, kdy „stát aby ušetřil, tak bude více motivován [...] pomoci k práci nezaměstnaným“ (ANO 2013).

Toho, aby společnost byla na jedné straně solidární, a na druhé straně nedocházelo ke zneužívání systémů sociální pomoci, chtělo hnutí ANO docílit tím, že říká „ANO sociálnímu systému podporujícímu rodiny s dětmi a jedince, kteří se kvůli špatnému zdravotnímu stavu nebo jinému omezení nemohou o sebe postarat sami. ANO důstojnému stáří, kvalitnímu a aktivnímu životu seniorů. ANO pomoci osobám se zdravotním postižením, jejich integraci a uplatnění na trhu práce. ANO motivaci a účelné pomoci vyloučeným komunitám, sociálně slabým a minoritám“. „Základním pravidlem funkční sociální politiky státu je princip rovných příležitostí a solidarita s občany, kteří se dostanou nikoli vlastní vinou do tíživé sociální situace“ (ANO 2013). Omezení zneužívání sociální pomoci má být docíleno „[ú]činným nastavením kontrolních mechanismů“ (ANO 2013). Samotné poskytování sociální pomoci rámovalo ANO tak, že zajistí „sociální pomoc potřebným při zachování zásady efektivnosti a hospodárnosti, nastavíme pravidla pro efektivní kontrolu využívání sociálních dávek. Poskytování dávek podmíníme plněním podmínek, např. výkonem veřejně prospěšných prací dle zaměření uchazeče, dodržováním povinné školní docházky dětí apod., podmínky budou stanoveny zákonem“ a „dávkou pro dlouhodobě nezaměstnané podmíníme jejich aktivní snahou o zapojení do pracovního procesu“ (ANO 2013). Takovéto rámování sociální pomoci je v souladu s dispozitivem penální legitimacy, poněvadž prosazuje výše charakterizovanou logiku „něco za něco“, klade důraz na kontrolu poskytování a využívání sociální pomoci a vychází z prosazování individuální zodpovědnosti ve smyslu specifické formy „motivačního diskurzu“ (viz Wacquant 2009b: 5).

***

Za hnutím ANO se v analyzovaných volbách umístila KSČM, jejíž program bude interpretován ze stejné perspektivy jako programy předcházejících politických subjektů, byť je třeba poznamenat, že v oblastech spadajících do oblasti dispozitivu penální legitimacy je program této strany nepoměrně stručnější než u předcházejících subjektů.

Stejně jako u předcházejících analyzovaných programů i v programu KSČM sehrávají primární roli v produkci bezpečnosti represivní složky státního aparátu. Jednou z priorit této strany tedy bylo „[u]držení profesionálů a specialistů v rámci

Policie ČR, stabilizace policejního sboru a výchova nových odborníků s ohledem na růst nároků výkonu služby. Jednotná organizační struktur[a] Policie ČR a obnov[a] specializovaných útvarů, upevnění struktury a zlepšení vybavení základních útvarů Policie ČR“ (KSČM 2013). V souvislosti s tím byl ze strany KSČM kladen [p]ožadavek optimalizace bezpečnostního systému ČR, úpravy kompetencí a sladění provádějících činností mezi Hasičským záchranným sborem, Policií ČR, Záchranou zdravotní službou a Armádou ČR jako součástí jednoho integrovaného multifunkčního celku – podmínku jeho připravenosti čelit bezpečnostním rizikům na vlastním území“ (KSČM 2013).

V problematice sociální politiky státních aparátů se tato strana vyjadřovala v obdobném duchu jako předcházející analyzované subjekty. KSČM usilovala o „[o]pětovné posílení pracovního práva zaměstnanců a jejich zástupců. Přednost zaměstnávání na pracovní smlouvu před dohodami“ (KSČM 2013). V souladu s tím byly i její deklarace ohledně toho, že „KSČM se soustředí zejména na: Zajištění kvalitního vzdělání a stabilních pracovních míst. Odbornou přípravou dle poptávky trhu práce zvýšit zaměstnatelnost pracovních sil“ (KSČM 2013). Problematiky zaměstnanosti se týkala i snaha o „[o]dhalování zaměstnávání včetně zneužívání tzv. švarcsystému, kontrola dodržování pracovně právních předpisů a bezpečnosti při práci“ (KSČM 2013). V programu se také KSČM dotýkala problematiky „pracující chudoby“ a deklarovala, že „usiluje o naplnění zájmů a potřeb občanů, i těch, kteří v podmínkách kapitalismu nemají možnost zabezpečit vlastní poctivou práci své rodiny přiměřenou životní úrovni, uplatnit se podle dosaženého vzdělání a kvalifikace“ (KSČM 2013). Tématu „pracující chudoby“ využila tato strana rovněž k diskurzivnímu útoku na své politické konkurenty, kdy deklarovala, že za „současnou krizi nemohou ožebračovaní občané. Nemalý podíl na ní ale mají korupčníci, tuneláři i bankéři. Problémy nezaměstnaných a sociálně vyloučených řešme odstraněním jejich příčin! KSČM odmítá tezi šířenou pravicí o šetřící a hospodárné pravici a rozhazovačné levici, která zadlužuje stát. Lidé potřebují práci a solidní mzdu, ne sociální dávky!“ „Korupční vláda Petra Nečase, která vzešla z voleb v roce 2010, byla jen vyvrcholením pravicové politiky, která dlouhodobě poškodila politické, sociální i ekonomické zájmy většiny obyvatel České republiky. Zavlekla zemi do pasti nesystémových škrtů a protilidových opatření, které vedou k ekonomické stagnaci a snižování životní úrovně většiny občanů“ (KSČM 2013).

Samotné poskytování sociální pomoci by mělo podle této strany vést k „[z]ajištění kvalitních veřejných a sociálních služeb dostupných všem potřebným občanům“, s čímž souvisí i „[p]rosazování zákona o sociálním bydlení, stanovení normativů sociálně potřebných bytů a zavedení dalších opatření, jejichž cílem bude čelit nárůstu chudoby starých a bezmocných nebo sociálně vyloučených“ (KSČM 2013). Vize sociální politiky KSČM byla dále rozvíjena kladením důrazu na „[r]esocializační programy pro bezdomovce, podporu chráněného bydlení, azylových domů, vývařoven a lékařských středisek pro bezdomovce“, a na „[o]bnovu aktivní pomoci Úřadu práce ČR při vyhledávání vhodných pracovních míst a rekvalifikací pro nezaměstnané, zejména z řad mladistvých a dlouhodobě nezaměstnaných“ (KSČM 2013). V souladu s logikou punitivního paternalismu i tato strana ve svém programu zdůrazňovala „[t]vrdé postihy vůči spekulantům s byty, pozemky a vůči lidem zneužívajícím sociální dávky všeho druhu“ (KSČM 2013).

Stejně jako předcházející politické subjekty i KSČM prosazovala „[v]ytváření legislativních předpokladů pro předcházení korupci ve veřejné správě a formulování protikorupčního programu, zaměřeného na činnost volených zástupců na všech úrovních státních a zastupitelských orgánů, ale i vyšších úředníků státní a veřejné správy“ a s tím související „[z]přísnění trestů za korupci a častější využití trestu propadnutí majetku nebo ukládání vysokých peněžitých trestů u trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných“ (KSČM 2013). Další shodou s ostatními politickými subjekty je i důraz na větší ochranu „dlužníků, posílení kontroly zákonných exekutorů, jasná pravidla pro nebankovní poskytovatele spotřebitelských úvěrů; hodnota dluhu by neměla nepřiměřeně narůstat o lichvářské úroky a nadměrné sankce (KSČM 2013). Posledním bodem této politické strany byla problematika politického extremismu a rasismu, kdy KSČM prosazovala „[p]osílení boje proti fašismu, rasismu, nesnášenlivosti a diskriminaci“ (KSČM 2013).

***

Na dalším „postupovém“ místě se ve volbách v roce 2013 umístila strana TOP 09. I její program bude nahlížen z perspektivy diskurzivní produkce dispozitivu penální legitimacy. Výkon moci ze strany státních aparátů diskurzivně konstruovala TOP 09 tak, že „[s]tátní moc je ta, která jako suverén může pomocí zákonů stanovit pravidla. Pak je však jako první musí ctít a dodržovat. Chce-li stát, aby občan dodržoval zákony, musí jít sám příkladem“ (TOP 09 2013a: 6). S charakteristikou státní moci z pohledu této strany rovněž souvisí i její snaha „pokračovat ve snižování nákladů a zvyšování efektivity výkonů ve veřejné správě“ (TOP 09 2013a: 28). I TOP 09 kladla důraz na potřebu expertnosti a depolitizace státní správy, o čemž se vyjadřovala ve svém programu v tom smyslu, že bude „usilovat o přijetí takového zákona o státní službě, který by zajistil personální stabilitu a transparentní a kvalitní výběr zaměstnanců státních úřadů. Cílem přijetí tohoto zákona je výrazně omezit politický vliv na výkon státní správy“ (TOP 09 2013a: 28).

Stejně jako předcházející analyzované strany i TOP 09 stavěla represivní složky státních aparátů do role nejdůležitějšího aktéra v produkci bezpečnosti členů společnosti. Konkrétně v programu hovořila o tom, že „[k]líčovou institucí zajišťující ochranu života a majetku občanů je Policie České republiky. Základem policejní práce pro občana jsou místní policejní útvary. Tam proto musí směřovat hlavní rozpočtová priorita Policie ČR“. V souvislosti s tím TOP 09 deklarovala, že bude „usilovat o to, aby se příslušníci ve služebním poměru plně věnovali pouze policejní práci. Snížíme byrokratické zatížení policie, nezbytné administrativní a logistické zázemí budou efektivněji zajišťovat civilní pracovníci“ (TOP 09 2013a: 27). V produkci bezpečnosti byla podle této strany také důležitá koordinace mezi represivními složkami státního aparátu, a z tohoto důvodu TOP 09 prosazovala „společné plány aktivit Policie ČR a obecních policí s cílem odstranění duplicit a dosažení co nejefektivnějšího využívání kapacit. V obcích bez obecní policie posílíme pravomoci samosprávy při zajišťování veřejného pořádku“ (TOP 09 2013a: 27). V pasážích týkajících se těchto částí státního aparátu se TOP 09 (2013a: 27) věnovala mj. i problematice korupce a hovořila o tom, že „[m]á-li ČR zvyšovat svoji konkurenceschopnost, nesmí vzdát důsledný boj s korupcí. Korupční prostředí zasahuje do všech sfér veřejného života. Korupce se bohužel nevyhýbá ani policii a státním zástupcům a je schopna proniknout do

soudních síní. TOP 09 chce občanům dlouhodobě vracet důvěru ve fungování právního státu, víru v to, že se slušnost vyplácí a normální je nekrást.“

Od problematiky bezpečnosti a jejího vztahu ke složkám státního aparátu lze v souladu s teoretickým rámcem práce navázat s tím, jakým způsobem tato politická strana ve svém volebním programu hovořila o problematice sociálních *policies*. Obdobně jako předchozí politické subjekty se i TOP 09 věnovala problematice nezaměstnanosti, kdy nezaměstnané chtěla „více motivovat k práci. Nechceme se smířit se situací, kdy po nálezů Ústavního soudu je možné dlouhodobě pobírat dávky v nezaměstnanosti bez vlastní aktivity nebo dokonce souběžně s prací na černo. Budeme v politické i odborné diskusi usilovně hledat ústavně konformní řešení, jak dávky provázat s povinnostmi pracovat či vzdělávat se“ (TOP 09 2013a: 15). V souladu s logikou neoliberální ideologie rovněž tato strana diskurzivně zvýhodňovala zaměstnavatele před zaměstnanci a volala po zjednodušení a snížení rozsahu administrativních povinností zaměstnavatelů zejména v oblasti evidence pracovní doby a nadbytečných byrokratických požadavků na poli ochrany a bezpečnosti zdraví při práci“. Tuto argumentační linii dále rozvíjela v linii flexploatace zaměstnanců tím, že rozvolní „zákoník práce a zjednoduší ukončení pracovního poměru. Zaměstnanec si bude moci zvolit, zda chce být zaměstnán po výpovědní dobu, nebo dostat odstupné. Povede to ke zvýšení flexibility zaměstnávání a ke snížení počtu dohod o provedení práce, dohod o pracovní činnosti a smluv na dobu určitou. Pro stát to bude znamenat vyšší daňový výnos a méně administrativy“ (TOP 09 2013a: 15).

Na body týkající se problematiky zaměstnanosti lze logicky navázat body volebního programu TOP 09, v nichž se tato strana vyjadřovala o samotném poskytování sociální pomoci. Snahu na řešení nepříznivé sociální situace přenášela tato strana na úroveň jedinců, což je v souladu s tím, co bylo řečeno v teoretické části práce. Konkrétně tato strana zastávala „názor, že na počátku řešení takové situace musí být vůle jednotlivce zmobilizovat vlastní síly, přirozeným zdrojem pomoci je rodina a okruh blízkých. Na dalším místě je pomoc subjektů občanské společnosti a teprve posledním zdrojem záchrany zvnějšku je stát. Takto dodržovaný princip subsidiarity ochrání celou společnost před zneužíváním plošně přidělované státní podpory. S úctou k důstojnosti každého člověka pomůžeme těm, kteří pomoc prokazatelně potřebují. Zároveň však stojíme za přesvědčením, že každý člověk nese odpovědnost za vlastní zdraví, péči o rodinu, pracovní aktivity a prozíravé zabezpečení na stáří“ (TOP 09 2013a: 14). Na argumentaci týkající se adorování vlastní odpovědnosti za socioekonomickou situaci jedinců navázala TOP 09 linií týkající se navržení hlavních bodů, jež mají přispět ke stabilizaci systému poskytování sociální pomoci. V souvislosti s tím tato strana deklarovala, že za „nejdůležitější nástroj považuj[e] prevenci patologických jevů, vzdělávání znevýhodněných skupin a takové úpravy sociální politiky, které povedou znevýhodněné skupiny k potřebě zapojit se na trhu práce. Pocit rozhořčení nad neplněním povinností konkrétních občanů nesmí vyústit v jednoduchá a diskriminační řešení vůči celým skupinám“. Na toto tvrzení pak TOP 09 reaguje vytyčením dalšího referenčního bodu – politického extremismu, když v programu deklaruje, že bude „důsledně vystupovat proti všem formám extremismu a nesnášenlivosti, které se v naší společnosti projevují“ (TOP 09 2013a: 27). Vymezením se proti politickému extremismu a nesnášenlivosti se TOP 09 diskurzivně vyprofilovala jako zastávce demokratických hodnot, což explicitně deklarovala

tvrzením, že bude „důsledně hájit demokratický rámec našeho státu, který nemůže být ohrožován ani populistickými a mocichtivými „spasiteli“, ani mistry právních klíčků a jejich hříčkami se slovy zákona. Tím totiž může být ohrožena a dokonce ztracena naše svoboda i samostatnost, jejichž cena se nepočítá v penězích, ale v lidském utrpení“ (TOP 09 2013a: 5).

V částech programu věnovaných sociálním *policies* lze identifikovat i prvky sociálního panopticismu, kdy TOP 09 deklarovala, že se zaměří na „řešení sociálního bydlení. Při výplatě dávek na bydlení se bude důsledně posuzovat, zda společně posuzovaní příjemci dávek také bydlení skutečně užívají, a dávky na bydlení se budou vyplácet maximálně ve výši nájemného v místě obvyklého (TOP 09 2013a: 15).

***

ODS se ve volbách do PSP ČR umístila za TOP 09. Její program bude nahlížen identickou optikou jako u předchozích politických subjektů. Pohledem této strany „[s]tát plní řadu funkcí především v oblasti bezpečnosti a spravedlnosti, hájí naše národní zájmy na mezinárodním poli, poskytuje občanům velké množství služeb. V těchto oblastech musí být stát silný a občané v něj musí mít důvěru“ (ODS 2013: 3). Při charakteristice státu a jeho aparátů lze konstatovat, že tato strana zaujala argumentačně podobná východiska jako některé již charakterizované politické subjekty. „Stát musí dát lidem svobodu rozhodovat o vlastním životě, ne je svazovat stále rostoucím počtem zákonů, vyhlášek a nařízení. Pokud stát aktivním lidem někde překáží a komplikuje život, je třeba tyto agendy zrušit bez náhrady. Bude tak možné snížit počet úřadů, a pokud to bude efektivní, úřady sloučit“. „Snížení byrokracie je pro vytvoření efektivního státu klíčové“ (ODS 2013: 6).

ODS se k problematice zajišťování bezpečnosti stavěla obdobně jako její političtí konkurenti. Tato strana deklarovala, že „[p]ocit bezpečí je jedním ze základních předpokladů spokojeného života. Stát nesmí připustit, aby se občané necítili ve svých sídlech bezpečně, aby se báli o děti, osobní nebo obecní majetek. Důraz ze strany státních orgánů musí být kladen jak na účelné potlačování drobné kriminality, tak na řešení vážné situace v některých částech naší země, kde sociální problémy radikalizují společnost a tohoto stavu zneužívají extremisté. Stát musí pomáhat také systematicky. Vzděláváním, pečlivou prací s dětmi i dospělými, podporou lokálních autorit a jejich programů“ (ODS 2013: 24). Naznačenou vazbu mezi socioekonomickou situací, politickým extremismem a problematikou bezpečnosti dále tato strana rozvíjí tím, že jednou z jejích priorit bude „[p]osílení zastoupení Policie ČR ve vyloučených lokalitách. Stát musí být schopen okamžitě a tvrdě zasáhnout proti extremismu a rasismu. Zároveň nesmí připustit, aby v zemi existovala byť jediná lokalita, kde se slušní lidé bojí vyjít večer na ulici. Je bezpodmínečně nutné v tomto směru posílit postavení obcí, realizovat smysluplné preventivní programy i poskytnout Policii ČR dostatek sil a prostředků na zajištění veřejného pořádku a objektivního pocitu bezpečí pro občany žijící v oblastech většího výskytu sociálně nepřizpůsobivých osob“ (ODS 2013: 24). Dalším frekventovaným tématem je sémantický důraz na to, že příslušníci represivních složek státního aparátu musí být zkušení profesionálové a více přítomni v terénu. Tato argumentace se objevuje i u ODS, kdy tato strana deklaruje, že „[o]bčané oprávněně pocítují zhoršující se stav zejména drobné a pouliční kriminality. Stát nemůže v takové situaci stát stranou,

naopak musí konkrétními kroky usilovat o zvýšení bezpečnosti v ulicích. ODS bude podporovat stabilizaci počtu policistů a přijímat opatření, která zabrání odchodům těch zkušených a kvalitních z nich. Jsme si zároveň vědomi, že jen počet policistů nic nevyřeší. Budeme proto nadále usilovat o maximální přesun policistů z kanceláří do ulic, kde jsou pro udržení bezpečnosti občanů nejdůležitější“ (ODS 2013: 24). V kapitole volebního programu této strany se stejně jako u ČSSD objevuje koncepce penalty „tříkrát a dost“ (byť v jiné podobě) vycházející z toho, že ODS podpoří „návrh, jehož cílem bude razantně omezit počet drobných krádeží. V současné době například platí, že krádež, při které byla způsobena škoda nižší než 5 tisíc Kč, je klasifikována pouze jako přestupek. Prosadíme proto, že kdo se takového přestupku dopustí potrestí v řadě, bude souzen pro trestný čin. Pro zrealizování tohoto principu „tříkrát a dost“ v oblasti přestupků podpoříme rychlé zavedení registru přestupků. I drobný útok na soukromý majetek musí být odhalen a potrestán“ (ODS 2013: 24).¹⁰¹

Co se týče problematiky sociálních politik, tato strana vycházela z klasické neoliberální argumentace, jež byla charakterizovaná v teoretické části práce. ODS prosazovala snížení ceny práce, které obhajovala tím, že „[z]aměstnavatelé nyní nejsou dobře motivováni k tvorbě nových pracovních míst. Přestože v posledních letech došlo ke snížení odvodů na sociální zabezpečení, jsou u nás náklady práce stále velmi vysoké. A to i v porovnání s ostatními zeměmi EU. Chceme tak snížit pojistné, které platí zaměstnavatel za zaměstnance. Tím dojde ke snížení ceny práce a to motivuje zaměstnavatele k vytváření pracovních míst, sníží míru nezaměstnanosti a podpoří hospodářský růst. S tím, jak lidé přejdou ze sociální sítě do práce, sníží se i výdaje státu“ (ODS 2013: 11). Ke zlevnění ceny práce mělo podle této strany přispět rovněž nezvyšování minimální mzdy obhajované tím, že její zvyšování „je ve svém důsledku asociální. Zvyšuje neúměrně náklady firem, a tím i cenu práce nejvíce ohrožených skupin, kterým má údajně pomáhat: mladých lidí, lidí s nižším vzděláním nebo pracujících na částečné úvazky“ (ODS 2013: 12). Na snahu o „zlevnění ceny práce“ navazovala ODS bodem, kterým de facto adorovala flexploataci pracujících a usilovala o zvýhodnění dohod o provedení práce. To vysvětlovala tím, že „[f]irmy v dnešní době očekávají díky počínajícímu hospodářskému oživení nárůst zakázek. Aby na něj mohly reagovat a rychle a flexibilněji zaměstnat lidi, navrhuje ztraktivnější dohody o provedení práce. Chceme rozšířit počet hodin, které je možné touto formou ročně odpracovat, z 300 na 500 hodin a zvýšit limit částky, ze které se odvádí sociální pojištění, na 20 tisíc Kč“ (ODS 2013: 11). Další flexpolatační argumentace se týkala toho, že ODS odmítá „socialistické plány na tvorbu „umělých“ pracovních míst z dotačních titulů. Jsme přesvědčeni, že taková místa musí být vytvářena na trhu práce aktivitou a podnikavostí mladých lidí a motivací firem takové lidi do svých pracovních kolektivů přijímat“ (ODS 2013: 13). K problematice vytváření pracovních míst se tato strana dále vyjadřuje tak, že stát „nesmí jejich tvorbě

---

¹⁰¹ Další sémantická produkce nebezpečí ze strany ODS nabírala formy politického vymezování se vůči politickým konkurentům. Takováto produkce hrozeb samozřejmě není z pohledu této disertační práce relevantní, ale pro úplnost ji uvádím na tomto místě. ODS deklarovala, že si je vědoma „nebezpečí, které naši zemi hrozí, pokud levice ovládne po Senátu a krajích i poslední místo v hierarchii státní moci v České republice, a to Poslaneckou sněmovnu. Jsme subjektem, který má největší šanci této nebezpečné situaci zabránit. Pokud sdílíte podobné obavy a preferujete svobodu před socialistickými experimenty nebo populistickým blouzněním a není Vám lhostejný osud naší země, dovolíme si Vás požádat o Vaši důvěru a Váš hlas v nadcházejících předčasných volbách“ (ODS 2013: 3).

bránit a musí ji všemožně podporovat. Jsme přesvědčeni, že pracovní trh musí být pružný, postavený na takovém zákoníku práce, který umožňuje podnikům rychle reagovat na příliv nových zakázek, ale také na jejich ubývání. Jen tak se nebudou zaměstnavatelé při současném začínajícím oživení ekonomiky bát nabírat nové pracovníky“ (ODS 2013: 11).

V programu ODS lze také identifikovat silnou argumentaci směřující k sociálnímu panopticismu, neboť tato strana deklarovala, že zavede „znovu status osoby se zdravotním znevýhodněním. Zpřísníme kontrolní mechanismy a fungování náhradního plnění“ (ODS 2013: 12). Rovněž prohlásila, že příjem sociální pomoci musí být pro její recipienty nevýhodný oproti práci (byť práci za stavu zmrazené minimální mzdy, či „podřadného“ pracovního poměru formou dohody o provedení práce). V souladu s tím tato strana hovořila o tom, že „[p]ravice chce lidem umožnit svobodně se rozhodnout, jak se budou starat o život svůj a svých blízkých. Zároveň trváme na tom, že stát musí aktivně a cíleně pomoci těm, kteří se o sebe nemohou postarat, ať už se jedná o opuštěné děti, zdravotně postižení či seniory. Maximum prostředků určených na sociální zabezpečení musí směřovat těm skutečně potřebným. Musíme změnit stav, kdy mnohé sociální dávky získávají ti, kteří je nepotřebují, nebo dokonce ti, pro které se staly lukrativním zdrojem obživy. Kvůli podobným případům se potom často nedostává peněz na pomoc těm nejslabším“ (ODS 2013: 14). V souladu s argumentací ostatních analyzovaných politických subjektů i ODS vnímala jako nejpalčivější problém v této oblasti vytěžování finančního kapitálu ze sociálně nejslabších skupin. V tomto smyslu se vyjadřovala tak, že [ž]ivení kšeftařů s ubytováním dávkami sociální podpory považujeme v současnosti za jeden z největších problémů v oblasti sociálního zabezpečení. Ubytovny, které parazitují na složité sociální situaci některých občanů, rostou jako houby po dešti. Chceme zásadně omezit prostředky tekoucí majitelům ubytoven. Tato forma bydlení musí být podporována pouze v krajním případě a prostředky na jedno lůžko v takových ubytovnách je nutné omezit na maximálně 1 tisíc Kč měsíčně. Nechceme stavět sociální byty a podporovat vytváření vyloučených lokalit“ (ODS 2013: 14).

Sociální panopticismus a popírání principu sociální pomoci „něco za nic“ diskurzivně produkovala tato strana také tvrzením, že nezaměstnaní musí pracovat pro společnost. K tomuto se ODS vyjadřovala v tom smyslu, že znovu zavede „veřejnou službu. Pracovat musí každý, kdo je 6 měsíců bez práce anebo se na zaměstnání nepřipravuje. Každý takový člověk, žádající o sociální dávky a schopný práce, odpracuje pro společnost 20 hodin týdně. Kdo odmítne pracovat, bude mít nárok pouze na existenční minimum. Veřejná služba musí být nyní upravena v zákoně způsobem, aby nebylo možné její zrušení Ústavním soudem, jak se to nedávno stalo“ (ODS 2013: 14). „Výplata dávek musí být vázána na dodržování jasných pravidel. Prosazujeme důsledné dodržování sociálního šetření, které jsme pomohli uzákonit. Především důslednou vazbu výplaty sociálních dávek na řádnou školní docházku dětí, výplatu všech účelově vázaných sociálních dávek přímo za službou – majiteli bytu na nájem a služby, zálohy na plyn do plynárny apod. Nemělo by tak docházet k tomu, že by dávka na bydlení byla použita na jiné účely“ (ODS 2013: 15). S tím souvisí již naznačené dělení na *deserving/undeserving poor*, které vystihuje deklarace, že ten „[k]do nepřijme práci nebo veřejnou službu nebo se nebude vzdělávat, bude odkázán pouze na existenční minimum. Specifická ochrana v sociální pomoci bez časového omezení

však patří lidem, kteří opravdu pracovat nemohou, tedy opuštěným dětem, lidem se zdravotním pojištěním a našim seniorům“ (ODS 2013: 14).

Obdobně jako ostatní politické strany i se rovněž ODS diskurzivně vymezuje proti problematice zlovůle exekutorů, kdy hovoří o tom, že „[d]íky snížení odměn exekutorů, které Občanská demokratická strana prosadila, se podařilo v letošním roce snížit počet exekucí o třetinu. Činnost exekutorů na jednu stranu zvýšila vymahatelnost práva u nás, na druhou stranu se ovšem excesy exekutorů staly vážným společenským problémem. ODS bude i nadále dbát na zajištění přísného dohledu nad činností exekutorů. Malé dluhy nesmí přerůst do neřešitelných závazků“ (ODS 2013: 23).

***

Na předposledním místě se umístil politický subjekt Úsvit přímé demokracie, a proto se nyní zaměřím na jeho volební program v úrovni disurzivní produkce dispozitivu penální legitimacy. Tato strana využívala asi nejsilnější delegitimizační argumentaci založenou na vymezování se vůči svým politickým konkurentům. Podle tohoto politického subjektu bude stát garantem „bezpečí a strážcem práva a svobody“ (Úsvit 2013). Zároveň tato strana deklarovala, že bude usilovat o „funkční, úsporný a demokratický stát, kde se občané dovolají svých práv a který od občanů žádá přiměřené povinnosti. Stát musí budovat udržitelný sociální, vzdělávací a zdravotní systém, chránit svobodu, rodinné hodnoty a bezpečí občanů“. S úsporností státního aparátu souvisí i to, že „[d]aně občanů nemohou sloužit na nehospodárné a nepotřebné projekty politických kmotrů a vlád a stranických sekretariátů. Budeme prosazovat snižování DPH a spotřební daně u pohonných hmot. U ostatních daní chceme moratorium na daňové změny po dobu tří let. Cílem je vytvořit stabilní ekonomické prostředí a podpořit poptávku na trhu“ (Úsvit 2013). Vymezování se proti politickým konkurentům je patrné i v prohlášení, že „[h]nutí Úsvit přímé demokracie žádá zásadní ústavní, politické a legislativní změny. Bez těchto změn nemá naše země ani její občané úspěšnou budoucnost. Musíme ukončit destrukci základních funkcí státu a rozkrádání daní jeho občanů. Považujeme za nutné ukončit demo-demokracii, ve které vládnou kmotrovské stranické mafie. Falešné hry politických stran na levici a pravici přivedly naši republiku do bludného kruhu ekonomické krize, hlubokých dluhů a vysokých daní. Musíme prosadit změny, které vrátí občanům důvěru v demokracii“ (Úsvit 2013). V souvislosti s tím toto hnutí deklarovalo, že bude „podporovat odborné a přitom hospodárné řízení veřejného sektoru. Nechceme tunelování školství, životního prostředí, zdravotnictví, bezpečnosti země a sociálních služeb drahými a nefunkčními projekty. Veřejný sektor musí sloužit občanům a ne k obohacování kmotrovských stranických mafií. Za korupci a rozkrádání veřejných prostředků musí následovat trest. Viníci musí být odhaleni, souzeni a přísně trestáni. Zde musí fungovat nezávislá policie, státní zastupitelství a soudy“ (Úsvit 2013). V souladu s dominantním diskurzivním paradigmatickým vymezování se proti exekutorské z vůli argumentovala tato strana tím, že bude „prosazovat přijetí zákona proti lichvě a legislativně znemožníme spekulativní exekuce majetku občanů na základě lichvářských půjček. Nikdo nemůže být takto připraven o bydlení a důstojnost. Exekuce musí respektovat základní občanská práva“ (Úsvit 2013).

Co se týče problematiky sociálních *policies*, tak toho hnutí argumentovalo tím, že nechce „drahý a nefunkční sociální systém, chceme systém podporující všechny slušné lidi – seniory, rodiny s dětmi, zdravotně postižené občany i děti ohrožené bídou. Je pro nás nepřijatelné dál tolerovat systém, kde vzniká vrstva lidí, kteří nemají zájem pracovat, neznají slova jako povinnost a odpovědnost a terorizují své okolí kriminalitou. Na druhé straně tento systém šikanuje a ponižuje řádné občany, kteří se ocitli v nouzi. Jsme proti pozitivní diskriminaci. Prosadíme zpřísnění podmínek sociální pomoci. Podporu zaslouží pouze Ti, kteří vedou řádný život a řádně vychovávají děti. Zamezíme vyplácení neoprávněně vysokých podpor sociálního bydlení“ (Úsvit 2013). Kromě diskurzivní produkce dichotomie *deserving/undeserving poor* se tato strana vymezovala proti politice sociální inkluze, jež obhajovala následujícím způsobem (odpovídající logice využívání viktimizace dítěte zmíněné v teoretické části práce): „Chceme podporovat programy pro nadané děti a dát studentům prostor, aby se prosadili ve svých oborech. Odmítáme nucené sociální začleňování: kolik peněz na sociálně vyloučené, tolik peněz na nadané děti“ (Úsvit 2013). Hnutí Úsvit se stejně jako předcházející strany vymezovala proti extrakci ekonomického kapitálu ze sociálně nejslabších skupin obyvatelstva: „Konec zneužívání doplatku na bydlení, konec spekulantů s ubytovny. Chceme změnu zákona o pomoci v hmotné nouzi. V zákoně zastropujeme nájem podle cenové mapy nájemného MMR. Doplatek na bydlení by mohl být čerpán pouze při splnění hygienických a technických předpisů, jako například omezení počtu obyvatel v jednom bytě.“; „Už v minulém období jsme předložili novelu zákona o spotřebitelském úvěru. Chceme jasně stanovit, co je, a co není lichva. Toto odvětví je třeba regulovat, protože nejdeme proti slušným podnikatelům, ale proti podvodníkům a zlodějům“ (Úsvit 2013).

***

Poslední stranou, která se umístila v sedmičce stran postupujících z voleb do poslanecké sněmovny, byla KDU-ČSL, jejíž program bude analyzován ze stejných východisek jako programy ostatních politických subjektů. V souladu s neoliberální rétorikou se také tato strana chtěla zaměřit na „snížení provozních výdajů na výkon veřejné správy a budeme usilovat o omezení nepotřebné agendy státu. Stát musí šetřit na provozu, nikoliv na investicích“ (KDU-ČSL 2013: 4). S chodem státní správy souvisí i to, že „[p]okud něco v České republice opravdu nefunguje, pak je to státní správa. Neefektivní a zkorumpovaný stát je hlavní brzdou prosperity. Zasadíme se o schválení zákona o státní službě, který pomůže poctivým úředníkům, a o skončení nehorázných platů a odměn v polostátních a státních podnicích“. „Budeme bez kompromisů potírat korupci. Polovičatá řešení nepřinesou očekávaný výsledek. Budeme pro úplný zákaz anonymních akcí, povinná majetková přiznání nebo pro zřízení specializované protikorupční složky státního zastupitelství“ (KDU-ČSL 2013: 2).

K problematice bezpečnosti se tato politická strana vyjadřovala v několika dílčích liniích. První linie se týkala problematiky kriminality mládeže, k níž se KDU-ČSL vyjadřovala tak, že klade klíčový důraz „na sociální prevenci. Funkční rodina a její podpora jsou cestou ke snížení kriminality mládeže“. S tím souvisí i další prohlášení KDU-ČSL, že bude „důsledně aplikovat zákon o odpovědnosti mládeže za

protiprávní činy, který klade mimo jiné důraz na prevenci. Využijeme rezervy, které v praxi existují zejména v oblasti komunikace a spolupráce mezi příslušnými institucemi“ (KDU-ČSL 2013: 12). Druhou linií bylo diskurzivní propojování mezi socioekonomickým statusem jedinců a problematikou kriminality, což je opět v souladu s dispozitivem penální legitimacy. V bodu volebního programu nazvaném „Kriminalita sociálně slabých a vyloučených“ deklarovala tato strana, že bude „navrhovat a prosazovat: Komplexní výkon sociální politiky – podporu terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách. Potírání a komplikování podnikání na hraně a za hranou zákona – lichva, půjčky na vysoký úrok, zastavárny, herny. S tím souvisí i fenomén ubytoven za nadsazené nájemné – chceme ho řešit dlouhodobě projektovaným sociálním bydlením“ (KDU-ČSL 2013: 12). Třetí dílčí linií bylo vymezování se proti hrozbě ze strany politického extremismu a terorismu. KDU-ČSL se v tomto smyslu vyjadřovala tak, že „ČR se musí aktivně zapojovat do spolupráce demokratických států v boji s terorismem a podporovat protiteroristická opatření a nástroje vytvářené na úrovni EU a NATO. Státy podporující terorismus musí být mezinárodním společenstvím důsledněji izolovány a podrobeny adekvátním sankcím. Mezi islámskými duchovními autoritami působícími v Evropě a většinovou společností musí probíhat dialog. Zároveň je nutné trvat na tom, aby tyto autority teroristické útoky důsledně a jednoznačně odsuzovaly“ (KDU-ČSL 2013: 12).

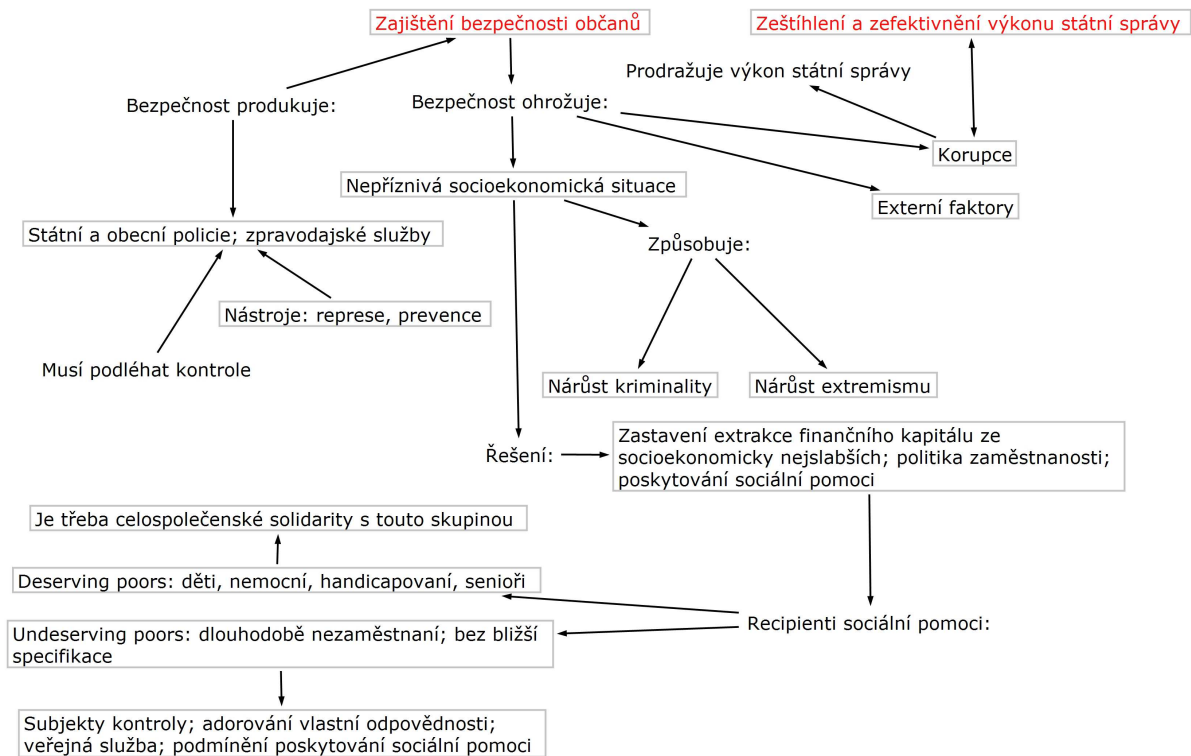
K problematice sociální politiky se tato strana stavěla v obdobném duchu jako předcházející subjekty. KDU-ČSL deklarovala, že je třeba „přestat trestat ty, kdo pracují, i jejich zaměstnavatele vysokými odvody. Práce se musí vyplácet, kdo pracuje, musí na tom být lépe, než kdyby žil ze sociálních dávek.“ S tím souvisí i tvrzení, že KDU-ČSL bude „důsledně prosazovat adresné vyplácení sociálních dávek a zamezení jejich zneužívání, speciálně příspěvku na bydlení“ (KDU-ČSL 2013: 2, 4). Odstranění zneužívání sociálních dávek na bydlení by mělo být řešeno „důsledně projektovaným sociálním bydlením“, které bude navázané „na jasná pravidla jeho přidělování“ (KDU-ČSL 2013: 5). Práci jako určitou formu motivačního diskurzu zdůrazňovala tato strana v tom, že slíbila prosazení toho, „aby u dlouhodobě nezaměstnaných byla podmínkou pro výplatu sociálních dávek ochota přijmout nabízenou práci. Osobám, které práci odmítnou, bude přiznána pouze podpora na úrovni existenčního minima“ (KDU-ČSL 2013: 5). Problematice nezaměstnanosti a nezaměstnatelnosti by mělo být obnoveno „aktivní politik[y] zaměstnanosti. Dnešní Úřady práce se proměnily pouze na výplatní místa a neplní roli aktivního poradce pro nezaměstnané“. (KDU-ČSL 2013: 5). Stejně jako ostatní politické strany se KDU-ČSL diskurzivně vymezovala vůči sociální popravě socioekonomicky nejslabších vrstev společnosti prostřednictvím exekucí. „Za alarmující považujeme situaci v oblasti nuceného výkonu rozhodnutí soudu. Represivním opatřením, jako je povinný prodej nemovitého majetku, je třeba předcházet osvětou v oblasti finanční gramotnosti a rozšířením sítě poradenských center. Skrze tyto nástroje bude možné předcházet části sociální likvidace těch nejchudších“ (KDU-ČSL 2013: 8). „Zastavíme podivné praktiky v exekucích. Už se nejedná o pouhé vymáhání dluhů, ale o důmyslný systém. Zaměříme se především na zamezení excesů v oblasti nákladů řízení a odměn advokátů a exekutorů.“ „Zvýšíme ochranu občanů před lichvou – zakážeme půjčky s úrokem nad 20 % RPSN“ (KDU-ČSL 2013: 5).

***

Z výše uvedeného je patrné, že v rámci diskurzivní produkce diskurzu penality ze strany relevantních politických aktérů je možné najít množství styčných bodů. Jejich syntézu zachycuje níže přiložené schéma. Dále je patrné, že v úrovni diskurzivní produkce těchto aktérů lze dojít ke značné shodě s teoretickým dispozitivem penální legitimacy.

Syntéza styčných bodů diskurzivní produkce penality u relevantních politických aktérů

Zpracováno autorem

Výše analyzovanou programatiku relevantních politických aktérů ve volbách v roce 2013 lze doplnit pohledem na Programové prohlášení Vlády České republiky (Vláda ČR 2014), které vzešlo z deliberace mezi ČSSD, ANO a KDU-ČSL. Programové prohlášení Vlády České republiky představuje průsečík programových deklarácí těchto aktérů a je možné ho vnímat jako přechodník mezi diskurzivní produkcí a diskurzivní praxí v oblasti analyzovaných politických aktérů. Stejně jako u jednotlivých politických subjektů se i zde pokusím identifikovat styčné body s dispozitivem penální legitimacy. Vláda ČR deklarovala, že bude usilovat o „[i]nventuru a rekonstrukci státu. Racionalizaci hospodaření státu [a] [o]dstranění všech forem plýtvání veřejnými prostředky“ (Vláda ČR 2014: 3, 4). V souladu s tím, co deklarovali jednotliví aktéři, jejichž výroky byly uvedeny výše, je i to, že vláda bude usilovat o „[n]esmlouvavý boj proti všem formám korupce, závažné hospodářské kriminalitě, lichvě, zneužívání exekucí a neférovým insolvencím“ (Vláda ČR 2014: 4). S tím souvisí to, že „[v]láda posílí dozor nad činností exekutorů s cílem zabránit zneužívání exekucí a vymáhání dluhů a zajistí, aby exekutor jako zástupce státu své

právo vykonával způsobem garantujícím jak práva věřitele, tak dlužníka. Náklady exekuce a odměna exekutora musí odpovídat jeho skutečnému výkonu“. (Vláda ČR 2014: 13). Dalším styčným bodem s teoretickým rámcem práce je i sémantický důraz na „[p]osílení parlamentní kontroly zpravodajských služeb. Vláda předloží návrh zákona, který stanoví rozsah a způsob kontroly zpravodajských služeb Parlamentem ČR. Zákon bude vycházet ze zásady, že parlamentní kontrole musí podléhat všechny zpravodajské služby České republiky“ (Vláda ČR 2014: 4). „V reakci na nedávný vývoj a události vidíme potřebu změny v mechanismech kontroly zpravodajských služeb, kde se ukázaly nedostatečné možnosti parlamentních kontrolních orgánů. Prozkoumáme zahraniční zkušenosti s působením od parlamentu odvozeného občanského kontrolního orgánu složeného z důvěryhodných, bezpečnostně prověřených a veřejně respektovaných občanů, který by mohl doplnit dosavadní kontrolní mechanismy a provést i kontrolu vnitřní činnosti zpravodajských služeb a poskytnout informaci o tom, zda nedošlo k porušení zákona a zda služby konají podle svého poslání a zákonného určení“ (Vláda ČR 2014: 48). Ve svém prohlášení Vláda ČR také deklarovala, že „bude usilovat o vysoký standard ochrany lidských práv. Svobodu a rovnost každého člověka v důstojnosti i právech považuje vláda nejen za formální princip, ale i za závazek vytvářet podmínky pro důstojný a plnohodnotný život všech lidí v České republice“ (Vláda ČR 2014: 13).

Ve vztahu k problematice sociálních *policies* vláda deklarovala, že „[r]ozvine aktivní politiku zaměstnanosti se zaměřením na zvláště ohrožené skupiny, jako jsou ženy s malými dětmi, mladí lidé do 30 let, lidé v předdůchodovém věku, lidé s nízkou kvalifikací, lidé ohrožení sociálním vyloučením a lidé se zdravotním postižením. Zároveň zajistí efektivní kontroly v oblasti nelegální práce a v oblasti pracovněprávních vztahů (pracovních a mzdových podmínek)“ a „[o]bčan ohrožený na trhu práce bude definován způsobem, který v maximální možné míře omezí možnosti zneužití tohoto opatření“ (Vláda ČR 2014: 6, 7). Za jednu z priorit byla diskurzivně definována problematika boje „proti sociálnímu vyloučení. [Vláda bude] prosazovat provázané řešení sociálního bydlení a předcházení bezdomovectví, sociální pomoci a terénní práce, poskytování dávek státní sociální podpory a hmotné nouze, inkluzivního vzdělávání, politiky zaměstnanosti, boje proti zadlužování, bezplatné právní pomoci a poradenství, zabránění zneužívání sociálního systému, např. v podobě obchodu s chudobou v předražených ubytovnách“ a skončuje „s byznysem, který vytváří sociálně vyloučené lokality a zhoršuje bezpečnostní situaci v regionech“ (Vláda ČR 2014: 13, 48). Jak bylo řečeno v teoretické části, sociální napětí a adorování problematiky zneužívání sociální pomoci vede ze strany společnosti ke snižování celospolečenské solidarity a tolerance a je spojováno s nárůstem kriminality (srov. Rabušic a Sirovátka 1999). Ve vztahu k tomu vláda deklarovala, že „bude usilovat o vytvoření tolerantní společnosti. Bude důsledně vystupovat proti všem formám násilí a projevům rasové nesnášenlivosti jako například anticiganismu a antisemitismu“ (Vláda ČR 2014: 14). O vztahu mezi socioekonomickou situací a problematikou společenské solidarity dále vláda deklarovala, že „musí komplexně řešit napětí v sociálně citlivých lokalitách. Bude klást důraz na preventivní programy, úzkou komunikaci s místními samosprávami a na vybalancování prvků prevence a represe tak, aby se efektivně eliminovaly vzniku příčiny vzniku sociálních střetů“ (Vláda ČR 2014: 15). Vyvažování represe-prevence také rezonovalo v problematice kriminality. Zde vláda

deklarovala, že „považuje za výhodnější zaměření na prevenci, zejména v oblasti kriminality mladistvých. Při celkovém trendu poklesu kriminality, avšak v podmínkách nerovnoměrné úrovně bezpečnosti v různých regionech ČR, považujeme za významné koncentrovat preventivní aktivity v komplexních programech zejména do těchto regionů“ (Vláda ČR 2014: 49).

O problematice bezpečnosti bylo v programovém prohlášení vlády referováno v souladu s tím, co deklarovali její jednotliví aktéři. Vláda deklarovala, že „bude stabilizovat personální a ekonomickou situaci v bezpečnostních sborech“ a že bude „klást důraz na následující bezpečnostní oblasti: boj proti terorismu, extremismu, organizovanému zločinu, korupci a rasové nesnášenlivosti“ (Vláda ČR 2014: 14, 15). Ve vztahu k deklaratornímu boji proti extremismu Vláda ČR (2014: 49) zdůrazňovala, že uplatní „koncept tzv. bojovné (steibare) demokracie (částečně převzatý z Německa, země s hlubokou a bolestnou zkušeností s extremismem), který pouze pasivně nepřihlíží demontáži demokracie a tomu, jak extremisté usilují o omezení svobody druhých, avšak omezování vlastní svobody halasně označují jako „nedemokratické“.“ V kapitole koaliční smlouvy nesoucí název „Posílení vnitřní bezpečnosti země“ koaliční partneři hovořili o tom, že „považují ochranu života, zdraví občanů a jejich majetku za klíčovou prioritu své politiky. Důraz budeme klást na další zvyšování připravenosti a akceschopnosti všech bezpečnostních složek státu“ (Vláda ČR 2014: 48). S tím souvisí, že vláda nastartuje „nábor policistů s cílem získat kvalitní lidi a překonat generační a odbornou diskontinuitu v policejních sborech. Provedeme analýzu, která by se zabývala tzv. „policejní hustotou“, zejména obsazením či typizací základních organizačních článků služby pořádkové policie. Smyslem policejní práce a nábory nových policistů není tlumení důsledků neřešených sociálních či etnických konfliktů v exponovaných regionech, ale boj s kriminalitou a její prevence.“ Vedle státní policie je dalším důležitým aktérem při zajišťování bezpečnosti občanů policie městská, k jejíž činnosti se vláda vyjadřovala v tom smyslu, že provede „komplexní novelu zákona o obecní a městské policii. Obecní a městská policie by fakticky neměla nahrazovat funkci Policie ČR a měla by se více zaměřovat na bezpečnostní specifika měst a obcí“ (Vláda ČR 2014: 48). To, že státní aparáty nedovolí oslabení jejich monopolního práva na legitimní užití násilí (srov. Weber 1998: 247), sémanticky potvrdila vláda tím, že nepřipustí „aby zajištění bezpečnosti v naší zemi bylo postupně privatizováno. Soukromé bezpečnostní služby nemohou a nesmí nahrazovat činnost policie a policistů“ (Vláda ČR 2014: 48).

***

Podkapitolu věnovanou analýze programatiky politických aktérů lze uzavřít stručným kvantitativním ohlédnutím, které bude vycházet z výše analyzované datové základny. Ta je v této sekci rozšířena o data ze zdrojů ČSSD 2010a, 2010b, 2010c, 2010d, 2010e, 2011, nedatováno; KSČM 2010, 2014; KDU-ČSL 2014; ODS 2010, 2012, 2014a, 2014b; ANO 2014; TOP 09 2010, 2013b, 2014 a VV 2010. Navýšení objemu dat v tomto kvantitativním závěru vychází ze snahy o dosažení vyšší míry komplexnosti analýzy programatiky politických aktérů v České republice.

Níže jsou přiloženy *tag cloudové*¹⁰² ilustrace shrnující nejčastěji opakovaná slova v rámci analyzovaných datových baterií. Vzhledem k tomu, že se v této podkapitole pohybují na úrovni produkce diskurzu ze strany politických aktérů, považuji za vhodné přiložit grafické reprezentace nejčastěji využívaných slov, která byla využívána v navýšené datové baterii této podkapitoly a lze je tak v tomto významu považovat za stavební kameny diskurzivní produkce ze strany politických stran.

Tag cloud hnutí ANO:

Tag cloud ČSSD:

¹⁰² Grafické reprezentace byly zpracovány aplikací Voyant Tools při využití modifikace standardního českého slovníku.

Tag cloud TOP 09:

Tag cloud hnutí Úsvit přímé demokracie:

Tag cloud VV:

Tag cloud Programového prohlášení Vlády České republiky:

Grafické ilustrace stavebních kamenů diskurzivní produkce ze strany politických aktérů lze ještě v rámci tohoto doplňkového kvantitativního ohlednutí doplnit ilustrací vzájemného provázání jednotlivých kódovacích kategorií, které se vyskytovaly v rámci doplněné datové baterie. Z tohoto schématu je možné vyčíst sémantické propojování jednotlivých fenoménů. K největší míře překryvu dochází zejména mezi problematikou bezpečnosti a sociální exkluze (24); vztahu mezi policií a bezpečností (22); vztahu mezi policií a problematikou sociální exkluze (25); sociální exkluze a kriminality (30); policie a kriminality (17); potřebou prevence sociální exkluze (17) a vztahem mezi „sociální nepřizpůsobivostí“ a sociálním vyloučením (16). Ze vzájemného vztahu kódovacích kategorií v rámci analyzovaného výseku datového korpusu 2 lze také mimo jiné vyčíst diskurzivní kladení souvislosti mezi problematikou sociální exkluze a pravicového extremismu (11).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			6		12			2	12	22	9	24	
Extremismus													
Pravicový	6				2			2		6		11	
Levicový													
Kriminalita	12		2					8		17	5	30	4
Legitimita													
Neoliberalismus													
Nepřizpůsobiví	2		2		8					6		16	2
Ochrana	12									5	2	15	2
Policie	22		6		17			6	5		12	25	
Prevence	9				5					2		17	
Sociální vyloučení	24		11		30			16	15	25	17		7
Zneužívání sociálního systému					4			2	2			7	

V rámci následující podkapitoly budu postupovat stejným způsobem jako v této části textu věnované procesům diskurzivní produkce ze strany politických aktérů a zaměřím se na úlohu státních aparátů v produkci diskurzu penalty.

4. 1. 2. Role státních aparátů v procesu diskurzivní produkce penalty – nástroje a strategie

Z teoretické části práce a z předcházející kapitoly vyplývá, že v oblasti produkce bezpečnosti sehrávají dominantní roli složky státního aparátu. Z tohoto důvodu se zaměřím na to, jakým způsobem dochází na úrovni diskurzivní produkce ze strany těchto aktérů k tomu, že svými sebe prezentacemi vysílají směrem ke společnosti signál, že jsou garanty bezpečnosti. Dále budu věnovat pozornost tomu, jakými způsoby na úrovni diskurzivní produkce mocenské instituce přispívají ke konstrukci diskurzu penalty. V této části práce se budu věnovat analýze částí datového korpusu 2, jež se týkají složek státních aparátů sloužících jako producenti bezpečnosti. Konkrétně se zaměřím na analýzu sebe prezentací Bezpečnostní informační služby, již lze díky jejímu zaměření považovat za jednoho ze základních producentů referenčních bodů, vůči nimž se státní aparáty svojí činností vymezují a tím konstruují svůj obraz garanta bezpečnosti spořádaných občanů. Dále na sebe prezentace a oficiální dokumenty Ministerstva vnitra, které plní v procesu diskurzivní produkce diskurzu penalty obdobnou roli. Pozornost bude v této kapitole věnována také analýze oficiálních dokumentů a sebe prezentací Policie ČR, jako represivní složky státního aparátu, jež sehrává dominantní roli v procesech produkce bezpečnosti spořádaných občanů. Část věnovaná Policii ČR bude rozšířena o charakteristiku procesů utváření znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu. Ty mohou posloužit jako vhodná ilustrace konstrukce referenčních bodů za použití expertních institucí, jež v procesech tvorby diskurzu penalty sehrávají klíčovou roli (srov. Wacquant 2009b: 31).

Kritickou analýzu diskurzu penalty se zaměřením na roli státních aparátů na úrovni diskurzivní produkce považuji za vhodné začít pohledem na Bezpečnostní informační službu¹⁰³. Ta představuje zpravodajskou instituci „českého státu, která

---

¹⁰³ Data a z nich vycházející přímé citace a parafráze týkající se Bezpečnostní informační služby vycházejí z výšek datového korpusu 2, konkrétně z následujících datových baterií: www.bis.cz; <http://www.bis.cz/2010-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2010-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2011-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-3q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2012-4q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2013-1q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/2013-2q-zprava-extremismus.html>; <http://www.bis.cz/n/1998-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1996-a-1997.html>; <http://www.bis.cz/n/2000-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1998-a-1999.html>; <http://www.bis.cz/n/2001-06-01-vyrocnizprava-2000.html>; <http://www.bis.cz/n/2002-06-04-vyrocnizprava-2001.html>; <http://www.bis.cz/n/2004-06-01-vyrocnizprava-2003.html>; <http://www.bis.cz/n/2005-06-01-vyrocnizprava-2004.html>; <http://www.bis.cz/n/2006-09-01-vyrocnizprava-2005.html>; <http://www.bis.cz/n/2007-11-21-vyrocnizprava-2006.html>; <http://www.bis.cz/n/2008-09-25-vyrocnizprava-2007.html>; <http://www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocnizprava-2008.html>; <http://www.bis.cz/n/2010-06-16-vyrocnizprava-2009.html>; <http://www.bis.cz/n/2011-09-07-vyrocnizprava-2010.html>; <http://www.bis.cz/n/2012-08-22-vyrocnizprava-2011.html>; <http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocnizprava-2012.html>; <http://www.bis.cz/n/2014-10-27-vyrocnizprava-2013.html>; <http://www.bis.cz/jak-pracujeme.html>; <http://www.bis.cz/agenti.html>; <http://www.bis.cz/mezinarodni-spoluprace.html>; <http://www.bis.cz/zpravodajske-prostredky.html>; <http://www.bis.cz/kdo-jsme.html>; <http://www.bis.cz/poslani-zasady-kredo.html>; <http://www.bis.cz/kontrola-dohled.html>; <http://www.bis.cz/kontrolni-organ.html>; <http://www.bis.cz/vnitri-kontrola.html>; <http://www.bis.cz/inspekce.html>; <http://www.bis.cz/vnitri-bezpecnost.html>; <http://www.bis.cz/cim-se-zabyvame.html>; <http://www.bis.cz/terorismus.html>; <http://www.bis.cz/ekonomika.html>; <http://www.bis.cz/kontraspionaz.html>; <http://www.bis.cz/extremismus.html>;

působí uvnitř jeho území“ a prezentuje se jako instituce, jež je „přísně apolitická, slouží[cí] státu, nikoli politickým stranám, její vnitřní struktura je přehledná a dodržování lidských práv při výkonu zpravodajské činnosti kontroluje zvláštní orgán parlamentu.“ BIS představuje složku státního aparátu orientovanou na „získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky.“ Ve vztahu k tomu, že BIS se ve své činnosti zaměřuje na analýzu a vyhodnocování bezpečnostních rizik, ale nezasahuje do osobních svobod spořádaných občanů, deklaruje, že „každého občana ujišťuje: Pokud nejste terorista nebo špión, neohrožujete demokratický systém, bezpečnost a ekonomické zájmy státu, nevyzrazujete utajované informace, nepatříte k organizovanému zločinu, ani nejste v kontaktu s lidmi, kteří ve zmíněných oblastech nemají čisté svědomí, nemusíte se sebemenšího našeho zájmu o vaši osobu obávat.“ Ve vztahu ke spořádaným občanům tato instituce není jejich „nepřítelem, nesleduje [jejich] soukromý život ani politickou orientaci.“ Naopak apeluje na spořádané občany, neboť „se při své práci neobejde bez podpory občanů“ a „spoléhá a je vděčna každému, kdo jí pomohl – nebo pomáhá – při ochraně bezpečnosti, demokracie a svobody.“ Kromě spolupráce s občany využívá BIS i „otevřených zdrojů, je v kontaktu s policií a intenzivně komunikuje s domácími i zahraničními partnerskými organizacemi.“

Důraz na to, že tato instituce podléhá externím kontrolním mechanismům, představuje jedno z kritérií, které se objevovalo jak u politických aktérů, tak v teoretické části práce (srov. Agamben 1998, Barrow 1993). BIS se k této problematice vyjadřuje v tom smyslu, že kontrola její činnosti se „odehrává ve dvou rovinách – vnější a vnitřní. Vnější rovinu představuje kontrola vládou, která Službu řídí, a parlamentem. Vnitřní kontrola je svěřena interním mechanismům.“ Cílem dohledu nad fungováním této instituce „je zamezit aktivitám, které jsou neslučitelné s postavením a fungováním BIS, nepřipustit ohrožení její bezpečnosti, zneužití a únik informací, odhalovat porušování vnitřních předpisů a upozorňovat na případné nedostatky a chyby ve využívání prostředků v oblasti materiálního, technického a administrativního zázemí“ a „dohlížet, zda BIS při své práci neporušuje práva a svobody občanů.“

BIS se svoji činností podílí na „zachování ústavního pořádku, svrchovanosti, územní celistvos[tí] státu, veřejn[é] bezpečnost[i], ochran[ě] důležitých ekonomických a politických zájmů, výkon[u] činností státu, práva a svobody druhých a ochran[ě] života nebo zdraví osob“. Její pracovní náplní je „získává[ní], shromažďování a vyhodnocování informací] o rizicích ohrožujících bezpečnost a strategické zájmy České republiky“ a její zaměstnanci usilují o zamezení „aktivitám, které ohrožují bezpečnost, demokracii a ekonomické zájmy státu, o pomoc v boji proti terorismu a organizovanému zločinu.“ V charakteristice účelu této instituce logicky hraje dominantní roli problematika bezpečnosti. BIS se podle svých sebe prezentací zaměřuje na zabezpečování informací „o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky[;] o zpravodajských službách cizí moci[;] o činnostech ohrožujících státní a služební tajemství[;] o činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost nebo významné

ekonomické zájmy České republiky[;] týkající se organizovaného zločinu a terorismu.“ Tato složka státního aparátu deklaruje, že jejím hlavním „[p]osláním [...] je chránit stát – a v důsledku každého občana – před nejzávažnějšími anticivilizačními riziky“, čehož dosahuje tím, že „odhaluje, popisuje, hodnotí a otupuje rizika v předstihu.“

Mezi hlavní referenční body, jež jsou diskurzivně produkovány ze strany této složky státního aparátu, je možné zařadit organizovaný zločin¹⁰⁴ patřící „mezi nejnebezpečnější společenské jevy“, k jehož nejnebezpečnějším rysům patří „korupce ve všech svých projevech¹⁰⁵“; terorismus vnímaný jako hrozba, která „může ovlivnit ve velmi krátké době bezpečnost v kterémkoli státě“ a politický extremismus, jenž je podle BIS založený na „odmítání demokratických principů, odmítání lidských a občanských práv (resp. jejich uplatnění jen pro určité privilegované skupiny), odmítání politické plurality, nacionalism[u], rasismu. Tyto základní postoje jsou společné pro většinu skupin z obou stran extremistického spektra, tj. jak pro extrémní levici, tak pro extrémní pravici.“ Výše zmíněné fenomény jsou označovány za „nežádoucí, resp. nebezpečné [...] jelikož] působí – až již přímo nebo v dlouhodobém důsledku – destruktivně na stávající demokratický politicko-ekonomický systém.“ BIS se prostřednictvím svých sebe prezentací profiluje jako složka státního aparátu, která slouží nejen k ochraně bezpečnosti spořádaných občanů, ale i normativního řádu jako celku, čímž v souladu s dispozitivem penální legitimacy produkuje diskurz, jenž může mít posilující efekt na legitimitu státních aparátů (srov. např. Bauman 2004: 63, Beetham 1991: 139, Foucault 2005: 147; 2009b: 70 nebo Ruggiero 2006: 52).

Ve vztahu k problematice bezpečnosti rezonuje v části datového korpusu 2 vztaženého k Bezpečnostní informační službě nejvíce téma politického extremismu a radikalismu. Při klasifikaci politického extremismu vychází BIS z klasického dělení na pravicový a levicový (srov. Mareš 2003, Sunstein 2009). Za projevy politického extremismu BIS považuje takové aktivity, jež „jsou protisystémové, to znamená, že přímo nebo ve svém důsledku ohrožují demokratické základy státu (zejména jeho ústavní uspořádání, chráněné hodnoty, deklarovaná lidská práva a občanské svobody; usilují o destabilizaci stávajícího demokratického politického a sociálně-ekonomického systému a jeho nahrazení systémem antagonistickým (totalitou, diktaturou, anarchií), přičemž vědomě působí proti stávajícímu systému destruktivně; za účelem dosažení cílů užívají všech dostupných prostředků, včetně těch, které jdou nad rámec právního státu, tj. těch, které jsou prosazovány a realizovány především neústavními nezákonnými metodami.“

O extremismu vycházejícím z levicové části ideologické škály se tato instituce vyjadřuje ve smyslu, že stoupenci tohoto názorového proudu „vycházejí z myšlenek marxismu-leninismu (trockismu) a usilují o revoluční změnu současného demokratického uspořádání ČR.“ Levicoví „extremisté nepáchají zatím násilné trestné činy, jejich zájem je zaměřen na získávání informací a ovlivňování výkonu státní správy, bezpečnostních složek, ekonomických a podnikatelských struktur.“ „Ohrožení bezpečnosti státu a bezpečnosti občanů představuje již základní cíl [těchto] skupin –

---

¹⁰⁴ Podrobně o problematice organizovaného zločinu v českém prostředí srov. Kupka a Šmíd 2011.

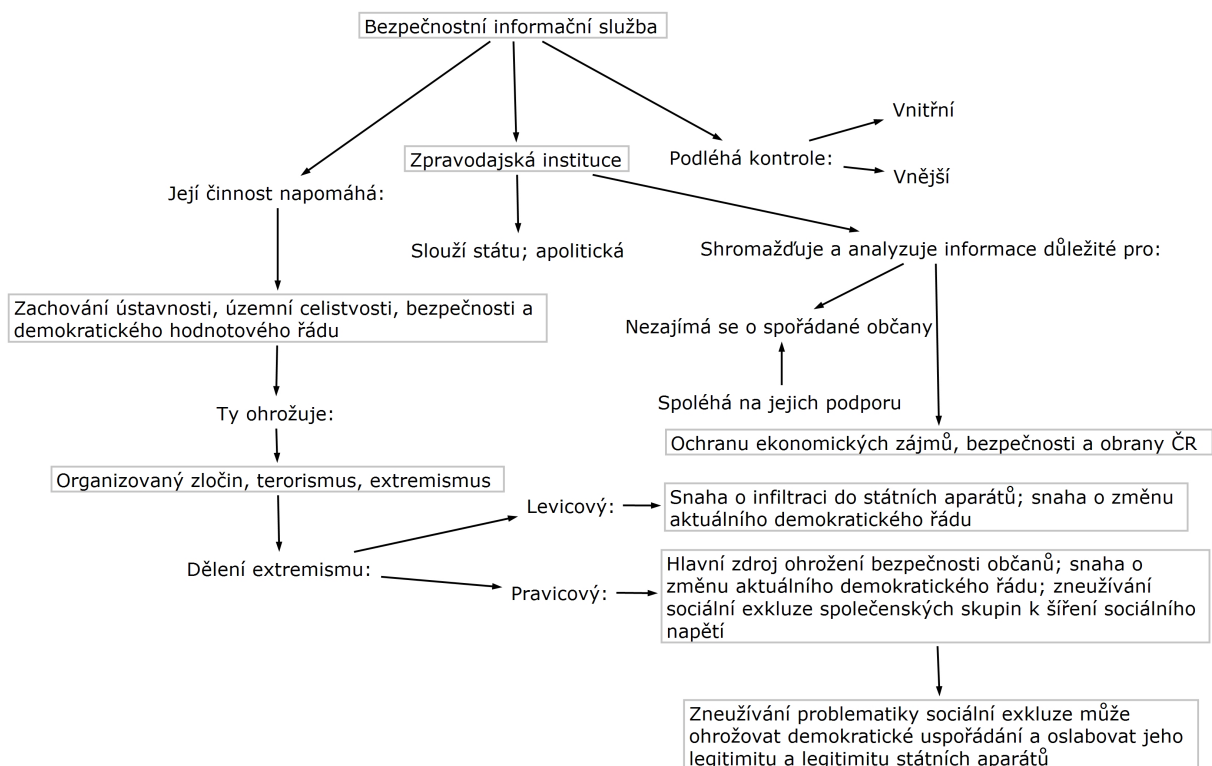
¹⁰⁵ O problematice korupce se BIS vyjadřovala v podobném duchu jako výše analyzované politické subjekty. Tato instituce deklarovala, že „[k]orupce a dysfunkce veřejných orgánů [je] úzce spojena s ohrožením legality a legitimacy výkonu veřejné moci“.

získání moci a konstituování nějaké formy autoritativního či totalitního režimu.“ „Přímým nebezpečím pro bezpečnost a suverenitu ČR a jejích občanů jsou také snahy těchto skupin o infiltraci státní správy, snahy o obnovu bývalé mocenské sféry Ruska ve střední a východní Evropě a zapojení ČR do těchto struktur.“ Další činností levicových extremistů je „boj proti příznivcům krajní pravice.“ Oproti pravicovým extremistům disponují extremisté z opačné části spektra „větším společenským kreditem, jsou více provázáni s běžnou občanskou společností, disponují lepšími možnostmi veřejné prezentace a jsou také více propojeni do státních struktur.“

Za větší zdroj potenciálního ohrožení je ze strany Bezpečnostní informační služby vnímán politický extremismus z opačného spektra ideologické škály, o němž tato instituce referuje tak, že „[h]lavním ohrožením bezpečnosti státu a jeho občanů nadále zůstává organizovaná protisystémová činnost pravicově extremistických organizací, na níž mají organizační a intelektuální podíl i osoby z jiných sociálních a věkových vrstev, než odkud pocházela většina původních skinheads“. Pravicoví extremisté „představují přímé a závažné ohrožení veřejného pořádku, zdraví, majetku a bezpečnosti občanů.“ Ze strany pravicových extremistů představují největší zdroj ohrožení veřejného pořádku „veřejné akce a protestní pochody [...], a to jak hlásanými názory či hesly, tak i možností vzájemného střetu s protifašistickými aktivisty.“ V souvislosti s tím hovoří BIS i o tom, že ze strany pravicových extremistů dochází ke zneužívání „problematiky sociálně nepřizpůsobivých skupin, zejména z romské komunity, a rostoucí[ho] sociální[ho] napětí v některých regionech.“ Posilování protiromských nálad a zneužívání sociálně vyloučených skupin obyvatelstva představuje podle BIS z dlouhodobé perspektivy výraznější problém „pro bezpečnost státu než sice extrémnější ale méně početné a relativně dobře zmapované skupinky pravicových extremistů. Frustrace běžných občanů pramenící z problematického soužití s některými zástupci romské menšiny a z neřešení této situace může kdykoli (v důsledku sebemenšího impulzu) vyústit nejen v radikálnější projevy a v podporu populistických či pravicově extremistických subjektů, které svoji vizi řešení problému „předkládají“, ale může vést i k eskalaci problému a zejména k nárůstu skepse a nedůvěry obyvatel vůči demokratickým principům ČR.“

Níže přikládám schéma shrnující hlavní body diskurzivní produkce diskurzu penalty ze strany Bezpečnostní informační služby. Stejně jako v předcházející podkapitole i zde využívám stručné kvantitativní reprezentace analyzované části datového korpusu ve formě jeho *tag cloudu* a schématu znázorňujícího vzájemnou propojenost kódovacích kategorií.

Diskurzivní produkce diskurzu penalty u Bezpečnostní informační služby

Zpracováno autorem

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Neprizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			84	30	20	17		6	599	191	38		4
Extremismus	114		160	160	36	18	5	43	21	133		19	3
Kriminalita	20		26	10				10	5	25		9	
Legitimita	17		9	9					11			2	
Neoliberalismus			2	3									
Neprizpůsobiví	6		34	9	10				8			6	2
Ochrana	599		21	5	11								2
Policie	191		100	33	25			8	50				
Prevence	38								17				
Sociální vyloučení			14	5	9	2		6					
Zneužívání sociálního systému	4		3					2	2				

***

Další složkou státního aparátu, které se budu v této podkapitole věnovat, je Policie ČR¹⁰⁶. Stejně jako u Bezpečnostní informační služby se i u této represivní složky státního aparátu zaměřím na to, jakými způsoby se v úrovni diskurzivní produkce profiluje jako instituce sloužící k ochraně bezpečnosti spořádaných občanů, a jaké referenční body sémanticky produkuje ve svých oficiálních dokumentech a sebe prezentacích. V závěru této části se budu věnovat pohledu na to, jakým způsobem dochází k tvorbě znaleckých posudků v oblasti politického extremismu. Ty je možné vnímat jako vhodný příklad procesu konstrukce diskurzu penalty.

S trochou nadsázky lze konstatovat, že hlavní poslání této složky státních aparátů vystihuje její heslo – Pomáhat a chránit. Ve svých sebe prezentacích Policie ČR deklaruje, že je „podřízena ministerstvu vnitra“ a představuje „jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor[, který] slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku, chránit veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti. Plní rovněž úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti“. Tyto úkoly jsou blíže specifikovány zákonem o Policii České republiky, a jedná se „zejména o úkoly v oblasti ochrany života, zdraví a majetku, odhalování a prevence trestných činů, zajišťování veřejného pořádku, boj proti terorismu a organizovanému zločinu.“ Pracovní náplní příslušníků policejního sboru tedy „je především chránit bezpečnost a pořádek ve společnosti, prosazovat zákonnost, chránit práva a svobody osob, preventivně působit proti trestné a jiné protiprávní činnosti a potírat ji, usilovat o trvalou podporu a důvěru veřejnosti“. PČR tedy stejně jako BIS sémanticky klade důraz na to, že její činnost je zaměřena na ochranu veřejnosti, která „má pro [ni] nezastupitelnou roli. Policie není vždy schopná vyšetřit nějaký případ jen sama o sobě. Technické vybavení a taktické zkušenosti jsou sice velmi důležité, ale klíčovou úlohu leckdy hraje právě veřejnost.“ „Spolupráce s veřejností je vždy důležitá a umožňuje policii rychle reagovat na vznikající nebezpečí.“

---

¹⁰⁶ Data a z nich vycházející přímé citace a parafráze týkající se Policie ČR vycházejí z výšek datového korpusu 2, konkrétně z následujících datových baterií: Policie ČR 2010, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, nedatováno1, nedatováno2; www.policie.cz; <http://www.policie.cz/clanek/mestske-reditelstvi-policie-plzen.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/sprava-zapadoceskeho-kraje-volna-mista-povolani-policista.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/co-je-korupce.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/informace-o-extremismu-dulezite-kontakty-a-informace.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/sekce-a-kancelare-kancelar-ombudsmana-ministerstva-vnitra.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/o-nas-policie-ceske-republiky-policie-ceske-republiky.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/policie-navenek-uniformy-uniformy.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>; <http://www.policie.cz/clanek/pomahame-druhym-je-projekt-policie-ceske-republiky.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/povinne-zverejnovane-informace-136591.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/system-vzdelavani-a-vycvik-policistu-39.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2008.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2009.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2010.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2011.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>; <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>; Posudek 1, 2, 3, 4.

Výše zmíněné poslání a fungování této složky státních aparátů je reifikováno v Etickém kodexu Policie České republiky, podle něhož jsou si příslušníci této instituce vědomi „svého poslání spočívajícího ve službě veřejnosti, založeného na úctě a respektu k lidským právům“. Tento kodex stanovuje za základní cíle Policie České republiky následující: „chránit bezpečnost a pořádek ve společnosti, prosazovat zákonnost, chránit práva a svobody osob, preventivně působit proti trestné a jiné protiprávní činnosti a potírat ji, usilovat o trvalou podporu a důvěru veřejnosti.“ Dle etického kodexu naplňuje PČR tyto cíle v souladu s hodnotami, jimiž jsou „profesionalita, nestrannost, odpovědnost, ohleduplnost, bezúhonnost.“ Etický kodex této represivní složky státního aparátu dále definuje její závazek vůči společnosti. Tímto závazkem je „prosazovat zákony přiměřenými prostředky s maximální snahou o spolupráci s veřejností, státními a nestátními institucemi[;] chovat se důstojně a důvěryhodně, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost[;] uplatňovat rovný a korektní přístup ke každé osobě bez rozdílu, v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony[;] při výkonu služby jednat taktně, korektně a vhodně uplatňovat princip volného uvážení[;] používat donucovacích prostředků pouze v souladu se zákonem; nikdy nezacházet s žádnou osobou krutě, nehumánně či ponižujícím způsobem[;] nést odpovědnost za každou osobu, která byla omezena Policií České republiky na osobní svobodě[;] zachovávat mlčenlivost o informacích zjištěných při služební činnosti[;] zásadně odmítat jakékoliv korupční jednání, netolerovat tuto protizákonnou činnost u jiných příslušníků Policie České republiky, odmítnout dary nebo jiné výhody, jejichž přijetím by mohlo dojít k ovlivnění výkonu služby[;] zásadně se vyhýbat jakémukoliv jednání, které by mohlo být střetem zájmů“. Důraz na profesionalitu a profesní zdatnost příslušníků této složky státních aparátů rezonuje i v důrazu na jejich vzdělávání. Filosofie policejního vzdělávání vychází z toho, že „policejní práce musí být vždy službou občanovi, založená na zákaznickém principu. [...] policista musí být nejen vysoce profesionální, kvalifikovaný, motivovaný, ale i disponující vysokým etickým standardem, vzdělávání policistů musí být založeno na kompetenčním přístupu, odpovědnost bezpečnostního sboru, který je povinen vytvářet mimo jiné podmínky pro soustavné vzdělávání a zdokonalování odborné způsobilosti policistů, osobní odpovědnost každého jednotlivce za odbornou připravenost k výkonu služby.“

Police při zajišťování výše zmíněných společenských funkcí využívá dvou základních nástrojů – represe a prevence. Diskurzivní zdůrazňování druhého nástroje lze ilustrovat na tom, že „[p]revence kriminality, spolupráce Policie ČR se zainteresovanými orgány a veřejností při zajišťování bezpečnosti a zejména při předcházení trestní činnosti není v policejní práci ničím novým. [...] Profesionální a zároveň k veřejnosti vstřícný výkon policejní práce, který se opírá o ochotu veřejnosti podílet se na věcech veřejných, se dnes jednotně označuje anglickým termínem *community policing*.“ Spolupráce Policie ČR s občanskou společností v rámci prevence společensky škodlivých fenoménů vychází „z následujících principů: Za bezpečnost a veřejný pořádek není odpovědná pouze policie, nýbrž celá veřejnost. Instituce a občané přijímají i díky tomuto policejnímu přístupu svůj díl odpovědnosti za kvalitu života v místě svého bydliště. Hodnoty aktivní občanské společnosti tak postupně nahrazují přetrvávající lhostejnost občanů k věcem veřejným. V okrsku

vykonává pěší hlídku stále stejný policista, který se stará o jeho bezpečnost (občan osobně zná svého policistu). Policie vede své partnery ke společnému řešení trestné činnosti a současně usiluje o eliminaci příčin jejího výskytu (prevence předchází represí). Policie pravidelně informuje veřejnost o bezpečnostní situaci a při plánování své činnosti bere pravidelně v úvahu potřeby a očekávání občanů vyjádřené pravidelnými průzkumy spokojenosti (policie je službou veřejnosti).“ Kromě posílení preventivní role policie je cílem tohoto přístupu i dosažení „jiného pohledu veřejnosti na policistu a celý policejní sbor. Pro celou řadu občanů je stále policie pouze nástrojem represe a na policistu se lidé často dívají pouze jako na představitele zákona vybaveného zbraní, obuškem a pokutovými bloky.“

Monopolní právo státních aparátů na legitimní využití fyzického násilí ze strany specializované, centralizované a disciplinované skupiny, jež je zřetelně odlišená a snadno identifikovatelná (Bourdieu 1998: 75, Tilly 2006: 201 a Weber 1998: 247), je zhmotněno v represivních nástrojích policie. Využívání represivních postupů je ze strany této instituce diskurzivně vymezeno tím, že při „zákroku je policista oprávněn použít za podmínek stanovených zákonem donucovací prostředek a zbraň, k jejichž používání byl vycvičen. Mezi donucovací prostředky patří například chvaty a údery, obušek, služební pes, zásahová výbuška nebo varovný výstřel. Při použití donucovacího prostředku policista dbá na to, aby nezpůsobil osobě újmu zřejmě nepřiměřenou povaze a nebezpečnosti jejího protiprávního jednání. Při použití zbraně je policista povinen dbát nutné opatrnosti, aby zejména neohrozil život jiných osob a co nejvíce šetřil život osoby, proti níž zákrok směřuje.“

Policie ČR zdůrazňuje, že „výkonem své funkce zajišťuje ochranu bezpečnosti osob, majetku a veřejného pořádku [a] předchází trestné činnosti“. „Z důvodu neustálé změny a kvalitativního vývoje na domácí i zahraniční kriminální scéně a s nutností reagovat na novodobá bezpečnostní rizika, jakými je např. terorismus nebo mezinárodní organizovaný zločin, [přijímá] policie nejrůznější opatření s cílem snižovat úroveň bezpečnostních rizik a dosahovat svého poslání.“ Kromě sémantického vymezování se proti terorismu a organizovanému zločinu (resp. kriminální činnosti obecně), lze za další referenční body této konstruované v procesu diskurzivní produkce označit fenomén korupce, jejíž výskyt „může ohrozit životaschopnost demokratických institucí a tržních ekonomik a zároveň bezpečnost státu, a to jak z hlediska vnitřní, tak i vnější bezpečnosti“. Stejně jako problematika korupce tak i další referenční bod Policie ČR představuje společensky potenciálně nebezpečný fenomén, jenž byl často zmiňován i u předcházejících analyzovaných aktérů. Jedná se o problematiku politického extremismu. Policie ČR ve vztahu k problematice politického extremismu využívá definici Ministerstva vnitra, podle níž politický extremismus označuje „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“. Politický extremismus podle této definice představuje potenciální zdroj ohrožení, neboť „[e]xtremistické postoje jsou způsobitelné přejít v aktivity, které působí, ať již přímo nebo v dlouhodobém důsledku, destruktivně na stávající demokratický politicko-ekonomický systém, tj. snaží se nahradit demokratický systém systémem nedemokratickým (totalitním nebo autoritářským režimem, diktaturou, anarchií)“. V prosazování těchto myšlenek využívají extremisté „tyto instrumenty: historický

revizionismus, sociální demagogii, aktivismus, podporu verbálního až fyzického násilí vůči oponentům a vůči apriori definovaným sociálním skupinám a konspirativní teorii.“ Policie stejně jako BIS využívá dělení extremismu na pravicový a levicový, ale dodává, že „[p]řestože v ideálním pravolevém modelu jsou levicový a pravicový extremismus protipóly, realita je komplikovanější, neboť svoji roli hraje sociálně kulturní a historický kontext, na jehož pozadí se projevy těchto ideálních typů manifestují.“ Při akceptaci tohoto klasického dělení politického extremismu se policie ve svých preventivních a represivních činnostech „zaměřuje na extremisty pravicové (inspirované a používající v první řadě nacionální, rasovou, etnickou zášť, sympatizující s historickým fašismem nebo nacismem) a levicové (motivované především záští sociální, třídní, antikulturní, sympatizující s historickým komunismem nebo anarchismem).“ Represivní postup vůči politickému extremismu a jeho diskurzivní produkce jako referenčního bodu vychází zejména z toho, že „[e]xtremisté: 1) Oslabují demokracii a mohou ji zničit. 2) Nerespektují koncept základních lidských práv. 3) Kazí České republice renomé v zahraničí. 4) Narušují veřejný pořádek (neplatí pro všechny druhy extremismu). 5) Cíleně šíří strach mezi skupinami lidí, které nezapadají do jejich ideologie (neplatí pro všechny druhy extremismu). 6) Stojí za násilnými činy z nenávisti, včetně vražd (neplatí pro všechny druhy extremismu). 7) V případě získání moci rozpoutají teror (neplatí pro všechny druhy extremismu). 8) Urážejí oběti totalitních režimů a oběti extremistické trestné činnosti (neplatí pro všechny druhy extremismu). 9) Zvládnutí extremistických akcí je nákladné. Vynaložené prostředky by bylo možné použít na skutečné a demokratické řešení problémů, které extremisté zneužívají ve své propagandě.“¹⁰⁷ Ve vztahu k problematice politického extremismu Policie ČR dále deklaruje¹⁰⁸, že „[p]omáhat a chránit jsou dvě hlavní zásady naší práce, které nás odlišují od militantních extremistů. Zatímco někteří extremisté používají násilí jako prostředek k dosažení svých mocenských ambicí, policie ho může využívat pouze k tomu, aby pomáhala a chránila slušné lidi. Zatímco militantní extremisti se nezděhají použít násilí kdykoli mu to přijde vhod, policista může použít násilí jen v zákonech přesně vymezených případech. Naším cílem je používat násilí co nejméně. A pokud už se k němu musíme uchýlit, tak jen proti skutečným agresorům. Ministerstvo vnitra a policie se snaží vychovávat profesionály, kteří tyto zásady dokáží naplňovat. Tedy policisty, kteří budou umět dobře zhodnotit situaci a správně a citlivě na ni reagovat.“

Stejně jako u Bezpečnostní informační služby i u Policie ČR je důležitá existence orgánů, které dohlíží na fungování této instituce. Stejně jako u BIS i zde jsou interní a externí kontrolní mechanismy a „[v] případě stížnosti na postup policie je možno kontaktovat Úřad vnitřní kontroly a v případě podezření z trestné činnosti policistů Generální inspekci bezpečnostních sborů.“

Před tím, než se zaměřím na ilustraci procesu tvorby diskurzu penality na příkladu znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu, stejně jako u předcházející složky státního aparátu i zde přikládám schéma zachycující proces diskurzivní produkce naplňující charakteristiky dispozitivu penální legitimacy,

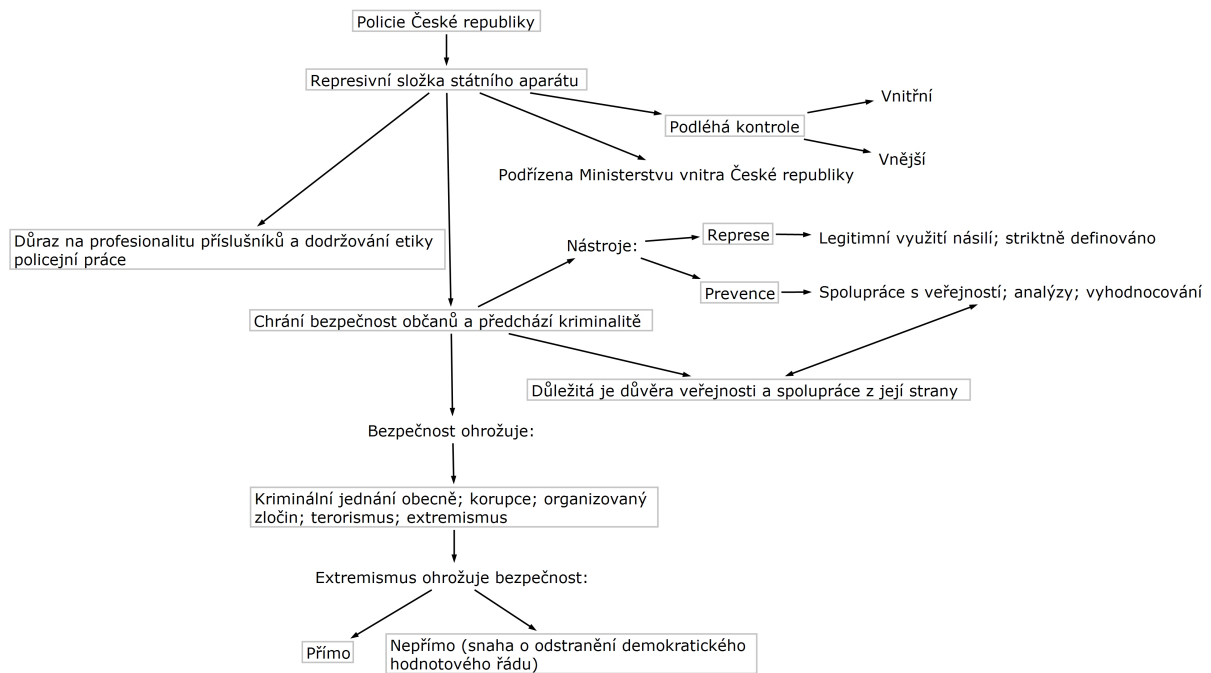
¹⁰⁷ Výše uvedená charakteristika politického extremismu a radikalismu se shoduje s tím, co o této problematice deklaruje Ministerstvo vnitra České republiky.

¹⁰⁸ Tento výrok lze interpretovat jednak jako argumentační strategii potvrzující konstrukci referenčních bodů politického extremismu. Dále je možné tuto argumentaci vnímat jako strategii založenou na argumentaci kontrastem, jež podtrhuje striktní úpravu možnosti využití legitimního násilí ze strany příslušníků policie.

dále pak *tag cloud*ovou reprezentaci stavebních kamenů diskurzu penalty ze strany Policie ČR a schéma ilustrující vzájemnou provázanost kódovacích kategorií.

Diskurzivní produkce diskurzu penalty u Policie České republiky

Zpracováno autorem

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřípůsobiví	Ochrana	Police	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			6	6	12				35	116	21		
Extremismus													
Pravicový		6		8	7				4	5			
Levicový		6		8	5				4	2			
Kriminalita		12		7	5				5	21	4		
Legitimita													
Neoliberalismus													
Nepřípůsobiví													
Ochrana	35		4	4	5					62	8		
Police	116		5	2	21						52		
Prevence		21			4				8	52			
Sociální vyloučení													
Zneužívání sociálního systému													

***

Tvorbu znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu lze nahlížet jako příklad procesu diskurzivní produkce diskurzu penalit, na němž se podílejí jedinci a instituce disponující statusem expertního vědění v této oblasti. Tento status je důležitý v procesech diskurzivního utváření referenčních bodů státních aparátů (srov. Wacquant 2009b: 39). Soudní systém využívající posudků v této oblasti představuje kvintesenciální formu symbolické moci, „která prostřednictvím svého efektu produkuje legitimitu společenského uspořádání, a o které se lze jen těžko domnívat, že znevýhodňuje dominantní moc“ (Nociar 2015: 73). Ve vztahu této problematiky k české společnosti hovoří Miroslav Mareš¹⁰⁹ o tom, že se „sociální vědy a právo dostaly do specifické interakce v souvislosti s institutem soudního znalectví, a to především v oblasti protiextremistického působení státu. V této velmi citlivé oblasti z hlediska demokracie a represe došlo i k řadě více či méně kontroverzních událostí a procesů, které výrazně ovlivnily výslednou podobu státní protiextremistické politiky“ (2015: 69). Vytvoření instituce soudních znalců a jejich diskurzivní produkce v oblasti politického extremismu tak v určitém smyslu vede k částečné delegaci trestní moci na jejich rámě (Nociar 2015: 73). Úloha expertního vědění v procesu diskurzivní produkce extremismu jakožto referenčního bodu státních aparátů je založena na odborném příspěvku „k důkladnějšímu poznání skutkového stavu v různých oblastech práva, z hlediska extremistických deliktů pak v důkazním řízení ve správním a trestním řízení. Jeho podstatou je zprostředkovat odborné poznatky, které nejsou známy běžným účastníkům právních vztahů soudního řízení a které jsou přitom podstatné pro rozhodnutí v právních vztazích a v soudním řízení.“ (Mareš 2015: 70). Činnost soudního znalce v České republice mohou vykonávat jedinci a instituce zapsané v seznamu Ministerstva spravedlnosti a podle české právní tradice je kladen „důraz na odbornou způsobilost a nepodjatost znalce a na jeho roli coby „dodavatele“ informací a znalostí, které jiní účastníci řízení nemají.“ (Mareš 2015: 72). K samotné praxi soudního znalectví v oblasti politického extremismu v českém kontextu dodává Mareš (2015: 76) to, že na „základě právních předpokladů a obecného vymezení sociálních věd, resp. politologie a příbuzných oborů, by bylo možné se domnívat, že budou soudně využívány poznatky sociálních věd získané na základě metodologie a teorie těchto věd. Pokud je sociálněvědní metodologie aplikována, je to v zásadě nadbytečné a kontroverzní [...]. V realitě však dominují dotazy na celkovou charakteristiku jevu, který souvisí s probíhajícím řízením, tedy např. na charakteristiku organizace, symbolu, knihy, CD nosiče apod. Znalci mnohdy nejsou kladeny otázky zaměřené na konkrétní problémy, na které orgán činný v trestním řízení narazí, ale paušálně jsou předkládány k posouzení např. krabice se zabavenými CD, kompletní zálohované internetové stránky apod. Znalec v zásadě doplňuje důkazy, které je možné obstarat jiným způsobem [...]. Časté je dotazování se na notoriety, které by měly být známy každému vysokoškolsky vzdělanému člověku, např. na význam hákového kříže nebo na pozdrav „Sieg Heil“. Znalec přitom nemůže posuzovat úmysl pachatele či společenskou nebezpečnost jeho jednání, což je plně záležitostí soudu. V některých případech jsou však posuzovány symboly, výrazy či jiné atributy extremismu, které nejsou obecně známy.“

---

¹⁰⁹ Jakožto jeden z odborníků na extremismus v českém sociálně vědním prostředí.

Z pohledu mé zkušenosti s tvorbou znaleckých posudků v této oblasti se musím ztotožnit s Marešovou argumentací. Jeho kritiku týkající se formulace otázek kladených znalci k zodpovězení lze ilustrovat otázkami, na které jsem musel v posudcích vypracovat odpovědi¹¹⁰. Z těchto otázek je patrné, že úloha „expertního sociálněvědního poznání“ je ve znaleckých posudcích v této oblasti redukována do podoby interpretace mnohdy triviálních faktů. Znalosti z pole sociální vědy jsou v tvorbě znaleckých posudků omezeny na charakteristiku současných (případně v minulosti fungujících) extremistických subjektů, jimi využívaných symbolů a jejich působnosti. Proces tvorby posudků měl u mé zkušenosti podobné schéma – zadavatel posudku požadoval odpovědi na jím formulované otázky. Jako podklady pro jejich vypracování sloužily podkladové materiály spočívající v souhrnu fotografií a materiálů pořízených při domovních prohlídkách (zejména u posudku 1 se jednalo o cca 300

---

¹¹⁰ „Můžete podrobně vysvětlit vznik, působnost a aktivity neregistrovaného hnutí Resistance Women Unity?“, „Jaké ideové proudy, či hnutí ovlivnily podobu, charakter působení a aktivity neregistrovaného hnutí Resistance Women Unity?“, „Je neregistrované hnutí Resistance Women Unity založeno, alespoň zčásti, na myšlenkách rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.?“, „Existuje, či existovalo propojení mezi neregistrovaným neonacistickým hnutím Národní odpor a neregistrovaným hnutím Resistance Women Unity a o jaké propojení se jedná.“, „Obsahují internetové stránky neregistrovaného hnutí Resistance Women Unity [...] články, dokumenty, propagační či jiné materiály, které obsahují otevřenou nebo skrytou symboliku související s aktivitami dříve nebo nyní existujících hnutí, jejichž ideová náplň se zakládá, alespoň zčásti, na myšlenkách rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.?“, „Jakou činnost a aktivitu vyvíjí neregistrované hnutí Resistance Women Unity a její jednotlivé členky v současné době?“, „Obsahují předložené předměty zajištěné a zadokumentované při domovních prohlídkách provedených u výše uvedených obviněných otevřenou nebo skrytou symboliku související s aktivitami dříve nebo nyní existujících hnutí, jejichž ideová náplň se zakládá, alespoň zčásti na myšlenkách rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.“, „Co představují uvedené symboly? Užívá tyto symboly nějaká současná organizace, či hnutí? O jaké symboly a jaká hnutí se jedná? Proč tyto symboly užívají?“, „Lze užít předměty předložené ke znaleckému zkoumání k propagaci dříve či nyní existujících hnutí, jejichž ideová náplň se zakládá, alespoň zčásti, na myšlenkách rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.?“, „Je možno, vzhledem k charakteru a množství předmětů předložených ke zkoumání bez dalšího konstatovat, že jsou tyto předměty určeny výhradně k užití skupinami příznivců vojenské historie?“, „Uveďte případné další relevantní okolnosti k věci zjištěné při znaleckém zkoumání.“ (Posudek 1); „Zda a do jaké míry je předložený materiál otevřenou propagací myšlenek rasové výlučnosti, nesnášenlivosti a zášti k jinému národu, národnostní menšině, etniku či jiné rasově odlišné skupině obyvatel.“, „Zda předložený materiál jako celek nebo jeho dílčí část jsou způsobilé vzbudit u určité skupiny obyvatel nenávisť, zášť či jiný negativní emocionální vztah k jinému národu, národnosti, etniku či jiné skupině obyvatel.“, „U které věkové skupiny obyvatel je předložený materiál způsobilý vyvolat negativní postoje a emoce k jiné rasové, národnostně, etnicky či jinak odlišné skupině obyvatel.“, „Zda a do jaké míry je předložený materiál způsobilý negativně ovlivnit myšlení, jednání a postoje veřejnosti a za jakých podmínek.“, „Zda předložený materiál otevřeně nebo skrytě vyjadřuje rasový motiv nebo myšlenky rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.“, „Je občanské sdružení W.P.E.P. – Evropsí patrioti založeno, alespoň zčásti na myšlenkách rasismu, xenofobie, antisemitismu, nacismu, neonacismu apod.“ (Posudek 2); „Posuďte, jaký význam má projev „Sieg Heil“ s šikmo zdviženou pravou rukou nad úroveň ramen a jak lze tento projev chápat.“, „Vyjádřete se k symbolice tohoto projevu.“, „Uveďte, jaký je ideový základ tohoto projevu a co jím bylo projevováno.“, „Vyjádřete se, zda je tento projev používán i v současnosti a kým.“ (Posudek 3); „Sdělte, zda v současnosti v České republice existují nějaká hnutí, jejichž činnost, ideologie a programové cíle, případně způsoby směřující k dosažení těchto cílů, navazují na činnost a ideologii totalitní Komunistické strany Československa. Je některé (některá) z těchto hnutí možno označit za extremistická?“, „Pokud máte k dispozici stanovky takového (takových) hnutí či sdružení, tyto přiložte ke znaleckému posudku.“, „V případě existence hnutí popsaných v bodě 1) uveďte: a)“ zda tato hnutí užívají ve svých projevech témata, či zda jinak pracují s tématy, ve kterých zpochybňují, že komunistický režim perzekvoval občany, které rovněž popravoval, vraždil a žalářoval je ve věznicích a táborech nucených prací, při vyšetřování a v době žalářování vůči nim používal brutální metody včetně fyzického a psychického mučení a vystavování nelidským útrapám.“ b) „jakým způsobem se výše uvedená hnutí staví k otázce okupace území tehdejší ČSSR od roku 1968 vojsky Varšavské smlouvy, zejména Sovětské armády, tedy zejména zda tato hnutí okupaci schvalují.“ c) „jakým způsobem se staví k osobám bývalých vrcholných úředníků ČSSR a vrcholných politiků KSČ“ (Posudek 4).

stran doprovodných přílohových materiálů), záloh oficiálních internetových stránek (posudek 1 a 2), případně o kopie protokolů z výslechů podezřelých a oznamovatelů trestné činnosti (posudek 4). V souladu s kritikou formulace otázek je možné ještě odkázat na normativně zabarvené stanovení některých otázek u posudku 4. Zapojení expertního sociálněvědního poznání do procesu diskurzivní produkce referenčních bodů státních orgánů může vycházet ze „zvýšení potřeby legitimizace důkazů v trestním a později i správním řízení“ (Mareš 2015: 80).

Legitimizace důkazů propojená s expertností těch, kteří je znalecky interpretují, je jedním z projevů důležitého postavení expertního vědění v procesech tvorby referenčních bodů státních aparátů (srov. Wacquant 2009b: 39). Zpochybňování expertnosti a nestrannosti soudních znalců je častým argumentem, jenž je využíván ze strany jejich obhájců. Mareš (2015: 79) v těchto případech rozlišuje tři základní argumentační strategie snažící se o delegitimizaci výsledků znaleckého zkoumání: „1. jednání či vyjadřování znalců bez přímé vazby na případ, typicky námitky vůči Ivo Svobodovi¹¹¹ za jeho mediální vyjádření vůči extremistům, které označil za „stupidní deprivovaná hovada“ (soud v jednom případě námitku podjatosti akceptoval); 2. údajná ekonomická závislost znalců na orgánech činných v trestním řízení, což má údajně ovlivňovat jejich nezávislost, případně údajné předražování posudků (dosud není známo, že by této námitce bylo vyhověno); 3. původ znalců, který podle kritiků neumožňuje jejich objektivitu.“ V praxi jsem se setkal s další námitkou, jež byla vedena právě ve snaze delegitimizovat expertní vědění zprostředkované znaleckým posudkem. Kritika (respektive obhajoba trestně stíhaných) cílila na to, že já (a kolega, který se mnou posudky 1 a 2 vypracovával) disponuji pouze magisterským vysokoškolským titulem, a z tohoto důvodu tak nemohu disponovat vědění potřebným pro výše uvedenou interpretaci příložených materiálů¹¹².

Z pohledu teoretického rámce disertační práce je možné interpretovat proces zadávání a vypracovávání znaleckých posudků v oblasti politického extremismu jako jednu z praktik, jimiž státní aparáty diskurzivně vytvářejí své referenční body za použití expertního vědění. To je v tomto případě reifikováno znaleckou doložkou soudního znalce/znaleckého ústavu. Zodpovězení otázek, jejichž charakter je naznačen v poznámce pod čarou, nevyžaduje (a kvůli srozumitelnosti a jasnosti posudku často i popírá) dle mého soudu poznání a způsob práce sociálního vědce. Složky státního aparátu disponují vlastními kapacitami na zodpovězení těchto otázek, ale nedisponují potřebným „puncem vědeckosti a nestrannosti“ ve formě znalecké doložky. Z tohoto důvodu je tak tento proces delegován nejčastěji do akademické sféry, která mu tento potřebný punc dodává. V podobném duchu argumentuje i Mareš (2015: 80) tvrdící, že sociálně vědní aspekty (metodologie, etika apod.) doposud výrazněji ve veřejném diskurzu tematizovány nebyly [...]. Z hlediska výzev do budoucnosti se s ohledem na dosavadní realitu jeví jako podstatné, aby sociální vědy nenahrazovaly obstarávání důkazních prostředků jinými, z hlediska práva vhodnějšími postupy. Orgány v trestním i správním řízení by neměly po znalcích vyžadovat notoriety a měly by je využívat způsobem, který odpovídá možnostem politologie a ostatních sociálních věd. V zásadě je tedy vhodné, aby význam sociálněvědního znalectví v oblasti extremismu oproti

---

¹¹¹ Bývalý soudní znalec v oblasti politického extremismu a radikalismu. Pozn. moje.

¹¹² Což je samozřejmě zcela legitimní argument vznesený obhajobou ve snaze o delegitimizaci znaleckých posudků.

předchozímu a současnému stavu poklesl.“ Nutnost snížení míry zapojení „expertního vědění“ v oblasti diskurzivní produkce diskurzu penalty ve vazbě na politický extremismus vychází i z toho, že všechny znalecké posudky v této oblasti jsou vždy subjektivní¹¹³. Podle Nociara (2015: 73-74) vychází tato subjektivita z toho, že „mnozí autoři přijímají neexistenci konsenzu na tom, jak [charakterizovat extremismus]. Politický extremismus tak může být ztotožňovaný s antisystémovostí, antidemokratickým aspektem, antitezí k demokratickému ústavnímu státu. V závislosti od rámce, vůči kterému se extremismus vymezí, závisí potom také to, kdo je za extremistu označený.“

***

Poslední složkou státních aparátů, jejíž úloha v diskurzivní produkci diskurzu penalty bude z této podkapitole analyzována, je Ministerstvo vnitra České republiky¹¹⁴. V oficiálních dokumentech a svých sebe prezentacích definuje tato instituce šest základních hrozeb, které mají potenciál k tomu, aby ohrozily bezpečnost spořádaných občanů, případně státu jako celku. Tyto hrozby řadí Ministerstvo vnitra do následujících oblastí: „terorismus; organizovaný zločin; kybernetické hrozby; extremismus; bezpečnost civilního letectví; korupce“. První z hrozeb – terorismus –,

¹¹³ Což jde proti logice instituce soudního znalectví, které má produkovat expertní vědění v přísně pozitivistickém smyslu – tedy „objektivní“ a nenormativně zatížené vědění, což je samozřejmě na poli sociálních věd vyloučeno (při tomto tvrzení vycházím z pozic postpozitivismu).

¹¹⁴ Data a z nich vycházející přímé citace a parafráze týkající se Bezpečnostní informační služby vycházejí z výšek datového korpusu 2, konkrétně z následujících datových baterií: MVČR 2002, 2003a, 2003b, 2004a, 2004b, 2005a, 2005b, 2005c, 2006, 2007a, 2007b, 2007c, 2008a, 2008b, 2008c, 2008d, 2009a, 2009b, 2009c, 2009d, 2009e, 2009f, 2009g, 2009h, 2010a, 2010b, 2010c, 2010d, 2010e, 2010f, 2010g, 2011a, 2011b, 2011c, 2011d, 2011e, 2011f, 2011g, 2011h, 2011i, 2011j, 2011k, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2013a, 2013b, 2013c, 2013d, 2013e, 2013f, 2013g, 2013h, 2013i, 2014a, 2014b, 2014c, 2014d, 2014e, 2014f, 2014g, 2014h, nedatováno1, nedatováno2, nedatováno3; www.mvcr.cz/; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-terorismus-casto-kladene-otazky.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-dotazy-strategie-cr-od-roku-2013.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/trestne-pravni-uprava-terorismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-konference-kyberneticke-vyzvy-a-hrozby-cyber-a-vplyvajici-doporuceni-aktualizovano-67171.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-bezpecnostnich-hrozeb.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-projektu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/v-cem-spociva-hrozba-extremismu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-otazky-faq.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/shromazdovani-a-koordinacni-dohody.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/vycet-preventivnich-aktivit.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/projevy-extremismu-na-internetu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/boj-proti-korupci-strategie-vlady-v-boji-proti-korupci.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-jak-definovat-pojem-korupce.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-korupcniho-charakteru.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-obstaravani-veci-obecneho-zajmu.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-prijimani-uplatku.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-uplatek.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-soukromopravni.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-neni-korupce-aneb-jaky-je-rozdil-mezi-uplatkem-a-darem.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; <http://www.mvcr.cz/clanek/soucasnost-830237.aspx>; <http://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-pusobnost-ministerstva.aspx>.

před kterými musí státní aparáty poskytovat ochranu členům společnosti, je ministerstvem vnitra definován jako „plánované, promyšlené a politicky motivované násilí, zaměřené proti nezúčastněným osobám, sloužící k dosažení vytčených cílů“, případně jako „propočítané použití násilí nebo hrozby násilím, obvykle proti nezúčastněným osobám, s cílem vyvolat strach, jehož prostřednictvím jsou dosahovány politické, náboženské nebo ideologické cíle. Terorismus zahrnuje i kriminální zločiny, jež jsou ve své podstatě symbolické a jsou cestou k dosažení jiných cílů, než na které je kriminální čin zaměřen.“ U teroristicky motivovaných trestných činů je podle této složky státního aparátu vhodné poukázat na „úmysl poškodit ústavní zřízení nebo obrany schopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizace, aby něco konala, opomínila nebo trpěla.“ A teroristické trestné činy „náleží do kategorie zvlášť závažných trestných činů.“ Při deklarování postupu proti terorismu si ale Ministerstvo vnitra České republiky uvědomuje, „že ve snaze po dokonalé bezpečnosti bychom se mohli vydat na nebezpečnou cestu směrem k policejnímu státu. To by byl konec s normálním životem našich občanů. A omezením našeho normálního života by vlastně teroristé zvítězili. Snaha o zachování „normálního“ života společnosti, a to včetně současné vypjaté doby, kdy se riziko teroristického útoku nedá podceňovat, je výzvou celému společenství demokratických států. Pro skutečně demokratickou zemi, za níž se Česká republika rozhodně považuje, musí být svoboda a bezpečnost nedělitelná“.

Oblast organizovaného zločinu jakožto druhá z referenčních oblastí, vůči kterým se sémanticky tato instituce vymezuje, podle ní „představuje v současné době nejzávažnější nevojenskou hrozbu pro českou společnost. Zločinecké skupiny skrze svou činnost podřívají společenské uspořádání, narušují stabilitu ekonomiky, podkopávají demokratické struktury a v konečné fázi tak způsobují zánik právního státu.“ Z těchto důvodů vnímá tato složka státního aparátu „boj proti organizovanému zločinu a jeho doprovodným jevům jednou z priorit národně-bezpečnostní politiky.“ K této problematice se ministerstvo vnitra dále vyjadřuje tak, že „[o]rganizovaný zločin 21. století se vyznačuje vysokou mírou fluidity. Organizované zločinecké skupiny spočívají nejčastěji na volných mezinárodních kontaktních sítích, v rámci kterých je takřka zcela propustná hranice mezi legálním a nelegálním prostředím. Tyto skupiny prostřednictvím svých kontaktů nepřímo ovlivňují politiku, justici, obchod a výrobu, mediální a zábavní průmysl a občanskou společnost takovým způsobem, že je i pro bezpečnostní sbory velmi často obtížné rozlišovat mezi legitimní a nelegitimní činností. V České republice dosáhl pokročilého stadia proces, kdy nejnebezpečnější organizované zločinecké skupiny využívají k získání moci a prospěchu nikoliv násilí, ale finančních machinací.“ Z výše uvedeného vyplývá potřeba toho, aby státní aparáty podnikaly kroky vedoucí k redukci tohoto společensky škodlivého fenoménu. V souladu s tím Ministerstvo vnitra deklaruje, že „jako gestor problematiky boje proti organizovanému zločinu na území České republiky, dlouhodobě strategicky řídí a koordinuje národní politiku boje proti organizovanému zločinu. Za tímto účelem mj. pravidelně zpracovává Koncepti boje proti organizovanému zločinu, jejímž úkolem je na základě analýzy stávající situace formulovat opatření k vytváření a posilování

vhodných podmínek a nástrojů bezpečnostních sborů v oblasti prevence, odhalování a postihování organizovaného zločinu. Společně s Policií ČR, zpravodajskými službami a Institutem pro kriminologii a sociální prevenci se Ministerstvo vnitra také podílí na analytické činnosti.“ V současné době je postup státních aparátů vůči organizovanému zločinu upraven koncepcí boje proti organizovanému zločinu na období let 2015 – 2017, jenž rozděluje úkoly státních aparátů do „následujících klíčových oblastí: monitoring organizovaného zločinu na území ČR (vyhodnocení situace organizovaného zločinu na území ČR), rozvoj mezinárodní spolupráce (zejména sjednání smluv o policejní spolupráci s vybranými partnery), posílení vnitrostátní spolupráce (zefektivnění výměny informací mezi státními orgány, vyhodnocení spolupráce policie a dalších orgánů státní správy), systémová opatření (zákon o prokazování majetku, informační kriminalita, problematika neregulérních dokladů)“.

Dalším referenčním bodem, vůči němuž se ministerstvo vnitra ve své diskurzivní produkci vymezuje, je problematika kybernetické bezpečnosti. O této oblasti blíže hovoří v tom smyslu, že „Česká republika jakožto vyspělá evropská země, se rovněž ocitá ve stále větší závislosti na informačních technologiích a dá se předpokládat, že tato závislost bude v budoucnu dále narůstat. Stále více agend v rámci státní správy je převáděno do digitální podoby, což umožňuje jejich efektivnější a rychlejší využívání [. ...] Zároveň se tak ale (nejen) veřejná správa stává zranitelnější vůči útokům a hrozbám, přicházejícím z kybernetického prostoru, což představuje pro stát a jeho občany novou bezpečnostní výzvu.“ Tato instituce ve vztahu k problematice kyberbezpečnosti dále deklaruje, že „[i]nformační technologie nabízejí svým uživatelům stále lepší možnosti efektivní a rychlé výměny dat, zároveň ale poskytují značné výhody i těm, kteří chtějí kyberprostor zneužít k nekalým záměrům. Anonymita a prostorová neuchopitelnost internetu způsobují, že se stále větší a větší část kriminálních aktivit přesouvá právě do kybernetického prostoru, který útočníkům umožňuje rychlé a snadné splnění jejich cílů s minimálním rizikem případného postihu.“ Z výše uvedených důvodů je tedy patrné, že kybernetické hrozby jsou ze strany Ministerstva vnitra ČR definovány jako potenciální zdroj nebezpečnosti, a proto je „úlohou státu chránit své občany také v kybernetickém prostředí a zajistit, aby se internet nestal bezprávním prostorem, ve kterém neplatí žádné zákonné a společenské normy a jeho slabší či nezkušení uživatelé jsou vydáni na milost a nemilost těm silnějším či zákeřnějším. Zároveň je ale nutné činit tak se snahou o zachování maximální svobody pohybu a projevu v kybernetickém prostoru, neboť právě svoboda je jednou ze základních kvalit, na které je tento prostor založen.“ Ve svém postupu proti kybernetické kriminalitě deklarovalo ministerstvo vnitra, že jeho úkolem je neomezovat výhody, jež kyberprostor poskytuje, „a zároveň zajistit bezpečné podmínky pro jejich fungování.“

Politický extremismus a radikalismus představuje hojně traktované téma ze strany politických aktérů a státních institucí v procesech diskurzivní produkce diskurzu penalty v českém prostředí. Ministerstvo vnitra tuto problematiku taktéž zahrnuje do oblastí potenciálních hrozeb a utváří z extremismu a radikalismu další z referenčních bodů, vůči nimž se diskurzivně vymezuje. O této problematice se Ministerstvo vnitra České republiky vyjadřuje tak, že „[r]adikalizace, profesionalizace a internacionalita extremistů představuje bezprostřední, každodenní bezpečnostní hrozbu. Čelíme v jejich podání vysoce organizované a efektivní trestné činnosti, přesahující nejen

hranice regionů, ale i hranice republiky. Kvůli násilí a strachu, který extremisté šíří, dalo Ministerstvo vnitra boji s nimi bezpečnostní prioritu.“ V souvislosti s postupem vůči politickému extremismu a radikalismu deklaruje ministerstvo vnitra, že „Česká republika patří mezi ty unijní státy, které formulovaly svou protixtremistickou politiku, vycházející z řady opatření trvalého či dlouhodobého charakteru, zaměřených jak do represivní oblasti, tak do preventivních programů, nevyjímaje opatření zabezpečující trvalý monitoring domácí a zahraniční extremistické scény a kriminálních projevů tohoto závažného společenského fenoménu.“ V rámci extremistických veřejných událostí Ministerstvo vnitra České republiky deklarovalo snahu o to „prohlubovat spolupráci pořádkové policie a Služby kriminální policie a vyšetřování při bezpečnostních opatřeních, zejména v oblasti předávání informací mezi jednotlivými součástmi. Týká se to především instruktáží policistů pořádkových jednotek před bezpečnostním opatřením ze strany specialistů na extremismus k zájmovým osobám, rizikům vyplývajícím u účasti konkrétních extremistických subjektů a osob z řad extremistů.“ Ve vztahu k této problematice si MV také všímá toho, že pravicoví extremisté zneužívají celospolečensky rozšířeného diskurzu negativního vnímání jedinců postižených sociální exkluzí a snaží se ho přetavit v politický profit. O tomto se ministerstvo vnitra vyjadřuje v tom smyslu, že „[v] současné době se pravicoví extremisté snaží profilovat jako jediný subjekt, který chce řešit problematiku tzv. sociálně vyloučených lokalit. Ministerstvo vnitra odmítá spojování pravicového extremismu s tímto fenoménem. Vzestup extremismu má podle našeho názoru hlubší příčiny (nejen národnostní, ale politické, lokální, rodinné, náboženské tenze ústící v hledání alternativních sociálních vazeb, ritualizaci jednání, vytváření mýtů apod.), psychologické (sugesce, nápodoba, deprivace, afekt, davové jednání) a biologické (agrese, teritorialita). Otázku sociálně vyloučených lokalit přesto nepodceňujeme“. K propojování problematik sociální exkluze a politického extremismu na úrovni diskurzivní produkce státních aparátů Ministerstvo vnitra deklarovalo, že „[s]pojovat vystoupení pravicových extremistů s řešením problémů sociálně vyloučených lokalit je nebezpečné a nepřijatelné, a to ve dvou ohledech: 1. Pokud extremisté uspořádají demonstraci v konkrétním městě, která je zaměřená proti určité skupině místních obyvatel, a místní a státní instituce rychle reagují návrhy na zlepšení situace, může to na veřejnost působit tak, že teprve když někde extremisté takto veřejně vystoupí, začne stát a samospráva jednat. Část veřejnosti si může situaci vysvětlit tak, že bez zásahu extremistů by se nic nedělo, ani nezlepšilo, což může vést k nárůstu sympatií vůči extremistickým uskupením. 2. Pravicoví extremisté uspořádají rasisticky motivovanou demonstraci, namířenou proti určité skupině místních obyvatel, přičemž stát a samospráva nehovoří o řešení problému „extremismus“, ale problému té skupiny, proti které extremisté vystoupili. Zástupci institucí veřejné správy začnou mluvit o tom, že je nutné, aby se tato skupina „přizpůsobila“, aby žila jinak, a jejich jednání tak kopíruje požadavky extremistů.“ Takto představenému vnímání politického extremismu chce tato složka státního aparátu předcházet zejména prostřednictvím otevřeného a odpovědného zpravodajství ve vztahu k problematice extremismu. Takto nastavená komunikační strategie povede ke snaze „[p]řavidelně aktualizovat stávající informační a analytické materiály na webových stránkách. Zajistit jejich snadnou dostupnost. Pravidelně publikovat kvartální zprávy o scéně od Bezpečnostní informační služby a Odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra.

Aktivně kontaktovat novináře a zodpovědně jim poskytovat informace s přidanou hodnotou. V případě informování o extremistické agresi volit ofenzivní přístup zohledňující, respektive předvídající, možné dopady těchto násilností. Platí zásada nulové tolerance vůči násilnostem ze strany extremistů. Korektně informovat o pachatelích z hlediska národnosti, respektive etnicity.“ Snaha o změnu informačního diskurzu produkovaného ohledně některých extremistických veřejných událostí je mj. spojena se vzdělávacími opatřeními preventivního charakteru, jež by měly vycházet z 10 základních principů: „1) Vědět, že pedagogické působení může přispět k potlačení (nejrůzněji definovaných proudů) extremismu, ale není všemocné. 2) Vědět, že na jednoduchá hesla a argumenty extremismu je třeba často nacházet komplikovanější demokratické protiargumenty. 3) Věrohodně zprostředkovat (interpretovat) historii extremistických hnutí. 4) Argumentačně podložit analýzu současných extremistických proudů a jejich skutečných cílů. 5) Vhodně prezentovat současnou demokracii jako systém, který nenaplnuje ideál, ale který nemá lepší alternativu. 6) Uznat existenci jiných bezpečnostních hrozeb (korupce, organizovaný zločin, zneužívání sociálního systému), ale poukázat na to, že extremisté je buď neřeší (např. korupce byla rozšířena i v nacistickém a komunistickém systému) nebo je řeší na úkor potlačení důležitých práv a svobod (např. pod rouškou boje proti zločinnosti mohou být potlačena procesní práva). 7) Individuálně přistupovat k lidem, kteří projevují sympatie k extremismu. Snažit se pochopit etiologii jejich myšlení a v mnoha případech i chování. 8) Vhodně pedagogicky a osvětově působit, bez „moralizování“ v oblastech, které s úsilím za demokracii nesouvisí. 9) Postupovat pouze proti skutečným extremistům. V mnoha případech v minulosti bylo postupováno proti jedincům, kteří na školách jen zkoušeli „trpělivost učitele“, resp. provokovali a snažili se šokovat své okolí (spolužáky či učitelský sbor). 10) Využívat věcnost, ne zbytečnou fanatičnost v boji proti extremismu“.

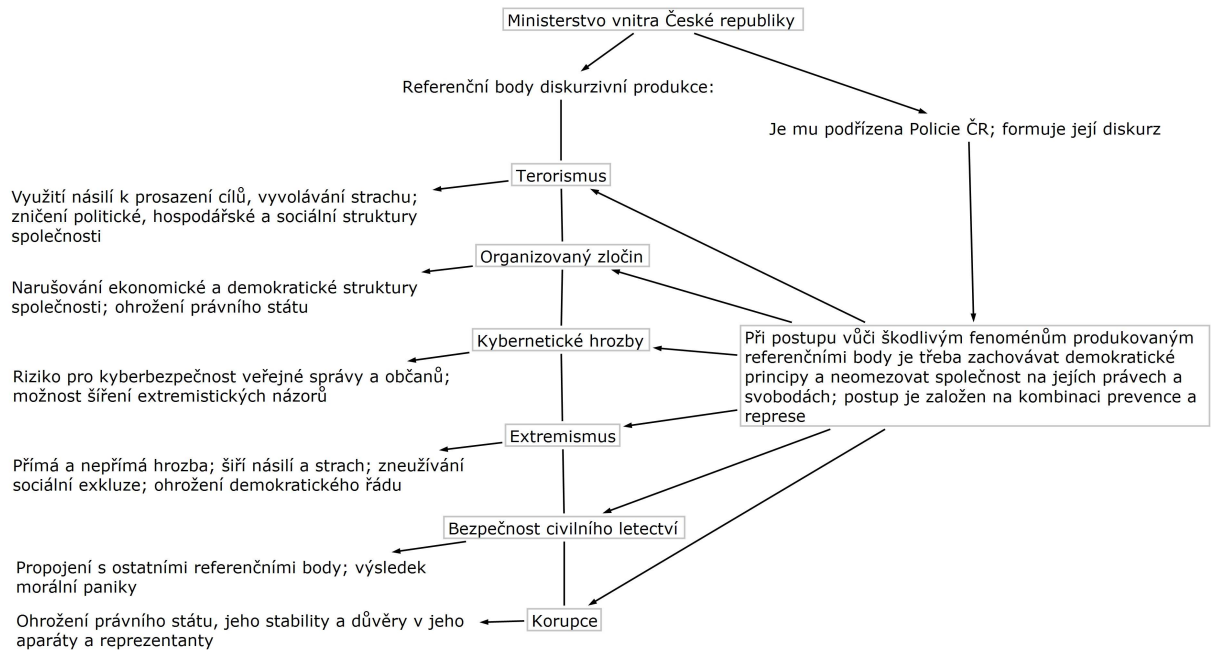
Předposlední oblastí, na níž se ministerstvo vnitra v produkci bezpečnosti symbolicky zaměřuje, je problematika bezpečnosti civilního letectví. Tuto kategorii lze vnímat jako výsledek morální paniky (viz Cohen 2011a). To deklaratorně potvrzuje i tato instituce, když hovoří o tom, že „[p]roblematika bezpečnosti civilního letectví se zejména po 11. září 2001 stala prioritou státních bezpečnostních složek. Ochrana civilní a letecké dopravy představuje soubor mnoha opatření jak v oblasti pozemní, tak vzdušné bezpečnosti.“ Propojení této oblasti s problematikou terorismu (a dalších referenčních bodů ministerstva vnitra) je patrné i v tom, že „[o]chrana civilního letectví je jednou z prioritně sledovaných oblastí především proto, že je z dlouhodobé perspektivy chronickým terčem útoků (nejen) teroristů. Na nebezpečí otevřeného střetu s terorismem, násilnými projevy extrémismu, organizovaného zločinu nebo činu psychicky narušeného jedince v oblasti civilního letectví se příslušné úřady neustále systematicky a koordinovaně připravují. V tomto směru vyvíjí Ministerstvo vnitra řadu aktivit, zahrnujících pravidelné informování o aktualitách v oblasti bezpečnosti civilního letectví, které je distribuováno oprávněným adresátům nebo výměnu informací a zkušeností mezi jednotlivými aktéry zajišťujícími ochranu civilního letectví.“

Poslední referenční bod – korupci – je možné s trochou nadsázky společně s politickým extremismem a radikalismem označit za *evergreen* diskurzivní produkce penalty ze strany státních aparátů a politických aktérů. Ministerstvo vnitra ve vztahu

ke korupci hovoří o tom, že ji „lze charakterizovat jako vztah mezi dvěma subjekty, ať jednotlivci nebo institucemi, z nichž jeden nabízí a většinou poskytuje druhému určitou formu odměny za poskytnutí či příslib neoprávněné výhody. Druhý pak očekává, že za tuto poskytnutou výhodu mu bude slíbená materiální či nemateriální odměna poskytnuta.“ Stejně jako předcházející analyzovaní aktéři i MV diskurzivně deklaruje, že „[k]orupci provází řada nebezpečných jevů: Projevy korupce způsobují oslabování občanských nebo profesních ctností a rozpad důvěry v právní stát. Tím zbavují široké vrstvy obyvatelstva motivu k dodržování zákonů jako celku. Korupce ohrožuje hospodářskou soutěž a tím může ohrozit i stabilitu státu. Korupce vytváří paralelní, nikým nevolené a nedemokratické mocenské struktury. Korupce je nástrojem organizovaného zločinu, který korupci používá k pronikání do politických kruhů a státní správy. Korupce je jím prováděna ani ne tak pro vlastní efekt, jímž by bylo možné získat informaci nebo beztrestnost, ale pro ni samu – proto, aby ten který úředník byl do něčeho zapleten, aby existovalo něco, co lze proti němu využít. Boj proti korupci proto nemůže být pouze záležitostí státních institucí, ale musí se stát celospolečenským zájmem.“ Kvůli tomu je „[b]oj proti korupci [...] dlouhodobým procesem vyžadujícím spolupráci všech složek veřejné správy, a to v oblasti prevence, zprůhlednění procesů i postihu. Korupční praktiky jsou v řadě případů úzce spojeny s dalšími formami trestné činnosti, a mohou tak přispět k podkopání samotných základů společnosti. Výsledkem může být ztráta důvěry občana v poctivost a nestrannost fungování státních institucí, pokřivení tržních vazeb, ekonomický úpadek, destabilizace státu a další nepříznivé vlivy. Zároveň může korupce ohrožovat bezpečnost státu, a to jak z hlediska vnitřní tak i vnější bezpečnosti.“

Stejně jako v předchozích případech i zde přikládám schéma shrnující hlavní argumentační linie Ministerstva vnitra České republiky v procesech diskurzivní produkce diskurzu penality. Dále přikládám *tag cloudovou* ilustraci nejčastěji využívaných slov v analyzovaných dokumentech a sebereprezentacích a schéma znázorňující vzájemnou propojenost jednotlivých kódovacích kategorií.

Diskurzivní produkce diskurzu penalty u Ministerstva vnitra České republiky

Zpracováno autorem

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřízřivosbiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			10	6	10	3			29	46	18		
Extremismus													
Pravicový			10		8	15	8		2	4		4	
Levicový			6		8	15	3		2	2			
Kriminalita			10		8	3			4	11	2		
Legitimita			3										
Neoliberalismus													
Nepřízřivosbiví													
Ochrana	29		2	2	4					16	2		
Policie	46		4	2	11					16	16		
Prevence	18				2					2	16		
Sociální vyloučení			4										2
Zneužívání sociálního systému													

4. 1. 3. Sociální exkluze na úrovni diskurzivní produkce

Poslední část podkapitoly věnované ilustrativním příkladům konstrukce diskurzu penalty v českém prostředí bude zaměřena na problematiku sociální exkluze. Zaměřím se na to, jak lze interpretovat postavení sociální vyloučenosti na úrovni diskurzivní produkce¹¹⁵. V souladu s teoretickým rámcem práce dochází ze strany neoliberální politické praxe k formování punitivně paternalistického přístupu. Tento přístup předpokládá, že sociálně vyloučené skupiny společnosti ve vyšší míře zneužívají sociální systém a jsou potenciálním zdrojem společenského nebezpečí díky potenciálně vyšší míře jimi páchané kriminální činnosti (srov. např. Bauman 2007: 30, 34, Beckett a Western 2001: 44, Soss, Fording a Schram 2011: 20-21 nebo Wacquant 2012:66). Toto diskurzivní propojení je možné ilustrovat interpretací toho, jak často a v jakých kontextech se o problematice sociální exkluze zmiňovali aktéři analyzovaní v předchozích částech podkapitoly – političtí aktéři a složky státního aparátu. Níže přiložená tabulka ilustruje propojení kódovacích kategorií týkajících se problematiky sociální exkluze s ostatními kódovacími kategoriemi a počet jejich překryvů.

Propojení kategorie „sociální vyloučení“ s kategoriemi:	Političtí aktéři	Bezpečnostní informační služba	Policie České Republiky	Ministerstvo vnitra České republiky
Bezpečnost	24	X	X	X
Pravicový extremismus	11	19	X	X
Kriminalita	30	9	X	X
Nepřizpůsobiví	16	6	X	X
Ochrana	15	X	X	X
Policie	25	X	X	X
Prevence	17	X	X	X
Zneužívání sociálního systému	7	X	X	2
Legitimita	X	2	X	X

Z diskurzivního propojování problematiky sociální exkluze s ostatními kódovacími kategoriemi je patrné, že největší důraz byl na tuto problematiku kladen ze strany politických aktérů. Sociální vyloučení na úrovni diskurzivní produkce ze strany těchto aktérů lze interpretovat jako potenciální zdroj nebezpečí (24) jak pro sociálně vyloučené, tak pro ostatní členy společnosti. Pro obě skupiny představuje tento fenomén potenciální nebezpečí zejména kvůli potenciálně vyšší míře kriminality páchané sociálně vyloučenými jedinci/v sociálně vyloučených lokalitách (30). Diskurzivní nebezpečnost problematiky sociální exkluze spočívá také v tom, že je často zneužívána jako zdroj politického profitu pravicových extremistů (11). Další vztahy ilustrované v tabulce je možné interpretovat tak, že političtí aktéři často hovořili o tom, že ze strany sociálně vyloučených jedinců dochází ke zneužívání

¹¹⁵ Citace a parafráze v této podkapitole vycházejí z výšek datového korpusu 2 týkajících se problematiky sociální exkluze. Konkrétně se jedná o data získaná v rámci výzkumu vnímání kriminality v Tanvaldu a Velkých Hamrech v roce 2014 a v rámci rozhovorů získaných se zainteresovanými aktéry v rámci metodologické školy v Tanvaldu v roce 2015. Dále budu v této podkapitole vycházet z následujících datových baterií: MPSV 2014, 2015a, 2015b; Preislerová, H. Hošek, V. a Kozák, M. 2015; Radostný, L., Štěpánková, H. a Kryl, M. 2014; Toušek, L. a Ganický B. 2014; data obsažená v korpusu 1 týkající se problematiky sociální exkluze.

sociálního systému (7), a že se tedy jedná o sociálně nepřizpůsobivé jedince (16). Z pohledu těchto aktérů je v této úrovni diskurzu důležité zaměření se na prevenci vzniku sociální exkluze (17) a na ochranu těch, kteří se mohou stát sociálně vyloučenými (15). Důležité je také kladení důrazu na roli policie při postupech v zajišťování bezpečnosti, šetření kriminality a preventivním působení v problematice vztážené k sociálnímu vyloučení (25). V pohledu politických aktérů na problematiku sociální exkluze v úrovni diskurzivní produkce je možné identifikovat styčné body s tím, co bylo o této problematice řečeno v teoretické části práce.

Ze strany složek státního aparátu bylo o problematice sociální exkluze v kontextu jejího propojení s ostatními kódovacími kategoriemi referováno značně stručněji než u politických aktérů¹¹⁶. U sebeprezentací Policie nedocházelo k žádnému překryvu této kódovací kategorie. Ministerstvo vnitra České republiky pouze poukazovalo na propojení mezi touto problematikou a zneužíváním sociálního systému (2). Bezpečnostní informační služba v analyzovaných materiálech poukazovala – stejně jako političtí aktéři – na to, že dochází ke zneužívání problematiky sociální exkluze ze strany pravicových extremistů (19). Ta je jimi zneužívána jako jeden z nástrojů, jimiž se snaží působit delegitimizačně (2) na stávající socioekonomický systém. Bezpečnostní informační služba také diskurzivně poukazovala na propojení sociálního vyloučení s kriminalitou (9) páchanou ze strany/na úkor sociálně nepřizpůsobivých (6).

Obdobným způsobem lze interpretovat i následující schéma znázorňující celkovou strukturu korpusu 2 s překryvy dílčích kódovacích kategorií. Položky kódovníku vztahující se k problematice sociální exkluze jsou zvýrazněny.

Code System	Bezpečnost	Pravicový	Kriminalita	Nepřizpůsobiví	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost		106	408	16	451	138	24	4
Pravicový	106		43	36	115		29	3
Kriminalita	408	43		24	515	163	44	4
Nepřizpůsobiví	16	36	24		43	4	39	4
Policie	451	115	515	43		233	28	
Prevence	138		163	4	233		19	
Sociální vyloučení	24	29	44	39	28	19		9
Zneužívání sociálního systému	4	3	4	4			9	

Problematikou sociální exkluze ústící v extrémních případech k bezdomovectví jsou ohroženi „hlavně senioři, osoby se zdravotním postižením, samoživitelky, mladiství, kteří vyšli z dětských domovů, lidé kteří jsou v současné době nuceni žít na ubytovnách, ale také lidé v sociálně vyloučených lokalitách, nebo lidé úplně bez domova.“ O této problematice bylo v analyzovaných materiálech na úrovni diskurzivní produkce dále referováno v tom významu, že „Česká republika má řadu sociálních problémů. Lze konstatovat, že spíše narůstá sociální napětí. Zejména dlouhodobě vysoká nezaměstnanost a vysoká míra dlouhodobé nezaměstnanosti, stejně jako velký

¹¹⁶ Což je pochopitelné. Političtí aktéři se svými deklaracemi snaží získat „politické body“. Jejich zisk je založen na formování takového diskurzu, který bude poplatný názorům šířeným v rámci společnosti. Pokud přijmeme platnost teze o neoliberalizaci české politiky (a přeneseně tedy i společnosti), tak se jeví logickým, že političtí aktéři ve svých deklaracích „zahráli kartu sociální exkluze“. Oproti tomu státní aparáty a jejich sebeprezentační strategie jsou zaměřeny ve větší míře na faktičnost a na referování o reálných bezpečnostních hrozbách (ve vztahu k datům využívaným v této práci).

podíl mladých lidí v této situaci a sesunutí značné části obyvatel blízko nad hranici chudoby a další. Ve všeobecné atmosféře orientované na práci a výkon, na udržení zaměstnání a plnění povinností jsou negativní sociální jevy vnímány na všech pólech společnosti ostřeji. Bezdomovectví je veřejností vnímáno velmi kriticky, bezdomovci nemají její podporu, jejich v uvozovkách „způsob života“ je všeobecně odmítán. Často nemilosrdně a neobjektivně. Dehonestace chudoby, ke které došlo v letech po roce 2005 pod prapory zneužívání sociálních dávek, a ozdravení státního rozpočtu, je vysunula na okraj společnosti. Bezdomovci jsou chápáni jako sociální, zdravotní a bezpečnostní riziko a jev snižující image a rating města.“ V podobném duchu se o této problematice vyjadřoval i jeden z respondentů: „[...] A takových skupin, který [většinová společnost] nesnáší je víc – bezdomovci, ty prostě budou. Prostitutky, ty prostě budou. A nemá cenu, aby je jako normální člověk chtěl pořád odněkud vykazovat. Kam ale jako ty lidi mají jít? A co my s tím jako máme udělat? To je další oblast prevence – Co my s těma lidma máme dělat? My můžeme tlačit na to, abychom vykárali bezdomovce z centra města, ale je tady listina svobod, je tady zákon o shromažďování a my prostě nemůžeme přes tůto. A když ten člověk prakticky nic nedělá. Není napsáno, že na lavičce nesmí ležet. Proč by tam nemoh ležet? Když si tam lehnu já normálně oblečeněj, tak mi nikdo nic neřekne, ale když si tam lehne bezdomovec, kterej trochu smrdí, tak už je to špatně.“ „[...] on tam chce bejt. A my nemůžeme ho vyhodit, protože nedělá nic, my jsme ho poučili, aby nic nedělal. On tam nemočí, vyšetří si pět korun, a jde na záchodky na náměstí.“ Můj další dotaz směřoval k „vizuální a pachové“ odlišnosti osob bez domova a ke společenské reakci na to¹¹⁷, na což respondent reagoval následovně: „Jasně, a sbíral tam vajgly. Ne odhazoval, ale sbíral, tak už no fuj. Přitom je to dobře, že ty vajgly sbírá a pak si z toho vydrolí. Jo ale to lidem vadí. Prostě jim vadí, možná že lidem vadí ten postoj toho bezdomovce, že kašle na systém. Protože lidi by taky chtěli, ale nechtěj bejt bezdomovcem. A bez toho aniž by byli bezdomovcem, nemůžou kašlat na systém. Takže jim vadí ta provokace, že jemu to nevadí a kašle na ně a oni by taky chtěli. Takže vlastně oni se zlobí sami na sebe skrze toho bezdomovce, že nemůžou kašlat na systém. Mám pocit, že takhle zapeklitý to bude“.

Takovéto společenské vnímání sociální exkluze v některých jejích formách ústící až k bezdomovectví je utvářeno primárně sdělovacími prostředky. Zejména z toho důvodu, že obrazy „[b]ezdomovectví a bezdomovci jsou v médiích v nejjobecnější rovině konstruovány dvojlomně – především jako společnosti cizí svět esteticky nepřijatelných osob a současně jako hrozba pro příslušníky většinové společnosti. V konkrétnější podobě pak jako individuálně prožívaný stav, který nastal osobním selháním, popřípadě zradou či nedostatkem ochoty ze strany bližních. Společnost vystupuje v tomto obraze jako faktor s omezenou racionalitou (její systémová opatření nejsou účinná), pečující organizace jako zachránci, leč s malým akčním rádiem (pomohou potřebným, ale jen nemnohým). V mediálním obraze bezdomovců a bezdomovectví zcela absentují sociální příčiny tohoto jevu, bezdomovec je vždy jedinec, jehož osud je výsledkem přísně individuálního vývoje (to

---

¹¹⁷ Poukázáním na to, že když si sednu k pomníku na Americké ulici v Plzni, tak tam klidně můžu sedět celý den a nikoho to nebude pohoršovat, ale když si tam sedne osoba, která splňuje stereotypický obraz bezdomovce, tak začne budit negativní emoce u ostatních kolemjdoucích, které mohou vyústit k přivolání represivních složek státního aparátu.

je obecně platný rozměr mediálních obrazů – úspěchy i neúspěchy jsou vždy výsledkem činnosti jedince, popřípadě způsobeny náhodou, okolnostmi apod.).“ Z tohoto simplifikujícího mediálního pohledu je „bezdomovectví způsobeno [vinou bezdomovců], pomoc si nezaslouží, měli by nést veškeré důsledky sami a je pro společnost legitimní je za tuto vinu trestat.“

Na mediální reprezentace a od něj odvislá společenská vnímání sociální exkluze mohou plynule navázat posledním schématem ilustrujícím postavení sociálního vyloučení na úrovni diskurzivní produkce diskurzu penalty v rámci propojení jednotlivých kódovacích kategorií obsažených v mediálním datovém korpusu (Korpus 1 – Anopress).

Code System	Sociální vyloučení
Bezpečnost	187
Extremismus	
Pravicový	17
Levicový	
Kriminalita	547
Legitimita	6
Neoliberalismus	3
Nepřizpůsobiví	21
Ochrana	14
Policie	550
Prevence	552
Sociální vyloučení	
Zneužívání sociálního systému	6

Sdělovací prostředky jsou založeny na selektivních dramatizacích audiovizuálních reprezentací, čímž mohou ve společnosti navodit pocit nejistoty a strachu před fenoménem, o němž referují (Altheide 2002: 134, Bourdieu 2002: 15). Z tohoto důvodu je lze označit za důležitého aktéra, jenž napomáhá k utváření diskurzu penalty (zde konkrétně na příkladu sociálního vyloučení). V rámci datového korpusu 1 bylo o této problematice referováno v kontextu jejího propojení s problematikou bezpečnosti (187). Velmi silný důraz byl ze strany sdělovacích prostředků věnovaný diskurzivnímu propojování sociální exkluze s kriminalitou (547) a rolí policie při řešení situací spojených se sociálním vyloučením (550). Velmi silnou roli hrálo i sémantické konstruování preventivních opatření cílených na předcházení sociálního vyloučení, ale i kriminality a dalších „bezpečnostních rizik“ vycházejících z této problematiky¹¹⁸ (552). Od stručného příkladu role médií v procesu diskurzivní produkce se mohou plynule přesunout k dalšímu příkladu této konstrukce diskurzu penalty na úrovni sociální exkluze. Tímto příkladem budou města Tanvald a Velké Hamry.

V koncepci prevence kriminality města Tanvaldu je uvedeno, že „[m]ěsto Tanvald s téměř 7000 obyvateli patří k městům v Libereckém kraji, kde se koncentruje větší počet sociálně vyloučených osob. K této situaci přispívá i vysoká nezaměstnanost a s tím spojená nižší životní úroveň obyvatelstva. Vzhledem ke snadné dostupnosti bydlení zde dochází k velké migraci a sestěhování sociálně slabých a nepřizpůsobivých osob. V praxi to znamená, že tyto osoby nemají téměř šanci získat

¹¹⁸ Například již několikrát uváděného zneužívání této problematiky ze strany pravicových extremistů (17).

práci a díky velkorysé politice státu mají zdarma slušné bydlení. Koncentrace těchto osob samozřejmě přináší problémy a nevraživost mezi občany Tanvaldu. Převažuje zde drobná kriminalita, zejména pak krádeže v obchodech, vykrádání chalup a bytů. Bohužel se zde vyskytla i loupežná přepadení s ublížením na zdraví. K nejméně závažnému konfliktu došlo v roce 2012, kdy došlo k napadení starého muže, který při sebeobraně postřelil dvojici romských mladíků, z nichž jeden na svá zranění zemřel.“ Právě od posledního zmíněného incidentu se díky mediálními procesům konstrukce morální paniky a penalní pornografie vytvořila okolo tohoto města specifická „mediální aura kriminality“. Předpoklad, že se jedná o proces diskurzivně konstruované kriminality, než kriminality faktické¹¹⁹, mi potvrdila data získaná s rozhovorů se zainteresovanými aktéry. Jeden z nich mi řekl, že horší bezpečnostní situace je například v Liberci, a že „tady [v Tanvaldu] je to relativně klidný. Občas někdo ruší noční klid, je tu majetková kriminalita, ale to, že je Tanvald zločinné město, vyčarovaly zprávy“. Další ze zainteresovaných aktérů se o situaci v Tanvaldu vyjadřovali tak, že „co se týče kriminality, je to normální obec. Po tom, co zastřelili Tatára, tak se toho chytli dva novináři¹²⁰ a udělali z Tanvaldu špatný město. Jako občas se tu někdo profackuje, někdo někde vyřvává, ale to je asi vcelku běžný všude.“

Diskurz kriminality vztažený k problematice sociální exkluze daleko silněji rezonoval u „méně zainteresovaných aktérů“¹²¹. Jeden z nich hovořil o tom, že to „že lidi kradou v obchodech je daný hodně jejich sociální situací, když je někdo nezaměstnaný, tak krade jídlo, že jo. Na tom, co lidi kradou, má taky vliv jejich věk. Důchodci a starší lidi kradou hlavně potraviny – paštiky, sýry a tak, protože na to prostě nemají. Mladší kradou to, co má větší hodnotu – chlast, drogerii, bonboniéry –, aby to pak střelili Vietnamcům. [...] Tady dělám už jedenáct let a jako sekuriťák jsem projel celou republiku. Tady je to relativně v pohodě, třeba v Ostravě, tam je to hrozný, tam je to v prdeli. Když jsem nastoupil sem, tak se tady kradlo, ale už jsem si zjednal respekt, už vim, kdo tu krade.“ Respondent mi také potvrdil, že v okolí nákupní zóny, která je v těsné blízkosti tanvaldské sociálně vyloučené lokality, je posílená frekvence hlídkové činnosti státní a městské policie. V obdobném duchu se vyjadřoval i další z respondentů. Ten hovořil o tom, že „velký krádeže už se nedějou, ale jedou pořád krádeže dražšího zboží. Kradou tady cigoši, Ukrajinec, Mongol a fetky. A taky starší lidi, na kterých je vidět, že nemají peníze, tak kradou jídlo.“ Nejsilněji ale podléhali diskurzu ohrožení ze strany sociálně exkludovaných provozní pracovníci. Jeden z nich na moji otázku, zda je podle jejich názoru v Tanvaldu/konkrétně na prodejně zvýšená míra kriminality, reagoval následovně: „Tady jste v Tanvaldu, takže zkušenosti s kriminalitou jsou. Dělají to černý lidi, nechtějí makat, mají čtyři parchanty, nikdo z nich nepracuje a na dávkách berou 80 000 měsíčně. Podívejte se, jak mají ten barák obsypaný satelitama. Nechtějí prostě makat, práce tady je.“ Další z provozních na obdobně formulovanou otázku reagoval tak, že „tady se krade, hlavně feťáci a nepřizpůsobivý“. Osobní zkušenosti, podle

---

¹¹⁹ Při tomto tvrzení vycházím ze statistik a map kriminality zpracovávaných Policií ČR. Je pravdou, že v severní části České republiky je zvýšená míra kriminality, ale Tanvald ničím nevybočuje ze zjištěného průměru.

¹²⁰ Pravděpodobně reference na novináře Víta Klusáka a Filipa Remundu, kteří o Tanvaldu natočili dokument „Život a smrt v Tanvaldu“.

¹²¹ Zde mám na mysli aktéry, kteří nejsou nebo nebyli ve službách represivních složek státních aparátů, ale z výkonu jejich povolání jsou v kontaktu s potenciální kriminalitou – konkrétně mám na mysli provozní pracovníky a pracovníky ostrahy obchodů, které se nacházejí v blízkosti tanvaldské sociálně vyloučené lokality.

mého názoru „přibarvené“ a dramatizované díky rozšířené mediální auře kriminality v Tanvaldu, respondentů tedy na jedné straně poukazují na drobnou majetkovou kriminalitu. Na druhou stranu ale ze strany zainteresovaných aktérů (a v porovnání se statistikami a mapami kriminality) není město Tanvald žádným středobodem kriminality severních Čech, jak je často diskurzivně vykreslován.

Ve vztahu k sociální exkluzi je v koncepci prevence kriminality města Tanvald dále referováno v kontextu preventivního působení. Konkrétně tak, že pro „cílovou skupinu osob ohrožených sociálním vyloučením pracují v Tanvaldu tři neziskové organizace. Občanské sdružení D.R.A.K. má sídlo na Výšině v Tanvaldu a orientuje se převážně na rodiny s postiženými dětmi. Mateřské a dětské centrum Maják nabízí rodinám s malými dětmi pohybové, tvořivé a vzdělávací prvky. Programy zaměřené na uživatele návykových látek ve městě zajišťuje občanské sdružení Most k naději dojíždějící z Liberce. Nově zde začalo působit sdružení Romodrom, ale zatím nejsou dostatečné informace o jejich práci.“ Dále jsou v tomto dokumentu uvedena další rámcová preventivní opatření: „Město Tanvald přenechalo objekt bývalé DPS za symbolickou cenu charitě, která zde provozuje nízkoprahové centrum pro mládež ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí. Městská policie v rámci preventivní činnosti navštěvuje tanvaldské školy a seznamuje mládež s riziky drogové závislosti, nebezpečí zneužívání, šikany a kriminality obecně. Odbor sociálních věcí ve spolupráci s MP Tanvald pořádá přednášky pro seniory na téma bezpečnost, vzhledem k tomu, že právě senioři jsou spolu s dětmi nejzranitelnější skupinou. [...]. Prevence kriminality dostává pravidelně prostor na stránkách Tanvaldského zpravodaje, který vychází i jako internetová verze. PČR má k dispozici současný systém MKDS Tanvald, Desná, Kořenov, Smržovka, Velké Hamry, Plavy. V důsledku jeho používání již byla vyřešena řada trestných činů, jež byly posléze publikovány v tisku. Od roku 2012 fungují tzv. společné hlídky PČR a městské policie, zejména se zaměřením na konkrétní akce ve městě, při nichž se počítá se shromážděním většího počtu osob. Tyto hlídky se velice osvědčily. Město Tanvald dlouhodobě pečuje o rozvoj sportu mládeže a tomu odpovídajícímu zázemí. [...]. V roce 2013 začaly probíhat pod záštitou městské policie a sportovního oddílu SOSHIKI Tanvald kurzy sebeobrany a sebeochrany zaměřené na ohrožené skupiny obyvatel a ohrožené lokality. V rámci rozšíření a modernizace MKDS dostala městská policie dohledové pracoviště kamerového systému. Od tohoto opatření si slibujeme větší přehled MP nad středem města, což lze využít zejména při hromadných akcích [...].“ Hlavními prioritami v oblasti prevence kriminality a řešení problematiky sociální exkluze v Tanvaldu jsou následující body: „Zvýšit pocit bezpečí obyvatel města Tanvaldu, snížením kriminality na minimum. Udržovat pořádek ve městě a snížit tak napětí mezi obyvatelstvem. Dostat děti a mládež z ulice na sportoviště. Omezit zneužívání návykových látek a alkoholu. Zamezit vandalismu. Trvale podporovat pozitivní vztah veřejnosti a MP, nikoliv z hlediska represe, nýbrž, jako prevence a ochrany obyvatel.“

Výzkum situace ve vedlejší obci Velké Hamry došel k závěru, že „v sociálně vyloučených lokalitách [...] žije 3,3 % obyvatel obce“ a upozorňuje na skutečnost, „že jediná rodina, která žila v Hamrech v SVL¹²² (nemíníme v domech, které dnes tvoří SVL, v době, kdy to bylo ještě kvalitní bydlení) a které se podařilo ze sociálního vyloučení do značné míry vyprostit (byť je získaná rovnováha křehká), je rodina, které

---

¹²² SVL = Sociálně vyloučené lokality; pozn. moje.

byl přidělen obecní byt. Ostatní rodiny, které v SVL nebydlí, v nich nikdy nebydlely. Naopak rodinám, které se po roce 1989 do pozice sociálně vyloučených dostaly, se nedaří bez pomoci situaci zlepšit.“ Praktickou nemožnost vyprostit se vlastními silami z pasti sociální exkluze a nutnost pomoci ze strany státu potvrzuje jednak řada odborných textů (srov. např. Copeland a Daly 2012, Pfundmair, Aydin, Du, Yeung, Frey a Graupmann 2015 nebo Schrimmer a Michailakis 2013). Toto téma také rezonuje i v diskurzu státních aparátů a politických aktérů (viz výše). Zo je možné ilustrovat tvrzením respondenta že „čim dyl je [bezdomovec] na ulici, tak tim huř se dostane do nějakyho v uvozovkách normálu.“ Výzkum percepce vnímání kriminality ve vztahu k problematice sociálního vyloučení ve Velkých Hamrech dospěl k závěrům, že „názory lidí na danou problematiku [jsou primárně] utvářeny rasistickými postoji vůči Romům, které významným způsobem posilují média nastolováním agendy konstruující morální paniku. Z logiky dané argumentace byla ve Velkých Hamrech otázka bezpečnosti vnímána pozitivněji, než je tomu ve větších obcích nebo obcích, kde žije početnější romská populace. V tomto případě je pro místní občany referenční lokalitou Tanvald a tamní situaci ve vztahu ke kriminalitě odlišují od té, které panuje ve Velkých Hamrech, a to jak v rovině racionální, tak významové i emocionální.“ Negativní vnímání romské populace jako jednoho z klasických mediálně konstruovaných stereotypních obrazů sociální exkluze rezonovalo zejména v problematice „domnělého zneužívání sociálních dávek. U některých respondentů se objevila představa o takřka paralelním systému, který Romy zvýhodňuje oproti ostatním občanům apod.“ U respondentů v tomto výzkumu se také objevovaly názory, „že za vznikem sociálně vyloučených lokalit, kde žijí Romové a které respondenti a respondentky spojovali se strachem z kriminality, stojí neetické podnikatelské zájmy, které v důsledku sociální problémy vytvářejí“. Kromě svalování viny na sociálně vyloučené jedince a skupiny se rozšiřuje politicky konstruovaný diskurz týkající se obchodníků s chudobou.

To, co bylo řečeno o problematice sociální exkluze, lze interpretovat tak, že ze strany politických aktérů dochází částečně k diskurzivnímu naplňování principů sociálního panopticismu a punitivního paternalismu, jak byly definovány v teoretické části práce. Takto nastolený politický diskurz představuje zrcadlení společenských názorů na toto téma, které jsou z velké části formovány mediálním diskurzem, který je v oblasti sociální exkluze cílený na produkci morální paniky a penální pornografie¹²³. V rámci takto produkovaného diskurzu je kladen důraz na represivní a preventivní působení na sociálně exkludované skupiny s cílem zamezit jimi diskurzivně produkované kriminalitě a narušování bezpečnosti z jejich strany. Složky státního aparátu se s touto problematikou vyrovnávají méně emotivně než političtí aktéři/většinová společnost, a kladou důraz na snahu o řešení této situace. U těchto aktérů je také patrný posun směrem k marginalizaci mediálně vytvořeného diskurzu kriminality sociálně vyloučených lokalit.

---

¹²³ Což je dáno logikou infotainmentu, kterou se média řídí (srov. např. Graber 1994 nebo Jebril, Albæk a de Vreese 2013).

4. 2. Kritická analýza diskurzu penalty v českém kontextu – diskurzivní praxe

Předposlední podkapitola, pomocí níž se snažím o ilustraci toho, co bylo řečeno v teoretické části práce, je zaměřena na příklady diskurzivní praxe diskurzu penalty v českém prostředí. V této části se posunu o úroveň výš analyzovaného diskurzu (srov. Fairclough 1995: 98) a pokusím se ilustrovat jeho reifikaci.

Za příklady, na nichž se pokusím o ilustraci diskurzivní praxe, jsem zvolil postup státních aparátů na veřejných událostech, které jsou rámovány jako potenciální zdroj nebezpečí (tedy extremistických veřejných akcí) a dále takových událostí, na kterých je přítomné značné množství přihlížejících. S ohledem na to, že postup státních aparátů se řídí víceméně stejným schématem, zaměřím se na případové studie neonacistické demonstrace konané v Plzni 1. 3. 2014 a plzeňských Slavností svobody (2. – 6. 5. 2015). Na obou těchto událostech jsem se věnoval polozúčastněnému pozorování v souladu s metodologickým rámcem Goffmanovy dramaturgické analýzy. Dalším stručným příkladem sociokulturní praxe bude interpretace vztahu mezi státní a městskou policií v Plzni k problematice bezpečnosti a k problematice sociální exkluze na příkladu plzeňské lokality „Plac“¹²⁴.

4. 2. 1. Extremistická demonstrace v Plzni dne 1. 3. 2014.

Postup státních aparátů na veřejných událostech je možné vnímat jako praktickou ukázkou konstrukce jejich obrazu garantů bezpečnosti. Demonstrace pravicových extremistů 1. 3. 2014 byla svolána s cílem poukázat na problematiku¹²⁵ „dodržování práv všech slušných občanů [ČR. A]kce je namířena proti financování rasistického a protičeského o. s. Romea vládou ČR“.¹²⁶ Tato veřejná událost proběhla formou pochodu protestujících, který vyrazil po druhé hodině odpolední z náměstí Republiky přes Americkou třídu do Tylovy ulice k Centrálnímu autobusovému nádraží. Místo začátku a konce pochodu lze v souladu s dramaturgickou analýzou označit za symbolicky¹²⁷ zvolené body. Náměstí představuje místo lokalizované ve

---

¹²⁴ Data analyzovaná v této podkapitole vychází z polozúčastněného pozorování analyzovaných událostí (korpus 3), z výzkumu realizovaného v návaznosti na lokalitu „Plac“ a dále z datových baterií výseku korpusu 2, konkrétně: Město Plzeň 2014; Městská policie Plzeň nedatováno 1-13, <http://www.mpplzen.cz/>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/deti-a-mladez/>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/patologicke-jevy/>, <http://www.mpplzen.cz/legislativa/legislativa-2.aspx>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/zabezpeceni-majetku/>, <http://www.mpplzen.cz/caste-dotazy/muze-mp-porizovat-obrazove-a-zvukove-zaznamy-z-ulic-apod.aspx>, <http://www.mpplzen.cz/odtahy-vozidel/odtahy-vozidel-4.aspx>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/obecne-o-prevenci/>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/psi/>, <http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/vseobecne/>; data získaná prostřednictvím rozhovorů s relevantními aktéry.

¹²⁵ Používání mytopoezie „slušného občana“, „slušného Čecha“ a podobných výrazů je jedním ze sémantických obrátů, kterými pravicoví extremisté zmírňují jejich společenskou percepci.

¹²⁶ Převzato z <https://www.regionpodlupou.cz/2678-centrem-plzne-projdou-pravicovi-radikalove-jejich-odpurci-i-tradicni-pruvod-masek.xhtml>.

¹²⁷ Symbolika události nemusí být vyjadřována pouze místem jejího konání, ale také jejím datem (viz např. plzeňské Slavnosti svobody). Jako příklad symbolické volby data ze strany politických extremistů lze uvést

středu města. Cíl pochodu (prostory u Centrálního autobusového nádraží a Tylova ulice v této lokalitě) představují místa, kde se koncentrují sociálně slabí jedinci, vůči nimž se protestující v této lokalitě verbálně vymezovali. Fasáda události „týmu demonstrantů“ tak odpovídala Goffmanovu (1999: 29) předpokladu o tom, že „slouží ustáleným a obecným způsobem k výkladu situace pro ty, kdo představení sledují“.

V souladu s dramaturgickou analýzou mohu za přední region „týmu demonstrantů“ označit prostory náměstí Republiky a po začátku pochodu celou jeho trasu. Z těchto prostorů sehrával „tým demonstrantů“ jím plánované divadlo. Navozování situačních definicí pomocí sehrávání „divadelního představení demonstrantů“ spočívalo jednak v samotné přítomnosti extremistů, jejich kulisách (transparenty, vlajky apod.) a občasným provoláváním hesel. Toto představení bylo cíleno na přímé účastníky akce, na přihlížející a na přítomné členy „mediálních týmů“ (přítomna byla Česká televize, televize Prima a televize ZAK a dále množství fotografů).

Z hlediska „týmu státních aparátů“ byl přední region tvořen celou trasou plánovaného pochodu, přidruženými bočními ulicemi a prostory Krajského ředitelství Policie České republiky (nacházejícího se cca 300 metrů vzdušnou čarou od náměstí Republiky). Před Krajským ředitelstvím PČR se zhruba tři hodiny před začátkem akce nacházela připravená policejní technika (cca dvacet dodávek a dvě vodní děla). Na náměstí byly v té době přítomny čtyři policejní dodávky a v bočních ulicích byla zvýšená přítomnost příslušníků státní a městské policie (cca jedna hlídka pendlující mezi dvěma ulicemi a pravidelné průjezdy policejních dodávek). Zhruba devadesát minut před začátkem události došlo k citelnému zvýšení přítomnosti členů „týmu státních aparátů“ v okolí náměstí Republiky. Do přilehlých ulic začaly přijíždět dodávky s těžkooděnci a nad okolím náměstí začal létat policejní vrtulník sloužící k monitoringu dění v okolí. Další citelný nárůst přítomnosti „týmu státních aparátů“ se odehrál cca třicet minut před začátkem události, kdy začala být viditelná přítomnost těžkooděnců (před tím byli v bočních ulicích a v dodávkách), kteří se rozmístili na kraji přilehlých ulic směrem u náměstí. Dále se u náměstí začala pohybovat policejní kavalerie a na každé straně náměstí byla zaparkována policejní dodávka na odvoz zadržených. V tomto intervalu se také do divadelního představení „týmu státních aparátů“ zapojili členové antikonfliktních týmů a monitorovací tým PČR. Událost začala krátce po druhé hodině odpolední a bylo na ni přítomno zhruba 60 – 80 členů „týmu demonstrantů“, zhruba dvojnásobné množství členů „týmu státních aparátů“ (zejména těžkooděnců¹²⁸). Na události byl také přítomen „tým mediální“. Hlavním interakčním módem, kterým sehrával „tým státních aparátů“ své představení, byla extenze jeho přítomnosti a nasazené techniky. Tuto skutečnost je možné ve vztahu k dikurzivní praxi diskurzu penalty interpretovat v několika dílčích liniích. Výše popsaná extenzivní přítomnost represivních státních aparátů na této události má sama o sobě preventivní funkci. Jejím cílem je zabránit eskalaci násilí formou odstrašení potenciálních pachatelů násilné činnosti. Přítomnost uniformovaných složek represivních aparátů na této události je možné interpretovat jako demonstraci síly

---

jejich demonstraci ze dne 24. dubna 2010, jejíž časová symbolika vychází z toho, že se jednalo o první sobotu po datu narození Adolfa Hitlera.

¹²⁸ Kromě uvedeného počtu těžkooděnců bylo nasazeno značné množství policejní techniky a specializovaných jednotek (dodávky, vodní dělo, velitelský vůz, vrtulník, kavalerie).

státních aparátů, neboť uniforma odlišuje policisty od přítomných přihlížejících/demonstrujících a upozorňuje je na přítomnost státní moci (Tilly 2006: 202). Prevence eskalace konfliktu je dána na první pohled zřejmou početní a technickou převahou „týmu státních aparátů“ nad „týmem demonstrantů“. Kromě početní převahy má tento preventivně-zastrašující efekt i samotná vizuální podoba těžkooděnců (vysocí muži oblečení do černých brnění) a přítomnost kavalerie. Technickou a početní převahu tak lze nahlížet jako demonstraci potenciální schopnosti využít sílu ze strany státních aparátů (Tilly 2006: 170), jež byla důsledkem toho, že od příslušníků specifické subkultury podvědomě očekáváme specifický typ jednání (Goffman 1997: 74). Tým „státních aparátů“ předpokládal možnost eskalace násilného jednání ze strany „týmu demonstrantů“. Tento předpoklad vychází z toho, že pravicově extremistická hnutí jsou vnímána jako skupiny, u nichž je použití násilí považováno za standardní strategii prosazování jejich zájmů. O vhodnosti použití násilí se v rámci této skupiny nevedou diskuze a s jeho využitím není v rámci pravicově extremistického diskurzu spojen negativní etický a morální kodex (Valterová 2009: 10). Silovou převahu „týmu státních aparátů“ je také možno interpretovat tak, že jejím prostřednictvím tento tým vysílá společenský signál, že nebude tolerovat porušování veřejného pořádku a ohrožování bezpečnosti ze strany „týmu demonstrantů“ a manifestuje svoji připravenost zasáhnout ve jménu bezpečnosti a dodržování právního řádu (Benjamin 1998: 60-61). V přeneseném významu díky působení „mediálního týmu“ složky státního aparátu už jen svoji samotnou přítomností na této akci posilovaly svůj obraz ochránců společnosti konstruovaný na úrovni diskurzivní produkce.

Zadní region „týmu demonstrantů“ nebyl z analytického pohledu důležitý. Analyzovaná veřejná událost měla dynamickou scénu a za zadní region mohou být označeny prostory, kde se scházeli členové tohoto týmu před jejím začátkem. Zadní region zanikl ve chvíli, kdy se demonstrující vydali po trase plánovaného pochodu. Z pohledu diskurzivní praxe diskurzu penalty je analyticky více relevantní zadní region „týmu státních aparátů“. Ten se nacházel v bočních ulicích u náměstí Rebuliky a u Krajského ředitelství PČR. Zadní region nebyl v souladu s Goffmanovým (1999: 113) předpokladem skryt očí přihlížejících/ostatních týmů, což je opět možné interpretovat několika způsoby. Logickým vysvětlením je to, že přilehlé ulice a prostory v okolí Krajského ředitelství PČR byly ideální z hlediska požadovaného místa pro techniku a dojezdové vzdálenosti na místo konání akce. Latentní funkcí vizuální dostupnosti zadního regionu „týmu státního aparátu“ je poukázání na jeho silové kapacity. To lze nahlížet v linii preventivně-represivního postupu státních aparátů tím, že viditelnost zázemí represivních složek státních aparátů na této události může mít silný preventivní účinek, což glosuje Charles Tilly (2006: 44) tím, že „zjevná schopnost způsobit poškození nahrává moci víc, než sám akt poškození“.

Z hlediska toho, jakým způsobem se prezentoval „tým státních aparátů“ v obou prostorových regionech, je patrná jeho snaha o silné preventivní působení s cílem zabránit eskalaci konfliktu. Tomu odpovídá i přítomnost antikonfliktního týmu, jehož členové nebyli na analyzované akci v policejních uniformách, ale v civilním oblečení s reflexní policejní vestou. Navozování dojmu „civilnosti“ těchto specializovaných jednotek spočívá ve snaze o navození neformálního jednání. To, že tyto týmy chodí bez uniformy, vyplývá z toho, že „uniforma navozuje autoritu a represí sama o sobě

[...] AKT v civilu budí větší důvěru.“ Podle respondentů je hlavní funkcí antikonfliktního týmu prevence eskalace násilí založená na navázání kontaktu s účastníky akce a na poskytování informací členům „týmu demonstrantů“, ale i přihlížejícím. A „od té doby co jsou nasazováni, klesá konfliktní potenciál na veřejných akcích.“ Důležitou roli hraje genderové složení těchto týmů, protože žena je spíše přijímána ze strany „týmu demonstrantů“¹²⁹ a může tak lépe naplňovat zmíněné funkce antikonfliktního týmu.

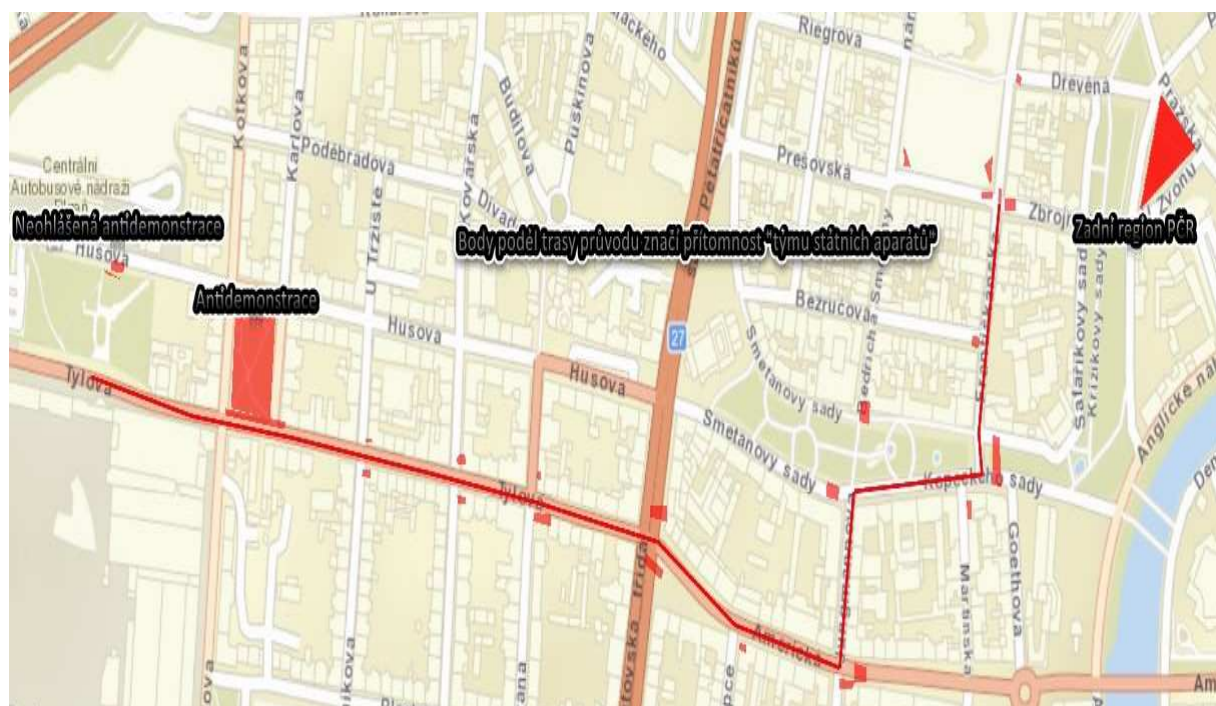
Po popisu předních a zadních regionů „týmu státních aparátů“ a „týmu demonstrantů“ se zaměřím na samotný průběh události. Krátce po čtrnácté hodině se přítomní demonstranti začali připravovat na protestní pochod. Na to zareagovaly složky státního aparátu tím, že zesílily svoji přítomnost v bezprostředním okolí demonstrantů. Poté, co se „tým demonstrantů“ připravil k průvodu a proběhla kontrola vlajek ze strany „vlajkového komisaře“, vyrazil tento tým do jedné z přilehlých ulic nacházející se na trase průvodu. Ve chvíli, kdy se dal „tým demonstrantů“ do pohybu, došlo k tomu, že ho „tým státních aparátů“ ze všech stran obklíčil. Před protestním průvodem jely tři policejní dodávky naložené těžkooděnci a monitorovací vůz. Za protestním průvodem jela ambulance a šest policejních dodávek s těžkooděnci. Kromě přítomné techniky šli po všech stranách průvodu těžkooděnci a v průvodu se nacházeli členové antikonfliktního týmu a policisté v civilu. Za policejními dodávkami a těžkooděnci ohraničujícími konec „týmu demonstrantů“ šli úředníci Magistrátu města Plzně¹³⁰, kteří dohlíželi na to, zda demonstrace probíhá v souladu se zákonem a městskými předpisy. K doprovodu „týmu demonstrantů“ se připojila i policejní kavalerie. Průvod po cestě usměrňovaly skupiny těžkooděnců, jež uzavíraly vstup do bočních ulic po trase pochodu. Taktika těchto skupin byla založena na jejich mobilitě, kdy ihned poté co protestní shromáždění prošlo úsekem, který zabezpečovaly, nastoupily do dodávek a přesunuly se k dalšímu místu. Tato strategie efektivního rozložení pořádkových jednotek vede k posilování pocitu silné policejní přítomnosti – „tým demonstrantů“ viděl pouze přítomné těžkooděnce ve všech bočních ulicích a díky jejich identické vizáži nemohli členové tohoto týmu poznat, že se jedná o permanentně přesouvané jednotky. Na trase pochodu v Tylově ulici, kde demonstrující verbálně manifestovali své názory na obyvatele této lokality, se odehrávala nahlášená protidemonstrace. Před tím, než se průvod přiblížil k této protidemonstraci, došlo k jeho zastavení ze strany „týmu státních aparátů“. V pauze, kdy byl pochod zastaven, došlo ke značnému posílení připravenosti „týmu státních aparátů“ k zásahu – z dodávek vystoupili těžkooděnci, do obou bočních ulic ohraničujících prostor parku, ve kterém se konala antidemonstrace, byla přistavena těžká policejní technika (vodní dělo a transportér) a do prostoru oddělujícího „tým demonstrantů“ od „týmu antidemonstrantů“ bylo nasazeno značné množství těžkooděnců, kavaleristů a psovodů. Poté se vydal „tým demonstrantů“ do pohybu a došel až na místo ukončení

---

¹²⁹ S ohledem na to, že pravicově extremistické subjekty jsou založeny na silném důrazu na maskulinitu a na mytopoezii „urostlého a fyzicky zdatného muže“ (srov. Bjørge 2002), nedochází při interakci extremistka – policistka ke „střetu testosteronů“, který může zkomplikovat snahu o navázání komunikace mezi „týmem demonstrantů“ a „týmem státních aparátů“. Úkol ženy-policistky v prevenci eskalace konfliktů se nezvtahuje pouze na veřejné události. Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že „ženám se spíše podaří navázat kontakt a rozkecat někoho, žena má šanci rozkecat muže, může si k němu dovolit to, co muž ne, jinak by eskaloval konflikt.“

¹³⁰ A já.

protestní akce, kde byla demonstrace ukončena a složky státního aparátu dále monitorovaly pohyb jednotlivých skupinek demonstrantů. V místě ukončení demonstrace se také vyskytla (pravděpodobně nenahlášená) antidemonstrace ze strany cca deseti jedinců, jež byli ihned poté, co je zaregistroval „tým státního aparátu“, obklopeni cca dvojnásobným množstvím těžkooděnců, kteří je oddělovali od přítomných extremistů. Fakt, že státní aparáty monitorovaly dění na místě i po skončení události, opět mohl přispívat k utvrzování jejich obrazu ochránců bezpečnosti. S ohledem na to, že veřejná moc zasahuje v míře, která je dána principem užitečnosti (Foucault 2009b: 52), došlo ihned po ukončení demonstrace ke stažení většiny těžkooděnců a těžké techniky. Tím „tým státních aparátů“ zajistil to, že se vyhnul zbytečně přehnané expozici svých silových kapacit. Níže přikládám mapu¹³¹ ilustrující tuto veřejnou událost.

4. 2. 2. Slavnosti svobody v Plzni (pozorování události ve dnech 2. – 6. 5. 2015)

Charakter této veřejné události je diametrálně odlišný od demonstrace politických extremistů. Ale i na ní plnily represivní složky státního obdobné role, pomocí jejichž odehrávání mohly v souladu s dispozitivem penální legitimacy posilovat víru v legitimitu státních aparátů ze strany společnosti. Kvůli tomu, že jsem úlohu státních aparátů na veřejných událostech podrobně ilustroval v předchozí kapitole, zaměřím se zde na stručnou ilustrativní charakteristiku. I v rámci událostí typu Slavnosti svobody se složky státního aparátu soustředí na zachování veřejného pořádku a ochranu bezpečnosti přítomných přihlížejících. Oproti extremistickým demonstracím jsou na události tohoto typu nasazovány policejní složky v nižší míře, bez doprovodu obrněných jednotek a těžké techniky. Toto jednání je logickým

¹³¹ Mapa byla zpracována v programu ArcGis Explorer.

vyústěním toho, že na akcích, které jsou rámovány jako společensko-zábavné události, se neočekává eskalace násilí a konfliktů v takové míře, jako na veřejných akcích, jež jsou rámované jako extremistické.

Na Slavnostech svobody jsem se věnoval polozúčastněnému pozorování akcí¹³²: Program klubů vojenské historie, Prezentace Městské policie Plzeň a kulturních akcí na náměstí Republiky (2. 5.); Convoy of Liberty (3. 5.); Plzeň 1945 (4. 5.); Pietní akt u památníku Obětem 2. světové války a padlým československým a spojeneckým letcům (5. 5.); Vzpomínkový akt u památníku „Díky, Ameriko!“ (6. 5.). Nejsilnější přítomnost složek státních aparátů byla na událostech „Convoy of Liberty“ a na vzpomínkovém aktu poslední den slavností. U ostatních akcí byly tyto složky státního aparátu zastoupeny spíše sporadicky a na většině akcí byla přítomna jedna hlídka městské policie, která ji monitorovala (většinou v rámci rutinní pochůzkové činnosti). První výraznější policejní přítomnost jsem zaznamenal až v pozdních odpoledních hodinách na kulturních akcích na náměstí Republiky, kde se vyskytovali příslušníci jak městské tak státní policie. Výrazná policejní přítomnost byla na události „Convoy of Liberty“¹³³. Příslušníci policie byli na akci přítomni už zhruba hodinu před jejím začátkem. Jednalo se zejména o dopravní policisty, kteří na místě řídili uzávěru silnice a dopravní opatření. Poté, co konvoj vyrazil, jsem se začal přesouvat jeho směrem. S ubývající vzdáleností směrem k centru města se začala policejní přítomnost zvyšovat. Kromě dopravní policie zde byly přítomny i klasické hlídky státní a městské policie. Zhruba v polovině trasy průvodu (u náměstí T. G. Masaryka) byly postavené železné bariéry oddělující účastníky konvoje od přihlížejících. Od tohoto bodu směrem k začátku konvoje žádné zábrany oddělující konvoj od přihlížejících nebyly. To je možné nahlížet jako další opatření vedoucí k produkci bezpečnosti jedinců přítomných na této události, poněvadž v tomto bodě velmi razantně narostl počet přihlížejících (a ruku v ruce s tím i počet příslušníků státní a městské policie). Pietní akce 5. 5. se účastnilo cca 150 – 200 diváků. S ohledem na to (a na to, že na této události participovaly lokální politické elity) zde byla výrazná policejní přítomnost. V průběhu akce jsem si všiml smíšených hlídek státní a městské policie, jež pravidelně obcházely prostory pietní události. Dále byli na akci přítomni příslušníci dopravní policie, v zadním regionu této akce (v prostorech za objektem památníku, které nebyly z hlediště vidět) se nacházeli příslušníci městské policie Plzeň v zásahovém vybavení. Mezi přihlížejícími se také nacházeli minimálně dva policisté v civilu, kteří monitorovali jejich jednání. Nejdůležitější oficiální akcí v rámci Slavností svobody byl pietní akt u pomníku na Americké třídě, jenž ukončoval několikadenní slavnosti. Na této akci bylo ze všech akcí se statickou scénou přítomno největší množství přihlížejících¹³⁴. Oficiálnímu charakteru akce (na niž byly přítomny státní politické elity) odpovídala i přijatá bezpečnostní opatření. Celý prostor konání akce byl vyloučen z dosahu veřejnosti a byl zde určen specifický „mocenský region“, kde se nacházely přítomné politické elity. Tento prostor byl zevnitř hlídán kombinovanými hlídkami státní a městské policie a ochrannou službou politiků. Kvůli tomu, že tato akce vedla k dopravním omezením na dvou frekventovaných komunikacích, nacházeli

¹³² Podrobný program slavností viz <http://www.slavnostisvobody.cz/slavnosti-svobody/program/program-2015.aspx>.

¹³³ Jedná se o událost organizovanou v rámci slavností Svobody, jež spočívá v průjezdu kolony historických a současných vojenských vozidel hlavní plzeňskou magistrálou.

¹³⁴ Nepočítám konvoj vojenských vozidel, který měl dynamickou scénu.

se zde i příslušníci dopravní policie. Na zajištění bezpečnosti se podílely také kombinované hlídky nacházející se mimo uzavřený „mocenský region“. Kromě klasických policejních hlídek zde byly přítomny i minimálně dvě hlídky policistů v civilu, kteří monitorovali jednání přihlížejících a kontrolovali podezřelé formy chování. Když jsem se zaměřil na činnost těchto složek, tak jsem si všiml toho, že jejich pozornost je věnována takovým faktorům, které na ně působily podezřele. Na podezřelé jednání upozorňovaly uniformované příslušníky represivních složek státního aparátu („Ten chlapík vzadu s igelitkou, teď jde od nás, jděte ho zkontrolovat“). Logiku jednání „týmu státních aparátů“ v rámci tohoto druhu veřejných událostí mi objasnily i rozhovory s respondenty, kteří hovořili o tom, že „opatření mají samozřejmě preventivní nádech. Musíme dát víc lidí do ulic, aby se prostě nekradlo, aby se nic neničilo, aby se zabránilo dopravnímu kolapsu. S tím vším se musí počítat. Takže to je v podstatě taky prevence – ať dopravní, nebo prevence kriminality, nějakých drobných krádeží.“ „Ve velkém množství lidí si nevšimnete, že vás tam někdo okrádá. Tak je potřeba, aby ti četníci tam chodili a dělali tu kulisu toho úřadu, který to tam dohlíží.“ „Tým státních aparátů“ se tedy podobně jako na extremistických veřejných akcích i na akcích tohoto typu snaží vytvořit „tu iluzi těch modřejších lidí, že jsou všude vidět.“ Toto jednání má preventivní charakter a lze ho vnímat jako jeden z faktorů odpovídajících dispozitivu penální legitimacy.

4. 2. 3. Vztah mezi státními aparáty, bezpečností a sociální exkluzí v Plzni

Poslední podkapitola snažící se přiblížit procesy diskurzivní praxe diskurzu penalty bude zaměřena na vzájemný vztah mezi státními aparáty, problematikou bezpečnosti a sociální exkluzí v Plzni. Jedním z hlavních aktérů podílejících se na produkci bezpečnosti v Plzni je městská policie Plzeň, která ve svých sebe prezentacích deklaruje, že je „garant zajištění veřejného pořádku, ochrany a bezpečnosti občanů města Plzně ve spolupráci s ostatními bezpečnostními složkami. Nedílnou součástí výkonu městské policie je i dohled nad dodržováním pravidel občanského soužití“. V dokumentu „Plán prevence kriminality města Plzně 2014 – 2015“ je role městské policie zdůrazňována odkazem na to, že kromě výše zmíněného tato složka státního aparátu „[o]dhaluje přestupky a jiné právní delikty a upozorňuje fyzické a právnické osoby na porušování obecně závazných právních předpisů.“ Ve vztahu k problematice sociální exkluze je v plánu prevence kriminality deklarováno, že prevence kriminality města Plzně, „obsahuje celkem 5 projektů – 1 z oblasti situační prevence a 4 z oblasti sociální prevence. Jednotlivé projekty jsou zaměřeny na snížení trestné činnosti (především krádeží a vandalismu), ale také na práci s dětmi a mladistvými především ze sociálně vyloučených lokalit a přispívají tak k celkovému zvýšení bezpečnosti ve městě.“ Dalším opatřením, jež má vést k zajištění bezpečnosti plzeňanů, je projekt „Bezpečné město“ realizovaný od roku 2009. Cílem tohoto projektu je „[z]lepšení bezpečnostní situace na území města Plzně a zvýšení pocitu bezpečí občanů v Plzni“ a „[k]oordinace Policie ČR, městské policie Plzeň, samospráv na úrovni městských obvodů a Magistrátu města Plzně při řešení bezpečnostní situace na území města Plzně.“ Tento projekt sloužící jako příklad transformace diskurzivní produkce do diskurzivní praxe „zahrnuje další aktivity: webový portál, konkrétní bezpečnostní opatření reagující na situaci ve městě či připomínky občanů, instalace schránek pro

občany, nový expertní tým na problematiku extremismu a řadu dalších projektů zaměřených na prevenci a bezpečnost ve městě.“

Ve vztahu k problematice sociální exkluze na území města Plzně se podle uvedeného dokumentu v Plzni „nenacházejí typické sociálně vyloučené lokality, ale jsou zde části a bytové bloky, které znak sociálně vyloučené lokality mají. Jednou z těchto částí je právě lokalita ulice Plachého a Korandovy¹³⁵. Nachází se zde asi 70 městských bytů, z nichž je asi 25 neobsazených. Do nich a na chodby domů se často vztahují sociálně slabí občané a Romové.“ Hlavními prioritami složek státních aparátů ve vztahu k této lokalitě (resp. všem sociálně vyloučeným lokalitám na území města) jsou následující: „snížení počtu spáchaných trestných činů a přestupků zejména v problémových lokalitách města Plzně (zaměření zejména na střed města a blízké okolí, kde se nachází také lokalita ulice Plachého a Korandovy); zvýšení pocitu bezpečí obyvatel města Plzně; omezení porušování veřejného pořádku zejména ze strany sociálně nepřizpůsobivých občanů; změna negativního pohledu majoritní společnosti na osoby sociálně vyloučené zejména romské etnikum; prevence rasově motivovaných sporů a extremistických projevů; příznivé ovlivňování sociálně nepřizpůsobivých a problémových osob v dodržování základních společensky žádoucích norem a způsobů jednání – APK¹³⁶ jako vzor; zvýšení důvěry zejména ze strany romské populace v represivní složky PČR a MP Plzeň (u většiny romské populace převládá negativní postoj k těmto složkám a názor, že v případě nouze by jim neposkytly pomoc, z toho pak plyne „braní zákona do svých rukou“, neboť není na koho se obrátit); pomoc obyvatelům sociálně vyloučených lokalit v navázání kontaktu se samosprávou a poskytovateli sociálních služeb.“ Jako jeden z nástrojů řešení problematice situace v lokalitě „Plac“ je v dokumentu uvedena činnost asistentů prevence kriminality. K tomuto preventivnímu nástroji se respondenti vyjadřovali tak, že „[mělo] by to být tak, romský asistent – tedy on by to neměl být romský asistent, to je zase diskriminační, ve smyslu pozitivní diskriminace. Je to o tom, že majoritní občan nebude mít u romské populace autoritu samu o sobě. A na co ho tam cpát, aby on tam řešil spory a předával informace. Takže se vybere člověk z toho prostředí, vybere se člověk, kterej tam bydlí. Nicméně nemusí to být Rom. Máme i spoustu lidí, kteří inklinují k tomu způsobu života a jsou to bílí lidi. Ale je lepší, když to opravdu vychází z té romské populace. [...]. Natipovali jsme je. Jedna je taková jako dost prudší a starší. Má x dětí a už dělala nějakou dobu v neziskovce. Druhá dělala pod Člověkem v tísní nějakou chvíli, takže taky má nějaký zkušenosti. Obě jsou solidní a poctivý. A tím, že jsme jim poskytli to, že mohly dělat toho asistenta, tak jejich sebevědomí stoupl a ony se strašně začaly snažit. A můžu říct, že se odhalilo x záškoláctví, zklidnilo se na Place to prostředí, prostě ty lidi se začínají jeden o druhého zajímat. [...]. Takže se uklidily chodby. Teď se to tam vymaluje. Město tam předělá některý byty, aby tam byly nájemní byty pro sociálně slabší. A postupně se to začne obydlovat. Bude tam nějaký správce, kterej bude městem placenej. A ten taky bude z řad Romů, aby s nima měl nějaký živější vztah, aby na ně mohl působit po svém. A postupně se to tam zkvalitňuje ten Plac. Takže se teďka budou dělat fasády, vnitřky toho baráku. A město chce, aby to byl prostě normální dům, ne humus, kterej tam donedávna byl. A teď se to fakt srovnává. A už je vidět, že to tam kmitá“. Kromě

---

¹³⁵ Lokalita „Plac“, pozn. moje.

¹³⁶ Asistenti prevence kriminality, pozn. moje.

pozice asistentek prevence kriminality je dalším nástrojem preventivního charakteru i zvýšená hlídková činnost státních aparátů v této lokalitě: „Takže prakticky veřejnej pořádek. Bordel tam už žádnéj není, tam už nikdo nic nesloží, protože za hodinu to nestihnou a určitě by je tam někdo přistihl, protože se tam furt střídají [hlídky PČR a MP, pozn. moje]“. Při zhodnocení situace na Placu před nasazením a po ročním nasazení asistentek prevence kriminality se respondent vyjádřil tak, že je situace lepší. „Je to opravdu lepší. Aspoň my jako město máme přehled, co se tam jako děje. Už jsme tam měli třeba i alternativy jako fotopast. [...] A není třeba asi příliš sankcionovat, je lepší s nima mluvit¹³⁷, protože ty sankce je zatvrdí ještě víc“.

Ve vztahu mezi sociální exkluzí a problematikou bezpečnosti je ještě vhodné poukázat na dekonstrukci mýtu vysoké kriminality v sociálně vyloučených lokalitách a s ní spojené produkce morální paniky (srov. Cohen 2011a). Ta vychází z rozhovorů s respondenty. Když jsem se zainteresovaných aktérů dotazoval na míru kriminality v „profláklých“ plzeňských lokalitách, jako je (bývalé) ghetto v Jateční ulici, lokalita Plac, čtvrť Petrohrad nebo část sídliště Vinice, tak reagovali tím, že „to je iluze“. „Lidi si spojují s kriminalitou místa, kde kriminálně pozitivní lidi bydlí. Ale to je blbost. [...] Tomu se říká ten pocit bezpečí. A když si vezmete mapu pocitu bezpečí a mapu kriminality, tak se to vůbec nepřekrývá. Je to odlišný. Oni [občané, pozn. moje] řeknou, že největší nebezpečí je tady na Petrohradu na Slovanech. A vy řeknete proč – tady chcíp pes, tady dohromady nic není, tady je pár firem, pár nájemních bytů a jestli tam je v Barandově a Úslavské ulici pár Romů, který tam bydlí už 20, 30 let, tak to přeci není důvod k obavám. Ale je to pořád spojený s tím, že je to neznámý. Ty lidi jsou pořád latentně nějaký extremisti nebo bych spíš řekl rasisti. Jako že ty Romové jim leží v žaludku, a to se táhne“. Z hlediska bezpečnosti a kriminality představuje v Plzni pravděpodobně nejvíce problematické místo sídliště Lochotín, což je dáno tím, že se jedná o největší plzeňské sídliště a je zde „daleko větší kriminalita a přestupková činnost, než v těch lokalitách, které jsou definovány jako problémové.“ Domnívám se, že silný vliv na formování tohoto diskurzu kriminality sociálně vyloučených lokalit mají sdělovací prostředky a způsob, jakým je z jejich strany o této problematice referováno. Pro ilustraci¹³⁸ tohoto příkládám schéma z korpusu 3 zachycující provázanost kódovacích kategorií u tématu plzeňské lokality Plac.

Code System	Bezpečnost	Kriminalita	Nepřízpůsobiví	Policie	Prevence	Sociální vyloučení
Bezpečnost		34	9	50	39	2
Kriminalita	34		3	27	50	
Nepřízpůsobiví	9	3		13	3	
Policie	50	27	13		35	2
Prevence	39	50	3	35		
Sociální vyloučení	2			2		

¹³⁷ Což je úlohou APK, jejichž činnost je preventivního charakteru a snaží se předcházet represivnímu působení státních aparátů.

¹³⁸ Dalším příkladem může být situace, kterou mi popisoval kolega z výzkumného týmu zaměřeného na problematiku plzeňské lokality Plac. Když se nacházel v terénu, tak si všiml toho, že k lokalitě dorazil televizní štáb, jenž dělal reportáž o Placu. Televizní štáb si povšiml toho, že u lokality je zaparkované policejní auto. Poté co se k autu vrátili policisté, tak reportér zjistil, že se vracejí z obědové pauzy a přítomnost policejního auta u lokality nesouvisí s výjezdovou činností, ale s tím, že zde bylo volné parkovací místo. To ale televiznímu štábu nezabránilo v tom, aby parkující policejní vůz zakomponoval do kompozice reportáže, čímž potvrdil penálně pornografické mediální reprezentace sociálně vyloučených lokalit.

Úroveň diskurzivní praxe ve vztahu k problematice bezpečnosti a sociální exkluze na příkladu Plzně je možné shrnout tím, že státní aparáty vyvíjejí primárně preventivní aktivity s cílem zajišťování bezpečnosti.

4. 3. Kritická analýza diskurzu penalty v českém kontextu – sociokulturní praxe

V poslední podkapitole analytické části práce se posunu na úroveň sociokulturní praxe diskurzu penalty. Tato úroveň analyzovaného diskurzu se zaměřuje na to, jakým způsobem je ze strany společnosti reagováno na diskurzivní praxi vycházející z diskurzivní produkce (Fairclough 1995: 98). Sociokulturní praxe pak zpětně formuje podobu diskurzivní produkce a praxe. Vztah mezi všemi složkami analyzovaného diskurzu je dle kritické analýzy diskurzu dialektický. Podle Normana Fairclougha (1995) je kritická analýza diskurzu vhodným metodologickým nástrojem pro analýzu konkrétních *policies*, protože umožňuje sledovat to, jakým způsobem jsou formulovány a artikulovány, jakým způsobem jsou reifikovány a jakým způsobem na ně reaguje společnost. V práci jsem se pokusil tímto způsobem uchopit širší fenomén než konkrétní *policies* a snažil jsem se analyzovat diskurz penalty ve všech jeho rovinách. S ohledem na širší analyzovaného diskurzu lze jen velmi obtížně věnovat se jeho rovině sociokulturní praxe v úzkém prostoru vymezeném kritickou analýzou diskurzu. V této rovině diskurzu se pokusím spíše o zachycení intertextuality (vzájemného provázání výrokových řetězců) (Fairclough 2004: 40) datového korpusu 1. Cílem této podkapitoly bude poskytnutí interpretace toho, v jakých kontextech jsou vzájemně propojeny jednotlivé kategorie korpusu 1, který je zaměřený na mediální prezentace. Tu je z pohledu kritické analýzy diskurzu možné nahlížet jako na součást sociokulturní praxe, poněvadž představují „elementy sociálních událostí mající kauzální efekty“ (Fairclough 2004: 8). Jejich kvalitativní/kvantitativní textová analýza umožňuje odhalit to, jaký diskurz je jimi nastolován a jak je jejich prostřednictvím formována sociokulturní praxe (Fairclough 2004: 11). Sledování mediálního diskurzu a jeho zařazení do úrovně sociokulturní praxe analyzovaného diskurzu je v souladu se základními principy kritické analýzy diskurzu. Jejím základním cílem je „vysvětlit to, jak diskurz přispívá k reprodukci makro struktur“ (Fairclough 1995: 43). V této části práce se v souladu s tím zaměřím na interpretaci intertextuality v datovém korpusu 1 – Anopress, jednotlivé kategorie budou interpretovány v jejich abecedním pořadí a budou doplněny jejich *tag cloudovými* schémata.

První datovou baterií v tomto korpusu jsou mediální reprezentace týkající se Bezpečnostní informační služby (celkem 361 textů v rozsahu 753 212 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			47	16	274	55		14	175	1975	51	5	6
Extremismus													
Pravicový	47			50	16	2		16	10	57	2	3	4
Levicový	16		50		5	2		7	6	12			
Kriminalita	274		16	5		8		6	31	793	20	28	4
Legitimita	55		2	2	8				19	48	3	2	
Neoliberalismus													
Nepřizpůsobiví	14		16	7	6				6	26		3	4
Ochrana	175		10	6	31	19		6		214	11	2	
Policie	1975		57	12	793	48		26	214		62	31	
Prevence	51		2		20	3			11	62		8	
Sociální vyloučení	5		3		28	2		3	2	31			
Zneužívání sociálního systému	6		4		4			4					

V analyzovaných reprezentacích této instituce se největší míra intertextuality v úrovni sociokulturní praxe vyskytovala mezi kategoriemi „bezpečnost“ a „policie“ (1975); „kriminalita“ a „policie“ (793); „bezpečnost“ a „kriminalita“ (274); „policie“ a „ochrana“ (214); „ochrana“ a „bezpečnost“ (175). Pohledem mediálních reprezentací Bezpečnostní informační služby je možné tuto intertextualitu nahlížet takto: Ze strany sdělovacích prostředků dochází v rovině sociokulturní praxe k šíření diskurzu propojujícího úlohu policie s poskytováním bezpečnosti členům společnosti. Ta je založena na tom, že je jim ze strany policie poskytována ochrana před potenciálním nebezpečím ze strany kriminálního jednání.

***

V korpusu 1 následuje kategorie týkající se mediálních reprezentací politického extremismu a radikalismu (celkem 122 textů v rozsahu 244 209 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			106	67	201	26		9	76	702	105	25	12
Extremismus													
Pravicový	106			157	78			20	29	330	14	11	8
Levicový	67		157		60	2		14	10	185	2		
Kriminalita	201		78	60				10	17	593	85	29	3
Legitimita	26			2					8	7		2	
Neoliberalismus													
Nepřizpůsobiví	9		20	14	10				7	16		7	6
Ochrana	76		29	10	17	8				128		8	2
Policie	702		330	185	593	7		16	128		181	77	9
Prevence	105		14	2	85				32	181		22	
Sociální vyloučení	25		11		29	2		7	8	77			2
Zneužívání sociálního systému	12		8		3			6	2	9		2	

Intertextualita v mediálních reprezentacích politického extremismu vykazuje značnou podobnost s předchozí kategorií. Její nejvyšší úrovně dosahovaly kategorie „bezpečnost“ a „policie“ (702); „kriminalita“ a „policie“ (593); „policie“ a „pravicový extremismus“ (330); „kriminalita“ a „bezpečnost“ (201); „policie“ a „levicový extremismus“ (185). Domnívám se, že propojenost dílčích kódovacích kategorií v mediálních reprezentacích politického extremismu je možné interpretovat obdobným způsobem jako u předcházejícího případu: Ve vztahu k problematice politického extremismu sehrává důležitou roli činnost policie. Ta se zaměřuje na poskytování ochrany před kriminalitou ze strany pravicových a levicových extremistů. Kriminalita páchaná politickými extremisty vede k ohrožení bezpečnosti členů společnosti.

***

Další mediální reprezentace se týkaly Generální inspekce bezpečnostních sborů (celkem 288 článků v rozsahu 380 321 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Neprizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			4	2	417	22		3	93	5042	47		
Extremismus													
Pravicový	4			12	9					12			
Levicový	2		12		9					16			
Kriminalita	417		9	9				13	1001	12			2
Legitimita	22								33				
Neoliberalismus													
Neprizpůsobiví	3									14			
Ochrana	93				13					387	8		
Policie	5042		12	16	1001	33		14	387		139		10
Prevence	47				12				8	139			
Sociální vyloučení													
Zneužívání sociálního systému					2					10			

Míra intertextuality u mediálních reprezentací Generální inspekce bezpečnostních sborů taktéž vykazuje velkou míru podobnosti s předcházejícími kategoriemi korpusu 1. K největší míře překryvu docházelo u kategorií „bezpečnost“ a „police“ (5042); „kriminalita“ a „police“ (1001); „kriminalita“ a „bezpečnost“ (417); „ochrana a police“ (387); „police“ a „prevence“ (139). Propojení jednotlivých kategorií na úrovni sociokulturní praxe u reprezentací této instituce je možné interpretovat následovně: Generální inspekce bezpečnostních sborů dohlíží na to, jakým způsobem plní police své úkoly v procesech zajišťování bezpečnosti, boje proti kriminalitě a s tím spojených preventivních činností. GIBS se dále zabývá případnými stížnostmi na postup police v uvedených procesech.

***

Další datová baterie datového korpusu 1 se týká mediálních reprezentací plzeňské sociálně vyloučené lokality Plac (20 článků v rozsahu 11 948 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Neprizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost					34			9		50	39	2	
Extremismus													
Pravicový													
Levicový													
Kriminalita					34			3		27	50		
Legitimita													
Neoliberalismus													
Neprizpůsobiví								9					
Ochrana										13	3		
Policie												2	
Prevence											35		
Sociální vyloučení												2	
Zneužívání sociálního systému											2		

Intertextualita u mediálních reprezentací lokality Plac na úrovni sociokulturní praxe dosahovala nejvyšší míry u kategorií „policie“ a „bezpečnost“ (50); „prevence“ a „kriminalita“ (50); „prevence“ a „bezpečnost“ (39); „policie“ a „prevence“ (35); „kriminalita“ a „bezpečnost“ (34). Tuto výrokovou logiku jde shrnout výrokem: V sociálně vyloučené lokalitě Plac se složky státního aparátu zaměřují na prevenci kriminality s cílem zajistit bezpečnost obyvatel jejich obyvatel. Prevence kriminality nevede pouze k zajištění bezpečnosti obyvatel Placu, ale obyvatel Plzně celkově.

***

V rovině sociokulturní praxe následují v korpusu 1 mediální reprezentace problematiky kriminality lokalizované do Plzně (153 textů v rozsahu 238 475 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Neprizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost					122	2			3	329	42	12	2
Extremismus													
Pravicový					6					18			
Levicový										14			
Kriminalita					122				10	742	121	18	
Legitimita					2				4	13			
Neoliberalismus													
Neprizpůsobiví										6			
Ochrana									3	77	4		
Policie											77		4
Prevence												24	
Sociální vyloučení											10	24	
Zneužívání sociálního systému											4		

Plzně. K zajišťování ochrany a bezpečnosti obyvatel využívá Městská policie Plzeň i preventivních nástrojů.

***

Na mediální reprezentace Městské policie Plzeň navazují v datovém korpusu 1 reprezentace činnosti státní policie v Plzni (444 textů v rozsahu 586 234 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Neprizpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost			16	6	171	19		6	45	1053	60	5	4
Extremismus													
Pravicový	16			25	9			12		54		3	4
Levicový	6		25		5			7		14			
Kriminalita	171		9	5				4	21	1321	106	22	
Legitimita	19								6	70		2	
Neoliberalismus													
Neprizpůsobiví	6		12	7	4				4	21			2
Ochrana	45				21	6		4		225	11		4
Policie	1053		54	14	1321	70		21	225		142	12	15
Prevence	60				106				11	142		19	
Sociální vyloučení	5		3		22	2				12	19		
Zneužívání sociálního systému	4		4					2	4	15			

Překryv dílčích kódovacích kategorií u mediálních reprezentací činnosti státní policie v Plzni nevybočuje z trendu sociokulturní praxe diskurzu penalty. V největší míře se intertextualita vyskytovala u kategorií „policie“ a „kriminalita“ (1321); „policie“ a „bezpečnost“ (1053); „policie“ a „ochrana“ (225); „bezpečnost“ a „kriminalita“ (171); „prevence“ a „policie“ (142). To lze interpretovat obdobně jako u předchozích kategorií s velmi podobnou strukturou intertextuality: Působení státní policie v Plzni je orientováno na zajišťování bezpečnosti a ochrany veřejnosti. K tomuto využívá policie i preventivních metod.

***

Poslední kategorií na úrovni sociokulturní praxe představují mediální reprezentace kriminality v Tanvaldu (78 článků v rozsahu 60 631 slov).

Code System	Bezpečnost	Extremismus	Pravicový	Levicový	Kriminalita	Legitimita	Neoliberalismus	Nepřízpůsobiví	Ochrana	Policie	Prevence	Sociální vyloučení	Zneužívání sociálního systému
Bezpečnost					18			2	11	112	5	3	
Extremismus													
Pravicový										12			
Levicový													
Kriminalita	18							3	19	151	18		
Legitimita													
Neoliberalismus								8				3	
Nepřízpůsobiví	2				3		8		4	19		3	
Ochrana	11				19			4		127	4		
Policie	112		12		151			19	127		40	10	
Prevence	5				18				4			2	
Sociální vyloučení							3	3		10	2		
Zneužívání sociálního systému													

Trend, jenž je možné vyzorovat na této rovině analyzovaného diskurzu, potvrzuje i intertextualita mediálních reprezentací kriminality v Tanvaldu. Nejčastěji se prolínaly kategorie „policie“ a „bezpečnost“ (151); „policie“ a „ochrana“ (127); „policie“ a „bezpečnost“ (112); „prevence“ a „policie“ (40); „kriminalita“ a „ochrana“. Vzájemnou propojenost položek kódovníku je možné shrnout obdobně jako u předchozích datových baterií: Policie představuje důležitého aktéra, jehož preventivní působení napomáhá k produkci bezpečnosti pro obyvatele Tanvaldu a chrání je před negativními aspekty kriminálních forem jednání.

***

V této kapitole jsem se snažil o interpretaci dat obsažených v datových korpusech 1 – 3 s cílem poskytnout ilustraci diskurzu penalty v českém kontextu. Ten jsem uchopil v úrovni jeho produkce (analýzou diskurzivní produkce politických aktérů, státních aparátů a konstrukcí diskurzu penalty ve vztahu k sociální exkluzi), praxe (analýzou jednání státních aparátů na veřejných událostech a ve vztahu k sociálnímu vyloučení), a sociokulturní praxe analýzou intertextuality mediálních reprezentací témat, která spadají do oblasti tohoto diskurzu.

5. ZÁVĚR

„Naprosté bezpečí je, navzdory jakkoli důkladným bezpečnostním opatřením, fikcí.“
[MVČR]

5. 1. Sumarizace argumentace

Disertační práce je koncipována do tří dílčích částí – teoretické, metodologické a analytické. V teoretické kapitole jsem se zaměřoval na charakteristiku klíčových pojmů a teoretických konceptů zaštiťujících argumentační systém využívaný v práci. Konkrétně jsem se věnoval charakteristice neoliberalismu ve dvou jeho významech – ideologie a politické praxe. Neoliberální ideologii je možné vnímat jako dominantní hodnotové paradigma společností „západního typu“ (Schwarzmantel 2008: 17). Argumentační systém této ideologie spojuje (a upravuje) myšlenky klasického liberalismu, *laissez faire*, libertarianismu a merkantilismu. Neoliberalismus v tomto významu klade symbolický důraz na následující body: racionalita trhu nastolující konkurenční vztahy mezi jedinci; negativní svoboda; osobní odpovědnost jedinců za jejich životní (ne)úspěchy a schopnost (ne)uplatnit se v tržním prostředí; privatizace a redukce služeb poskytovaných státními aparáty; minimální ale silný stát. Neoliberalismus ve smyslu politické praxe představuje reifikaci neoliberální ideologie vedoucí k realizaci omezování poskytování *welfare* (Wacquant 2012: 66). V souvislosti s tím dochází k transformaci státu do podoby tzv. kentauřího státu, který vykonává liberálně-paternalistické politiky. Liberální složka jeho *policies* cílí na skupiny zaujímající vyšší pozice na socioekonomickém žebříčku. Oproti tomu paternalisticky-punitivní *policies* jsou cíleny na ty, kteří na této škále zaujímají nižší pozice (Soss, Fording a Schram 2011: 20). Mnozí autoři (např. Bauman 2007, Bourdieu a Wacquant 1999; Jinkings 2011 nebo Wacquant 2009b) hovoří o tom, že v důsledku neoliberálních *policies* může docházet ke krizi legitimacy státu a jeho institucí. Jedním z nástrojů, jež mohou kompenzovat vzniklý deficit, je intenzivnější a extenzivnější zapojení represivních složek státních aparátů. S nástupem neoliberalismu je spojen termín „neoliberální revoluce“ metaforicky označující změnu politického diskurzu směrem k sémantickému adorování/realizaci *policies* vycházejících z argumentačních základů neoliberalismu (Hall 2011).

V teoretické části práce jsem se dále zaměřil na popis instituce trestu v užším a širším pojetí. Užší pojetí vnímá instituci trestu ve smyslu sankcí za spáchané kriminální jednání (Foucault 2000a: 51) a jeho funkce vychází z toho, že (re)generuje, označuje a vynucuje symbolické hranice. Tím státní aparáty vynucují imperativní regulativy lidského jednání a představují jediné legitimní aktéry disponující právem na udělování trestů (Bendle 1999: 51). Instituce trestu v širším pojetí rozšiřuje první pohled o fakt, že stigmatizace, marginalizace, kriminalizace a penalizace určitých forem jednání představují specifickou formu trestání (Wacquant 2010: 199). Širší pojetí trestu je možné vztáhnout na problematiku neoliberální politické praxe v tom smyslu, že diskurzivní konstrukce reprezentací sociálně ekonomicky nejslabších

skupin populace jako potenciálního zdroje společenského nebezpečí představuje jeden z nástrojů „trestání chudoby“ (srov. Beckett a Western 2001).

V souladu s tématem disertační práce jsem se v její teoretické části věnoval interpretaci problematiky legitimacy a způsobům jakými ji mohou státní aparáty (re)produkovat v očích veřejnosti. Koncept legitimacy je v rámci normativního sociálně-vědního výzkumu důležitý zejména proto, že vyjadřuje ochotu členů společnosti akceptovat rozhodnutí státních aparátů (Barrow 1993: 25). David Beetham hovoří o tom, že státní aparáty musí naplnit tři podmínky k tomu, aby získaly a udržely svoji legitimitu: 1) Jejich nastavení a *policies* odpovídají ustaveným pravidlům; 2) pravidla jsou ospravedlňována odkazováním na víru o vhodnosti normativního nastavení společnosti; 3) subjekty státních aparátů souhlasí s podobou mocenských vztahů (1991: 15-16). Vztah mezi institucí trestu a legitimitou státních aparátů sehrává v rámci teoretického dispozitivu penální legitimacy důležitou roli. Prostřednictvím instituce trestu a poukazem na roli represivních aparátů dochází ke konstrukci obrazu státních institucí jako garantů bezpečnosti a nomického řádu. To vede k (re)produkci jejich legitimacy v očích veřejnosti. Na interpretaci vztahu mezi trestem, legitimitou a společností jsem v teoretické části práce navázal charakteristikou státních aparátů. Všechny klíčové pojmy a teoretické koncepty jsem se v této části snažil syntetizovat do konceptuálního a analytického rámce dispozitivu penální legitimacy.

V metodologické části práce jsem usiloval o předložení argumentace transparentně osvětlující procesy konstrukce a interpretace dat, jejichž prostřednictvím jsem modifikoval dispozitiv penální legitimacy na teoretický rámec reflektující sociální realitu. Datová základna disertační práce vycházela ze tří datových korpusů. Korpus 1 je složen z mediálních reprezentací fenoménů navázaných na teoretické ukotvení disertační práce. Takto zkonstruovaná data jsem interpretoval prostřednictvím kvalitativní a kvantitativní obsahové analýzy v rámci kritické analýzy diskurzu na úrovni sociokulturní praxe. Korpus 2 sestává z oficiálních dokumentů a sebeprezentací složek státních aparátů, polostrukturovaných rozhovorů a dat získaných v rámci terénního výzkumu a autoetnografie tvorby znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu. Data zahrnutá do tohoto korpusu byla v práci interpretována kvalitativní a kvantitativní obsahovou analýzou v rámci kritické analýzy diskurzu na úrovni diskurzivní produkce a praxe. Poslední korpus sestává z dat získaných semiparticipativním pozorováním veřejných událostí a z polostrukturovaných rozhovorů. Data obsažená v této datové baterii jsem v práci interpretoval prostřednictvím dramaturgické analýzy a kvalitativní/kvantitativní obsahové analýzy v rámci kritické analýzy diskurzu na úrovni diskurzivní praxe.

Cílem analytické části práce bylo poskytnutí ilustrace diskurzu penalty v kontextu České republiky. Tu jsem se snažil poskytnout interpretací dat obsažených v korpusech prostřednictvím kritické analýzy diskurzu. Analýza českého prostředí vycházela z aplikace kategorií obsažených v konceptu dispozitivu penální legitimacy a jejich analýzy na úrovni všech složek analyzovaného diskurzu. V rovině diskurzivní produkce jsem věnoval pozornost tomu, jakým způsobem dochází ke konstrukci referenčních bodů státních aparátů. Na této hladině analyzovaného diskurzu jsem se zaměřil na analýzu diskurzivní produkce ze strany politických aktérů a složek státního aparátu (Bezpečnostní informační služba, Policie České republiky a Ministerstvo vnitra České republiky). V této rovině diskurzu byla také věnována pozornost

diskurzivní produkci sociálního vyloučení. V rámci diskurzivní praxe, jež představuje další úroveň analyzovaného diskurzu, jsem věnoval pozornost interpretaci reifikace diskurzu penalty v České republice. Za příklady jsem zvolil dramaturgickou analýzu veřejných událostí a interpretaci vztahu mezi represivními složkami státních aparátů a problematikou sociální exkluze. Poslední část analytické kapitoly byla zaměřena na úroveň sociokulturní praxe, kterou jsem se snažil ilustrovat pomocí kvantitativní analýzy intertextuality v rámci mediálních reprezentací obsažených v korpusu 1.

5. 2. Zodpovězení výzkumných otázek

5. 2. 1. Za jakých okolností dochází ke krizi legitimacy a může být jednou z těchto okolností odklon státu od poskytování welfare?

Existenci krize legitimacy a okolnosti, za nichž k ní dochází, lze interpretovat ve dvou dílčích liniích. Na úrovni sociálně-vědní teorie může ke krizi legitimacy docházet v případě, že *policies* produkované a realizované státními aparáty budou společností rámovány jako nevhodné a morálně nesprávné (Beetham 1991: 9). Legitimita státních aparátů a jejich *policies* se může dostat do krize také v případě, že nebudou naplňovat specifické následky očekávané ze strany veřejnosti (Weber 1998: 166). V podobném duchu argumentuje Jürgen Habermas, podle něhož nastává krize legitimacy v případě, že státní aparáty nejsou schopny naplňovat to, co je od nich očekáváno a to, co si samy předsevzaly (2000a: 90). Ve vztahu legitimacy státních aparátů a omezování poskytování *welfare* se v rámci sociálně-vědního diskurzu objevují názory, že ve společnostech s neoliberální politickou praxí dochází k poklesu legitimacy. Ten je způsoben redukcí služeb a statků poskytovaných společnosti ze strany státních aparátů (srov. Bauman 2008, Clark a Dear 1984, Drulák 2012, Keller 2002 a 2011 nebo Wacquant 2001). Na úrovni sociálně-vědní teorie může být odklon státu od poskytování *welfare* jedním z faktorů, které vedou ke snižování jeho legitimacy v očích společnosti.

Na úrovni politické praxe a *policies* vykonávaných státními aparáty v České republice lze potenciální krizi legitimacy interpretovat odlišně. Silným faktorem ovlivňujícím legitimitu je problematika korupce, jež rezonovala jak v diskurzu politických aktérů, tak státních aparátů. Korupce podle deklarácí analyzovaných aktérů oslabuje důvěru společnosti v politický systém, státní aparáty a jejich *policies*. To vede k tomu, že státní instituce ztrácejí v korupčním prostředí svoji legitimitu. Problematika omezování poskytování *welfare* nepředstavuje v českém kontextu sama o sobě faktor vedoucí k oslabení legitimacy státních aparátů. Na druhou stranu ale tato problematika a na ni navázané fenomény chudoby, sociálního vyloučení a oslabování jistot pracujících mají zesilující efekt na sekundární faktory, které již mohou mít delegitimizační působení na státní aparáty a na normativní systém společnosti celkově. Těmito sekundárními faktory jsou: 1) Politický extremismus zneužívající tématiky chudoby jako nástroje, jímž se vymezuje proti stávajícímu hodnotovému řádu; 2) extrakce finančního kapitálu ze socioekonomicky nejslabších vrstev společnosti ze strany podnikatelů s chudobou; 3) Morální panika produkovaná sdělovacími prostředky a některými (nejen) politickými aktéry ohledně kriminálního jednání socioekonomicky nejslabších skupin společnosti. Možnou krizi legitimacy lze v českém kontextu vztáhnout na krizi „politická“. To je možné ilustrovat na příkladech

volebních úspěchů subjektů Věci Veřejné a ANO. Pro ně je společné vymezování se vůči stávajícím relevantním politickým subjektům, snaha o depolitizaci politiky, důraz na „expertnost“ politiky a s tím spojená diskurzivní transformace politiků na „manažery veřejných záležitostí“ a vymezování se vůči institutu politického stranictví. Nástup těchto subjektů a jejich volební úspěchy je tak v intencích této práce možné interpretovat jako jeden ze symptomů potenciální krize legitimacy. Za její projevy lze vnímat upřednostňování instrumentalismu, technokracie a „expertnosti“ politiky před sofistikovaným politickým programem (Bauman 2004: 266).

5. 2. 2. Jakými způsoby řeší státní aparáty krizi legitimacy a jaké zdroje a nástroje k tomu mohou použít?

Odpověď na tuto výzkumnou otázku je opět možné rozvinout ve dvou liniích. V úrovni sociálně-vědní teorie lze odpovědět, že s redefinicí poslání státu a s tím spojeným ústupem z ekonomické arény a oslabováním jeho sociální role dochází k extenzifikaci a intenzifikaci represivních státních aparátů (Bauman 2008: 52, Pratt a Erikson 2013:129). Tento posun v působení represivních složek státu lze interpretovat jako reakci na vznikající deficit legitimacy, jenž může být kompenzován právě pomocí rozšiřování rozsahu a intenzity jejich působnosti (Wacquant 2001: 402). Jedním z nástrojů, které slouží k (re)produkci legitimacy státních aparátů, může být marginalizace, stigmatizace, kriminalizace a penalizace nejnižších socioekonomických společenských skupin. Tyto procesy vytlačují a postupně nahrazují poskytování *welfare* aktivit (Wacquant 2009b: 41) a vedou k tomu, že sociální *policies* se stávají více punitivními a slouží ke zvyšování dohledu nad jejich recipienty (Wacquant 2010: 203).

Dalším nástrojem může být skutečnost, že státní instituce zajišťují nomický společenský řád. Garanci nomického řádu lze interpretovat jako legitimizační symbol, neboť státní aparáty se starají o to, že ve společnosti existují procesy tvorby, dodržování a vymáhání norem. Díky tomu představují morální autoritu (Ruggiero 2006: 52). Dialektika mezi státními aparáty a jejich legitimizačními symboly determinuje jejich legitimitu (Mills 2008: 44).

Z konstrukce obrazů státních aparátů jako garantů nomického řádu je možné odvodit další interpretativní linii vedoucí k (re)produkci jejich legitimacy. Tou je adorování jejich základní funkce – zajišťování bezpečnosti členů společnosti (Beetham 1991: 139). Základní složkou státních aparátů v produkci bezpečnosti je instituce policie. Policejní aparát státu z tohoto pohledu představuje poskytovatele bezpečnosti občanů, čímž napomáhá (re)produkci legitimacy státních aparátů.

Využívání instituce trestu (zejména v jeho širším pojetí) představuje další z nástrojů, jenž mohou být využívány ze strany státních aparátů k (re)produkci jejich legitimacy. Marginalizované, stigmatizované, kriminalizované a penalizované formy jednání se vyskytují v každé společnosti a z pohledu sociálně-vědní teorie je možné na ně nahlížet jako na faktory, které se podílejí na rozvoji mravnosti a práva (srov. Durkheim 1969: 93 a 98). Formy jednání podléhající těmto procesům posilují pocit pospolitosti mezi spořádanými členy společnosti (Ruggiero 2006: 47). Jednání, jež je předmětem marginalizace, stigmatizace, kriminalizace a penalizace, je možné vnímat jako symbolický útok na společenské normy a hodnoty, a může tak reprezentovat

potenciální zdroj ohrožení bezpečnosti členů společnosti a nomického řádu jako celku. Z tohoto důvodu produkují tyto formy jednání specifický kapitál strachu. Díky působení sdělovacích prostředků se tento kapitál strachu ve formě morální paniky rozšiřuje veřejným míněním (Altheide 2002: 6) a státní aparáty ho mohou svým jednáním využít a přetransformovat jej v profit (Bauman 2008: 21). S ohledem na to, že jedinci očekávají, že státní aparáty budou zajišťovat jejich bezpečnost (Bauman 2004), státní instituce naplňují tato očekávání preventivně-represivním působením na zdroje potenciálního ohrožení jejich bezpečnosti. To vede k (re)produkci jejich legitimacy (srov. Weber 1997: 55). Využívání instituce trestu je tedy možné interpretovat jako legitimní reakci na porušování společenských imperativů napomáhající upevňování legitimacy státních aparátů a normativního společenského řádu.

Další nástroj využívaný k posilování legitimacy státních aparátů je odvoditelný z interpretace schmittovské dichotomie „přítel versus nepřítel“, která představuje kategorizaci, z níž mohou mocenské instituce odvozovat legitimní motivy pro své jednání (Schmitt 2007: 26). Diskurzivní produkce metaforické dichotomie spořádaní členové společnosti (přítel) versus nositelé marginalizovaných, stigmatizovaných, kriminalizovaných a penalizovaných forem jednání (nepřítel) vede k tomu, že se státní aparáty vymezují vůči metaforickému nepříteli. Díky tomu, že mocenské instituce následně podnikají kroky směřující proti aktivitám metaforického nepřítel, dochází k tomu, že konstruují svůj obraz garantů bezpečnosti spořádaných občanů.

Z úrovně *policies* státních aparátů a politické praxe v České republice je možné odvodit druhou interpretační linii odpovědi na tuto výzkumnou otázku. Diskurz analyzovaných aktérů se vyznačoval kladením důrazu na problematiku zajišťování bezpečnosti členů společnosti ve všech jeho rovinách. Odpověď na tuto výzkumnou otázku v linii kontextu české společnosti je možné poskytnout prostřednictvím odkazu na van Leeuvena a Wodakovou a jimi formulované legitimizační strategie (1999). 1) Autorizace: V úrovni diskurzivní produkce a praxe je kladen důraz na to, že státní aparáty jsou guaranty bezpečnosti spořádaných členů společnosti. Vymezováním se vůči politickému extremismu se tyto aparáty profilují také jako strážci nomického společenského řádu a aktuálního hodnotového nastavení společnosti. Tímto jednáním posilují svoji společenskou autoritu a napomáhají tak k (re)produkci své legitimacy v očích veřejnosti. 2) Morální legitimizace: V tomto kontextu vychází tato strategie z toho, že jednání státních institucí je v souladu s hodnotovým nastavením společnosti a naplňuje její specifická očekávání. Do této strategie lze zahrnout zdůrazňování profesionality a odbornosti příslušníků represivních státních aparátů a toho, že jejich činnost podléhá externím a interním kontrolním mechanismům dohlížejícím na to, že tyto složky postupují legálně a legitimně. Tato strategie rovněž zahrnuje zdůrazňování toho, že subjekty zájmu represivních složek nejsou spořádaní členové společnosti, ale právě primárně jejich metaforičtí nepřítelé. 3) Mytopoezie: V českém kontextu lze hovořit o tom, že díky logice fungování sdělovacích prostředků dochází ke konstrukci specifické mytopoezie a morální paniky vztážené k oblasti bezpečnosti. Vhodnými příklady jsou mediální reprezentace problematiky sociální exkluze, jež napomáhají ke společenské stigmatizaci a marginalizaci socioekonomicky slabých společenských vrstev. Mytopoezie bezpečnosti se netýká pouze problematiky chudoby, ale i dalších referenčních bodů, vůči nimž se státní aparáty svým jednáním vymezují. 4)

Racionalizace: Ta představuje logické vyústění předcházejících legitimizačních strategií. Ze strany české veřejnosti se jeví jako racionální jednání delegovat legitimitu na státní aparáty, jež představují garanty bezpečnosti a nomického řádu a v úrovni diskurzivní produkce a praxe se vymezují vůči referenčním bodům. Racionalizace je přítomna i na úrovni politických aktérů, kdy se jeví logickým, že členové společnosti vnímají legitimně takové *policies* (a jejich tvůrce a nositele), které se zasazují o zvyšování jejich bezpečnosti a o udržování nomického a hodnotového společenského řádu.

5. 2. 3. Jakými konkrétními způsoby se státní orgány prezentují jako ochránci nomického řádu?

Stejně jako u odpovědí na předchozí výzkumné otázky i zde budu vycházet z roviny sociálně-vední teorie a z roviny českého kontextu. Z pohledu teorie utvářejí státní orgány vazbu mezi produkcí norem a společenských hodnot a marginalizací, stigmatizací, kriminalizací a penalizací těch forem jednání, jež se jimi zkonstruovaným normám a hodnotám vymykají. Za strany mocenských orgánů dochází k tomu, že jsou určité společenské skupiny a fenomény definovány jako potenciální ohrožení společenských hodnot (Cohen 2011a: 1). Tímto postupem vysílají státní aparáty směrem k veřejnosti signál, že postupují proti anomickému řádu (viz Durkheim 1997), a představují garanty nomického řádu, jež je ze strany členů společnosti vyhledáván (Habermas 2000a: 149). Další způsob, jímž se státní aparáty prezentují jako obránci nomického řádu, vychází z instituce trestu a z kladení důrazu na problematiku bezpečnosti členů společnosti. S ohledem na to, že státní aparáty zajišťují, aby byli jedinci vystaveni potenciálnímu nebezpečí v co nejnížší možné míře (Foucault 2009b: 72), lze diskurzivní praxi a produkci represivních aparátů vnímat jako symbolickou komunikaci (Durkheim 1969: 95). Jejím prostřednictvím dochází ke konstrukci státních aparátů jako reprezentantů nomického řádu.

Na příkladu českého prostředí lze nejlépe tuto roli státních aparátů ilustrovat na jejich postupu vůči politickému extremismu. Pro ten je charakteristická tendence jít k pólům ideologické škály a překračování hranic normativních procedur za účelem odstranění stávajícího hodnotového řádu (Mareš 2003: 21, Sunstein 2009: 4). Z tohoto důvodu je možné politický extremismus vnímat jako snahu o narušení nomického řádu společnosti. Od státních aparátů veřejnost očekává to, že budou proti narušitelům nomického řádu postupovat (srov. Ruggiero 2006: 52). Veřejnost očekává, že mocenské instituce budou bránit reifikaci myšlenek hlášených politickými extremisty, a tím tak došlo k narušení nomického řádu. Kromě fenoménu politického extremismu je z analyzovaných dat patrné, že další potenciální ohrožení nomického řádu představuje problematika korupce. Na úrovni diskurzivní produkce politických aktérů byla dále patrná dichotomizace na *deserving/undeserving poor*. Kategorie *undeserving poor* byla u těchto aktérů vykreslována jako další potenciální ohrožení nomického společenského řádu. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že skupina deklasovaných, rámovaná jako *undeserving poor*, může na systémové úrovni představovat potenciální zdroj ohrožení legitimacy státních aparátů a jejich *policies*, poněvadž jejich status sociální vyloučenosti zpochybňuje celkovou systémovou racionalitu (srov. Clark a Dear 1984: 196).

5. 2. 4. Jakými konkrétními technikami a praktikami dochází ke konstrukci percepce státních aparátů jako zajišťovatelů bezpečnosti a ochránců práv spořádaných občanů?

V rovině sociálně-vědní teorie je možné zodpovědět tuto otázku několika způsoby. Jednak tím, že určití aktéři na úrovni politického diskurzu a státních aparátů produkují pravidla, jejichž porušení konstituuje deviantní jednání (Cohen 2011a: 5). To následně vede k tomu, že nositelé jednání, které porušuje konstruované formální a neformální normy, jsou rámováni jako potenciálně nebezpeční (Bauman 2007: 39) a jejich jednání je zdrojem morální paniky, jež je udržována odkazováním na potenciální ohrožení bezpečnosti osob (Cohen 2011a: 225). Státní aparáty následně postupují vůči nositelům takto označovaného jednání, a tím utvářejí svůj obraz ochránců bezpečnosti spořádaných občanů. S rámováním jednání do dichotomie „normální“ versus „deviantní“ je v rámci sociálně-vědní kritiky neoliberální politické praxe spojena i stigmatizace a marginalizace socioekonomicky slabých sociálních skupin a jejich prostorové uzavírání (do sociálně vyloučených lokalit, ghett apod.). Stigmatizace a marginalizace těchto prostorově uzavřených a vyloučených částí společnosti vede k tomu, že jsou ze strany dominantního diskurzu vnímány prizmatem jejich stigmatu. Jsou tak diskurzivně konstruovány jako potenciální hrozba a stávají se subjekty většího dohledu (Bauman 2007: 33, Beckett a Western 2001: 47). Na tyto skupiny je uplatňována politika *prisonfare* vycházející z diskurzu managementu sociální marginality, jejíž sub-diskurzy jsou tvořeny propojením sociálních *policies* s kriminální justicí a produkcí morální paniky (Beckett a Western 2001: 47). Kromě toho, že diskurz státních aparátů a politických aktérů plní specifickou normalizační funkci (srov. Barša 2010) a svým jednáním se tyto aktéři vymezují proti diskurzivně konstruovanému společenskému nebezpečí, lze jejich jednání ve vazbě mezi legitimitou a bezpečností interpretovat dalším způsobem. V sociálně-vědní teorii lze represivní složky státního aparátu vnímat jako záložní zdroj legitimacy (Abrams 2006: 123). Toto tvrzení vhodně ilustruje příklad interakce mezi státními aparáty a politickým extremismem. Politický extremismus lze vnímat jako fenomén, jenž je nositelem nálepky potenciálního zdroje nebezpečí pro spořádané občany a daný nomický řád. Veřejné události rámované jako extremistické jsou ze strany státních aparátů vnímány jako potenciální zdroj nebezpečí (srov. Tilly 2006: 197). Když na těchto událostech dojde k ohrožování bezpečnosti ze strany politických extremistů, tak státní aparáty reagují tím, že využijí svého práva na autorizované násilí, jehož cílem je právě ochrana bezpečnosti spořádaných členů společnosti (Ruggiero 2006: 1). Autorizované násilí ze strany státních aparátů jménem bezpečnosti a pořádku vede k (re)produkci jejich obrazu jako garantů bezpečnosti. Kromě využívání diskurzivních strategií a autorizovaného násilí reprodukuje státní aparáty svůj obraz zajišťovatelů bezpečnosti i tím, že ve velké míře je jejich *modus operandi* založen na preventivních činnostech (srov. Karabec 2001: 79).

V úrovni sociální reality v českém kontextu lze tuto otázku zodpovědět následovně. Na úrovni diskurzivní produkce státních aparátů a politických aktérů je možné identifikovat silné kladení důrazu na problematiku zajišťování bezpečnosti spořádaných členů společnosti. Na úrovni diskurzivní praxe ilustruje tuto problematiku příklad postupu mocenských institucí na veřejných událostech a fenomén sociálního

vyločení. Na veřejných akcích dochází k utváření obrazu státních aparátů jako ochránců bezpečnosti a stávajícího hodnotového řádu. To je možné označit za výrazný faktor ovlivňující jejich legitimitu (Keller 2002: 19). Tím, že státní aparáty svojí činností, ale i samotnou přítomností (Tilly 2006: 201) působí preventivním/represivním způsobem, (re)produkuje svoji autoritu a legitimitu. Nejvýrazněji je tato funkce patrná na veřejných událostech rámovaných jako potenciální zdroj ohrožení. Toto působení mocenských institucí je ale patrné na všech veřejných událostech, na nichž je přítomno značné množství přihlížejících. Ve vztahu k sociální exkluzi dochází ze strany státních aparátů na úrovni diskurzivní praxe k využívání preventivních opatření s cílem zajistit bezpečnost obyvatel těchto lokalit, ale i ostatních členů společnosti. V úrovni sociokulturní praxe lze vyzorovat trend, že mediální reprezentace týkající se kategorií vztažených k dispozitivu penální legitimacy a jejich intertextualita tendují k adorování problematiky bezpečnosti a represivních složek státních aparátů jako jejich hlavních garantů.

5. 2. 5. Jaké cílové skupiny mohou sloužit jako referenční bod pro státní instituce a tedy jako subjekt penálního aparátu státu?

V rámci sociálně-vědní teorie vztažené k problematice dispozitivu penální legitimacy je možné identifikovat několik dílčích referenčních bodů. V rámci slovníku neoliberální ideologie dochází k diskurzivní produkci „problémových chudých“ (Wacquant 2010: 201). Negativní percepce chudoby a negativní postoj k poskytování sociálních *policies* lze odvodit od charakterizovaného vnímání lidské bytosti jako člověka-producenta. Z toho následně odvozuje neoliberální politická praxe využívání punitivního paternalismu, jenž je založen na intenzifikaci dohledu nad socioekonomicky slabými skupinami populace (Wacquant 2009b: 16) a na transformaci sociálních *policies* více punitivním směrem (Beckett a Western 2001: 44). Skupiny zaujímající dolní pozice na socioekonomickém žebříčku jsou ze strany neoliberálního rámovány jako soubor potenciálně nebezpečných jedinců kvůli jejich možné kriminální aktivitě (Bauman 2007: 34).

Tento vztah k problematice chudoby je možné v českém kontextu interpretovat v linii politických aktérů a státních aparátů. Ze strany politických aktérů dochází k diskurzivnímu dělení na chudé, kteří si zasluhují pomoc ze strany státu (např. děti, nemocní, handicapovaní, senioři, matky samoživitelky), a na chudé, kteří by měli být subjektem zvýšeného dohledu ze strany státních aparátů (dlouhodobě nezaměstnaní). U této skupiny splňující kritéria *undeserving poor* je ze strany politických aktérů adorováno podmiňování poskytování sociální pomoci a zvyšování dohledu represivních složek státních aparátů v lokalitách, kde se takto definovaní jedinci koncentrují. Směrem k této skupině využívají političtí aktéři „separující jména“ („paraziti“; „černí pasažéři“; „flákači“) (srov. Badiou 2012: 77) posilující jejich společenskou stigmatizaci a marginalizaci. Ve vztahu k problematice chudoby hovoří političtí aktéři rovněž o potřebě zamezit extrakci finančního kapitálu ze socioekonomicky slabých skupin, jíž se dopouští obchodníci s chudobou. K tomuto vytěžování zdrojů ze socioekonomicky slabých skupin dochází zejména prostřednictvím přehnaných exekucí, politikou ubytoven a lichvou. Tyto fenomény představují další referenční body. Státní aparáty jsou ve vztahu k problematice chudoby mírnější a v jejich diskurzu je kladen zejména důraz na to, že problematika

chudoby je často zneužívána ze strany politických extremistů. Politický extremismus představuje další referenční bod státních aparátů v českém kontextu. V rámci analyzovaného diskurzu se dále vyskytovaly tyto referenční body, které byly rámovány jako potenciální zdroj ohrožení bezpečnosti a nomického řádu: korupce, terorismus a organizovaný zločin (resp. kriminální jednání obecně).

***

Výzkumné otázky, na něž jsem se snažil prostřednictvím teoretické a analytické části odpovědět, jsou odvozeny z teze: „Represivní aparát státu slouží jako jeden ze zdrojů (re)produkce legitimacy mocenských institucí a nomického řádu v České republice.“ Domnívám se, že na základě teoretického rámce práce a interpretace dat, se mi podařilo potvrdit platnost této teze. Je třeba ale brát v potaz rozdíly mezi platností této teze v rovině teorie a v rovině sociální reality v České republice. Na úrovni sociálně-vědní teorie a teoretického konceptu dispozitivu penální legitimacy sehrává roli symbolická marginalizace a stigmatizace socioekonomicky slabých společenských skupin a propojování problematiky chudoby, redukce *welfare* a poklesu legitimacy. V ilustrativní části jsem na základě analyzovaných dat potvrdil tento předpoklad jen částečně. V českém kontextu je možné problematiku chudoby vnímat jako určitý „metaprobém“ (ve vztahu k legitimitě státních aparátů), z něhož mohou vycházet fenomény, které se již problematiky legitimacy dotýkají přímo. Lze tedy konstatovat, že na základě interpretace dat nedošlo k úplnému překryvu mezi teoretickým rámcem práce a jejích analytických závěrů. Tato skutečnost představuje jedinou zásadnější korekci konceptu dispozitivu penální legitimacy při jeho transformaci na neideální teoretický model.

5. 3. Dispozitiv penální legitimacy v českém kontextu

Dispozitiv penální legitimacy představuje soubor diskurzivních praktik, strategií, technik, procedur a aparátů, které (re)produkují legitimitu státních institucí (srov. Foucault 1994b a 2002:78). V této části textu se jej pokusím vztáhnout na kontext české společnosti. Z tohoto důvodu považuji za klíčové nejdříve stručně shrnout všechny úrovně analyzovaného diskurzu.

V úrovni diskurzivní produkce jsem se zaměřoval na to, jakým způsobem je utvářen diskurz penalty ze strany politických aktérů a složek státních aparátů. Dále jsem se v této rovině snažil interpretovat to, jakým způsobem dochází k diskurzivní produkci sociální exkluze. V diskurzu politických aktérů je kladen silný důraz na to, že státní aparáty musí zajišťovat bezpečnost členů společnosti. Bezpečnost je produkována ze strany státní a obecní policie a zpravodajských služeb. Činnost producentů bezpečnosti je založena na jejich represivním a preventivním působení a musí být regulována pomocí kontrolních mechanismů. V rámci diskurzu politických aktérů jsou patrné tři faktory, jenž mohou ohrožovat bezpečnost: 1) Externí faktory; 2) Nepříznivá socioekonomická situace; – ta představuje v politickém diskurzu potenciální zdroj ohrožení bezpečnosti, protože způsobuje nárůst extremismu a kriminality. Řešení této situace spočívá v zastavení extrakce finančního kapitálu ze socioekonomicky nejslabších, v aktivní politice zaměstnanosti a v poskytování sociální pomoci. Poskytování sociální pomoci diskurzivně produkuje dvě skupiny recipientů. *Deserving poor*, na které by měla být uplatňována široká společenská solidarita a

undeserving poor, kteří by se měli stát subjekty vyšší míry dohledu a kontroly a poskytování sociální pomoci těmto skupinám by mělo být podmíněno. 3) Korupce; – vede k oslabování legitimacy státních aparátů a prodražuje výkon státní správy.

V rámci diskurzivní produkce státních aparátů jsem se zaměřil na analýzu sebe prezentací a oficiálních dokumentů Bezpečnostní informační služby, Policie České republiky a Ministerstva vnitra České republiky. Diskurz Bezpečnostní informační služby na této úrovni konstruuje tuto instituci jako apolitickou zpravodajskou instituci, jež shromažďuje a analyzuje informace, jež jsou důležité pro ochranu ekonomických zájmů, bezpečnosti a obrany České republiky. BIS spoléhá na podporu spořádaných občanů a nezajímá se o jejich aktivity. Jako represivní složka státního aparátu disponuje interními a externími kontrolními mechanismy. V rámci diskurzivní produkce je tato instituce konstruována jako složka státního aparátu, jejíž činnost napomáhá zachování ústavnosti, územní celistvosti, bezpečnosti a demokratického hodnotového řádu. Diskurzivně produkovanými zdroji ohrožení jsou podle této instituce: organizovaný zločin, terorismus a politický extremismus. Pravicový extremismus představuje hlavní zdroj ohrožení bezpečnosti občanů, jelikož usiluje o změnu aktuálního demokratického řádu a zneužívá problematiku chudoby k šíření sociálního napětí. To podle diskurzu Bezpečnostní informační služby může ohrožovat demokratické uspořádání a oslabovat jeho legitimitu (a legitimitu státních aparátů).

Diskurzivní produkci ze strany Policie České republiky lze interpretovat následovně. Policie představuje represivní složku státního aparátu podléhající interním a externím kontrolním mechanismům a podřízenou Ministerstvu vnitra České republiky. Policie klade důraz na profesionalitu a vysokou odbornost svých příslušníků a na dodržování etiky policejní práce. Hlavním posláním této instituce je chránit bezpečnost občanů a předcházet kriminalitě. K tomu, aby mohla plnit své cíle, považuje za důležitou podporu a spolupráci ze strany veřejnosti. K ochraně občanů a předcházení kriminalitě využívá policie dvou základních nástrojů: 1) represe založené na striktně definovaném používání autorizovaného násilí; 2) prevence vycházející z analýz, vyhodnocování a spolupráce s veřejností. Za hlavní zdroje ohrožení bezpečnosti jsou v diskurzivní produkci této instituce označovány: kriminální jednání obecně, korupce, organizovaný zločin, terorismus a extremismus. Politický extremismus představuje přímý a nepřímý zdroj ohrožení bezpečnosti.

Ministerstvo vnitra České republiky prostřednictvím svých sebe prezentací a oficiálních dokumentů nastolovalo diskurz, jenž lze interpretovat takto: Ministerstvo vnitra České republiky formuje diskurz Policie ČR a dbá na to, že při postupu vůči potenciálně nebezpečným fenoménům produkovaným referenčními body je nutné zachovávat demokratické principy a neomezovat společnost na jejích právech a svobodách. Postup vůči referenčním bodům je založen na kombinaci prevence a represe. Tato instituce ve své snaze o diskurzivní produkci bezpečnosti vymezuje několik tematických oblastí, které mohou představovat hrozbu pro veřejnost. 1) Terorismus; - využívá násilí k prosazování cílů, vyvolává strach a usiluje o zničení politické, hospodářské a sociální struktury společnosti. 2) Organizovaný zločin; - způsobuje narušování ekonomické a demokratické struktury společnosti a ohrožuje základy a legitimitu právního státu. 3) Kybernetické hrozby; - představují riziko pro kyberbezpečnost veřejné správy a občanů. Prostředí internetu také poskytuje prostor

šíření extremistických názorů. (4) Extremismus; - představuje přímou a nepřímou bezpečnostní hrozbu. Základní strategií je šíření násilí, strachu a nenávisti. Představuje ohrožení demokratického řádu a zneužívá problematiku chudoby k dosahování svých cílů. (5) Bezpečnost civilního letectví, - tento referenční bod je diskurzivně propojen s ostatními, představuje výsledek morální paniky ve vazbě k problematice terorismu. (6) Korupce; - Ohrožuje stabilitu a základy právního státu a vede k oslabení důvěry ve státní aparáty a jejich reprezentanty.

Na úrovni diskurzivní produkce problematiky sociální exkluze jsem se věnoval lokalizaci tématu do Tanvaldu a Velkých Hamrů. Diskurzivní produkci tohoto diskurzu lze shrnout tím, že problematika propojení bezpečnosti a sociálního vyloučení je tématem, jež prochází mediálním filtrem a prostřednictvím médií dochází k amplifikaci tohoto vztahu a ke konstrukci s ním spojené morální paniky. Státní aparáty diskurzivně usilují o využívání preventivních nástrojů k řešení této problematiky. Ze strany zainteresovaných aktérů také dochází k tomu, že mediálně konstruovaná morální panika je jimi zmírňována a korigována. Oproti tomu nezainteresovaní aktéři vycházejí z vlastních zkušeností umocňovaných mediálními reprezentacemi, a v důsledku toho se staví k sociálně vyloučeným skupinám negativně.

***

V rámci diskurzivní praxe jakožto druhé úrovně analyzovaného diskurzu jsem se věnoval interpretaci toho, jakým způsobem reifikují státní aparáty produkovaný diskurz a jaký vliv to může mít na jejich legitimitu v očích veřejnosti. V této rovině byla věnována pozornost charakteristice postupu státních aparátů na veřejných událostech a na interpretaci vzájemného vztahu mezi sociální exkluzí a problematikou bezpečnosti v Plzni. V rámci veřejných událostí je ze strany státních aparátů využíváno spektrum strategií, které mají za cíl omezit konfliktní potenciál, a tím snížit riziko eskalace násilí. To vede k tomu, že se státní aparáty profilují jako zajišťovatelé bezpečnosti na veřejných událostech. Na událostech rámovaných jako extremistické je patrná technická a početní převaha přítomných složek mocenských institucí. Obdobnou roli plní tyto instituce i na veřejných událostech, jež nejsou rámovány jako potenciálně nebezpečné. Ve vztahu státních aparátů a problematiky bezpečnosti a sociálního vyloučení na příkladu Plzně je patrná snaha o silné preventivní působení ze strany mocenských institucí. Cílem preventivního působení je snaha předcházet využívání represivních nástrojů a rovněž snaha o zajišťování bezpečnosti obyvatel Plzně (a obyvatel sociálně vyloučených lokalit).

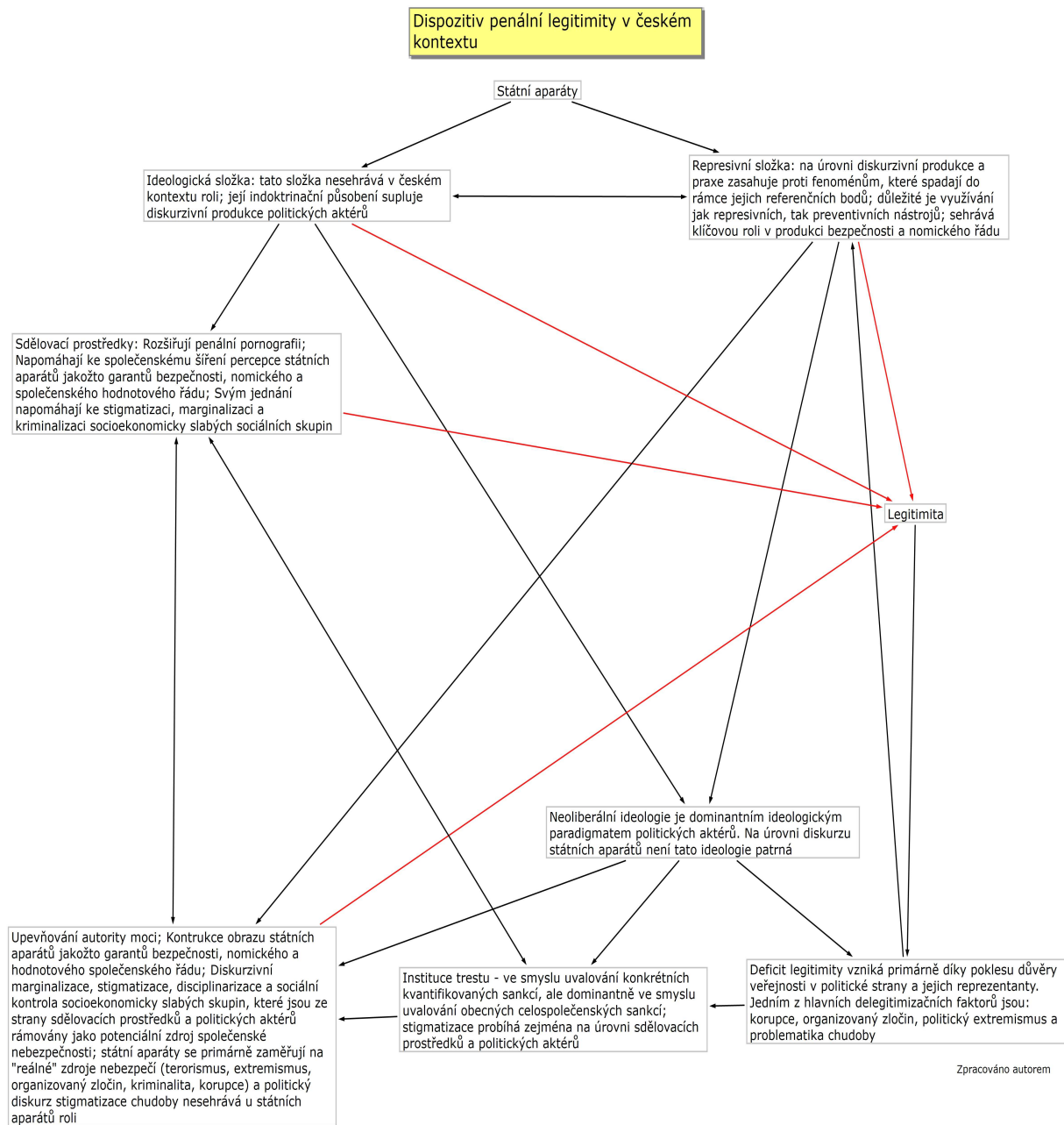
***

Sociokulturní praxi, jako poslední úroveň analyzovaného diskurzu, jsem uchopil pomocí analýzy intertextuality mediálních reprezentací navázaných na dispozitiv penální legitimacy. Z té je patrné silné kladení důrazu na propojování role policie v zajišťování bezpečnosti a na to, že zdroje nebezpečí představuje hlavně problematika kriminality. Z intertextuality mediálních reprezentací lze odvodit také kladení důrazu na problematiku politického extremismu v procesech tvorby

společensky nebezpečných jevů. V procesech produkce bezpečnosti sehrává klíčovou roli preventivní působení státních aparátů, jež napomáhá k redukci společensky škodlivých fenoménů.

Podobu dispozitivu penální legitimacy vztaženého na český kontext zachycuje následující schéma.

5. 4. Závěrečná noticka

V souladu s Vnitřními předpisy Západočeské univerzity v Plzni (Hlava IX, Článek 98) se v této závěrečné noticce zaměřím na stručné shrnutí přínosu mé disertační práce a na nastínění doporučení pro další výzkum v této oblasti. V rovině sociálně vědní teorie je problematika politické legitimacy¹³⁹, moci a její distribuce¹⁴⁰, penalty¹⁴¹ a jejich vztahu k neoliberalismu¹⁴² poměrně obsáhle zpracována. Tato problematika není zcela neprobádána ani v českém sociálně vědním prostředí a na podobnou tematiku lze nalézt množství publikací¹⁴³, byť tato problematika stojí spíše na okraji zájmu české sociální vědy. Přínosy této disertační práce spočívají v tom, jakým způsobem jsem operacionalizoval vztah mezi institucí trestu, legitimitou a neoliberalní ideologií. V českém prostředí se jedná o první text, jenž se s touto problematikou snaží vypořádat. V obecném sociálně-vědním diskurzu jsem neobjevil text, který by k této problematice přistupoval z pozic, jaké jsem k ní zaujal já. Další přínos mé práce lze spatřit v tom, že jsem se snažil zkonstruovat konceptuální aparát, který v práci označuji jako dispozitiv penální legitimacy. Tento aparát je možné aplikovat na jiné příklady, než je Česká republika, a jeho prostřednictvím je tak možné analyzovat problematiku legitimacy. Poslední přínos práce spatřuji v tom, že jsem se snažil interpretovat diskurzivní produkci, diskurzivní praxi a sociokulturní praxi na případu vztahu mezi legitimitou státních aparátů v České republice a garantováním bezpečnosti a nomického řádu.

Co se týče případných doporučení pro další výzkum v této oblasti domnívám se, že tuto problematiku je možné uchopit z odlišné teoretické perspektivy (například za využití konceptuálního aparátu Barry Buzana, Ole Wævera a Jaapa de Wilda, srov. 1998) a klást větší důraz na problematiku bezpečnosti. Rovněž je možné se v rámci výzkumu využívajícího dispozitiv penální legitimacy zaměřit pouze na jednoho aktéra a věnovat se podrobnějším interpretacím jím produkovaného diskurzu. Tím může být například konkrétní složka státního aparátu nebo diskurz politických aktérů. Výzkum problematiky, s níž jsem se snažil v disertační práci vypořádat, je také možno uchopit pomocí změny paradigmatu, tj. přesunout se od postpozitivismu směrem k více (neo)pozitivistické argumentaci založené na využívání „exaktnějších“ dat ve formě statistik inkarcerace, dat o vývoji poskytování *welfare* a podobně. Ve výzkumu, který jsem prezentoval v práci, je možné pokračovat i za využití odlišných metodologických nástrojů. V disertační práci jsem pojal analytickou část poměrně široce. Motivací k tomu byla moje snaha poukázat na možnosti využití dispozitivu penální legitimacy. Domnívám se, že výše uvedený (a nutně velmi selektivní) přehled potenciálního uchopení problematiky propojení mezi legitimitou, penality a společností může

---

¹³⁹ Srov. Abizadeh 2010, Altheide 2002, Beetham, 1991, Clark a Dear 1984, Coackley 2010, Eagleton 2007, Habermas 2000a, Hawdon 2008, Mills 2008, Näsström 2007, Rothstein 2009, Wacquant 2001 nebo Weber 1998.

¹⁴⁰ Srov. Barrow 1993, Bartelson 2001, Bourdieu 1994, Grace a McHoul 2002 případně Lemke 2011.

¹⁴¹ Srov. Deflem 2010, Foucault 2000a, Garland 2006, Lacey 2008, Pratt 2007, Sarat a Culbert 2009 nebo Vervaeet 2010.

¹⁴² Srov. Barker 2006, Campbell 2010, Cavadino a Dignan 2006, Esping-Andersen 1990, Genders 2002 nebo Piven 2010.

¹⁴³ Srov. Barša 2010, 2012, Bělohradský 1999 a 2009, Buriánek 2001, Císař 2008, Drulák 2012 a 2013, Kaščák a Pupala 2010, Keller 2002, 2005, 2010 a 2011, Marada 2003, Mareš a Sirovátka 2006, Rabušic a Sirovátka 1999 nebo Šrubař 1996.

sloužit jako příklad toho, že výzkum, jehož interpretaci jsem se v práci věnoval, je možné replikovat.

Osobně mám v plánu ve výzkumu pokračovat, ale za využití odlišného konceptuálního a metodologického rámce. V případě obhájení této práce se zaměřím na „etnografii represe“ lokalizované do Plzně. Můj další postup v této výzkumné oblasti bude rámován do konceptů sociálních polí a habitu. Pierre Bourdieu hovořil o tom, že diferenciované společnosti jsou vnitřně strukturovány do dílčích sociálních polí (Růžička a Vašát 2011: 30). Sociální pole představují síť vztahů mezi pozicemi a jejich struktura je dána strukturou přidělování různých forem kapitálu (Bourdieu 1989: 15, 2010: 303). Přidělovaný kapitál může nabývat tří různých forem – ekonomické, kulturní a symbolické (Bourdieu 1986: 16). V rámci diferenciovaných společností lze identifikovat velké množství sociálních polí, jejichž fungování může být regulováno státními zásahy (Bourdieu 1998: 39). Pro potřeby budoucího výzkumu se mi jako klíčové jeví mocenské sociální pole (a jeho sub-pole tvořená bezpečnostním, politickým a penalizačním polem) a žurnalistické sociální pole. Z tohoto důvodu budu budoucí výzkum orientovat primárně na interpretaci vztahů v rámci mocenského sociálního pole a jeho vztahů s polem žurnalistickým.

SEZNAM LITERATURY

- Abizadeh, A. (2010): „Democratic Legitimacy and State Coercion: A Reply to David Miller“ *Political Theory* 38, 1, s. 121-130.
- Abrams, P. (2006): „Notes on Difficulty of Studying the State“ in A. Gupta a A. Sharma (eds): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 112-130.
- Adorno, T. (2009): *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH.
- Adorno, T a Horkheimer, M. (2009): *Dialektika osvícenství*. Praha: OIKOYMENH.
- Agamben, G. (1998): *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2005): *State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press.
- Alexander, J. (2010): „Marxism and the Spirit of Socialism: Cultural Origins of Anti-Capitalism“ *Thesis Eleven*, 2, s. 84-105.
- Allen, K. (2004): *Max Weber. A Critical Introduction*. London: Pluto Press.
- Aligica, P. D. a Evans, A. J. (2009): *The Neoliberal Revolution in Eastern Europe: Economic Ideas in the Transition from Communism*. London: Edward Elgar.
- Altheide, D. (2002): *Creating Fear: News and Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, D. (2009): „Moral Panic: From Sociological Concept to Public Discourse“ *Crime, media, culture* 3, 5, s. 79-99.
- Althusser, L. (2006): „Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation)“ in A. Gupta a A. Sharma (eds): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 86-111.
- Althusser, L. (2014): *On the Reproduction of Capitalism. Ideology and Ideological State Apparatuses*. London: Verso.
- Anderson, E. (1999): „What is the Point of Equality?“ *Ethics* 109, 2, s. 1-23.
- Atkinson, R. (2000): „Občanství a boj proti sociální exkluzi v kontextu reformy sociálního státu“ *Sociální studia* 5, 1, s. 43-61.
- Avant, D. (2004): „The Privatization of Security and Change in the Control of Force“ *International Studies Perspectives* 5, s. 153-157.
- Avant, D. (2005): *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Badiou, A. (2012): *The Rebirth of History. Times of Riots and Uprisings*. London: Verso.
- Bandyopadhyay, M. (2007): „Reform and Everyday Practice: Some Issues of Prison Governance“ *Contributions to Indian Sociology* 41, 3, s. 387-416.

- Ball, T. (2011): „A Libertarian Utopia“ in T. Ball a R. Dagger (eds): *Ideals and Ideologies: A Reader*. Boston: Longman. s. 123-131.
- Barker, V. (2006): „The Politics of Punishment: Building a State Governance Theory of American Imprisonment Variation“ *Punishment & Society* 8, 5, s. 5-32.
- Barrow, C. (1993): *Critical Theories of the State. Marxist, Neo-Marxist, Post-Marxist*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Barša, P. (2006): „Konstruktivismus a politika identity“ *Antropowebzin* 2, 1-2, s. 21-35.
- Barša, P. (ed.) (2010): *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen)o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus.
- Barša, P. (2012): *Levice by se měla přihlásit k ideálu rovné důstojnosti*. Praha: Centrum pro sociálně-tržní ekonomiku a otevřenou demokracii.
- Bartelson, J. (2001): *The Critique of the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Z. (2004): *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá Fronta.
- Bauman, Z. (2007): „Collateral Casualties of Consumerism“ *Journal of consumer culture* 7, 1, s. 25-56.
- Bauman, Z. (2008): *Tekuté časy: Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia.
- Beckett, K. a Western, B. (2001): „Governing Social Marginality: Welfare, Incarceration, and the Transformation of State Policy“ *Punishment & Society* 3, 1, s. 43-59.
- Becker, H. (1963): *Outsiders*. New York: New York Free Press.
- Beetham, D. (1991): *The Legitimation of Power*. Houndmills: Palgrave.
- Bendle, M. F. (1999): „The death of the sociology of deviance?“ *Journal of Sociology* 35, 3, s. 42-59.
- Benjamin, W. (1998): *Agessilaus Santander*. Praha: Hermann & synové.
- Berger, P. a Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury.
- Berg-Schlosser, D. a Stammen, T. (2000): *Úvod do politické vědy*. Praha: ISE.
- Bevir, M. (2010): „Rethinking Governmentality: Towards Genealogies of Governance“ *European Journal of Social Theory* 13, 4, s. 423-441.
- Bělohradský, V. et al. (1999): *Eseje o blízké budoucnosti a nedávné minulosti*. Praha: G plus G.
- Bělohradský, V. (2009): *Společnost nevolnosti: Eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Bjørgero, T. (2002): *Exit Neo-Nazism. Reducing Recruitment and Promoting Disengagement from Racist Groups*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.

- Blumer, H. (1969): *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkley: University of California Press.
- Bobbio, N. (1997): *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1986): „The Forms of Capital“ in E. J. Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood. s. 15-29.
- Bourdieu, P. (1989): „Social Space and Symbolic Power“ *Sociological Theory* 7, 1, s. 14–25.
- Bourdieu, P. (1994): „Rethinking the State: Genesis and Structure of Bureaucratic Field“ *Sociological Theory* 12, 1, s. 1-18.
- Bourdieu, P. (1998): *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, P. (2000a): „Making the Economic Habitus. Algerian Workers Revisited“ *Etnography* 1, 1, s. 17–41.
- Bourdieu, P. (2000b): *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, P. (2002): *O televizi*. Brno: Doplněk.
- Bourdieu, P. (2010): *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole*. Brno: Host.
- Bourdieu, P. (2013): „Chvála sociologie“ *Sociologický časopis* 49, 1, s. 141-148.
- Bourdieu, P. a Wacquant, L. (1999): „On the Cunning of Imperialist Reason“ *Theory, Culture & Society* 16, 1, s. 41-58.
- Branaman, A. a Lemert, Ch. (eds.) (1997): *The Goffman Reader*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Brown, W. (2006): „American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization“ *Political Theory* 34, 6, s. 690-714.
- Bröckling et al. (ed.) (2011): *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge.
- Brzezinski, Z. a Friedrich, C. J. (1956): *Totalitarianism Dictatorship and Autocracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Buriánek, J. (2001): „Bezpečnostní rizika a jejich percepce českou veřejností“ *Sociologický časopis* 37, 1, s. 43-64.
- Buttolph Johnson, J. a Reynolds, H. T. (2008): *Political Science Research Methods*. Washington: CQ Press.
- Buzan, B., Wæver, O. a de Wilde, J. (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, J. L. (2010): „Neoliberalism’s Penal and Debtor States: A Rejoinder to Loïc Wacquant“ *Theoretical Criminology* 14, 1, s. 59-73.
- Cavadino, M. a Dignan, J. (2006): „Penal Policy and Political Economy“ *Criminology and Criminal Justice* 6, 4, s. 435-456.

- Císař, O. (1999): „Politizace moderní společnosti – hledání cesty do jiné modernity“ *Politologický časopis* 4, 1, s. 378-391.
- Císař, O. (2008): *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Clark, G. L. a Dear, M. (1984): *State Apparatus. Structures and Language of Legitimacy*. Boston: Allen & Unwin.
- Clarke, S. (1991): *Marx, Marginalism and Modern Sociology. From Adam Smith to Max Weber*. Houndmills: Palgrave.
- Coackley, M. (2010): „On the Value of Political Legitimacy“ *Politics, Philosophy and Economics* 10, 4, s. 345-369.
- Cohen, G. A. (2006): „Luck and Equality: Reply to Hurley“ *Philosophy and Phenomenological Research* 72, 2, s. 439–446.
- Cohen, S. (2007): *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*. Cambridge: Polity Press.
- Cohen, S. (2010): „Ideology? What Ideology?“ *Criminology & Criminal Justice* 10, 4, s. 387-391.
- Cohen, S. (2011a): *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. Oxon: Routledge.
- Cohen, S. (2011b): „Whose side were we on? The Undeclared Politics of Moral Panic Theory“ *Crime, media, culture* 7, 3, s. 237–243.
- Cohen, S. a Taylor, L. (2002): *Escape Attempts. The Theory and Practice of Resistance to Everyday Life*. London: Routledge.
- Copeland, P. a Daly, M. (2012): „Varieties of Poverty Reduction: Inserting the Poverty and Social Exclusion Target into Europe 2020“ *Journal of European Social Policy* 22, 3, s. 273-287.
- Corti, L., Day, A. a Backhouse, G. (2000): „Confidentiality and Informed Consent: Issues for Consideration in the Preservation of and Provision of Access to Qualitative Data Archives“ *Forum: Qualitative Social Research* 3, 1, nestránkováno.
- Crow, G. A Wiles, R. (2008): *Managing Anonymity and Confidentiality in Social Research: The Case of Visual Data in Community Research*. ESRC National Centre for Research Methods, working paper.
- Dahl, R. (1995): *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.
- Dahl, R. (2001): *O demokracii*. Praha: Portál.
- D'Amico, R. (1999): *Contemporary Continental Philosophy (Dimensions of Philosophy)*. Boulder: Westview Press.
- Deflem, M. (ed.) (2010): *Popular Culture, Crime and Social Control*. Bingley: Emerald Publishers.

- Dijk, T. A. (2008): *Discourse and Context. Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drulák, P. (2012): *Politika nezájmu. Česko a Západ v krizi*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Drulák, Petr (2013): „Problémy současné české politiky“. Přednáška uskutečněná v dubnu 2013 na FF ZČU v Plzni.
- Durkheim, É. (1969): *Pravidla sociologické metody*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ.
- Durkheim, É. (1973): *On Morality and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Durkheim, É. (1997): *Suicide: A Study in Sociology*. New York: The Free Press.
- Durkheim, É. (1998): *Sociologie & filosofie, sociologie a sociální vědy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Dworkin, R. (1981): „What Is Equality? Part 2: Equality of Resources“ *Philosophy and Public Affairs* 10, 4, s. 283-345.
- Eagleton, T. (2007): *Ideology. An Introduction*. London: Verso.
- Elders, F., Foucault, M. a Chomsky, N. (2005): *Člověk, moc a spravedlnost*. Praha: Intu.
- Eriksen, T. (2007): *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton.
- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Eyal, G. (2005): „The Making and Breaking of the Czechoslovak Political Field“ in Wacquant, L. (ed.): *Pierre Bourdieu and Democratic Policies*. Cambridge: Polity Press. s. 151-177.
- Fairclough, N. (1995): *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Fairclough, N. (2004): *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fiala, P. (ed.) (1998): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Foucault, M. (1980): *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1984): *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1994a): *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Foucault, M. (1994b): *Diskurz, autor, genealogie*. Praha: Svoboda.
- Foucault, M. (1996): *Myšlení vnějšku*. Praha: Hermann & synové.

- Foucault, M. (1997): *Psychologie a duševní nemoc*. Praha: Dauphin.
- Foucault, M. (1999): *Dějiny sexuality I. Vůle k vědě*. Praha: Hermann & synové.
- Foucault, M. (2000a): *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.
- Foucault, M. (2000b): „Governmentality“ in Faubion, J. (ed.): *Michel Foucault. Power*. New York: The New Press. s. 201-222.
- Foucault, M. (2002): *Archeologie vědě*. Praha: Hermann & synové.
- Foucault, M. (2003a): *Abnormal*. London: Verso.
- Foucault, M. (2003b): *Dějiny sexuality II. Užívání slasti*. Praha: Hermann & synové.
- Foucault, M. (2003c): *Dějiny sexuality III. Péče o sebe*. Praha: Hermann & synové.
- Foucault, M. (2005): *Je třeba bránit společnost*. Praha: Filosofia.
- Foucault, M. (2006): „Governmentality“ in A. Gupta a A. Sharma (eds): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 131-143.
- Foucault, M. (2007a): *Security, Territory, Population*. New York: Palgrave MacMillan.
- Foucault, M. (2007b): *Slova a věci*. Brno: Computer Press.
- Foucault, M. (2009a): „Alternatives to the Prison: Dissemination or Decline of Social Control?“ *Theory, Culture & Society* 26, 6, s. 12-24.
- Foucault, M. (2009b): *Zrození biopolitiky*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Foucault, M. (2010): *Zrození kliniky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Foucault, M. (2014): *On the Government of the Living*. New York: Palgrave MacMillan.
- Frye, M. (2011): „Oppression“ in T. Ball a R. Dagger (eds.): *Ideals and Ideologies. A Reader*. San Francisco: Longman. s. 375-383.
- Garland, D. (2006): „Concepts of Culture in the Sociology of Punishment“ *Theoretical Criminology* 10, 4, s. 419-447.
- Gellner, E. (2001): *Pluh, meč a kniha. Struktura lidských dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Genders, E. (2002): „Legitimacy, Accountability and Private Prisons“ *Punishment & Society* 4, 3, s. 285-303.
- Goffman, E. (1961): *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Doubleday: Anchor Books.
- Goffman, E. (1966): *Behavior in Public Places*. New York: The Free Press.
- Goffman, E. (1986): *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1991): *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. London: Penguin Books.

- Goffman, E. (1997): *The Nature of Social Life*. in: Branaman, A. a Lemert, C. (eds.): *The Goffman Reader*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Goffman, E. (1999): *Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Ypsilon.
- Goffman, E. (2003): *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušení identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Goffman, E. (2008): *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Graber, D. (1994): „The Infotainment Quotient in Routine Television News: A Director’s Perspective“ *Discourse & Society* 5, 4, s. 483-508.
- Grace, W. a McHoul, A. (2002): *A Foucault Primer. Discourse, Power and the Subject*. London: Routledge.
- Gramsci, A. (2006): „State and Civil Society“ in A. Gupta a A. Sharma (eds.): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 71-85.
- Grinyer, A. (2002): „The Anonymity of Research Participants: Assumptions, Ethics and Practicalities“ *Social Research Update* 36, 1, nestránkováno.
- Gross, N. a Jones, A. (eds.) (2004): *Durkheim’s Philosophy Lectures. Notes from the Lycée de Sens Course, 1883-1884*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Habermas, J. (2000a): *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Praha: Filosofia.
- Habermas, J. (2000b): *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia.
- Hall, S. (2011): „The Neo-Liberal Revolution“ *Cultural Studies* 25, 6, s. 705-728.
- Harvey, D. (2005): *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hawdon, J. (2008): „Legitimacy, Trust, Social Capital, and Policing Styles. A Theoretical Statement“ *Police Quarterly* 11, 2, s. 182-201.
- Hejnal, O. (2012): „Nacionalismus, multikulturalismus, sociální vyloučení a „sociálně nepřizpůsobivý““ *Antropowebzin* 8, 2, s. 47-66.
- Hellman, D. (2008): *When Is Discrimination Wrong?* Cambridge: Harvard University Press.
- Henrichson, Ch. a Delaney, R. (2012): *The Price of Prisons. What Incarceration Costs Taxpayers*. New York: VERA Institute of Justice.
- Hewlett, N. (2007): *Badiou, Balibar, Ranciere. Rethinking Emancipation*. New York: Continuum.
- Hier, S. P. (2015): „The Cultural Politics of Contemporary Moral Panic Studies: Reflections on a Changing Research Agenda“ *Sociologický časopis* 51, 3, s. 362-372.
- Hobbes, T. (1941): *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha: Melantrich.

- Hospers, J. (1974): „What Libertarianism Is“ in T. R. Machan (ed.): *The Libertarian Alternative*. London: Nelson-Hall. s. 1-4.
- Horáková, H. (2012): *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hroch, M. (2014): „Národ jako specificky evropský fenomén“ Přednáška uskutečněná v březnu 2014 na FF ZČU v Plzni.
- Hurley, S. (2001): „Luck and Equality“ *Proceedings of Aristotelian Society* 75, 1, s. 51–72.
- Jakoubek, M. (2012): „„Romská“ kriminalita – specifika, příčiny, souvislosti“ *Anthropologia Integra* 3, 1, s. 39-50.
- Jebiril, N. Albæk, E. a de Vreese, C. H. (2013): „Infotainment, Cynicism and Democracy: The Effects of Privatization vs Personalization in the News“ *European Journal of Communication*, 28, 2, s. 105-121.
- Jinkings, I. (2011): „The Neoliberal State and the Penalization of Misery“ *Latin American Perspectives* 178, 38, s. 9-18.
- Kaščák, O. a Pupala, B. (2010): „Neoliberálna governmentálna v sociálnom projektovaní vzdelávania“ *Sociologický časopis* 46, 5, s. 771-799.
- Karabec, Z. (2001): „K problematice trestání a trestů“ *Sociologický časopis* 37, 1, s. 73-87.
- Keller, J. (2002): *Politika s ručením omezeným. Proměny moci na prahu 21. Století*. Praha: Zenit.
- Keller, J. (2005): *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, J. (2007): *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, J. (2010): *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, J. (2011): *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Krčál, P. (2012a): „Možnosti využití dramaturgické analýzy jakožto metodologického nástroje k výzkumu bezpečnosti“ in: Kollár, D., Lasicová, J. a Ušiak, J. (eds.): *Bezpečnostné fórum 2012. Zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferenci*. Bánská Bystrica: UMB.
- Krčál, P. (2012b): „Vztah instituce trestu a legitimacy: Od divadla krutosti k neoliberální revoluci“ *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 7, 3, s. 38-58.
- Krčál, P. (2013a): „Makroskopická perspektiva politické filosofie versus mikroskopická perspektiva empirie“ *Antropowebzin* 9, 4, s. 155-164.
- Krčál, P. (2013b): „Motivace státních institucí k jednání proti narušitelům nomického řádu“ in: Bureš, O. (ed.): *Bezpečnost v době neklidu*. Praha: Metropolitan University Prague Press. s. 56-63.

- Krčál, P. a Mertl, J. (2013): „Reflexe neoliberalismu v sociální teorii a politické filosofii“ in: Lupták, Ľ a kol.: *Neoliberalismus a marginalita. Studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Doplněk. s. 11-42.
- Kupka, P. a Šmíd, T. (2011): *Český organizovaný zločin. Od vyděračů ke korupčním sítím*. Brno: Muni Press.
- Kupka, P. a Mochťak, M. (2014): „Aféra Nagygate mezi korupcí a organizovaným zločinem: korupční sítě a jejich možný vliv na kvalitu demokracie v České republice“ *Středoevropské politické studie* 4, 16, s. 237-263.
- Lacey, N. (2008): *The Prisoner's Dilemma: Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lamaison, P. a Bourdieu, P. (1986): „From Rules to Strategies: An Interview with Pierre Bourdieu“ *Cultural Anthropology* 1, 1, s. 110-120.
- Leeuwen, M. van a Wodak, R. (1999): „Legitimizing Immigration Control: A Discourse-Historical Analysis“ *Discourse Studies* 1, 1, s. 83-118.
- Lemke, T. (2011): „Critique and Experience in Foucault“ *Theory, Culture & Society* 28, 4, s. 26-48.
- Lupták, Ľ. (2011): *Bezpečnostný diskurz v SR: Lokalizácia ne(o)liberálného vládnutia v postsocialistickom Barbaricu*. Nepublikovaná disertační práce. Plzeň: KAP FF ZČU.
- Malthus, T. R. (2002) [1798]: *Esej o principu populace*. Brno: „Zvláštní vydání...“.
- Mannheim, K. (1991): *Ideologie a utopie*. Bratislava: Archa.
- Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.
- Mareš, M. (2015): „„Znalci na extremismus“: sociální vědy ve službách vnitřní bezpečnosti?“ *Sociální studia* 12, 2, s. 69-82.
- Mareš, P. a Sirovátka, T. (2006): „Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí“ *Sociologický časopis* 42, 4, s. 627-655.
- Marada, R. (2003): *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- McCormick, D. W. (2007): „Dramaturgical Analysis of Organizational Change and Conflict“ *Journal of Organizational Change Management* 20, 5, s. 685-699.
- McDermott, D. (2008): „Analytical Political Philosophy“ in D. Leopold a M. Stears (eds.): *Political Theory: Methods and Approaches*. Oxford: Oxford University Press. s. 1-7.
- Mertl, J. a Krčál, P. (2013): *(Neo)liberální Governmentalita v České republice*. Brno: Klemm.
- Meyer, M. a Wodak, R. (eds.) (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
- Mills, Ch. W. (2000): *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press.
- Mills, Ch. W. (2008): *Sociologická imaginace*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Mitchell, T. (2006): „Society, Economy and the State Effect“ in A. Gupta a A. Sharma (eds.): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 169-186.
- Nader, L. (1972): „Up the Anthropologist: Perspectives Gained from Studying Up“ in D. Hymes (ed): *Reinventing Anthropology*. New York: Pantheon Books. s. 284-311.
- Naxera, V. (2015): *Korupce v komunistickém režimu a v průběhu transformace. Studie korupčních a klientelistických a patronážních jevů z prostředí Československa/České republiky*. Brno: Doplněk.
- Näsström, S. (2007): „The Legitimacy of the People“ *Political Theory* 35, 5, s. 624-658.
- Nociar, T. (2015): „Politológ ako lekár, psychiater a ideologický štátny aparát: kritický pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti“ *REXTER* 13, 1, s. 48-92.
- Nozick, R. (1999): *Anarchy, State and Utopia*. London: Basic Books.
- O'Donnell, G. a Schmitter, C. (2013): *Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Önis, Z. a Senses, F. (2005): „Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus“ *Development and Change* 36, 2, s. 263-290.
- Pfundmair, M. Aydin, N. Du, H. Yeung, S. Frey, D. a Graupmann, V. (2015): „Exclude Me If You Can: Cultural Effects on the Outcomes of Social Exclusion“ *Journal of Cross-Cultural Psychology* 46, 2, s. 579-596.
- Piven, F. F. (2010): „A Response to Wacquant“ *Theoretical Criminology* 14, 1, s. 111-116.
- Pratt, J. (2000): „Civilization and Punishment“ *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 33, 2, s. 183-201.
- Pratt, J. (2007): *Penal Populism*. New York: Routledge.
- Pratt, J. a Eriksson, A. (2013): *Contrasts in Punishment. An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism*. London: Routledge.
- Rabušic, L. a Sirovátka, T. (1999): „Český sociální stát a jeho legitimita“ *Sociologický časopis* 35, 3, s. 397-421.
- Robinson, R. (ed.) (2006): *The Neoliberal Revolution: Forging the Market State*. Houndmills: Palgrave.
- Rose, N. (2006): „Governing ‚Advanced‘ Liberal Democracies“ in A. Gupta a A. Sharma (eds.): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 144-162.
- Rothbard, M. (1978): *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*. New York: Collier Books.
- Rothstein, B. (2009): „Creating Political Legitimacy“ *American Behavioral Scientist* 53, 3, s. 311-330.

- Ruggiero, V. (2006): *Understanding Political Violence: A Criminological Analysis*. New York: Open University Press.
- Růžička, M. a Vašát, P. (2011): „Základní koncepty Pierra Bourdieu: Pole–Kapitál–Habitus“ *Antropowebszin* 7, 2, s. 129-133.
- Růžička, M. a Lupták, Ľ. (2013): „Těžební limity prolomeny: Extrakce ekonomického a politického kapitálu z romského ghetta“ in: Lupták, Ľ a kol.: *Neoliberalismus a marginalita. Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk. s. 192-207.
- Sarat, A. a Culbert, J. (eds.) (2009): *States of Violence: War, Capital Punishment and Letting Die*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sartori, G. (1973): „What Is „Politics““ *Political Theory* 1, 1, s. 5-26.
- Sennett, R. (2006a): „Plánování čistých měst“ *Sociální studia* 11, 2, s. 87-96.
- Sennett, R. (2006b): *The Culture of the New Capitalism*. London: Yale University Press.
- Sheper-Hughes, N. a Wacquant, L. (eds.) (2002): *Commodifying Bodies*. London: Sage Publications.
- Schmitt, C. (2007): *Pojem politična*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Schrimer, W. a Michailakis, D. (2013): „The Luhmannian Approach to Exclusion/Inclusion and its Relevance to Social Work“ *Journal of Social Work* 15, 1, s. 45-64.
- Schwarzmantel, J. (2008): *Ideology and Politics*. London: Sage.
- Smith, P. (2003): „Narrating the Guillotine. Punishment Technology as Myth and Symbol“ *Theory, Culture & Society* 20, 5, s. 27-51.
- Soss, J., Fording, R. a Schram, S. (2011): *Disciplining the Poor. Neoliberal Paternalism and the Persistent Power of Race*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Staniszki, J. (2009): *O moci a bezmoci*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Stemplowska, Z. a Swift, A. (2012): „Ideal and Nonideal theory“ in: D. Estlund (ed): *The Oxford Handbook of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. s. 373-389.
- Stemplowska, Z. (2013): „The Methodology of Justice“ in: *Summer School – Justice: Theory and Applications*. Central European University, Budapešť, červenec 2013.
- Sunstein, C. R. (2009): *Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide*. New York: Oxford University Press.
- Šrubař, I. (1996): „Neoliberalismus, transformace a občanská společnost“ *Sociologický časopis* 32, 1, s. 67-78.
- Šubrt, J. (2001): „Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana. K českému vydání goffmanovy knihy Všichni hrajeme divadlo“ *Sociologický časopis* 37, 1, s. 241-249.

- Tilly, Ch. (2006): *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Trainor, R. T. (2006): „The State as the Mystical Foundation of Authority“ *Philosophy & Social Criticism* 36, 6, s. 767-779.
- Treanor, B. (2006): *Aspects of Alterity. Levinas, Marcel, and the Contemporary Debate*. New York: Fordham University Press.
- Vallentyne, P. (2011): „Left-Libertarianism“ in D. Eslund (ed.): *The Oxford Handbook of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. s. 152-168.
- Valterová, A. (2009): „Násilí jako strategie zájmových skupin“ *REXTER* 7, 1, s. 24-43.
- Vervaeke, L. (2010): „The Violence of Incarceration“ A Response from Mainland Europe“ *Institute of Race Relations* 51, 4, s. 27-38.
- Wacquant, L. (1999): „Urban Marginality in the Coming Millennium“ *Urban Studies* 36, 10, s. 1639-1647.
- Wacquant, L. (2001): „The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-Liberalism“ *European Journal on Criminal Policy and Research* 9, 4, s. 401-412.
- Wacquant, L. (2004): „Pointers on Pierre Bourdieu and Democratic Politics“ *Constellations* 11, 1, s. 3-15.
- Wacquant, L. (2007): „Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality“ *Thesis Eleven* 91, 2, s. 66-77.
- Wacquant, L. (2009a): *Prisons of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wacquant, L. (2009b): *Punishing the Poor. The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2010): „Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity“ *Sociological Forum* 25, 2, s. 197-220.
- Wacquant, L. (2012): „Three Steps to a Historical Anthropology of Actually Existing Neoliberalism“ *Social Anthropology* 20, 1, s. 66-79.
- Weber, M. (1997): *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá Fronta.
- Weber, M. (1998): *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.
- Weber, M. (2006): „Bureaucracy“ in A. Gupta a A. Sharma (eds.): *Anthropology of the State. A Reader*. Malden: Blackwell Publishing. s. 49-70.
- Winch, P. (2004): *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Analyzovaná data a zdroje¹⁴⁴

Bezpečnostní informační služba:

www.bis.cz

<http://www.bis.cz/2010-1q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2010-2q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2010-3q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2010-4q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2011-1q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2011-2q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2011-3q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2011-4q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2012-1q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2012-2q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2012-3q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2012-4q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2013-1q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/2013-2q-zprava-extremismus.html>

<http://www.bis.cz/n/1998-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1996-a-1997.html>

<http://www.bis.cz/n/2000-06-01-zprava-o-cinnosti-za-rok-1998-a-1999.html>

<http://www.bis.cz/n/2001-06-01-vyrocnizprava-2000.html>

<http://www.bis.cz/n/2002-06-04-vyrocnizprava-2001.html>

<http://www.bis.cz/n/2004-06-01-vyrocnizprava-2003.html>

<http://www.bis.cz/n/2005-06-01-vyrocnizprava-2004.html>

<http://www.bis.cz/n/2006-09-01-vyrocnizprava-2005.html>

<http://www.bis.cz/n/2007-11-21-vyrocnizprava-2006.html>

<http://www.bis.cz/n/2008-09-25-vyrocnizprava-2007.html>

<http://www.bis.cz/n/2009-08-31-vyrocnizprava-2008.html>

<http://www.bis.cz/n/2010-06-16-vyrocnizprava-2009.html>

<http://www.bis.cz/n/2011-09-07-vyrocnizprava-2010.html>

<http://www.bis.cz/n/2012-08-22-vyrocnizprava-2011.html>

<http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocnizprava-2012.html>

<http://www.bis.cz/n/2014-10-27-vyrocnizprava-2013.html>

<http://www.bis.cz/jak-pracujeme.html>

<http://www.bis.cz/agenti.html>

<http://www.bis.cz/mezinarodni-spoluprace.html>

<http://www.bis.cz/zpravodajske-prostredky.html>

<http://www.bis.cz/kdo-jsme.html>

<http://www.bis.cz/poslani-zasady-kredo.html>

<http://www.bis.cz/kontrola-dohled.html>

<http://www.bis.cz/kontrolni-organ.html>

<http://www.bis.cz/vnitri-kontrola.html>

<http://www.bis.cz/inspekce.html>

<http://www.bis.cz/vnitri-bezpecnost.html>

<http://www.bis.cz/cim-se-zabyvame.html>

---

¹⁴⁴ Všechny internetové zdroje byly zkontrolovány ke dni 1. 8. 2015.

<http://www.bis.cz/terorismus.html>
<http://www.bis.cz/ekonomika.html>
<http://www.bis.cz/kontraspionaz.html>
<http://www.bis.cz/extremismus.html>
<http://www.bis.cz/zbrane-hromadneho.html>
<http://www.bis.cz/organizovany.html>
<http://www.bis.cz/informacni-systemy.html>

Bureau of Justice Statistics:

<http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=tp&tid=17>

Council of Europe Annual Penal Statistics:

<http://www3.unil.ch/wpmu/space/publications/recidivism-studies/>

Česká televize:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/258810-novym-predsedou-ods-je-petr-fiala-bude-ceska-thatcherova/>

Česká strana sociálně demokratická:

ČSSD (2010a): *Volební program ČSSD pro volby 2010.*

ČSSD (2010b): *Oranžová kniha – Ministerstvo vnitra.*

ČSSD (2010c): *Oranžová kniha – Sociální politika.*

ČSSD (2010d): *Oranžová kniha – Spravedlnost.*

ČSSD (2010e): *Oranžová kniha ČSSD – Rámcový program pro záležitosti Romů a sociálně vyloučených lokalit.*

ČSSD (2011): *Sociální demokracie pro 21. století.*

ČSSD (2013a): *Prosadíme dobře fungující stát. Volební program ČSSD. Volby do Poslanecké sněmovny PČR 25. - 26. 10. 2013.*

ČSSD (2013b): *Politika bezpečnosti. Programové teze pro veřejnou debatu.*

ČSSD (2013c): *Politika zaměstnanosti. Bílá kniha ČSSD.*

ČSSD (2013d): *Účinně čelit korupci.*

ČSSD (nedatováno): *Dlouhodobý (základní) program.*

Komunistická strana Čech a Moravy:

KSČM (2010): *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010.*

KSČM (2013): *Program pro budoucnost.*

KSČM (2014): *Volební program KSČM pro volby do Evropského parlamentu v roce 2014.*

Korpus 1 – Anopress: Datový korpus vytvořený prostřednictvím aplikace Anopress při zadání 11 vyhledávacích parametrů v celkovém rozsahu 1804 textů čítajících > 2 700 000 slov.

Korpus 2 – komplexní: Datový korpus vytvořený z oficiálně dostupných dokumentů produkovaných složkami státního aparátu; plánů prevence kriminality, map kriminality za rok 2011, statistik kriminality v intervalu 2008 – 2015; znaleckých posudků v oblasti politického extremismu a radikalismu; polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky státní a městské policie; politických prohlášení a programů politických stran v intervalu 2010 – 2014; výzkumu percepce kriminality realizovaného v letech 2014 a 2015.

Korpus 3 – veřejné události: Datový korpus vytvořený prostřednictvím semiparticipativního pozorování veřejných událostí rozšířený o data z polostrukturovaných rozhovorů s relevantními zainteresovanými příslušníky státního aparátu.

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová:

KDU-ČSL (2013): *Volební program KDU-ČSL 2013-2017. Dáme zemi do pořádku.*

KDU-ČSL (2014): *Program KDU-ČSL pro volby do Evropského parlamentu 23. a 24. května 2014.*

Město Plzeň:

Město Plzeň (2014): *Plán prevence kriminality města Plzně 2014-2015.* Plzeň: Město Plzeň.

Městská policie Plzeň:

Městská policie Plzeň (nedatováno1): *Alkohol do školy nepatří.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno2): *Bezpečný kontakt se psy.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno3): *Co by měl vědět každý cyklista.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno4): *Cyklistická přilba.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno5): *Desatero chodce.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno6): *Jsem vidět.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno7): *Městská policie Plzeň doporučuje.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno8): *Městská policie Plzeň varuje před zloději.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno9): *Organizační struktura městské policie.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno10): *Povinná výbava jízdního kola.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno11): *Pravidla a doporučení pro pejskaře.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno12): *Prázdninové desatero.* Plzeň: MP Plzeň.

Městská policie Plzeň (nedatováno13): *Senioři.* Plzeň: MP Plzeň.

<http://www.mpplzen.cz/>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/deti-a-mladez/>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/patologicke-jevy/>

<http://www.mpplzen.cz/legislativa/legislativa-2.aspx>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/zabezpeceni-majetku/>

<http://www.mpplzen.cz/caste-dotazy/muze-mp-porizovat-obrazove-a-zvukove-zaznamy-z-ulic-apod.aspx>

<http://www.mpplzen.cz/odtahy-vozidel/odtahy-vozidel-4.aspx>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/obecne-o-prevenci/>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/psi/>

<http://www.mpplzen.cz/prevence/letaky-prevence-kriminality/vseobecne/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí:

MPSV (2014): *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice. Sborník z konference.* Praha: MPSV

MPSV (2015a): *Návrh koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025*. Praha: MPSV.
MPSV (2015b): *MPSV představilo koncepci dostupného bydlení*. Praha: MPSV.

Ministerstvo pro místní rozvoj:

MPMR (2015): *Strategie integrovaných územních investic „ITI“ Plzeňské metropolitní oblasti*. Praha: MPMR.

Ministerstvo vnitra České republiky:

MVČR (2002): *Národní akční plán boje proti terorismu*. Praha: MVČR.

MVČR (2003a): *Národní akční plán boje proti terorismu /aktuální znění pro rok 2003/*. Praha: MVČR.

MVČR (2003b): *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002*.

MVČR (2004a): *Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2003*. Praha: MVČR.

MVČR (2004b): *Usnesení vlády České republiky k Národnímu akčnímu plánu boje proti terorismu*. Praha: MVČR.

MVČR (2005a): *Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2004*. Praha: MVČR.

MVČR (2005b): *Je možné měřit míru ohrožení země terorismem?* Praha: MVČR.

MVČR (2005c): *Národní akční plán boje proti terorismu (Aktualizované znění pro léta 2005 – 2007)*. Praha: MVČR.

MVČR (2006): *Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2005*. Praha: MVČR.

MVČR (2007a): *Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2006*. Praha: MVČR.

MVČR (2007b): *Stanovisko k výkladu skutkových podstat trestných činů páchaných pravicovými extremisty a problémům souvisejícím s jejich dokazováním*. Praha: MVČR.

MVČR (2007c): *Základní údaje o průběhu veřejné diskuse k dokumentu Národní akční plán boje proti terorismu (Aktualizované znění pro léta 2007-2009)*. Praha: MVČR.

MVČR (2008a): *Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2007*. Praha: MVČR.

MVČR (2008b): *Národní akční plán boje proti terorismu. Aktualizované znění pro léta 2007 – 2009*. Praha: MVČR.

MVČR (2008c): *Vyhodnocení plnění úkolů zakotvených v textu Národního akčního plánu boje proti terorismu. Aktualizované znění na léta 2005 – 2007*. Praha: MVČR.

MVČR (2008d): *Zpráva z projektu Problematika kybernetických hrozeb z hlediska bezpečnostních zájmů ČR*. Praha: MVČR.

MVČR (2009a): *Existence a fungování platform typu CSIRT/CERT v některých zemích světa*. Praha: MVČR.

MVČR (2009b): *Manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacím*. Praha: MVČR.

MVČR (2009c): *Mezinárodní spolupráce v boji proti informační kriminalitě*. Praha: MVČR.

MVČR (2009d): *Nezvaní hosté. Sborník textů pro města a obce, které se zamýšlejí nad možností aktivně bránit shromážděním z nenávisli*. Praha: MVČR.

- MVČR (2009e): *Problematika extremismu na území ČR v roce 2009*. Praha: MVČR.
- MVČR (2009f): *Strategie boje proti extremismu*. Praha: MVČR.
- MVČR (2009g): *Zahraníční inspirace související s tématem kybernetických hrozeb*. Praha: MVČR.
- MVČR (2009h): *Základní definice, vztahující se k tématu kybernetické bezpečnosti*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010a): *Bezpečnostní výzkum MV ČR s názvem „Problematika kybernetických hrozeb z hlediska bezpečnostních zájmů České republiky“ – VD2007010B01*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010b): *Problematika extremismu na území ČR v prvním čtvrtletí r. 2010*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010c): *Problematika extremismu na území České republiky ve druhém čtvrtletí r. 2010*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010d): *Problematika extremismu na území České republiky ve třetím čtvrtletí r. 2010*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010e): *Problematika extremismu na území České republiky ve čtvrtém čtvrtletí r. 2010*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010f): *Strategie boje proti extremismu v roce 2009*. Praha: MVČR.
- MVČR (2010g): *Strategie boje proti terorismu pro léta 2010 – 2012*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011a): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 1. čtvrtletí roku 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011b): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 2. čtvrtletí roku 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011c): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 3. čtvrtletí roku 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011d): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011e): *Oblasti dle počtu volných pracovních míst na 1 000 nezaměstnaných*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011f): *Problematika Hate Crime. Zahraníční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011g): *Společně proti korupci. Protikorupční manuál pro občany*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011h): *Trestná činnost s extremistickým podtextem za období 1. 1. – 30. 9. 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011i): *Usnesení vlády České republiky o Koncepti boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 až 2014*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011j): *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a vyhodnocení koncepce boje proti extremismu pro rok 2010 a ke koncepci boje proti extremismu pro rok 2011*. Praha: MVČR.
- MVČR (2011k): *České militantní neonacistické hnutí (aktuální trendy)*. Praha: MVČR.
- MVČR (2012a): *Analýza dostupných soudních rozsudků pachatelů extremistické, rasově motivované a xenofobní násilné trestné činnosti*. Praha: MVČR.
- MVČR (2012b): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 1. čtvrtletí roku 2012*. Praha:

MVČR.
MVČR (2012c): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 2. čtvrtletí roku 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2012d): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 3. čtvrtletí roku 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2012e): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2012f): *Kvalitativní popis psychologie osobnosti pachatele extremisticky, rasově motivované a xenofobní trestné činnosti*. Praha: MVČR.
MVČR (2012g): *Plán činnosti republikového výboru pro prevenci kriminality na rok 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2012h): *Zpráva o extremismu a projevech rasismu a xenofobie na území České republiky v roce 2011, vyhodnocení plnění koncepce boje proti extremismu pro rok 2011 a koncepce boje proti extremismu pro rok 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2013a): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 1. čtvrtletí roku 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013b): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 2. čtvrtletí roku 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013c): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 3. čtvrtletí roku 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013d): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013e): *Koncepce boje proti extremismu pro rok 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013f): *Plán činnosti republikového výboru pro prevenci kriminality na rok 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013g): *Strategie České republiky pro boj proti terorismu od r. 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2013h): *Vyhodnocení plnění koncepce boje proti extremismu pro rok 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2013i): *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012*. Praha: MVČR.
MVČR (2014a): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 1. čtvrtletí roku 2014*. Praha: MVČR.
MVČR (2014b): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 2. čtvrtletí roku 2014*. Praha: MVČR.
MVČR (2014c): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 3. čtvrtletí roku 2014*. Praha: MVČR.
MVČR (2014d): *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2014*. Praha: MVČR.
MVČR (2014e): *Koncepce boje proti extremismu pro rok 2014*. Praha: MVČR.
MVČR (2014f): *Přehled projektů realizovaných v rámci integrace cizinců a řízení migračních toků v roce 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2014g): *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2013*. Praha: MVČR.
MVČR (2014h): *Zpráva o migraci a integraci*. Praha: MVČR.
MVČR (nedatováno1): *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního*

vyloučení. Praha: MVČR.

MVČR (nedatováno2): *Regulace extremismu na internetu*. Praha: MVČR.

MVČR (nedatováno3): *Základy bezpečnosti na Internetu*. Praha: MVČR.

www.mvcr.cz

<http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-terorismus-casto-kladene-otazky.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-dotazy-strategie-cr-od-roku-2013.aspx>;

<http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>

<http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/trestne-pravni-uprava-terorismu.aspx>

[http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

[337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

[http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-konference-kyberneticke-vyzvy-a-hrozby-cyber-a-](http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-konference-kyberneticke-vyzvy-a-hrozby-cyber-a-vplyvajici-doporuceni-aktualizovano-67171.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

[vplyvajici-doporuceni-aktualizovano-67171.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-konference-kyberneticke-vyzvy-a-hrozby-cyber-a-vplyvajici-doporuceni-aktualizovano-67171.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

<http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-bezpecnostnich-hrozeb.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-projektu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

[http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d)

[337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d)

<http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>; [http://www.mvcr.cz/clanek/v-](http://www.mvcr.cz/clanek/v-cem-spociva-hrozba-extremismu.aspx)

[cem-spociva-hrozba-extremismu.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/v-cem-spociva-hrozba-extremismu.aspx)

<http://www.mvcr.cz/clanek/casto-kladene-otazky-faq.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/shromazdovani-a-koordinacni-dohody.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/vycet-preventivnich-aktivit.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/projevy-extremismu-na-internetu.aspx>

[http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d)

[337414.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d)

<http://www.mvcr.cz/clanek/boj-proti-korupci-strategie-vlady-v-boji-proti-korupci.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-jak-definovat-pojem-korupce.aspx>

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-korupcniho-charakteru.aspx)

[cin-korupcniho-charakteru.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-korupcniho-charakteru.aspx)

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-obstaravani-veci-obecneho-zajmu.aspx)

[obstaravani-veci-obecneho-zajmu.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-obstaravani-veci-obecneho-zajmu.aspx)

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-prijimani-uplatku.aspx)

[cin-prijimani-uplatku.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-trestny-cin-prijimani-uplatku.aspx)

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-uplatek.aspx)

[uplatek.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-pod-pojmem-uplatek.aspx)

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-korupci-ve-sfere-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-korupci-ve-sfere-soukromopravni.aspx)

[soukromopravni.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-se-rozumi-korupci-ve-sfere-soukromopravni.aspx)

[http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-neni-korupce-aneb-jaky-je-rozdil-](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-neni-korupce-aneb-jaky-je-rozdil-mezi-uplatkem-a-darem.aspx)

[mezi-uplatkem-a-darem.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/faq-vymezeni-pojmu-co-neni-korupce-aneb-jaky-je-rozdil-mezi-uplatkem-a-darem.aspx)

<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx>

[http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-](http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

[470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d)

<http://www.mvcr.cz/clanek/soucasnost-830237.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-pusobnost-ministerstva.aspx>

Občanská demokratická strana:

ODS (2010): *Řešení, která pomáhají.*

ODS (2012): *Šance pro zodpovědné. Program pro krajské a senátní volby 2012.*

ODS (2013): *Volební program #Volím_pravici.*

ODS (2014a): *Otáčíme EU správným směrem. Volby do Evropského parlamentu 2014.*

ODS (2014b): *Svoboda a naděje pro Českou republiku.*

Policie České republiky:

Policie ČR (2010): *Policie České republiky.* Praha: Policejní prezidium České republiky.

Policie ČR (2012a): *Celková kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012b): *Hospodářská kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012c): *Krádeže prosté.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012d): *Krádeže vloupáním.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012e): *Mravnostní kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012f): *Násilná kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012g): *Ostatní kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012h): *Ostatní majetková kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (2012i): *Zbývající kriminalita.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (nedatováno1): *Organizační schéma Policejního prezidia České republiky.* Praha: Policie ČR.

Policie ČR (nedatováno2): *Organizační schéma Policie.* Praha: Policie ČR.

www.policie.cz

<http://www.policie.cz/clanek/mestske-reditelstvi-policie-plzen.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/sprava-zapadoceskeho-kraje-volna-mista-povolani-policista.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>

<http://www.policie.cz/clanek/co-je-korupce.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/informace-o-extremismu-dulezite-kontakty-a-informace.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

<http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/sekce-a-kancelare-kancelar-ombudsmana-ministerstva-vnitra.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>

<http://www.policie.cz/clanek/o-nas-policie-ceske-republiky-policie-ceske-republiky.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/policie-navenek-uniformy-uniformy.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>

<http://www.policie.cz/clanek/pomahame-druhym-je-projekt-police-ceske-republiky.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/povinne-zverejnovane-informace-136591.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/system-vzdelavani-a-vycvik-policistu-39.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2008.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2009.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2010.aspx>

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2011.aspx>
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>
<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>

Politické hnutí Ano:

ANO (2013): *Program pro volby do Poslanecké sněmovny.*

ANO (2014): *Program pro volby do Evropského parlamentu.*

<http://www.anobudelip.cz/makame>

Preislerová, H., Hošek, V. a Kozák, M. (2015): *Koncepce prevence kriminality města Tanvaldu na období 2015 až 2018.* Tanvald: Městský úřad.

Radostný, L., Štěpánková, H. a Kryl, M. (2014): *Specifická studie k Situační analýze obce Velké Hamry: Migrace a bydlení sociálně vyloučených obyvatel Velkých Hamrů a okolních obcí.*

Region pod lupou:

<https://www.regionpodlupou.cz/2678-centrem-plzne-projdou-pravicovi-radikalove-jejich-odpurci-i-tradicni-pruvod-masek.xhtml>

<http://www.regionpodlupou.cz/3392-martin-zrzavecky-do-roka-a-do-dne-se-pokusime-vyresit-problemy-s-bezdomovci-a-cistotou-mesta.xhtml>

Slavnosti svobody:

<http://www.slavnostisvobody.cz/slavnosti-svobody/program/program-2015.aspx>

TOP 09:

TOP 09 (2010): *Volební program. Volby 2010 do Poslanecké sněmovny.*

TOP 09 (2013a): *Volby 2013 do Poslanecké sněmovny. Víme, kam jdeme.*

TOP 09 (2013b): *Prezidentský program Karla Schwarzenberga.*

TOP 09 (2014): *Volby 2014 do Evropského parlamentu. Evropa jsme my, ne oni.*

Toušek, L. a Ganický, B. (2014): *Analýza strachu z kriminality ve Velkých Hamrech. Zpráva z šetření.* Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT) při Katedře antropologie FF ZČU.

Úsvit přímé demokracie:

Úsvit (2013): *Program hnutí.*

Úřad vlády České republiky:

Vláda ČR (2014): *Programové prohlášení vlády České republiky.*

Věci Veřejné:

VV (2010): *Program strany Věci Veřejné.*

Vězeňská služba České republiky:

Vězeňská služba (2010): *Vězeňská služba České republiky.* Dostupné zde:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/prezentace%20VS%20%C4%8CR/11-04-26%20VS%20%C4%8CR%20vseobec%20WEB.pdf

Volby.cz:

<http://volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>

Znalecké posudky ve věci politického extremismu a radikalismu:

Posudek 1: *Znalecký posudek na hnutí „Resistance Woman Unity“.*

Posudek 2: *Znalecký posudek na internetové stránky občanského sdružení „W.P.E.P. – Evropští patrioti o. s..“*

Posudek 3: *Znalecký posudek ve věci politického extremismu ve vazbě na symbol prováděný slovy „Sieg Heil“ a zdviženou pravou rukou.*

Posudek 4: *Znalecký posudek ve věci problematiky politického extremismu ve vazbě na subjekty inspirované komunistickou ideologií.*

Živnostenské listy:

<http://www.zivnostenskelisty.cz/clanky/2340-pravicova-revoluce-podle-petra-fialy-dan-19-procent-pro-vsechny>

RESUME

This dissertation thesis is called “The Issues of Legitimacy in Society after the Neoliberal Revolution”. The main theme of this paper is analysis of interaction between the institution of punishment, society and legitimacy of state apparatuses. This thesis tries to explain how state apparatuses create their own legitimacy through creating the perception of self as a protectors of society members security and as a protectors of the so called “nomical order”. I suppose that this perception of state authorities may result in reinforcement of theirs legitimacy.

My dissertation consists of three main parts. The first part of this work stands as a theoretical framework and thus is focused on characteristics and operationalization of key theoretical concepts. More specifically, in this part of thesis, I characterize the terms neoliberalism (as a political ideology and as a political praxis), neoliberal revolution. From the theoretical operationalization of the term “neoliberalism” concepts of “centaur state” and “penal pornography” are derived. For theoretical framework of my study are also important the concepts of institution of punishment, legitimacy and state apparatuses. Theoretical part of my thesis is concluded by conceptual-analytical model called “The dispositive of penal legitimacy”.

In second part I am concerned with characteristics of data-creating and data-interpreting processes. In this methodological part, I try to present methodology (critical discourse analysis and dramaturgical analysis), that is used in last part of my dissertation.

Last chapter deals with analysis of data. In this part I try to provide interpretation of data in accordance to the dispositive of penal legitimacy. As a main methodological tools I use critical discourse analysis and dramaturgical analysis. In accordance to critical discourse analysis, I divide analysed discourse to three main parts. On the level of discourse production, I am concerned with analysis of how is created the discourse of penalty in relation on state apparatuses, political actors and social exclusion. On the level of discourse praxis, I am concerned with interpretation of behaviour of state apparatuses on public occasions (via dramaturgical analysis) and with interpretation of their relations to the issues of social exclusion and security. The last level of analysed discourse – sociocultural praxis – is focused on analysis of intertextuality in medial representations of categories related to dispositive of penal legitimacy.

***

Esta disertación de tesis se llama „Las Cuestiones de Legitimidad en la Sociedad Después de la Revolución Neoliberal“. El tema principal de esta tesis es el análisis de la interacción entre la institución de la pena, la sociedad y la legitimidad de los aparatos estatales. Esta tesis trata de explicar cómo los aparatos estatales crean su propia legitimidad a través de la creación de la percepción de uno mismo como protectores de seguridad de los miembros de la sociedad y como protectores de la llamada "orden nómica". Supongo que esta percepción de las autoridades estatales puede dar lugar a un refuerzo de su legitimidad.

Mi tesis consta de tres partes principales. La primera parte de este trabajo se presenta como un marco teórico y por lo tanto se centra en las características y operacionalización de los conceptos teóricos clave. Más específicamente, en esta parte de la tesis, me caracterizo los términos neoliberalismo (como ideología política y como praxis política), la revolución neoliberal. Desde la puesta en funcionamiento teórico de los conceptos "neoliberalismo" de "estado centauro" y "pornografía penal" que se derivan. Para marco teórico de mi tesis también son importantes los conceptos de la institución del castigo, de legitimidad y aparatos estatales. La Parte teórica de mi tesis se concluye por el modelo conceptual-analítico llamado "El determinante de legitimidad penal".

En segunda parte me ocupo de las características de los datos y los procesos de creación-datos-interpretación. En esta parte metodológica, trato de presentar la metodología (análisis crítico del discurso y el análisis dramático), que se utiliza en la última parte de mi tesis.

El último capítulo trata del análisis de los datos. En esta parte trato de dar la interpretación de los datos de acuerdo al dispositivo de legitimidad penal. Como principales herramientas metodológicas utilizo el análisis crítico del discurso y el análisis dramático. De acuerdo con el análisis crítico del discurso, divido el discurso en tres partes principales. En el nivel de la producción del discurso, me ocupo del análisis de cómo se crea el discurso de la penalidad en relación a los aparatos estatales, actores políticos y la exclusión social. En el plano de la praxis del discurso, explico la interpretación del comportamiento de los aparatos del Estado en actos públicos (a través de análisis dramático) y con la interpretación de sus relaciones con los problemas de la exclusión social y la seguridad. El último nivel del discurso analizado - praxis sociocultural - se centra en el análisis de la intertextualidad en las representaciones mediales de categorías relacionadas con el dispositivo de legitimidad penal.